IGAVIKU LÕPP

Inglise keelest ISaaC AsimOV tõlkinud Linda Ariva
Kirjastus «Eesti Raamat» Tallinn 1973
T (Ameerika) A85
Originaali tiitel: THE END OF ETERNITY by Isaac Asimov Lancer Books, Inc. New York 1968

Kunstiliselt kujundanud Rein Mägar
7—3—4 150—73

1. TEHNIK

Andrew Harlan astus trumlisse. Trummel asetses vertikaalses šahtis, mille moodustasid hõredalt paigutatud varvad. Trumli täiuslikult ümar sein liibus tihedalt vastu läikivaid varbu, mis sukeldusid läbipaistmatusse vinasse kuue jala kõrgusel Harlani pea kohal. Harlan nihutas reguleerimisnupud vajalikku asendisse ja vajutas sujuvalt stardikangile.

Trummel ei liikunud paigalt.

Harlan ei oodanudki seda. Ta ei oodanud mingit liikumist, ei üles ega alla, vasakule ega paremale, edasi ega tagasi. Kuid varbade vahemikud sulasid otsekui hallikaks laamaks, mis puudutamisel tundus kõva ja ometi ei koosnenud ainest. Harlan tundis nõrka värinat sisikonnas ja kerget (psühhosomaatilist?) peapööritust, mis ütles talle, et trummel ja kõik, mida see sisaldas, ka tema ise, sööstis ülesaega läbi Igaviku.

Ta oli astunud trumlisse 575. Sajandil, mis määrati tema tegevusbaasiks kaks aastat tagasi. Seni oli 575. Sajand kõige kaugem ülevik, kuhu ta rännud olid ulatunud. Nüüd ta liikus ülesaega 2456. Sajandisse.

Harilikkudes tingimustes oleks selline väljavaade teda veidi ängistanud. Tema Kodusajand jäi kaugele alavikku, 95-ndasse, kui täpne olla. 95. Sajand oli pisut vanamoeline Sajand, mis rangelt keelas aatomienergia kasutamise ja kõigist ehitusmaterjalidest eelistas puitu, eksportis teatavat tüüpi destilleeritud jooke peaaegu igasse Aega ja importis ristikheinaseemet. Ehkki Harlan ei olnud kordagi sattunud 95-ndasse pärast seda, kui temast viieteistkümneaastaselt sai Õpilane ja algas tema spetsiaalne treening, haaras teda ometi kaotustunne, kui ta pidi «kodust» eemalduma. 2456-ndas on ta peaaegu kakssada nelikümmend aastatuhandet oma sünnivikust ja see on üsna paras kaugus isegi karastatud Igaviklase jaoks.

Harilikkudes tingimustes oleks ta mõelnud nimelt nii.

Nüüd aga oli ta liialt räbalas meeleolus, et mõelda kodule. Taskus olevad dokumendid tundusid ülemääraselt rasked; ta oli pinevil ja veidi ebakindel. -

Õigupoolest olid need tema käed, mis tegutsesid iseseisvalt ning peatasid trumli ettenähtud viisil ja ettenähtud Sajandil.

Veider, et Tehnik saab olla pinevil ja närveerib millegi pärast! Harlanile meenusid Kasvataja Yarrow kunagi lausutud sõnad:

«Ennekõike peab Tehnik olema vaba igast tundepuhangust. Reaalsuse Muutus, mille ta algatab, võib mõjustada kuni viiekümne miljardi inimese elu. Miljon või rohkemgi neist võib muutuda nii drastiliselt, et tuleb kõnelda uutest indiviididest. Sellistes tingimustes on igasugune tundelisus ilmne takistus.»

Raevuka pearaputusega lülitas Harlan mõtetest välja, mälestuse oma õpetaja kuivast häälest. Noil päevadel ei kujutlenud ta kordagi, et temast endast saab Tehnik, pealegi üks andekamaid. Ja ometi kaotas ta oma jäise rahu. Mitte viiekümne miljardi inimese pärast. Võtku neid Aeg, mis tähtsus on tema jaoks viiekümnel miljardil inimesel! Tähtis on ainult üks. Üks inimene.

Siis tajus ta äkki, et trummel oli peatunud. Ta viivitas ainult hetke, et end koguda ja taas omandada Tehniku jäiselt erapooletu hoiak, ning astus välja. Trummel, millest ta lahkus, ei olnud muidugi seesama, millesse ta oli sisenenud, nimelt selles mõttes, et see ei koosnenud samadest aatomitest. Aga säärane muutus hämmeldas teda niisama vähe kui mistahes teist Igaviklast. Murda pead Ajas rändamise salapärasuse kallal, selle asemel et võtta niisugust liikumismoodust lihtsa tõsiasjana — see oli Õpilase ja Igavikku uustulnuka tunnus.
Ta peatus veel korraks ülimalt õhukese kardina ees, mis ei kuulunud ei Aega ega Ruumi ning mis eraldas teda ühelt poolt Igavikust ja teiselt poolt harilikust Ajast.
Igaviku Sektor, millesse tal tuli minna, oli talle täiesti võõras. Üldine ettekujutus tal sellest muidugi oli, sest ta oli tutvunud vastava ülevaatega Aegade Teatmikus. Ent miski ei asenda vahetut tegelikkust. Ta võttis end kokku, et taluda vapustust, mille tekitavad esimesed muljed.
Ta liigutas regulaatori kangikesi. Siseneda Igavikku oli lihtne, tunduvalt keerukam oli aga minek Aega (mistõttu vastavat läbipääsu kasutati harvemini). Astunud läbi

kardina, pidi ta kissitama ees avaneva pimestava hiilguse tõttu. Automaatselt tõusis käsi näo ette, et kaitsta silmi.
Tema vaateväljas oli ainult üks inimene. Esialgu suutis Harlan eristada ainult tema kontuure.
«Olen Sotsioloog Kantor Voy,» lausus mees. «Ma oletan, et teie olete Tehnik Harlan.»
Harlan noogutas. «Helde Aeg! Kas teie illuminatsioon ei olegi reguleeritav?»
Voy vaatas ringi ja küsis leebelt: «Te mõtlete moleku-laarkilesid?»
«Just nii,» nähvas Harlan. Teatmik oli neid maininud, aga ei rääkinud midagi säärasest peegelduva valguse meeletust ohjeldamatusest.
Harlan pidas oma pahameelt täiesti õigustatuks. Kuna 2456. Sajand oli orienteeritud mateeriale nagu enamik Sajandeid, siis oli tal põhjust oodata, et uus Sektor on üldjoonteski sarnane nende maailmadega, mida tema tundis. Siin ei saanud esineda 300-ndate energiakeeriste ja 600-ndate väljadünaamika äärmist segadust, mis hämmastab igaüht, kes on sündinud orienteeritult mateeriale. 2456-ndas peaks iga keskmine Igaviklane tundma end hubaselt, sest siin kasutati mateeriat kõige jaoks, seintest nööpnõelteni.
Muidugi, aine võib olla see- ja teistsugune. Energiale orienteeritud Sajandi elanik võib seda mitte mõista. Arvatavasti tundub temale iga mateeria liik tahumatu, ängistava ja barbaarse teema tühise variatsioonina. Mateeriale orienteeritud Harlan aga eristas teravalt puitu, metalle (alaliigid: rasked ja kerged), plastmasse, silikaate, betooni, nahka ja palju muud.
Kuid mateeria, mis koosneb üksnes peeglitest!
Nimelt selline oli tema esimene mulje 2456-ndast. Iga pind sätendas ja peegeldas valgust. Molekulaarkile tekitas mulje, et kõik on absoluutselt sile. Tema enda, Sotsioloog Voy ning kõige muu tükiti ja ribamisi ja iga mõeldava nurga all nähtavad, lõpmatult korduvad peegeldused tekitasid segaduse. Talumatu segaduse ja iiveldustunde.
«Kahju küll,» lausus Voy, «aga niisugune on Sajandi tava ja Sektoris, mis on kinnistatud selle juurde, arvatakse, et on tulus üle võtta kõik, mida saab kasutada. Sellega harjub mõne aja jooksul.»
Voy läks kärmesti seina juurde, astudes jalgadele teisel Voyl, kes liikus põranda all, pea alaspidi, ja mõõtis kaasa iga tema sammu. Ta sirutas käe välja ja nihutas indikaatori niidi mööda spiraalset skaalat nullseisu.

Peegeldused kadusid, ülemäärane valgus hääbus. Kõik ümbritsev omandas Harlani jaoks normaalsed piirjooned.
«Kui te nüüd tuleksite minuga kaasa,» ütles Voy.

Harlan järgnes talle läbi tühjade koridoride, milles alles mõni hetk tagasi pidi valitsema kunstliku valguse ja arvutute peegelduste kaos. Nad läksid mööda astangut-üles, läbisid vestibüüli ja astusid kabinetti.

Terve teekonna jooksul nad ei kohanud ühtki hinge. Harlan oli sellega harjunud. Ta pidas seda nii iseenesestmõistetavaks, et ta oleks hämmastunud, koguni kohkunud, kui ta pilk vilksamisi oleks tabanud mõnd peitu tõttavat inimkuju. Kahtlemata oli uudis Tehniku saabumisest juba igaühel teada. Isegi Voy püüdis end hoida teatavas kauguses, ja kui Harlani käsi juhtumisi riivas Voy varrukat, siis viimane võpatas ja tõmbus eemale.

Kibestus, mida Harlan seejuures tundis, mõneti hämmastas teda. Ta oli arvanud, et kest, mille ta juba ammu oma Tunge ümber oli kasvatanud, on paksem ja pakub tõhusamat kaitset. Kui ta eksis, kui ta kaitsekest oli kulunud õhemaks, sai sellel olla vaid üks põhjus: Noys!

Sotsioloog Kantor Voy kallutas end Tehniku poole pealtnäha üsna usalduslikult, aga Harlan registreeris automaatselt, et nende istmed olid paigutatud vastamisi kaunis suure ja pika laua otstesse.

«Mul on heameel,» lausus Voy, «et teietaoline nimekas Tehnik huvitub meie väikesest probleemist.»

«Jah, sellel ei puudu oma huvitav külg,» vastas Harlan külma ükskõiksusega, nagu inimesed seda temalt ootasid. (Kas ta näib küllaldaselt ükskõikne? Kas ta tõeline eesmärk ei ole liialt läbipaistev? Kas ta süü pole kirjutatud higipärlitega tema laubale?)

Ta sikutas põuetaskust välja rulli perfolinti, millele oli kodeeritud plaanipärane Reaalsuse Muutus. See oli sama eksemplar, mis saadeti Igaviku Nõukogule kuu aega tagasi. Oma sidemete tõttu Vanemkompuuter Twisselliga (suure Twisselli enesega!) oli Harlan selle suurema vaevata enda kätte saanud.

Enne lindi vabastamist, et lasta sel rullilt maha kooruda laua pinnale, kus seda oleks hoidnud nõrk paramagneti-line väli, Harlan viivitas silmapilgu.

Lauda katva molekulaarkile peegeldav toime oli nõrgendatud, mitte aga täielikult kustutatud. Liikuva käe peegeldusest kaasa kistud pilk jäi peatuma Harlani oma

näol, mis näis talle lauaplaadilt süngelt vastu põrnitsevat; Ta oli kolmekümne kahe aastane, aga nägi välja palju vanem. Seda ei tarvitsenud teised talle ütelda. Võis olla, et süüdi oli ta piklik nägu ja tumedad kulmud veelgi tumedamate silmade kohal, mis andsid talle just sellise üleoleva ilme ning jäise pilgu, mida kõik Igaviklased oma mõtteis seostasid Tehniku prototüübiga. See võis ka lihtsalt olla tema enese teadmine, et ta on Tehnik.

Siis aga õgvendas ta lindi lauale ja asus asja juurde.

«Ma ei ole Sotsioloog, mu härra.»

Üle Voy näo libises muie. «Kõlab kohutavalt. Kui jutt algab mittepädevuse deklareerimisega mingil alal, siis tähendab see harilikult, et peaaegu kohe järgneb vankumatu arvamus sama ala kohta.»

«Ei, mitte arvamus — pigemini palve. Vahest te vaatate oma projekti veel kord läbi ja kontrollite, kas te pole siin kusagil teinud mõnda väikest viga.»

Kohe tõmbus Voy nägu süngeks. «Loodan, et mitte,» sõnas ta.

Harlan hoidis ühe käe toolileenil, teise aga süles. Ta ei tohtinud lasta kummalgi käel kärsitult sõrmedega trummeldada. Ta ei tohtinud huuli närida. Ta ei tohtinud endas .raevutsevat tormi näidata — mitte mingil viisil.

Sellest ajast peale kui ta eluvanker nii tagasipöörama-tult senistest rööbastest kõrvale kaldus, vaatas ta salamisi läbi kõik Reaalsuse Muutuse projektid selles järjekorras, kuidas neid jahvatati läbi Igaviku Nõukogu administratiivse veski. Vanemkompuuter Twisselli isikliku Tehnikuna oli tal see võimalik; tuli vaid raasuke patustada kutse-eetika vastu. Seda teha oli

eriti lihtne nüüd, kus Twisselli tähelepanu üha rohkem köitis tema oma ulatuslik projekt. (Harlani. ninasõõrmed laienesid vihast. Nüüd teadis ka tema üht-teist sellest projektist.)
Harlan ei lootnud, et tal küllalt kiiresti õnnestub leida seda, mida ta otsib. Kui ta esmakordselt libistas pilgu üle kavandatud Reaalsuse Muutuse Sajandites 2456 kuni 2781 (projekti seerianumber V-5), kaldus ta pooleldi uskuma, et tema loogilist arutlusvõimet moonutas soovunelm. Terve pika päeva kontrollis ta ikka jälle uuesti samu võrrandeid ja sõltuvusi. Närvesööv ebakindlus segunes kasvava erutusega ja mõrkja tänutundega selle eest, et talle oli õpetatud vähemalt elementaarsetki psühhomatemaatikat.
Voy pooleldi hämmeldunud, pooleldi murelik pilk libises nüüd üle sellesama perfolindi.
7
«Mulle näib,» lausus ta lõpuks, «ma kordan — mulle n ä i b, et siin on kõik täiesti korras.»
«Sellisel juhul ma soovitan teil pöörata tähelepanu käesoleva Sajandi aktuaalsesse Reaalsusesse kuuluva ühiskonna armastusvahekordade iseloomule. Küsimus kuulub sotsioloogiasse; ma arvan, et lahenduse eest vastutate teie. Nimelt sel põhjusel ma taotlesingi kohtumist teiega ja mitte kellegi teisega.»
Voy nägu tõmbus pilve. Ta oli endiselt viisakas, kuid ta toon muutus jäiseks. «Meie Sektori juurde kinnitatud Vaatlejad on ülimalt kompetentsed. Olen täiesti kindel, et Vaatlejad, keda kasutati selle projekti puhul, esitasid täpsed andmed. Kas teil on põhjust väita vastupidist?»
«Mitte mingit, Sotsioloog Voy. Ma aktsepteerin nende andmed, aga ma kahtlen, kas neid on õigesti rakendatud. Vaadake siia — kas selles punktis ei esine alternatiivne tensor-kompleks, kui andmed armusuhete kohta korrektselt arvesse võtta?»
Voy põrnitses linti. Siis selgines ta nägu ilmsest kergendustundest. «Muidugi, Tehnik, muidugi, aga siin tekib ju samasus. Tegemist on pisimõõtmelise silmusega, millel ei ole kummalgi pool hargnemisi. Ma loodan, te andestate mulle, et ma kasutan pigem piltlikku keelt kui täpseid matemaatilisi termineid.»
«Hindan teie lahkust,» ütles Harlan kuivalt, «sest ma olen niisama vähe Kompuuter kui Sotsioloog.»
«Hüva. Alternatiivne tensor-kompleks, millele teie vihjate, ehk teede hargnemine, nagu ka võiks ütelda, on tähtsusetu. Harud ühinevad jälle ja tulemuseks on üksainus tee. Seda ei olnud isegi vaja meie projektis mainida.»
«Selles küsimuses jääb mul üle vaid tunnustada teie suuremaid teadmisi. Kuid asi vajab veel kaalumist MVM-i aspektist.»
Harlan teadis juba ette, et see lühend paneb Sotsioloogi võpatama. MVM — Minimaalne Vajalik Muutus. Selle koha pealt oli Tehnik peremees. Sotsioloog võib pidada end kõrgemal olevaks iga alama olendi kriitikast, kui asi puudutab lõpmata paljude imeväikeste võimalike Reaalsuste matemaatilist analüüsi Ajas, aga MVM-i suhtes seisab Tehnik kõigist kõrgemal. Üksnes matemaatika abil seda probleemi lahendada ei. saanud. Ka kõige suurem Kompuutapleks, mis iganes on ehitatud ning mida juhib kõige targem ja kogenum Vanemkompuuter, kes iganes on sündinud, ei suudaks
8
teha rohkemat, kui ainult kätte näidata piirkonna, milles võib leida MVM-i. Alles Tehnik, kes andmed läbi vaatab, määrab kindlaks täpse punkti selles piirkonnas. Hea Tehnik eksib harva. Esmaklassiline Tehnik ei eksi kunagi. Harlan ei eksinud kunagi.
«Aga MVM, mida soovitab teie Sektor,» jätkas Harlan (ta rääkis jahedalt, monotoonselt, hääldades selgesti iga silpi Intertemporaalses Standardkeeles), «toob kaasa õnnetusjuhtumi kosmoses ja tosina või enama inimese äkilise surma üsna jubedates tingimustes.»
«Kahjuks ei saa seda vältida,» ütles Voy õlgu kehitades.
«Siiski,» ütles Harlan. «Ma väidan, et MVM on taandatav tähtsusetu purgikese ümberpaigutamisele ühelt riiulilt teisele. Vaadake siia!» Harlan osutas sõrmega. Tema

nimetissõrme valge, hästihoolitsetud küüs vedas vaevumärgatava kriipsu piki üht perforatsioonide seeriat.

Voy vaikis ja mõtles pingeliselt.

Harlan jätkas: «Kas see ei aseta uude valgusesse hargnemist, mille te arvestamata jätsite? Siin läheb ju käiku haru, millel on väiksem tõenäosus. Selle realiseerumine muutub nüüd peaaegu täiesti kindlaks sündmuseks ja tulemuseks on . . .»

«Peaaegu MST,» sosistas Voy.

«Täpselt — Maksimaalne Soovitud Tagajärg,» lõpetas Harlan oma lause.

Voy tõstis pilgu. Tema tõmmul näol võitlesid tusk ja viha. Harlan märkas hajameelselt, et mehe ülemiste suurte esihammaste vahel oli vahe, mis andis talle ara jänese ilme, ehkki see oli vastuolus tema sõnades kõlava vaoshoitud jõuga.

«Arvatavasti võtab Igaviku Nõukogu mmd selle vea pärast käsile?»

«Ei usu. Nii palju kui mina tean, Nõukogu seda ei märganud. Vähemalt anti kavandatud Reaalsuse Muutus mulle edasi ilma ühegi kommentaarita.» Ta ei selgitanud sõna «anti» ja Voy ei pärinud ka.

«Niisiis teie avastasite selle vea?»

«Jah.»

«Ja te ei teatanud sellest Nõukogule?»

«Ei.»

Esmalt näis Voy tundvat kergendust, siis aga ta näoilme kalgistus. «Mispärast?»

«See viga oli peaaegu vältimatu. Pealegi oli mul tunne, et ma suudan selle enne ära parandada, kui on hilja. Nii ma tegingi. Milleks veel tolmu keerutada?»

9

«Kui nii, siis — suur tänu teile, Tehnik Harlan. Te toimisite nagu ehtne sõber. Ehkki Sektori viga oli — nagu te ise ütlesite — praktiliselt vältimatu, oleks see Nõukogu protokollis tundunud andestamatu möödalaskmisena.»

Hetkelise vaikuse järel ta jätkas: «Muidugi, kui silmas pidada miljonite isiksuste teisenemist, mille see Reaalsuse Muutus esile kutsub, siis ei ole mõne inimese eeldataval surmal erilist tähtsust.»

Neist sõnadest ei kosta erilist tänu, vilksas Harlanile mõtteisse. Voy on nähtavasti solvunud. Ja kui ta veel järele mõtleb, et teda päästis kategooria alandamisest Tehnik, siis ta meelepaha aina kasvab. Kui ma oleksin Sotsioloog, siis ta suruks mul kätt, aga Tehnikule ta kätt ei anna. Ta kaitseb oma otsust mõista tosin inimest lämbumissurma, aga Tehnikut ta ei puuduta.

Ja kuna pahameele kasvamist oodata olnuks saatuslik, ütles Harlan viivitamata: «Ma loodan, et te lasete tänutäheks oma Sektoril osutada mulle ühe väikese teene.»

«Teene?»

«Asi seisab ühes Elukavandis. Mul on vajalikud andmed kaasas, samuti 482. Sajandis ette nähtud Reaalsuse Muutuse projekt. Mul on tarvis teada, missugust mõju see Muutus avaldab teatava indiviidi tõenäosusemudelile.»

«Ma ei ole päris kindel,» ütles Sotsioloog aeglaselt, «kas ma teid mõistan. Teil on ju oma Sektoris kõik vahendid selle teostamiseks?»

«Muidugi on, aga mu uurimus toimub nii-öelda omal käel ja ma ei tahaks veel, et seda registreeritakse. Seda oleks raske teostada minu oma Sektoris, ilma et. ..» Harlan lõpetas lause ebamäärase käeviipega.

«Tähendab, te tahate, et teie probleemi lahendamisel e i kasutataks ametlikku teed?»

«Mul on tarvis, et asi jääks meie vahele. Ma vajan registreerimata vastust.»

«No teate, see on täiesti reeglivastane. Ma ei saa sellega nõustuda.»

Harlan kortsutas kulmu. «Mitte rohkem reeglivastane kui fakt, et ma ei teatanud teie eksitusest Igaviku Nõukogule. Sel puhul te ei protestinud. Kui aga talitada rangelt reegli järgi

ühel juhul, siis tuleb olla niisama range ja järgida reeglit ka teisel juhul. Ma arvan, et te saate minust aru.»

Voy sai suurepäraselt aru. Seda tunnistas ta ilme. Ta sirutas käe. «Kas ma võin näha neid dokumente?» Harlan tundis kergendust. Peatõke oli ületatud. Ta jäl-

10

gis innukalt Sotsioloogi, kes oli kummardunud perfolintide kohale, mis Harlan oli kaasa toonud.

Ainult korraks katkestas Sotsioloog vaikuse. «Võtku mind Aeg, see Reaalsuse Muutus on ju tühiselt väike.»

Harlan kasutas leidlikult talle pakutud võimalust. «Ongi. Mulle tundub koguni, et Muutus on liiga väike. Selle ümber kogu vaidlus käibki. See on allpool kriitilist erinevust. Selle kontrollimiseks ongi mul üks katsealune välja valitud. Loomulikult ei oleks diplomaatiline kasutada meie oma Sektori vahendeid enne, kui ma olen kindel, et mul on õigus.»

Voy ei reageerinud ja Harlan jäi vait. Polnud mõtet vibu üle pingutada.

Voy tõusis püsti. «Ma annan teie materjalid edasi ühele oma Elukavandajaist. Asja jätame ainult eneste teada. Te mõistate, ma usun, et see ei tähenda pretsedenti edaspidiseks.»

«Muidugi mitte.»

«Kui teil pole midagi selle vastu, siis ma jälgiksin meeleldi Reaalsuse Muutust. Ma julgen loota, et te osutate meile au ja sooritate isiklikult selle MVM-i.»

Harlan noogutas. «Ma võtan kogu vastutuse endale.»

Kui nad astusid vaatluskambrisse, oli seal kaks ekraani juba sisse lülitatud. Insenerid, kes fokuseerisid need Aja ja Ruumi nõutavatele koordinaatidele, olid lahkunud. Valgusest kiiskavas ruumis viibisid ainult Harlan ja Voy. (Molekulaarkile sätendus oli tajutav ja isegi rohkem kui tajutav, kuid Harlanil oli silmi ainult ekraanide jaoks.)

Mõlemad kujutised olid liikumatud. Niisama hästi võisid need olla stseenid surnuist, sest nad esitasid Aja matemaatilisi punkte.

Üks kujutis oli teravais, loomulikes värvides. Harlan teadis, et näeb enda ees eksperimentaalse kosmoselaeva masinaruumi. Ust polnud veel jõutud sulgeda ja praost paistis punane, poolläbipaistvast materjalist, läikiv kinga-konts. See ei liikunud. Miski ei liikunud. Kui pildi oleks saanud teha nii teravaks, et oleksid nähtavaks muutunud tolmukübemekesed õhus, siis ka need seisnuksid paigal.

Voy ütles: «Masinaruum jääb tühjaks kahe tunni ja kolmekümne kuue minuti vältel pärast vaadeldavat hetke. Aktuaalses Reaalsuses, muidugi mõista.»

«Tean,» pomises Harlan. Kindaid kätte tõmmates memoreeris ta juba kiire pilguga kriitilise purgi asendit

11

riiulil, määras mõttes selleni astutavate sammude arvu, otsis parimat asukohta, kuhu seda üle viia. Ta heitis põgusa pilgu ka teisele ekraanile.

Kui masinaruum - olles piirkonnas, mida kirjeldati kui «käesolevat» selle Igaviku Sektori suhtes, kus nemad praegu seisid — oli selge ja loomulikes värvides, siis teine vaatepilt, olles oma kakskümmend viis Sajandit «tulevikus», väreles sinakalt, nagu kõik «tuleviku» vaated pididki tegema.

See oli kosmodroom. Sügavsinine taevas, sinaka varjundiga metallkonstruktsioonid sinirohelisel maapinnal. Kummalise kujuga kumerapõhjaline sinine silinder seisis esiplaanil. Tagaplaanil oli näha kaks samasugust silindrit. Kõik kolm osutasid lõhestatud ninadega ülespoole. Lõhed lõikusid sügavalt laevade sisemusse.

Harlan kergitas kulme. «Nad on veidrad.»

«Elektrogravitatsioon,» sõnas Voy, «2481-ne on ainus Sajand, mis arendab elektrogravitatsioonilist kosmosereisimist. Ei mingeid reaktiiv- ega tuumajõude. Konstrukt-

sioon mõjub otse esteetiliselt. Kahju, et Muutus selle hävitab. Kahju.» Harlani näkku suunatud pilk väljendas selget hukkamõistu.
Harlan surus huuled kokku. Hukkamõist, muidugi! Mida muud võiski ta oodata? Oli ta ju Tehnik.
Teadagi, kuidas see käis. Mõni Vaatleja esitas oma tähelepanekud narkomaania levimisest 2456-ndas. Mõni Statistik näitas, et hiljutised Muutused olid suurendanud narkootikumide kasutamismäära, kuni see siin oli saavutanud kõrgeima taseme kogu aktuaalses Reaalsuses. Mõni Sotsioloog, võimalik, et Voy ise, koostas eelneva alusel ühiskonna psühhiaatrilise mudeli. Lõpuks mõni Kompuuter töötas välja vajaliku Reaalsuse Muutuse, et vähendada narkootikumide tarvitamist ohutu tasemeni ja leidis, et kõrvaltulemusena peab kaduma elektrogravitatsiooniline kosmosereisimine. Projekti väljatöötamisest võtsid osa kümned, sajad spetsialistid, kes kuulusid Igaviklaste kõikvõimalikesse kategooriatesse.
Siis aga, kui projekt on valmis, peab areenile astuma Tehnik, näiteks tema ise. Tema peab olema see, kes — järgides kõigi teiste poolt väljatöötatud instruktsioone — kutsub välja tegeliku Reaalsuse Muutuse. Pärast seda saab talle jälle kord osaks kõigi teiste hukkamõist ja põlgus. Nende kõigi pilgud süüdistavad: selle kauni maailma hävitasid sina, sina — mitte meie. Nad väldivad teda. Nad veeretavad oma süü tema õlgadele ja põlgavad teda.

«Kosmoselaevad ei tähenda midagi,» sähvas Harlan kähedalt. «Meil tuleb muret tunda vaat' nende pärast.»
«Need» olid inimesed, kes kosmoselaeva kõrval näisid kääbused, nagu Maa ja inimühiskond tervikuna alati näivad leludena kosmoseavarustega võrreldes.
Seal nad seisid, need inimesed, kobarati koos nagu nöörist tõmmatavad nukukesed. Nende tibatillukesed käed ja jalad olid tõstetud ebaloomulikesse asenditesse, nii nagu neid tabas Ajahetk.
Voy kehitas vaikides õlgu.
Harlan kinnitas väikese väljageneraatori oma vasakule käerandmele. «Teeme selle asja ära.»
«Üks minut. Ma võtan ühenduse Elukavandajaga ja selgitan, kui kaua tal teie probleemiga läheb. Ma tahan selle töö ka kaelast ära saada.»
Voy klõpsutas kiiresti väikese liikuva kontaktiga ja kuulas tähelepanelikult kolksude seeriat, mis tuli vastuseks. (Veel üks sellele Igaviku Sektorile iseloomulik pisiasi, mõtles Harlan — helikood. Nutikas, kuid peenutsev nagu molekulaarkiledki.)
«Ta ütleb, et see ei võta rohkem kui kolm tundi,» lausus Voy viimaks. «Ja, muide, ta imetleb ka kõnealuse isiku nime. Noys Lambent. Naine, eks ju?»
Harlani kurk kuivas. «Jah.»
Voy huuled kõverdusid venitatud naeratuseks. «Kõlab huvitavalt, Heameelega heidaksin ka ise talle mõne pilgu, sihukesele haruldusele. Meie Sektoris pole kuude kaupa enam naisi nähtud.»
Harlan ei söandanud vastata. Ta põrnitses hetke Sotsioloogi ja keeras siis järsult selja.
Kui Igavikul oli mingi puudus, siis oli see seotud naistega. Ta oli tajunud seda puudust juba peaaegu oma esimesest Igavikku sisenemisest saadik, kuid isiklikult riivas see teda alles päeval, millal ta esmakordselt kohtas Noysi. Sellest hetkest peale läks ta tee allamäge, siia, kus ta nüüd seisis, tallates jalgade alla Igaviklase vandetõotuse ja kõik, millesse ta oli uskunud.
Mille pärast?
Noysi pärast.
Ja ta ei tundnud häbi. Just see vapustas teda kõige rohkem. Tal ei olnud häbi. Ta ei tundnud südametunnistusepiinu oma kuritegude kasvava hulga pärast, milles see viimane — salajashoitud Elukavandamise ebaaus kasutamine — oli ainult andestatav pisipatt.

Ta oli valmis tegema veel palju halvemat, kui tekib vajadus.
Esimest korda tuli tal selgesti pähe see iseäralik mõte. pudust tundes tõrjus ta selle tagasi.
Kuid ta teadis, et olles kord ilmunud, tuleb see mõte uuesti.
Mõte oli lihtne: kui pole teist teed, siis ta hävitab Igaviku.
Kõige kohutavam oli teadmine, et ta suudab seda.

2. VAATLEJA

Harlan seisis Aja künnisel ja mõtles endas toimunud muutustele. Kunagi oli kõik väga lihtne olnud. Olid ideaalid või vähemalt lööklaused, mille jaoks ja mille järgi elada. Igal perioodil Igaviklase elus oli oma eesmärk. Kuidas kõlas «Põhiprintsiipide» algus?
«Igaviklase elu võib jagada nelja ossa ... »
See kõik klappis kenasti, kuid tema jaoks oli see kaotanud tähenduse, ja mis oli kord katki tehtud, seda ei saanud enam kokku lappida.
Ometi oli ta truult läbi käinud kõik Igaviklase elu neli osa. Päris alguses, esimesed viisteist aastat oma elust ei olnud ta üldse Igaviklane, vaid Aja elanik. Igaviklaseks ei saa sündida, selleks võib saada ainult inimene Ajast, Aegur.
Valik langes temale, kui ta oli viieteistkümneaastane. Sellal ta ei osanud aimatagi, kui keerukas oli otsimis- ja sõelumisprotsess, mille põhjal teda valiti. Ta võeti alatiseks Igaviku kardina taha pärast südantlõhestavat jumalagajättu oma perekonnaga. (Juba siis tehti talle selgeks, et mis iganes ka juhtub — ta ei saa kunagi tagasi. Tõelise põhjuse, mis seda tingis, sai ta teada alles mitme aasta pärast.)
Kord juba Igavikus, veetis ta kümme aastat koolis Õpilasena ja siis, lõpetanud kooli, astus kolmandasse perioodi Vaatlejana. Alles pärast seda sai temast Spetsialist ja tõeline Igaviklane.
Sellised on Igaviklase elu neli osa: Aegur, Õpilane, Vaatleja ja Spetsialist.
Tema, Harlan, oli läbinud selle tee õige libedasti, võib ütelda — edukalt.
Ta suutis nii selgesti meenutada päeva, millal lõppes Õpilaspõlv, hetke, millal neist said sõltumatud Igaviku, liikmed. Ehkki nad ei olnud veel Spetsialistid, anti neile sellest hetkest peale õigus kanda nimetust «Igaviklane».
14
See hetk jäi meelde kogu eluks. Kool läbi, Õpilaspõlv möödas. Ta seisis koos viie kaaslasega, kelle treening lõp» pes samaaegselt, käed selja taga sõrmseongus, jalad veidi harkis, pilk suunatud ette, ja kuulas.
Kasvataja Yarrow oli puldis ja kõneles. Harlan mäletas Yarrow'd hästi: väike, muskliline mees, punakate sassis juustega, tedretäheliste käsivartega ja nukker pilk silmis. (See ei olnud midagi ebatavalist, see nukker pilk Igavik-lase silmis — kodu ja juurte kaotamine, mittetunnustatud ja mitte lubatav igatsus selle ainsa Sajandi järele, mida ta enam kunagi ei näe.)
Sõna-sõnalt Harlan Yarrow kõnet muidugi ei mäletanud, kuid oluline oli jäänud teravalt mällu püsima.
See oluline oli järgmine: «Teist saavad nüüd Vaatlejad. Seda ei peeta eriti kõrgeks positsiooniks. Spetsialistid vaatavad sellele kui poisikese tööle. Võib-olla teie, Igavikla-sed . .. » (ta tegi meelega pärast seda sõna pikema pausi, et anda igaühele võimalus selga sirgu ajada ja uhkusest särada) «mõtlete samuti. Kui nii, siis olete narrid, kes ei vääri Vaatleja nimetust. Kompuutritel poleks midagi arvutada, Elukavandajail poleks ühtki elu kavandada, Sotsioloogidel poleks ühtki ühiskonda analüüsida, lühidalt — kõik Spetsialistid jääksid ilma tööta, kui poleks Vaatlejaid. Ma tean, et te olete seda juba kuulnud rohkem kui ühe korra, aga ma tahan, et minu sõnad lõikuksid teie mällu.

Need olete teie, noored, kes peavad — kõige pingutuvamates tingimustes — väljuma Aega ja tooma tagasi fakte. Külmi, objektiivseid fakte, ilma teie isiklike arvamuste ja meeldimuste värvinguta. Te mõistate mind. Fakte, mis on küllalt täpsed, et neid sisestada raalidesse. Fakte, mis on küllalt kindlad, et võimaldada koostada sotsiaalseid võrrandeid. Fakte, mis on küllalt ausad, et moodustada baasi Reaalsuse Muutustele.
Ja pidage meeles veel seda. Teie tööperiood Vaatlejatena ei ole midagi sellist, millest tuleb läbi saada nii kähku ja märkamatult kui vähegi võimalik. Just' Vaatlejatena tuleb teil näidata, mida te väärt olete. Mitte see, mida te tegite koolis, vaid mida te teete Vaatlejana, otsustab teie Spetsiaalsuse ja selle, kui kõrgele te omal alal edaspidi tõusete. See on teie aspirantuur, Igaviklased, ja ebaõnnestumine, isegi väike möödalaskmine saadab teid Teenindavasse Personali, ükskõik kui hiilgavad teis peituvad võimed nüüd ka ei näi. See on kõik.»
Ta surus igaühel kätt ning erutatud, hinge põhjani lii-

gutatud Harlan tundis samaaegselt ülimat uhkust ja sügavat ängistust mõtte juures, et temale oli langenud osaks mitte millegagi võrreldav privileeg olla Igaviklane ja kanda vastutust kõigi inimolendite õnne eest, kõigi, kes olid või kunagi saavad olema Igaviku haardeulatuses.
Harlani esimesed ülesanded olid väikesed ja' nende täitmine toimus range kontrolli all, kuid ta teritas oma võimeid kogemuste liipimisrihmal tosinas Sajandis läbi tosina Reaalsuse Muutuse. Viiendal Vaatleja-aastal anti talle Vanem vaatleja kraad ja ta kinnistati 482-se juurde. Esimest korda asus ta tööle järelevalveta ja selle tõiga teadmine röövis temalt osa ta enesekindlusest, kui ta läks enda saabumisest teatama Sektorit juhtivale Kompuutrile.
See oli Abikompuuter Hobbe Finge, kelle umbusklik, torujas suu ja pahaendelised silmad tundusid kentsakalt sobimatud tema näos. Tal oli ümmargune, nööbikujuline nina ja põsed, mis meenutasid kaht suuremat nööpi. Puudus vaid pintslitõmme punast ja valge juuksekahl, et teda muuta jõuluvanaks Primitiivsete müüdist.
(Või näärivanaks või nääritaadiks. Harlan tundis kõiki kolme nimetust. Ta kahtles, kas saja tuhande Igaviklase kohta leidus ükski, kes oli neist midagi kuulnud. Harlan tundis salajast, häbelikku uhkust sedalaadi imepärastest teadmistest. Esimestest koolipäevadest peale oli tema eriharrastuseks olnud Primitiivne ajalugu ja Kasvataja Yar-row oli talle hoogu andnud. Harlan oli tõsiselt armastama hakanud noid kummalisi, pahelisi Sajandeid, mis eelnesid mitte ainult Igaviku tekkele 27-ndas, vaid isegi Temporaalse Välja leiutamisele 24-ndas. Ta oli oma uurimistöös kasutanud vanu raamatuid ja perioodikat. Täpsemate allikmaterjalide leidmiseks oli ta koguni reisinud kaugele alla-aega Igaviku esimestesse Sajanditesse — neil juhtudel, kui talle anti luba. Viieteistkümne aasta jooksul oli tal õnnestunud koguda märkimisväärne isiklik raamatukogu, mis peaaegu tervenisti koosnes paberile trükitud raamatutest. Seal oli köide mehelt nimega H. G. Wells, teine mehelt nimega W. Shakespeare ja mõned kapsastunud ajalooraamatud. Kõige tähtsam oli täielik kogu Primitiivse nädalalehe kokkuköidetud aastakäike, mis võttis ülemääraselt ruumi, kuid mida ta sentimentaalsusest ei suutnud kahandada mikrofilmile.
Vahetevahel oli tal kombeks sukelduda maailma, kus elu oli elu ja surm surm; kus inimene pidi tegema tagastamatuid otsuseid, kus kurja ei saanud takistada ega headust

soodustada ning Waterloo lahing, olles kord kaotatud, oli kaotatud tõeliselt, alatiseks. Tal oli seal isegi paar värsirida, mida ta kalliks pidas ja mis kinnitasid, et liikuvat sõrme, mis juba kord midagi kirjutas, ei saa iial ahvatleda seda olematuks kirjutama.
Kui vapustavalt raske oli pärast seda oma mõtetega tagasi tulla Igavikku, maailma, kus Reaalsus on midagi painduvat ja põgusat, midagi sellist, mida temataolised mehed said hoida peopesal ja kujundada oma soovi järgi.)
Illusioon jõuluvanast purunes kohe, kui Hobbe Finge sõnas talle elavalt ja asjalikult: «Homme võite alustada aktuaalse Reaalsuse korrapärase ülevaatusega. Ma soovin, et teie ettekanne

oleks laitmatu, põhjalik ja haaraks olulise. Igasugune pealiskaudsus on lubamatu. Teie esimene ruumi-ajakaart saab valmis homme hommikuks. Selge?»
«Jah, Kompuuter,» vastas Harlan. Ta mõistis juba siis, et ta ei leia Abikompuuter Hobbe Finge'iga ühist keelt, ning ta kahetses seda.
Järgmisel hommikul sai Harlan oma kaardi, millele Kompuutapleks oli löönud keeruka perforatsioonide mustri. Ehkki ta oli juba ammu õppinud perfolinte vahetult lugema, püüdis ta oma tegevuse alguses piinlikult vältida ka kõige väiksemat viga ja tõlkis kaardi taskudešifraatori abil Intertemporaalsesse Standardkeelde.
Kaart näitas talle, kuhu ja millal ta tohib ja ei tohi minna 482. Sajandi maailmas, mida ta võib teha ja mida mitte, ning mida ta peab iga hinna eest vältima. Tema kohalolek on lubatav ainult seal ja siis, kus ja millal see ei ohusta Reaalsust.
482. Sajand ei meeldinud Harlanile. See ei sarnanenud põrmugi tema oma range ja konformistliku koduvikuga. See oli ajastu ilma eetikata ja põhimõteteta nagu tema oli harjunud neid mõistma. See oli hedonistlik, materialistlik ning suurel määral matriarhaalne. See oli ainus ajastu (ta kontrollis seda annaalidest kõige piinlikuma täpsusega), milles lokkas ektogeeniline sünnitamine ja, kõige äärmuslikumal perioodil, 40 protsenti naistest lihtsalt vältis otsest sünnitamist, manustades viljastatud munaraku inkubaatorisse. "Abielu sõlmiti ja lahutati vastastikusel nõusolekul ning legaalselt ei peetud seda millekski enamaks kui vaid isiklikuks kokkuleppeks ilma mingi kohustava jõuta. Ühendust lapsesaamise eesmärgil eristati hoolikalt abielu sotsiaalseist funktsioonidest ja reguleeriti puhteugeeni-listest printsiipidest lähtudes,

Oli sada põhjust, miks Harlan pidas seda ühiskonda patoloogiliseks, seepärast ta janunes Reaalsuse Muutust. Rohkem kui kord turgatas talle pähe mõte, et oma viibimisega selles Sajandis võib tema, inimene teisest ajastust, suunata selle ajaloo teistele rööbastele. Kui ta suudaks oma juuresolekuga mingis kriitilises punktis avaldada sündmuste loomulikule käigule küllalt tugevat mõju, siis mõni senini realiseerumata tõenäosus muutuks tegelikkuseks, milles miljonid naudingujanulised naised osutuksid truudeks kaasadeks ja armastavateks emadeks. Nad satuksid uude Reaalsusse koos kõigi selle juurde kuuluvate mälestustega ja nad ei suudaks ei unes ega ilmsi aimatagi, et nende elu oli kunagi üsna erinev. Õnnetuseks tähendas selline üritus ruumi-ajakaardiga fikseeritud piiride ületamist ja see oli mõeldamatu. Põhjus oli lihtne: huupi üle piiride astumine võis mitmeti muuta Reaalsust. See võis muutuda veelgi halvemaks. Ainult väga hoolika analüüsi ja täpse arvutamise teel sai korrektselt kavandada soovitavat Reaalsuse Muutust.
Millised ka iganes olid Harlani isiklikud arvamused, väliselt jäi ta Vaatlejaks. Ja ideaalne Vaatleja on ainult tundenärvikiudude kimpude kogum, mis on ühendatud ettekandeid kirjutava mehhanismiga. Taju ja ettekande vahele ei tohi pugeda ükski tundmus.
Selles suhtes olid Harlani ettekanded otse täiuslikud.
Pärast tema teist nädalaaruannet kutsus Abikompuuter Finge ta enese juurde.
«Õnnitlen teid, Vaatleja,» sõnas ta häälel, milles puudus soojus, «teie aruannete hea ülesehituse ja selguse puhul. Kuid mind huvitab, mida te tegelikult mõtlete?»
Harlan puges peitu näoilme taha, mis oli nii mittemidagiütlev, nagu oleks see piinliku hoolega nikerdatud koduse 95-nda Sajandi puust. «Mul ei ole isiklikke mõtteid,» lausus ta.
«Oh, mis te nüüd. Te olete 95-ndast ja me mõlemad teame, mida see tähendab. 482. Sajand häirib teid kindlasti.»
Harlan kehitas õlgu. «Kas miski minu aruannetes viib teid mõttele, et see mind häirib?»
See oli ligilähedane jultumusele ning seda näitas ka Finge'i tömpide sõrmede trummeldamine vastu kirjutuslauda. «Vastake mu küsimusele.»
«Sotsioloogia vaatepunktist on see Sajand mitmes suhtes sattunud äärmustesse,» lausus Harlan. «Viimased kolm Reaalsuse Muutust vahetult eelnevas ajastus on seda kallakut

18
tugevdanud. Ma arvan, et varem või hiljem tuleks see viga parandada. Äärmused ei ole kunagi tervislikud.»
«Te siis vaevusite läbi kontrollima selle Sajandi eelnenud Reaalsused.»
«Vaatlejana ma olen kohustatud teadma kõiki asjasse puutuvaid fakte.»
See oli upsakus. Muidugi oli Harlanil õigus ja koguni kohustus neid fakte kontrollida. Finge pidi seda isegi teadma. Iga Sajandit vapustasid üha uued Reaalsuse Muutused. Ka kõige piinlikuma täpsusega teostatud Vaatlus ei võinud jääda kauaks üle kontrollimata. Igavikus oli täiesti tavapäraseks protseduuriks see, et iga Sajandit hoiti pideva Vaatluse all. Ja professionaalne Vaatleja peab suutma mitte ainult esitada fakte aktuaalsest Reaalsusest, vaid näidata ka nende seost eelnevate Reaalsustega.
Ent Harlanile tundus, et see Vaatleja arvamuste sondeerimine polnud Fingel poolt mitte tühipaljas tülinorimine. Finge näis olevat otse vaenulik.
Teine kord astus Finge ootamatult Harlani pisikesse kabinetti ja sõnas: «Teie aruanded jätavad Igaviku Nõukogule väga soodsa mulje.»
Pärast väikest pausi pomises Harlan ebakindlalt: «Tänan teid.»
«Kõik on ühisel arvamusel, et te olete ebatavaliselt läbinägelik.»
«Püüan teha oma parima.»
Äkki küsis Finge: «Olete te kunagi kohanud Vanem-kompuuter Twisselli?»
«Kompuuter Twisselli?» Harlani silmad avardusid. «Ei, mu härra. Miks te seda küsite?»
«Tema näib olevat eriti huvitatud teie aruannetest.» Fingel ümarad põsed vajusid tusaselt lonti ja ta muutis kõneainet. «Mulle näib, et te olete välja töötanud oma isikliku filosoofia, nii-öelda oma vaate ajaloole.»
Kiusatus sakutas Harlanit kõvasti. Edevus ja ettevaatus võitlesid ja esimene võitis. «Ma olen uurinud Primitiivset ajalugu, mu härra.»
«Primitiivset ajalugu? Koolis?»
«Mitte, just koolis, Kompuuter. Omal käel. See on minu ... huviala. See on, nagu vaatleksid ajalugu, mis seisab liikumatult, tardunult! Seda saab peensusteni uurida, Igaviku Sajandid aga muutuvad kogu aeg.» Ta sattus selle mõtte juures hoogu. «See on nagu võtaksime seeria kaadreid raamatfilmist ja uuriksime seda piinliku
19
täpsusega. Me näeme seejuures palju üksikasju, mida me ei märkaks, kui me lihtsalt laseksime silmad üle liikuvast filmist. Minu arvates aitab mu huviala mind üsna tublisti minu töös.»
Finge vahtis teda hämmastunult, pungitas silmi ja lahkus sõnagi lausumata.
Pärast seda viis ta mitmel puhul jutu Primitiivsele ajaloole ja kuulas vaikides Harlani vastumeelselt antud seletusi; tema trullakas nägu jäi seejuures täiesti ilmetuks.
Harlan polnud kindel, kas ta pidi kahetsema oma avameelsust või võis lugeda tekkinud olukorda üheks võimaluseks kiirendada oma tõusu karjääriredelil.
Ta otsustas esimese võimaluse kasuks, kui Finge, möödudes temast ühel päeval Koridoris A, äkki pahvatas teiste kuuldes: «Suur Aeg, Harlan, kas te kunagi ei naerata?»
Harlanit rabas mõte, et Finge vihkab teda. Tema enese suhtumine Finge'isse omandas pärast seda episoodi mingi äärmise põlguse varjundi.

Kolm kuud 482. Sajandis tuhlamist oli ammendanud enamiku selle väärtuslikust sisust, ja kui Harlan sai äkki kutse tulla Finge'i kabinetti, polnudki ta üllatunud. Ta ootas enda ümbermääramist. Tema lõpparuanne oli valminud mitu päeva tagasi. 482. Sajand soovis väga laiendada tselluloosi sisaldavate tekstiiltoodete eksporti Sajanditesse, mis olid metsadest laastatud, nagu 1174. Sajand, kuid ei nõustunud vastukaubaks võtma suitsukala. Pikas nime-kirjas seisid sellised üksikasjad tipp-topp järjekorras ja olid varustatud vastava analüüsiga.

Ta võttis aruandeprojekti endaga kaasa.
Kuid jutt ei tulnud üldse 482. Sajandist. Selle asemel esitles Finge teda kuivetunud ja kortsulisele, hõredate valgete juustega mehikesele, kelle gnoomilikule näole oli kogu vestluse vältel otsekui stambitud lakkamatu naeratus. See kõikus kahe äärmuse, murelikkuse ja rõõmsameelsuse vahel, kuid ei kadunud kunagi päriselt. Tema tubakast kollased sõrmed hoidsid põlevat sigaretti.
See oli esimene sigaret, mida Harlan oma elus oli näinud, vastasel korral oleks ta rohkem tähelepanu pööranud mehele, vähem suitsevale silindrile ja oleks olnud paremini ette valmistatud Finge'i-poolsele esitlusele.
«Vanemkompuuter Twissell, see on Vaatleja Andrew Harlan.»
20
Harlani kohkunud pilk vilksas väikese mehe sigaretilt tema näole.
«Tere,» lausus Vanemkompuuter Twissell piiksuva kõrge häälega. «See siis ongi noormees, kes kirjutab neid suurepäraseid aruandeid?»
Harlan oli kaotanud kõnevõime. Laban Twissell oli legend, elav müüt. Laban Twissell oli mees, kelle ta pidanuks kohe ära tundma. Ta oli silmapaistvaim Kompuuter Igavikus, teiste sõnadega — ta oli kõige eminentsem ning auväärsem praegu elavaist Igaviklastest. Ta oli Igaviku Nõukogu esimees. Ta oli juhtinud rohkem Reaalsuse Muutusi, kui ükski teine mees Igaviku ajaloos. Ta oli... Tal oli...
Harlan kaotas lõplikult pea. Ta noogutas, irvitas juhmilt ega ütelnud midagi.
Twissell pistis sigareti huulte vahele, tõmbas kiiresti mõne mahvi ning võttis selle jälle ära.
«Jätke meid kahekesi, Finge. Ma tahan selle noormehega rääkida.»
Finge tõusis, pomises midagi ja lahkus.
Twissell ütles: «Noormees, te näite närviline. Pole mingit põhjust närvitseda.»
Kuid kohata Twisselli niimoodi oli vapustav. Alati viib rööpast välja, kui leiad, et keegi, keda oled kujutlenud hiiglasena, osutub tegelikult lühemaks kui viis ja pool jalga. Kas geeniuse aju tõesti võib mahtuda selle taanduva kiilassileda lauba taha? Oli see terav mõistus või ainult hea.tuju, mis kiiskas nendest tuhandesse kurdu mattunud pisikestest silmadest?
Harlan ei teadnud, mida mõtelda. Sigaretisuits näis tumestavat sellegi mõistuseraasukese, mis ta suutis koguda. Ta võpatas nähtavalt, kui suitsupahvak temani jõudis.
Twisselli silmad ahenesid, nagu püüaks ta piiluda läbi suitsuvine, ja ta lausus kohutava aktsendiga kümnenda aastatuhande murrakus: «Kas sina tunned parembini, kui mina räägin sinu oma keelt sinuga?»
Harlan surus vaevu tagasi hüsteerilise naerupuhangu. «Ma valdan Intertemporaalset Standardkeelt täiesti vabalt, mu härra,» sai ta viimaks sõnad suust. Ta ütles seda Standardkeeles, mida ta ise ja iga Igaviklane oli ta esimestest Igavikus veedetud kuudest peale tema kuuldes kasutanud.
«Tühi puru,» vastas Twissell üleolevalt. «Mina ei hooli Standardkeelest. Minu kümnenda aastatuhande keel on rohkem kui perfektne.»
21

Harlan arvutas mõttes, et sellest pidi olema möödas oma nelikümmend aastat, kui Twissellil oli tulnud kasutada lokaalaja dialekte.
Aga Twissell, olles nähtavasti enese rahulduseks teinud kindlaks oma seisukoha selles suhtes, läks üle Standard-keelele ja jäigi selle juurde.
«Ma pakuksin sulle sigaretti, kui ma poleks kindel, et sa ei suitseta. Suitsetamisele vaadatakse viltu peaaegu igas ajastus. Häid sigarette osatakse valmistada õigupoolest ainult 72.
Sajandis ja ma lasen neid endale spetsiaalselt sealt hankida. Ma annan sulle selle näpunäite igaks juhuks, kui otsustad hakata suitsetama. Üldse on selle suitsetamisega sant lugu.
Möödunud nädalal ma jäin kaheks päevaks pidama 123-ndasse. Suitsetamine keelatud. Isegi

Igaviklased selles Sektoris on üle võtnud Sajandi kombed. Kui mina seal oleksin sigareti põlema pannud, siis need oleksid arvanud, et taevas hakkab kaela varisema. Mõnikord tuleb mul kange tahtmine välja rehkendada üks sihuke suur Reaalsuse Muutus, mis pühib minema iga suitsetamisele seatud tabu kõikidest Sajanditest. Häda ainult, et iga niisugune Reaalsuse Muutus kutsub esile sõjad 58-ndas või orjandusliku ühiskonna 1000-ndas. Alati veab miski viltu.»

Harlan oli alguses segaduses, siis mures. Ta oli kindel, et see kohatu loba varjab midagi. Ta kurk oli nagu kinni nööritud. Lõpuks ta ütles: «Tohin ma küsida, miks te mind näha tahtsite, mu härra?»

«Mulle meeldivad sinu aruanded, noormees.»

Harlani silmis vilksatas hetkeks rõõmutuluke, kuid ta ei naeratanud. «Tänan teid, härra.»

«Neis on kunstnikukätt. Sul on vahetut taju. Sa tunnetad sügavalt. Ma arvan, et tean sinu õiget kohta Igavikus, ja ma tulin sulle seda pakkuma.»

Ma ei suuda seda uskuda, mõtles Harlan. Ta hoidus oma võidurõõmu hääles väljendamast.

«Te osutate mulle väga suurt au, mu härra,» sõnas ta.

Vanemkompuuter Twissell, kelle sigaret oli põlenud lõpuni, hankis nagu võlukunstnik vasaku käega kusagilt nähtamatust kohast uue ja süütas selle. Kahe mahvi vahel ta lausus: «Võtku mind Aeg, poiss, sa räägid, nagu oleksid oma osa pähe õppinud. Suur au, päh. Jama. Rämps. Ütle ilma keerutamata lausa välja, mida sa tunned. Oled rõõmus, eh?»

«Jah,» ütles Harlan ettevaatlikult.

22

«Hästi. See on loomulik.   Kuidas sulle meeldiks olla Tehnik?»

«Tehnik!» hüüdis Harlan oma istmelt püsti karates.

«Istu. Istu. Paistab, et oled üllatunud.»

«Ma ei lootnud saada Tehnikuks, Kompuuter Twissell.»

«Ei,» ütles Twissell kuivalt, «millegipärast mitte keegi ei looda. Nad loodavad kõike muud, mitte seda. Ent Tehnikuid on raske leida ja nende järele on alati nõudmine. Mitte ükski Sektor Igavikus ei pea omade arvu küllaldaseks.»

«Ma ei usu, et olen selleks sobiv.»

«See tähendab, et sulle ei sobi töö, mis toob endaga kaasa sekeldusi. Võtku mind Aeg! Kui oled end pühendanud Igavikule — ja ma usun, et sa oled — siis sa ei hooliks sekeldustest. Muidugi, lollpead hakkavad sind vältima ja sa tunned end pagendatuna. Aga sellega harjub. Ja sa tunned rahuldust teadmisest, et oled vajalik, väga vajalik. Vajalik minule.»

«Teile, härra? Teile isiklikult?»

«Jah.» Vana mehe naeratusse segunes piisake kavalust. «Sinust ei saa harilik Tehnik. Sa omandad erilise staatuse. Sinust saab minu isiklik Tehnik. Mis sa selle peale kostad?»

«Ma ei tea. Võib-olla ma ei saa hakkama.»

Twissell raputas kindlalt pead. «Ma vajan sind. Ma vajan just sind. Sinu aruanded kinnitavad mulle, et sinul on siin seda, mida ma otsin.» Tema murdunud küünega nimetissõrm kõpsis vastu laupa. «Sinu Opilase-atestat-sioon on hea. Sektorid, kus sa olid Vaatlejaks, andsid sulle kiitva hinnangu. Lõpuks, Finge'i hinnang oli neist kõigist kõige sobivam.»

Harlan oli ausalt jahmunud. «Kompuuter Finge'i hinnang oli positiivne?»

«Sa ei oodanud seda?»

«Ma ... ei tea.»

«Noh, mu poiss, ma ei ütelnud, et see oli positiivne. Ma ütlesin, et see oli sobiv. Kui tõtt rääkida, siis Finge'i iseloomustus e i olnud positiivne. Ta soovitas sind eemaldada kõigest, mis on seotud Reaalsuse Muutustega. Ta arvas, et" oleks ohtlik sind kasutada ükskõik kus, välja arvatud Teenindus.»

Harlan läks näost punaseks. «Mis põhjustel ta nii otsustas, härra?»

«Tuleb välja,et sul on eriharrastus, mu poiss. Sind huvitab Primitiivne ajalugu, mis?» Tema sigaretti hoidev käsi

tegi laia žesti ning Harlan, kes oma vihas unustas kontrolli hingamise üle, ahmis sisse suitsupilvekese ja hakkas abitult köhima.
Twissell ootas kannatlikult, kuni noore Vaatleja köhahoog möödus, ja küsis siis uuesti: «On nii, eks?»
«Kompuuter Finge'il ei olnud õigust...» alustas Harlan.
«Pean'd pea. Ma ütlesin sulle, mis oli raportis, sest see klapib hästi eesmärgiga, mille jaoks sa oled mulle vajalik. Tegelikult oli raport salajane ja sa pead unustama, et ma rääkisin sulle, mida see sisaldas. Mitte üks silp sellest, mu poiss.»
«Kuid mis on selles halba, et tunnen huvi Primitiivse ajaloo vastu?»
«Finge mõtleb, et sinu huvis ilmneb õige tugev Tung Aega. Mõistad mind, mu poiss?»
Harlan mõistis. Võimatu oli vältida omandamast psühhiaatria-alast keelepruuki. Seda fraasi ennekõike. Arvati, et igas Igaviklases on tugev tung (seda tugevam, et selle iga avaldus ametlikult poolt lämmatati) pöörduda tagasi kui just mitte ilmtingimata oma Aega, siis vähemalt mõnda kindlasse Aega, saada mõne Sajandi päriselanikuks, selle asemel et jääda neis kõigis võõraks ränduriks. Muidugi enamikul Igaviklastest jäi see tung ohutult peidetuks alateadvusse.
«Ma ei arva, et asi seisab selles,» ütles Harlan.
«Mina ka mitte. Mina mõtlen, et sinu harrastus on huvitav ja väärtuslik. Nagu ma juba ütlesin, sellepärast ma tahangi sind. Ma tahan, et sa õpetaksid ühele Õpilasele, kelle ma sinu juurde toon, kõike, mida sa tead või suudad teada saada Primitiivse ajaloo kohta. Ülejäänud aja oled minu isiklik Tehnik. Pihta hakkad mõne päeva pärast. Kas see on meeltmööda?»
Meeltmööda? Omada ametlikku luba õppida kõike, mida suudad, neist päevadest, mis olid enne Igavikku? Olla isiklikult ühenduses kõigist kõige kuulsama Igaviklasega? Isegi vastik Tehniku seisund näis sellistes tingimustes talutav.
Kuid ta ettevaatus ei hüljanud teda täiesti. Ta ütles: «Kui see on vajalik Igaviku hüvanguks, mu härra . . .»
«Igaviku hüvanguks?» karjus gnoomitaoline Kompuuter äkilises erutushoos. Ta virutas oma sigaretikoni minema sellise hooga, et see lendas vastu kauget seina ja põrkas tagasi sädemetevihma saatel. «Ma vajan sind Igaviku olemasoluks. »

3. ÕPILANE

Harlan oli olnud nädalaid 575-ndas, enne kui ta kohtas Brinsley Sheridan Cooperit. Tal oli jätkunud aega harjuda oma uue elukohaga ning klaasi ja portselani antisepsisega. Ta õppis mõõduka vastikustundega kandma Tehniku märki ja hoiduma asja veelgi halvemaks tegemast sellega, et katsus varjata oma märki vastu seina toetudes või kattes seda mõne kantava esemega.
Kaaslased ainult muigasid põlastavalt iga sellise katse puhul ja muutusid veeigi jahedamaks, otsekui kahtlustaksid nad, et nende sõprust püütakse võita vale ja pettusega.
Vanemkompuuter Twissell tõi talle iga päev uusi ülesandeid. Harlan uuris neid põhjalikult, pani oma analüüsi paberile, kirjutas selle neli korda ümber ja meelsasti oleks jätnud esitamata ka viimase versiooni.
Twissellil oli kombeks libistada hindav pilk üle Harlani ridade, noogutada ning ütelda: «.Tubli, tubli.» Siis ta vanad sinised silmad hüppasid kähku Harlanile ja ta naeratus ahenes pisut, kui ta lisas: «Ma kontrollin seda arvamust Kopuutapleksil.»
Alati ta nimetas analüüsi «arvamuseks». Mitte kunagi ta ei öelnud Harlanile, milline tulemus oli Kompuutapleksi-kontrollil, ning Harlan ei söandanud küsida. Ta oli meeleheitel selle

pärast, et teda kordagi ei lastud oma analüüse tegelikkuses rakendada. Kas see tähendas seda, et Kompuutapleks e i kontrollinudki neid, sest ta oli valinud väära punkti Reaalsuse Muutuse esilekutsumiseks? Kas tal puudus võime näha Minimaalset Vajalikku Muutust ettenähtud piirkonnas? (Möödus hulk aega, enne kui ta muutus küllalt üleolevaks, et lasta keelelt veereda lühend
MVM.)

Ühel päeval astus Twissell sisse koos hämmeldusest segase inimolendiga, kes näis vaevu julgevat tõsta silmi, et kohata Harlani pilku.
«Tehnik Harlan, see on Õpilane B. S. Cooper,» tutvustas Twissell.
Harlan teretas mehaaniliselt, hindas pilguga mehe välimust ega leidnud midagi vaatamisväärset. Noormees oli lüheldast kasvu, tema tumedad juuksed olid keskelt lahku kammitud. Ta lõug oli kitsas, silmad ebamäärast

helepruuni värvi, kõrvad ülearu suured ja sõrmeküüned näritud.
«See ongi noormees, kellele sa hakkad õpetama Primitiivset ajalugu,» lausus Twissell.
«Suur Aeg,» hüüatas Harlan järsku tärganud huviga. «Tere!» Ta oli peaaegu unustanud.
«Koosta temaga niisugune tunniplaan, mis sulle sobib, Harlan. Kui sa leiad selleks kaks õhtupoolikut nädalas, oleks see suurepärane. Õpeta nii, kuidas ise tahad, selle jätan sinu hooleks. Kui sul peaks vaja olema raamatfilme või vanu dokumente, siis ainult ütle mulle. Kui need on olemas Igavikus või ükskõik millises meile ligipääsetavas Aja osas, lasen nad sulle muretseda. Klapib, eh?»
Ta noppis tühjusest (nagu see alati näis) põleva sigareti ja õhku imbus suitsuving. Harlan köhatas ja Õpilase kooldunud huultest oli kerge taibata, et ta oleks teinud sedasama, oleks ta vaid söandanud.
Pärast Twisselli lahkumist katkestas Harlan pausi: «Noh, võta istet... » — ta kõhkles hetke ja lisas, siis otsustavalt — «... poju. Istu, poju. Minu kabinet pole suurem asL aga ta on sinu käsutuses alati, kui oleme koos.»
Ohin peaaegu lämmatas Harlani. See üritus oli tema oma! Primitiivne ajalugu tundus talle alati isikliku omandina.
Õpilane tõstis pilgu (tegelikult esimest korda) ja lausus kogeldes: «Te olete Tehnik?»
Suurem osa Harlani erutusest ja soojusest suri. «Ja mis siis?»
«Ei midagi,» pomises Cooper. «Ma ainult...» «Sa kuulsid, et Kompuuter Twissell nimetas mind Tehnikuks, eks ole?»
«J-jah, härra.»
«Kas sa arvasid, et ta keel vääratas? Või on see midagi nii halba, et sa ei taha uskuda?»
«E-ei, härra.»
«Miks sa siis nii veidralt kogeled?» küsis Harlan jõhkralt ja tundis otsekohe häbi oma taktituse pärast.
Cooper punastas; ilmselt oli tal ebamugav. «Ma ei oska kuigi hästi Intertemporaalset Standardkeelt.»
«Miks? Kui kaua sa oled olnud Õpilane?»
«Vähem kui aasta, härra.»
«Aasta? Tule Aeg appi, kui vana sa siis oled?» «Kakskümmend neli bioaastat, härra.» Harlan põrnitses teda. «Kas sa tahad mulle selgeks teha, et sind võeti Igavikku kahekümne kolmeselt?»

«Jah, härra.»

Harlan laskus toolile ja hõõrus hajameelselt käsi. Selliseid asju lihtsalt ei tehtud. Viisteist kuni kuusteist eluaastat oli Igavikku ülemineku vanus. Mida see tähendab? Tema enda uus proovilepanek Twisselli poolt?

Ta võttis end kokku. «Istu ja hakkame peale. Sinu täielik nimi ja koduvik.»

Õpilane kogeles: «Brinsley Sheridan Cooper 78-ndast, härra.»

Harlan muutus leebemaks. See oli lähedalt. Ainult seitseteist Sajandit allaaega tema oma koduvikust. Peaaegu naaber Ajas.

«Kas sind huvitab Primitiivne ajalugu?» jätkas ta küsitlust.

«Kompuuter Twissell käskis õppida. Ega ma sellest suurt ei tea.»

«Mida sa veel õpid?»

«Matemaatikat. Aja mehaanikat. Ma olen alles elementaartasemel. Kodus 78-ndas töötasin Speedy-vac'i remondis.»

Harlan ei vaevunud küsima, missuguse Speedy-vac'i, See võis olla tolmuimeja, kiirarvuti, varvipihusti ja palju muud. Harlanit see ei huvitanud.

«Kas sa üldse tead midagi ajaloost? Mistahes liiki ajaloost?»

«Ma õppisin Euroopa ajalugu.»

«See on poliitiline ühendus, kust sa pärit oled, eks?»

«Jah, ma sündisin Euroopas. Peamiselt õpetati meile moodsat ajalugu. Pärast revolutsioone 54-ndas, ma mõtlen — 7554-ndas.»

«Hästi. Esimene asi, mis sul teha tuleb, on see kõik unustada. See ei tähenda midagi. Ajalugu, mida õpetavad Aegurid, muutub koos iga Reaalsuse Muutusega. Ise nad seda muidugi ei taju. Igale Reaalsusele on oma ajalugu ainus ajalugu. Selle poolest ongi Primitiivne ajalugu erineV. Mida meie siin Igavikus ka ette ei võtaks, see on ja jääb ikka niisuguseks, nagu ta alati on olnud. Kolumbus ja Washington, Shakespeare ja Hereford, kõik nad on olemas. Selles ongi asja võlu.»

Cooper naeratas ebalevalt. Ta hõõrus väikese sõrmega ülahuult ja alles nüüd märkas Harlan seal karvaudemeid, nagu kasvataks Õpilane vurre.

«Varsti saab mul aasta siin oldud, aga ikka ei suuda ma päriselt.. .sellega harjuda,» ütles Cooper.

«Millega nimelt?»

27

«Sellega, et olen viiesaja Sajandi kaugusel koduvikust.»

«Mina olen peaaegu niisama kaugel. Mina olen 95-ndast.»

«Ja sellega ka. Teie olete vanem kui mina ja teistpidi olen mina seitseteist Sajandit vanem kui teie. Ma võin olla teie vana-vana-vana-ja-nii-edasi-vanaisa.»

«Noh, oletame, et sa oledki. Mis tähtsus sel on?»

«Teate — sellega harjumine ei lähe nii lihtsalt.» Cooperi hääles kõlasid trotslikud noodid.

«Lihtne pole see kellelgi,» lausus Harlan kalgilt ja hakkas rääkima Primitiivsetest. Kui kolm tundi täis sai, seletas ta parajasti, miks enne 1. Sajandit leidus veel Sajandeid. («Aga kas siis esimene Sajand ei olnudki esimene?» oli Cooper pärinud nagu appi paludes.)

Harlan lõpetas sellega, et andis Õpilasele raamatu, mitte just eriti hea, aga alguseks sobiva.

«Ma hangin sulle paremat kraami, kui jõuame veidi edasi,» tõotas ta.

Nädala lõpuks oli tumedatest jutikestest Cooperi nina all arenenud esiletükkiv harjas, mis tegi teda kümme aastat vanemaks ja rõhutas ta lõua teravust. Need vurrud sind küll kaunimaks ei tee, mõtles Harlan endamisi.

«Lugesin teie raamatu läbi,» lausus Cooper.

«Ja mis sa sellest arvad?»

«Mõnes mõttes . . .» Järgnes pikk paus. Cooper alustas uuesti. «Viimased Primitiivsed Sajandid sarnanevad veidi 78-ndaga. See pani mind mõtlema kodule. Kahel korral nägin unes oma naist.»
«Naist?» pahvatas rabatud Harlan.
«Ma olin abielus, enne kui siia tulin.»
«Suur Aeg! Kas nad su naise ka siia tõid?»
Cooper raputas pead. «Ma ei tea isegi seda, kas teda möödunudaastane Muutus puudutas või mitte. Kui jah, siis ta arvatavasti polegi enam minu naine.»
Harlan toibus. Muidugi, kui Õpilane võeti Igavikku kahekümne kolme aastaselt, oli täiesti võimalik, et ta enne seda oli abielus. Üks pretsedenditu fakt kutsus esile teise.
Mis küll maailmas toimub? Kui kord hakatakse tegema erandeid ja kaldutakse kõrvale seadustest, siis pole kaugel aeg, kus kõike haarab kaos. Igavik oli liiga peenelt tasakaalustatud ehitus, et taluda jämedaid kõrvalekaldeid.
«Loodan, et sa ei kavatse jalutada 78-ndasse kontrollima, kelle naine ta nüüd on.» Võib olla oli see Harlani

viha Igaviku nimel, mis poetas ta sõnadesse ettekavatsematut karmust.
Õpilane tõstis pea, ta silmad olid täis vankumatut rahu.
«Ei.»
Harlan kehitas end toolil ebamugavalt. «Hüva. Sul ei ole enam perekonda. Mitte kedagi. Oled Igaviklane ja unusta kõik, keda sa tundsid Ajas.»
Cooperi huuled ahenesid ja tema kiiresti väljapaiskuvatest sõnadest kõlas selgesti võõras aktsent. «Te räägite nagu Tehnik.»
Harlani käed klammerdusid kõvasti kirjutuslaua serva külge. Tema hääl kähises. «Millele sa vihjad? Sellele, et ma olen Tehnik ja et Muutused teen mina? Sellepärast ma siis kaitsengi neid ja nõuan, et ka sina nendega nõustuksid, eks? Vaata, poju, sa pole siin veel aastatki, sa pole isegi veel korralikult rääkima õppinud. Su peake on alles täis Aega ja Reaalsust, aga juba sa arvad, et tead kõike Tehnikutest ja võid neile näkku sülitada.»
«Andke andeks,» sõnas Cooper kähku. «Mul ei olnud mõtteski teid solvata.»
«Oh ei, kes siis solvab Tehnikut? Sa lihtsalt kuuled, mis teised räägivad, eks? Nad ütlevad: «Külm nagu Tehniku süda», eks ju! Nad ütlevad: «Triljon isikut hävitada — see on Tehniku jaoks vaid kord haigutada» ja küllap veel üht-teist muudki. Mis on vastus, härra Cooper? Kas tunned end päratu targana sellega kaasa lüües? Teeb see sinust täitsamehe? Suure nina Igavikus?»
«Ma ju palusin vabandust.»
«Olgu. Võta ainult teadmiseks, et ma olen olnud Tehnik vähem kui kuu aega ja et ma pole seni ühtki Reaalsuse Muutust teostanud. Ja nüüd asume jälle asja juurde.»

Järgmisel päeval kutsus Vanemkompuuter Twissell Andrew Harlani oma kabinetti.
«Kuidas sulle meeldiks, mu poiss, teha üks MVM?»
See ettepanek oli enam kui teretulnud. Terve hommikupooliku oli Harlanit vaevanud mälestus eilsest argpükslikust katsest veeretada endalt vastutus Tehniku-töö eest, lapsikust - karjest: Ära mind süüdista, mina ei ole veel midagi halba teinud!
See oli niisama hea kui tunnustamine, et Tehniku-ame-tis on midagi häbiväärset ja et ta ise oli süüst puhas ainult seetõttu, et ta oli selles mängus alles algaja ja polnud veel jõudnud kurjategijaks saada.

Ta tervitas juhust nüüd kohe see ettekääne minema pühkida. Talle tundus see patu lunastamisena. Nüüd avaneb tal võimalus Cooperile ütelda: Jah, tegin midagi säärast, mille

tõttu miljoneist inimestest on saanud uued isiksused, aga seda oli vaja ja ma olen uhke, et mina seda tegin.
Seepärast hüüdis ta rõõmsalt: «Olen valmis, härra.»
«Tubli, tubli. Arvan, et sul on meeldiv kuulda, mu poiss,» Twissell tõmbas mahvi ja sigaretiots lõi hõõgvele, «et viimane kui üks sinu analüüsidest klappis ja õige täpselt.»
«Tänan teid, härra.» (Nüüd on need analüüsid, mõtles Harlan, mitte arvamused.)
«Sul on annet. Ja paras ports. Ootan sinult suuri asju. Ja nüüd võtame käsile selle asjakese 223-ndas. Sinu väide, et tõkestatud sõidukite haakumine annaks tulemusena vajaliku hargnemise ilma ebasoovitavate kõrvalefektideta, on õige. Kas sa ei tõkestaks?»
«Jah, härra.»
See oli Harlani Tehniku-põlve tõeline algus. Pärast seda polnud ta enam lihtsalt mees roospunase rinnamärgiga. Ta oli käsitsenud Reaalsust. Mõne kiire minuti vältel nokitses ta ühe mehhanismi kallal 223-ndas ja selle tulemusena ei jõudnud üks noormees mehaanikaloengule, mida ta oli kavatsenud kuulata. Selle tagajärjena ta ei hakanud kunagi õppima solaarmehaanikat ja üks äärmiselt lihtne leiutis lükkus edasi kriitilised kümme aastat. Üllatav, aga fakt — selle tulemusena lükati Reaalsusest välja sõda 224-ndas.
Kas see polnud hästi tehtud? Mis sellest, et isiksusi muudeti? Uued isiksused olid niisama humaansed kui endised ja samuti väärt, et neile elu kinkida. Kui mõned elud lühenesid, siis rohkem elusid küll pikenes ja tehti õnnelikumaks. Tõsi küll, üks suur kirjandusteos, inimmõistuse ja tunnete, monument, jäi uues Reaalsuses kirjutamata, kuid Igaviku raamatukogudes säilis sellest mitu eksemplari, nii et kahju polnud suur. Ja tekkis uudisloomingut.
Ent siiski veetis Harlan sel ööl piinavalt pikki tunde ärkvel olles ja kui ta lõpuks unesegasena tukkuma jäi, juhtus temaga see, mida polnud juhtunud enam aastaid.
Ta nägi unes oma ema.

Hoolimata sellisest hädisest algusest, jätkus ühest bio-aastast, et saada tuntuks kogu Igavikus kui «Twisselli

Tehnik» ja Harlan sai küllaltki pahatahtliku varjundiga hüüdnimed «Imepoiss» ja «Ilmeksimatu».
Tema vahekord Cooperiga muutus üsnagi õdusaks. Tõelist sõprust aga sellest ei saanud. (Kui Cooper oleks end suutnud sundida Harlanile lähenema, poleks viimane teadnud, kuidas sellele reageerida.) Sellest hoolimata nende koostöö laabus ja Cooperi huvi Primitiivse ajaloo vastu hakkas võistlema Harlani omaga.
«Kuule, Cooper, ega sul pole midagi selle vastu, kui sa tuleksid hoopis homme?» küsis Harlan ühel päeval. «Mul on mingil ajal selle nädala jooksul vaja minna 3000-ndasse, et kontrollida üht Vaatlust, ning mees, keda ma soovin näha, on juhtumisi just täna pärast lõunat vaba.»
Cooperi silmad hakkasid näljaselt läikima. «Kas mina ei või kaasa tulla?» «Kas sa siis tahad?»
«Aga muidugi. Ma pole kunagi trumlis olnud, välja arvatud siis, kui mind 78-ndast üle toodi, ning tollal ma ei taibanud, mis toimub.»
Harlan oli harjunud kasutama trumilt šahtis C, mis oli kirjutamata seadusega Tehnikutele ette nähtud kogu selle mõõtmatus pikkuses läbi Sajandite. Cooper järgnes Harlanile, ilmutamata mingit hämmeldust. Ta astus kõhklemata trumlisse ning võttis istet ringikujulisel diivanil, mis piiras trumli siseseina.
Ent kui Harlan oli Välja sisse lülitanud ja sellega trumli ülesaega liikuma paisanud, ilmus Cooperi pinevil näkku peaaegu koomiline üllatuse varjund.
«Ma ei tunne mitte kui midagi,» ütles ta. «Kas miski on korrast ära?»

«Mitte miski ei ole korrast ära. Sa ei tunne midagi, sest tegelikult sa ei liigu. Sind tõugatakse edasi piki trumli ajalist pikendust. Tegelikult,» jätkas Harlan õpetlikult, «ei koosne me antud hetkel ainest, ehkki meie meeled väidavad vastupidist. Samaaegselt võivad sada meest kasutada sama trumlit, liikudes (kui seda nii nimetada) erinevate kiirustega Ajas mõlemas suunas, läbides üksteist ja nii edasi. Tavalise universumi seadused pole rakendatavad trumli šahtide suhtes!»
Cooperi suu venis muigele ja Harlan mõtles ebamugavustundega: Põngerjas õpib ajamehaanikat ja teab sellest rohkem, kui mina tean. Mul oleks parem vait jääda ning lakata end narriks tegemast.
31
Ta sulgus enesesse ja põrnitses süngelt Cooperit. Juba mitu kuud kandis noormees vurrusid. Need olid alaspidi rippu ä la Mallansohn, nagu ütlesid Igaviklased, selle
pärast et ainus säilinud foto Temporaalse Välja leiutajast (seegi vilets ja fookusest väljas) kujutas teda just selliste vurrudega. Samal põhjusel säilis vurrude kandmise teatav populaarsus Igaviklaste hulgas, olgugi et need enamikule
ei sobinud.
Cooperi pilk kinnitus liikuvatele numbritele, mis märkisid nende suhtes mööduvaid Sajandeid. Ta küsis: «Kui kõrgele ülesaega trumli šaht ulatub?»
«Kas seda pole sulle õpetatud?»
«Nad on trumlitki ainult möödaminnes maininud.» Harlan kehitas õlgu. «Igavikul pole lõppu. Sant viib üha edasi, igavesti.»
«Kui kõrgel ülevikus teie olete käinud?»
«Praegune on kõrgeim. Doktor Twissell on käinud 50 000-ndas.»
«Suur Aeg!» lausus Cooper sosinal. «See pole veel midagi. Mõned Igaviklased on käinud 150 000. Sajandist kaugemal.»
«Kuidas see küll välja näeb?»
«See ei sarnane millegagi,» selgitas Harlan pahuralt. «Elu on olemas, aga mitte inimene. Inimene on kadunud.»
«Surnud? Minema pühitud?»
«Minu teada ei tea seda keegi päris täpselt.»
«Kas on seda võimalik muuta?»
«Noh, alates 70 000-ndast... » alustas Harlan, siis aga mõtles järsku ümber. «Oh, käigu Aega. Muudame kõneainet.»
Kui oli mingi kõneaine, mida Igaviklased peaaegu ebauskliku hirmuga vältisid, siis oli see «Varjatud Sajandid», ajajärk 70 000-nda ja '50 000-nda vahel. See oli teema, mida harva puudutati. Et Harlanil oli üldse mingit aimu sellest ajastust, johtus tema tihedaist sidemeist Twissel-liga. Kogu tema tarkus piirdus teadmisega, et Igaviklased ei suuda tungida Aega nendes Sajandites.
Uksed Igaviku ja Aja vahel olid läbipääsmatud. Miks? Seda ei teadnud keegi.
Harlan aimas mõningate Twisselli poolt juhuslikult lausutud sõnade põhjal, et oli tehtud katseid muuta Reaalsust vahetult 70 000-nda ees, kuid ei suudetud suurt midagi ära teha, kuna puudus võimalus adekvaatseks Vaatluseks 70 000-nda taga.
Kord oli Twissell naerdes lausunud: «Küll me kunagi ikka läbi murrame. Seniks jätkub meile 70 000-nde Sajandi eest hoolitsemisest.»
32
Eriti veenvalt see just ei kõlanud.
«Mis saab Igavikust pärast 150 000-ndat?» küsis Cooper.
Harlan ohkas. Ilmselt ei õnnestunud juttu viia millelegi muule. «Mitte midagi,» ütles ta. «On moodustatud Sektorid, kuid kaugemal kui 70 000-ndas Igaviklasi pole. Sektorid jätkuvad

miljoneid Sajandeid, sinna, kus elu on kadunud ja veelgi edasi, kuni Päikesest saab noova ja ikka edasi. Igavikul ei ole lõppu. Sellepärast seda nimetataksegi Igavikuks.»
«Päikesest saab siis tõesti noova?»
«Päris kindlasti saab. Igavik ei saaks eksisteerida, kui see poleks nii. Noova Sol on meie energiaallikas. On sul aimu, kui palju vajatakse energiat, et tekitada Temporaalset Välja? Mallansohni esimene Väli ulatus kahe sekundi vältel kõige äärmisemast alavikust kõige äärmise ülevikuni ning oli küllalt suur hoidmaks tuletiku-pead ja selleks kulus tuumajõujaama ühe päeva energia-varu. Kulus peaaegu sada aastat juuspeene Temporaalse Välja tekitamiseks, mis ulatus nii kaugele ülevikku, et saadi puurida auk noova kiirguseenergia allikate juurde, mis võimaldas luua küllalt suure Välja hoidmaks inimest.»
Cooper ohkas. «Ma soovin, et nad jõuaksid juba kord sinnamaani, kus nad lakkavad mind sundimast õppima võrrandeid ja väljamehaanikat ja hakkavad peale selle huvitava kraamiga. Noh, kui mina oleksin elanud Mallansohni ajal. .. »
«Sa poleks midagi teada saanud. Tema elas 24-ndas, aga Igavik algas alles 27-ndas. Välja tekitamine ei võrdu veel Igaviku loomisega, tead, ja 24-nda ülejäänud inimestel polnud õrna aimugi sellest, mida Mallansohni leiutis tähendas.»
«Tema oli siis oma generatsioonist ees?»
«Isegi väga palju. Ta mitte ainult ei leiutanud Temporaalset Välja, vaid kirjeldas ka põhilisi suhteid, mis tegid Igaviku võimalikuks ja ennustas ette peaaegu iga selle aspekti, välja arvatud Reaalsuse Muutus. Ta ennustas kaunis täpselt ka — kuid näib, et me oleme päral, Cooper. Astu ees.»
Nad väljusid.
33
Kunagi varem polnud Harlan näinud Vanemkompuuter Twisselli nii vihasena. Inimesed ütlesid alati, et ta pole enam võimeline väljendama mingeid emotsioone, et temast, on saanud hingetu, permanentne Igaviklane nii jäägitult, et ta on isegi unustanud oma koduviku Sajandi täpse numbri. Räägiti, et üsna varases eas oli ta süda atrofeerunud ja selle asemel on tal nüüd rinnus samasugune arvuti nagu püksitaskuski.
Twissell ei üritanudki neid kuuldusi ümber lükata. Enamik arvas, et ta on ka ise hakanud seda uskuma.
Vihasööstu ees kössi tõmbunud Harlanil jätkus siiski ajusopis ruumi üllatuseks, et Twissell suutis vihastuda. Ta tahtis väga teada, kas Twissell solvub, kui ta viha lahtudes taipab, et ta arvutist süda teda reetis, olles kah ainult vilets hunnik muskleid ja klappe, mis allub tunnete pöörangutele.
Krigiseva, raugaliku häälega hüüdis Twissell: «Püha Aeg, kas sa arvad end olevat Igaviku Nõukogus? Kas sina jagad siin käske? Kas sina ütled mulle, mida teha, või ütlen mina sulle, mida teha? Kas sina teed selles Sektoris korraldusi trumlirändudeks? Kas me peame nüüd loa saamiseks kõik sinu juurde tulema?»
Ta katkestas oma kõnevoolu aeg-ajalt hüüetega «Vasta mulle!». Siis jätkas ta uute küsimuste puistamist keevasse küsitelukatlasse.
Lõpuks ta sõnas: «Kui sa veel kunagi peaksid niimoodi oma piiridest üle astuma, siis panen su tinutusremonti ja alatiseks. Said aru?»
Kahvatu ja kohmetunud Harlan sõnas: «Mulle pole kunagi öeldud, et Õpilast Cooperit ei tohi trumlisse kaasa võtta.»
See seletus ei teinud asja paremaks. «Mis vabandus on üldse kahekordne eitus, poiss? Sulle pole kunagi öeldud, et sa ei tohi teda purju joota. Sulle pole kunagi öeldud, et sa ei tohi tema juukseid nulliga maha ajada. Sulle pole kunagi öeldud, et sa ei tohi teda teravaäärelise Tau kõvera otsa ajada. Isa Aeg, poiss, mida sul kästi temaga teha?»
«Mul kästi talle õpetada Primitiivset ajalugu.»

«Siis tee seda, aga ära tee midagi muud.» Twissell laskis oma sigareti kukkuda ja hõõrus seda raevukalt saapatalla all, nagu oleks see ta eluaegse vaenlase nägu.
«Ma tahaksin juhtida teie tähelepanu sellele tõigale, Kompuuter,» julges Harlan suud paotada, «et aktuaalse Reaalsuse ajal sarnanevad mitmed Sajandid mõnes mõttes
34
spetsiifiliste Primitiivse ajaloo ajastutega. Mul oli kavatsus teda nende Aegadega tutvustada, loomulikult hoolikalt jälgides ruumi-ajakaarti. See oleks nagu õppekäik.» I, «Mis? Kuula sa, togu, ära enam kavatsegi minult millekski luba küsida! Sellel on nüüd lõpp. Lihtsalt õpeta talle Primitiivset ajalugu. Ei mingeid õppekäike ega mingeid laboratoorseid eksperimente. Järgmiseks sa juba muudad Reaalsust, puhtalt ainult sellepärast, et talle näidata, kuidas seda tehakse.»
Harlan tõmbas kuiva keelega üle kuivade huulte, pomises midagi haavunult alistumise märgiks ja sai loa lahkuda.
Kulus nädalaid, enne kui solvumistunne kaduma hakkas.

4. KOMPUUTER

Harlan oli olnud kaks aastat Tehnik, kui ta koos Twisselliga lahkumise järel uuesti sisenes 482. Sajandisse. Ta leidis selle olevat peaaegu tundmatuseni muutunud.
Sektor polnud muutunud. Ta ise oli.
Kaks aastat Tehnikupõlve tähendas palju. Elu oli muutunud paiksemaks ja rahulikumaks. Ta ei tarvitsenud õppida uusi keeli, harjutada end uute rõivamoodide ja eluviisidega seoses iga uue Vaatlusülesandega. Teiselt poolt oli aga selle tulemuseks teistest eemaldumine. Nüüd oli ta üsna unustanud seltsimehelikkuse, mis ühendas kõiki Igaviku Spetsialiste.
Ta arendas eneses tunnet, et tema käes on võim, kuna ta on Tehnik. Ta hoidis oma sõrmeotstes miljonite saatusi, ja et seetõttu tuli tal astuda üksinda, miks siis mitte uhkelt püstipäi.
Harlan heitis külma pilgu Kommunikatsioonimehele 482-se registreerimispuldi taga ja lausus asjalikult: «Andrew Harlan, Tehnik, raportiks Kompuuter Finge'i juurde ajutiseks kinnistamiseks 482. Sajandisse.» Ta jättis tähele panemata tema vastas seisva keskealise mehe kiire pilgu.
Inimesed nimetasid seda «Tehniku-pilguks». See oli kiire, tahtmatu kõõrdpilk Tehniku roospunasele õlaku-märgile, millele järgnes ponnistus mitte teist korda sellele pilku heita.
Harlan silmitses teise õlakumärki. See ei olnud Kompuuteri kollane, Elukavandaja roheline, Sotsioloogi sinine ega ka Vaatleja valge. Sel polnud üldse mingit kindlat Spetsialisti värvi. Õlakul oli lihtsalt sinine triip valgel
35
põhjal. See mees oli Kommunikatsioonist, ühest Teeninduse harust, üldse mitte Spetsialist. Ja ka tema heitis «Tehniku-pilgu».
Harlan lausus veidi kurvalt: «Ma ootan.»
Mees Kommunikatsioonist sõnas kiiresti: «Ma helistan Kompuuter Finge'ile, härra.»
Harlani mälestustes oli 482. Sajand soliidne ja massiivne, nüüd näis see aga peaaegu räpane.
Harlan oli harjunud 575-nda klaasi ja portselaniga, sealse puhtusefetišismiga. Ta oli harjunud valevuse ja helgusega, mida katkestasid harvad heledad pastelltoonides laigud.
482. Sajandi rasked krohvipäkerdised, kirjud värvipastad, maalitud metallilandamid olid lausa eemaletõukavad.
Isegi Finge näis teistsugune, mõneti nagu elusuurusest väiksem. Kaks aastat tagasi oli Vaatleja Harlanile tundunud Finge'i iga liigutus kurjakuulutav ja võimukas. Nüüd Tehnikupõlve isoleeritud kõrgustest näis mees kaastundmust äratav ja saatuse hoolde jäetud.

Harlan vaatles Finge'i, kui see tuhnis perfolintide kuhilas, hing ootas, et ta lõpuks tõstab pea sellise inimese otsustavusega, kes leiab, et on lasknud oma külastajal küllalt kaua oodata. Finge pärines energiale orienteeritud Sajandist 600-nda-tes. Seda oli rääkinud Twissell ning see seletas paljugi. Finge'i halva tuju välgatused võisid kergesti tuleneda kohmaka mehe loomupärasest ebakindlusest, kes on harjunud väijaj õudude püsivusega ning on õnnetu, et tal tuleb tegelda ei millegi muu kui ainult hapra ainega. Harlan mäletas hästi Finge'i kassisammu, sest sageli leidis ta oma töölaualt pilku tõstes, et Finge seisab tema laua juures ja vaatleb teda, ilma et ta oleks kuulnud tema lähenemist. Nüüd aga polnud tema kikivarvul kõnd enam midagi kava-lat ja hiilivat, vaid pigem sellise inimese kartlik ja tõrkuv samm, kes elab pidevas, kuigi ebateadlikus hirmus, et põrand võib ta raskuse all puruneda.
Selle mehe koht ei ole siinses Sektoris, mõtles Harlan leebe heatahtlikkusega. Ümbermääramine oleks arvatavasti ainus asi, mis teda aitaks.
«Tervist, Tehnik Harlan,» ütles Finge viimaks.
«Tervist, Kompuuter.»
«Näib, et kahe aasta jooksul, mis teie . . .»
«Kahe bioaasta jooksul,» parandas Harlan.
Finge vaatas üllatunult üles. «Iseenesestki mõista, bio-aasta.»
Igavikus polnud Aega, nagu Ajast mõeldi tavaliselt

väljaspool kogu maailmas, kuid inimesed vananesid ja see oli vältimatu Aja mõõde, isegi tähendust omavate füüsiliste nähtuste puudumisel. Bioloogiliselt Aeg möödus ja bioaasta kestel Igavikus muutus inimene niisama palju vanemaks nagu tavalise aasta jooksul Ajas. Ent isegi kõige pedantsem Igaviklane meenutas väga harva seda vahet. Oli liiga mugav ütelda: «Homme näeme,» või «Ma ei saanud sind eile kätte,» või «Kohtume tuleval nädalal,» nagu oleksid 'homme' või 'eile' või 'tuleval nädalal' olemas mingis muus kui ainult bioloogilises mõttes. Ja inimese bioloogiat arvestades jaotati tegevus Igavikus kahekümne nelja meelevaldse «biotunniga» päevaks, eeldusega, et on päev ja öö, täna ja homme.
«Nende kahe bioaasta vältel, sellest ajast peale kui te lahkusite, on 482. Sajandi ümber pikkamööda kasvanud kriis. Üsnagi eriskummaline. Peen. Enneolematu. Praegu vajame nii täpset Vaatlust, nagu me kunagi varem pole vajanud.»
«Ja te tahate, et mina Vaatleksin?»
«Jah. Teatavas mõttes on see talendi raiskamine, paluda Tehnikul teha Vaatleja tööd, kuid teie eelnevad Vaatlused olid oma selguse ja läbinägelikkuse poolest suurepärased. Me vajame seda jälle. Nüüd ma ainult visandasin mõned detailid ... »
Missugused need detailid olid, seda Harlan kohe teada ei saanud. Finge selgitas, kuid uks avanes ja Harlan ei kuulanud teda enam.
Ta vahtis inimest, kes sisse astus.
Asi ei seisnud selles, et Harlan polnud iialgi varem näinud Igavikus naist. Iialgi oli liiga palju öeldud. Harva küll, jah, kuid mitte ei iialgi.
Aga naine nagu see! Ja Igavikus!
Harlan oli näinud palju naisi oma rändudel läbi Aja, kuid Ajas olid nad tema jaoks ainult objektid, nagu seinad ja heinad, tõkked ja äkked, kiisud ja viisud. Need olid esemed, mida tuli Vaadelda.
Igavikus oli naine hoopis teine asi. Ja veel niisugune nagu see!
Ta oli riietatud 482. Sajandi aristokraatia moe järgi, see tähendab, ta kandis läbipaistvat, kehale liibuvat rüüd ja õhukesi 'põlvedeni ulatuvaid läbipaistmatuid pukse, mis delikaatselt vihjasid prinkidele vormidele.
Ta juuksed olid lainelised, tumedad ja ulatusid õlgadeni, ta huuled olid punaseks värvitud, ülemine kitsaks, alumine täidlaseks ja liialdatult prunti. Ta silmalaud ja

kõrvalestad olid varjutatud heleroosaks ja ülejäänud osa ta nooruslikust (peaaegu tütarlapselikust) näost oli ehmatamapanevalt piimvalge. Kalliskividega ripatsid tilgenda-sid alla kummagi õla keskelt ning tilisesid kord siinpool, kord sealpool kauneid rindu, tõmmates tähelepanu nimelt neile.
Ta võttis istet laua ääres, Finge'i kabineti nurgas, tõstes ainult korraks oma ripsmeid, et pühkida oma tumeda pilguga üle Harlani näo.
Kui Harlan jälle hakkas kuulma Finge'i häält, lausus Kompuuter: «See antakse kõik teile kätte ametliku projekti kujul. Vahepeal võite kasutada oma vana kabinetti ja magamistuba.»
Harlan leidis end Finge'i kabineti ukse tagant, ilma et ta päris selgesti oleks mäletanud oma lahkumise üksikasju. Oletatavasti ta kõndis sealt välja.
Kõige lihtsamini eristatav tunne temas oli praegu viha. Võtku Aeg, sellist asja ei tohiks Finge'ile lubada. See oli halb moraalile. See oli mõnitamine ...
Ta katkestas oma mõttelõnga, laskis käed rusikast lahti, avas kokkupigistatud huuled. Ta oma sammud kõlasid teravalt kõrvus, kui ta astus kindlalt Kommunikatsiooni-mehe poole puldi taga.
Mees tõstis pea ning ütles ettevaatlikult, ilma talle otse silma vaatamata: «Jah, härra?»
«Kompuuter Finge'i kabinetis istub laua taga üks naine. On ta siin uustulnuk?»
Ta oli kavatsenud seda esitada nii muuseas, nagu jutujätkuks, ükskõikse küsimusena. Selle asemel kõlas see nagu taldrikute tärisev löök orkestris.
Kuid see äratas Kommunikatsioonimehe. Pilk ta silmis oli selline, mis teeb kõigist meestest hõimlased. See otsekui embas Tehnikut, haaras ta oma kaaslaste ringi. «Te mõtlete seda totsi? Ooh! Kas ta pole sihukese ehitusega nagu jõuvälja latriin?»
Harlan kogeles natuke. «Vastake ainult mu küsimusele.»
Mees jäi talle otsa vahtima ja osa tema õhinast haihtus, «Ta on uus. Ta on Aegur.» «Mis tööd ta siin teeb?»
Naeratus valgus üle Kommunikatsioonimehe näo ja kasvas ifvituseks. «Teda peetakse bossi sekretäriks. Tema nimi on Noys Lambent.»
«Küllalt.» Harlan pöördus kannal ringi ja lahkus.
Harlani esimene yaatlusreis 482. Sajandisse tuli järgmisel
38
päeval, kuid see kestis ainult kolmkümmend minutit See oli ilmselt ainult orienteeriv käik, kavatsusega teda asjaga kurssi viia. Ta sisenes sinna poolteiseks tunniks järgmisel päeval ja üldsegi mitte kolmandal.
Ta kulutas oma aja, tuhnides oma kunagistes originaal-aruannetes, värskendades oma teadmisi, meelde tuletades tolle aja keelesüsteemi, harjutades end uuesti kohaliku riietusega.
482. Sajandit oli tabanud Reaalsuse Muutus, kuid see oli tühine. Poliitiline klikk, kes oli olnud võimul, oli nüüd vähemuses, aga muus osas ei paistnud ühiskonnas mingeid muutusi olevat.
Enesele peaaegu märkamatult libises ta jälle harjumusse otsida oma vanadest aruannetest informatsiooni aristokraatia kohta. Kindlasti oli ta teinud Vaatlusi selles osas.
Oligi, kuid need olid umbisikulised, tehtud kaugusest. Tema andmeis figureeris aristokraatia kui klass, mitte kui üksikindiviidid.
Muidugi, tema aja-ruumikaardid ei võimaldanud vaadelda aristokraatiat seestpoolt. Mida see endast kujutas, oli väljaspool Vaatleja tegevuspiirkonda. Ta oli nördinud, leidmata seda, mille vastu ta nüüd huvi .tundis.
Nende kolme päeva jooksul oli ta vilksamisi näinud naist, Noys Lambenti, neljal korral. Esialgu oli Harlan märganud ainult ta riideid ja ehteid. Nüüd aga ka seda, et ta oli viis jalga kuus tolli pikk — pool pead lühem kui ta ise —, ent küllalt sale ja sirge rühiga ning

graatsiline, et jätta pikakasvulise inimese muljet. Ta oli vanem, kui alguses paistis, võib-olla liginemas kolmekümnele, kindlasti üle kahekümne viie.
Ta oli vaikne ja tagasihoidlik, naeratas kord Harlanile, kui see möödus temast koridoris, siis langetas pilgu. Harlan tõmbus kõrvale, et hoiduda teda puudutamast, siis läks edasi tundes, et on vihane.
Kolmanda päeva lõpul taipas Harlan, et tema kui Igaviklase kohus jättis talle ainult ühe tegutsemissuuna. Kahtlemata oli Noysi positsioon talle endale mugav. Kahtlemata oli Finge selle seadusega täpipealt kooskõlastanud. Siiski oli Finge'i indiskreetsus ja hoolimatus selles suhtes kindlasti seadusevastane ja midagi tuli ette võtta.
Kõigest hoolimata otsustas Harlan, et terves Igavikus pole ainsatki teist meest, keda ta põlgaks niisama palju kui Finge'i. Vabandused, mis ta selle mehe jaoks oh leidnud alles paari päeva eest, haihtusid.
Neljanda päeva hommikul hankis Harlan loa näha

Finge'i eraviisiliselt. Ta astus sisse otsustaval sammul ja, enese üllatuseks, asus kohe asja juurde. «Kompuuter Finge, teen ettepaneku, et preili Lambent viidaks kohe tagasi Aega.»
Finge'i silmad ahenesid. Ta noogutas peaga tooli suunas, asetas kokkupandud käed oma pehme, ümara lõua alla. «Hüva. Istuge. Istuge. Te leiate, et preili Lambent pole pädev? On ebasobiv?»
«Mis puutub tema mittepädevusse ja sobimatusse, Kompuuter, seda ma ei oska ütelda. See sõltub tema rakendamisest tohe ning mina pole teda rakendanud. Kuid te peaksite taipama, et ta mõjub halvasti selle Sektori moraalile.»
Finge vahtis teda eemaloleva pilguga, nagu kaaluks ta oma Kompuutri-peas mõtteid, mis on väljaspool tavalise Igaviklase horisonti. «Mis suhtes ta kahjustab moraali, Tehnik?»
«Teil ei ole mingit tõelist vajadust küsida,» sõnas Harlan viha süvenedes. «Tema riietus on ekshibitsionistlik. Tema ... »
«Oodake, oodake. Oodake nüüd natuke, Harlan. Te olete olnud selles ajastus Vaatlejaks., Te teate, et ta riided on 482. Sajandi standardi kohased.»
«Tema oma keskkonnas, oma kultuuri miljöös poleks mul midagi selle vastu, ehkki ma ütlen otse välja, et tema kostüüm on tipp isegi 482-se jaoks. Te loodetavasti nõustute, et ma suudan selle üle otsustada. Siin, Igavikus, on selline olend nagu tema kindlasti kohatu.»
Finge noogutas aeglaselt pead. Ta näis end tõesti lõbustavat. Harlan jäigastus.
«Ta on siin kindla eesmärgiga, täidab olulist funktsiooni, kuid ajutiselt. Katsuge teda taluda, kuni ta veel siin on.»
Harlani lõug värises. Ta oli protesteerinud ja teda veeti ninapidi. Käigu põrgu kogu ettevaatlikkus. Ta räägib, mis tal mõttes on. «Ma võin kujutleda, missugune on selle naise «oluline funktsioon». Pidada teda nii avalikult — see on liig.»
Ta pöördus kangelt, sammus ukse poole. Finge'i hääl peatas ta.
«Tehnik, teie suhted Twisselliga on teile võib-olla jätnud väärkujutluse teie isiklikust tähtsusest. Parandage see viga! Ja vahepeal öelge mulle, Tehnik, kas teil kunagi on olnud... ee ...» (ta takerdus, näides otsivat sobivat sõna) «sõbratari?»

piinliku ja solvava täpsusega, ikka veel seljaga Finge'i poole, tsiteeris Harlan: «Ajaga emotsionaalsete vahekordade vältimise huvides ei või Igaviklane abielluda. Perekonnaga emotsionaalsete vahekordade vältimise huvides ei või Igaviklane omada lapsi.»
Kompuuter ütles tõsiselt: «Ma ei rääkinud midagi abielust ega lastest.»
Flarlan tsiteeris edasi: «Ajutisi armuvahekordi võib luua Aeguritega ainult alles pärast sooviavalduse esitamist ettemääratud Elukavanduseks Igaviku Nõukogu Tsentraalsele Kaardistamiskomiteele, antud Aeguri huvides. Armuvahekordi võib selle järel suunata ainult ruumilis-ajalise kaardistamise nõuete kohaselt.»

«Täiesti õige. Kas te olete kunagi soovi avaldanud ajutiseks armuvahekorraks, Tehnik?»

«Ei, Kompuuter.»

«Kas te kavatsete seda teha?»

«Ei, Kompuuter.»

«Võib-olla te peaksite. See annaks teile avarama elukäsitluse. Te huvituksite vähem naise riietuse detailidest, oleksite vähem häiritud tema võimalike isiklike suhete pärast teiste Igaviklastega.»

Harlan lahkus, raevust keeletu.

Ta leidis, et on peaaegu võimatu sooritada oma enamvähem igapäevast rännakut 482. Sajandisse (kõige pikemaks pidevaks perioodiks jäi midagi alla kahe tunni).

Ta oli rööpast väljas ja ta teadis, miks. Finge! Finge ning selle ässitav nõuanne, mis puudutas armuvahekordi Aeguritega.

Armuvahekorrad eksisteerisid. Seda teadsid kõik. Igavik oli kogu aeg olnud teadlik vajadusest teha järeleandmisi inimlikele ihadele (Harlanis tekitas see fraas vastumeelsust), kuid kitsendused seoses armukeste valikuga tegid kompromissist kõike muud kui lõdvestuse, kõike muud kui rahulduse. Ja neilt, kes olid küllalt õnnelikud osutumaks kõlvulisiks sellise vahekorra jaoks, oodati äärmist diskreetsust üldisest sündsustundest ja tähelepanelikkusest enamiku suhtes.

Igaviklaste alamate klasside hulgas, eriti Teenindava Personali seas, käisid alati ringi pooleldi lootustandvad, pooleldi pahakspanevad kuulujutud naistest, keda on imporditud Igavikku enam või vähem püsivamateks. Alati vihjas kuulujutt Kompuutritele ja Elukavandajatele kui
41
kasusaavale rühmale. Nemad ja üksnes nemad võisid otsustada, milliseid naisi võis Ajast eemaldada ilma hädaohuta, et tekiks suur Reaalsuse Muutus.

Vähem kõmutekitavad (ja seetõttu vähem väärt, et sellest juttu teha) olid lood, mis puudutasid Aegureid-Teenistujaid, keda iga Sektor värbas ajutiselt (kui seda lubas ruumilis-ajaline analüüs) toitu valmistama ja koristama ning füüsiliselt rasketeks töödeks.

Aga Aegur ja selline Aegur, tööle võetud «sekretärina», võis tähendada ainult seda, et Finge näitas pikka nina ideaalidele, mis muutsid Igaviku selleks, mis ta oli.

Vaatamata sellele, et Igaviklased praktiliste inimestena tegid mõningaid tähtsusetuid mööndusi inimelu ürgsetele vajadustele, jäi ometi tõsiasjaks, et ideaalne Igaviklane pühendas end sellele, et elada missiooni jaoks, mis tal oli täita, et muuta paremaks Reaalsus ning suurendada inim-õnne hulka. Harlanile meeldis mõtelda, et Igavik on midagi Primitiivse aja kloostrite taolist.

Ta nägi sel öösel unes, et rääkis Twissellile Noysist ning et Twissell, ideaalne Igaviklane, jagas tema jälestust. Ta nägi unes löödud, degradeeritud Finge'i. Ta ise, Kompuutri ametimärk rinnas, lõi uut korda 482. Sajandis, suureliselt suunates Finge'i uuele kohale Teeninduses. Twis-sell istus tema kõrval, imetlev naeratus näol, kui Harlan tõi lagedale uue, puhta, korraliku organisatsioonilise kaardi ning palus Noys Lambentil selle eksemplarid laiali jaotad'a.

Kuid Noys oli ihualasti ja Harlan ärkas värisedes ning häbitundega.

Ta kohtas naist ühel päeval koridoris ja astus kõrvale, silmad ära pööratud, et lasta tal mööduda.

Kuid Noys jäi seisma, silmitsedes Harlanit, kuni see üles vaatas ning ta pilku kohtas. Ta oli üksainus värvi ja elu sülem ja Harlan tajus kerget parfüümihõngu tema ümber.

«Teie olete Tehnik Harlan, eks ju?»

Harlani esimene mõte oli teda kõrgilt kohelda, jõuga enesele teed teha, et mööda minna, kuid ta ütles enesele, et naine ei ole ju lõpuks süüdi. Pealegi tähendaks temast möödumine tema puudutamist.
Nii ta noogutas lühidalt: «Jah.»
«Mulle räägiti, et teie olete päris meie Aja eriteadlane.» «Ma olen selles viibinud.»
«Ma sooviksin teiega sellest kunagi vestelda.»
42
«Ma olen hõivatud. Mul ei ole aega.»
«Aga härra Harlan, te kindlasti leiaksite kunagi
aega.» Ta naeratas mehele.
Harlan lausus meeleheitliku sosinaga: «Kas te, palun, ei mööduks? Või kas te ei astuks kõrvale, et lasta minul mööda minna? Palun!»
Naine tõmbus kõrvale, hööritades aeglaselt oma puusi, mis tõi vere piinlikkust tundva Harlani põskedesse.
Ta oli vihane naisele, et see tekitas temas piinlikkust, ja vihane iseenesele, et laskis end asetada piinlikku olukorda, kõige rohkem aga mingil teadmata põhjusel Finge'ile.

Kahe nädala pärast kutsus Finge ta enda juurde. Laual oli õhuke, pikk, keeruka augumustriga perfolint. Harlanile oli ilma pikemata selge, et see tähendas juba pikemat kui pooletunnist ekskursiooni Aega.
«Kas te ei võtaks istet, Harlan, ja vaataks selle asja kohe üksikasjaliselt läbi? Ei, mitte ainult pilku peale heites. Kasutage masinat.»
Harlan kergitas ükskõikselt kulme ja pistis perfolindi ettevaatlikult Finge'i kirjutuslaual asetsevasse lugejasse. Aeglaselt vajus lint masinasse, mis tõlkis perforeeritud mustri sõnadesse. Need ilmusid piimvalgele nelinurgale, mis kujutas endast masina külge monteeritud visuaalse kujutuse ekraani.
Umbes keset linti sööstis Harlani käsi ette ja seiskas lugeja. Jõulise nõksuga tõmbas ta õhukese perfolindi välja nii, et rebestas selle sitke tselluloidkoe.
Finge ütles rahulikult: «Mul on veel üks eksemplar.»
Kuid Harlan hoidis katkenud lindi ribasid pöidla ja esimese sõrme vahel, nagu võiksid need plahvatada. «Kompuuter Finge, siin on mingi viga. Kindlasti ei oodata minult, et ma peatuspaigana kasutaksin, selle naise kodu peaaegu nädal aega kestva Ajas viibimise vältel.»
Kompuuter torutas huuli. «Miks mitte, kui ruumilis-aja-lised vajadused seda tingivad. Kui on mingi isiklik probleem teie ja preili Lam ... »
«Ei ole mingit isiklikku probleemi,» katkestas Harlan teda tormakalt.
«Mingi probleem kindlasti on. Antud tingimustes selgitan teile mõningaid Vaatluse aspekte. Seda ei saa muidugi võtta pretsedendina.»
43
Harlan istus liikumatult. Ta mõtles pingsalt ja kiiresti, Tavaliselt oleks professionaalne uhkus sundinud teda põlg. likult seletust tagasi lükkama. Vaatleja või Tehnik teeks oma tööd vastu vaidlemata, ilma mingit põhjendust ootamata. Ja tavaliselt ei tuleks Kompuutril pähegi pakkuda mingit seletust.
Ent siin oli midagi ebatavalist. Harlan oli esitanud kaebuse, mis puudutas seda naist, seda nõndanimetatud sekretäri. Finge kartis, et see kaebus võib ulatuda ülemateni. («Süüdlane põgeneb ka siis, kui teda taga ei aeta,» mõtles Harlan vihase rahuldustundega ja püüdis meelde tuletada, kust ta seda oli lugenud.)
Järelikult oli Finge'i strateegia ilmne. Majutades Har-lani naise korterisse, on ta valmis esitama vastusüüdistusi, kui asi peaks minema .küllalt kaugele. Süüdistajana oleks Harlan hävitatud.

Ja muidugi peab tal varuks olema mingi veenvana näiv seletus, et paigutada Harlani sellisesse kohta, ning see tal kahtlemata oli. Harlan kuulas vaevu varjatud põlgusega.
«Nagu te teate, on mitmed Sajandid Igaviku olemasolust teadlikud. Nad teavad, et meie teostame järelevalvet ajastutevahelise kaubanduse üle. Nad peavad seda meie; põhiliseks funktsiooniks. See on hea. Neil on ka mingi ähmane teadmine sellest, et me püüame säästa inimkonda katastroofidest. See on küll rohkem ebausk kui midagi muud, kuid see on enam-vähem õige ja kah hea. Me varustame sugupõlvi standardse isakujutisega ja teatava julgeolekutundega. Te taipate seda, eks ju?»
Harlan mõtles: Kas see mees arvab, et olen ikka veel Õpilane? Kuid ta noogutas lühidalt.
Finge jätkas: «Ent on mõned asjad, mida nad ei tohi teada. Esimene neist on muidugi viis, kuidas me vajaduse korral muudame Reaalsust. Ebakindlusetunne, mis tekiks selle teadmise puhul, oleks äärmiselt kahjulik. Alati on vaja Reaalsusest eemaldada kõik faktorid, mis võiksid lõpptulemusena viia sellise teadmise juurde, ning siiani pole see meile muret tekitanud.
Ent on alati olemas teisi ebasobivaid uskumusi Igaviku suhtes, mis aeg-ajalt tärkavad ühes või teises Sajandis. Tavaliselt on ohtlikud just need uskumused, mis levivad ajastu valitsevate klasside hulgas; klassides, millel on kõige rohkem meiega.sidemeid ja mis samal ajal omavad kaalu avaliku arvamuse kujundamisel.»

Finge peatus, nagu ootaks ta Harlanilt kommentaare või küsimusi. Harlan ei teinud ei ühte ega teist.
Finge jätkas: «Alates Reaalsuse Muutusest 433—486, seerianumber F-2, mis leidis aset umbes aasta, bioaasta tagasi, on tõendeid, et selline ebasoovitav uskumus on leidnud tee Reaalsusse. Olen teinud teatavad järeldused selle uskumuse iseloomu suhtes ja esitanud andmed Igaviku Nõukogule. Nõukogu tõrgub neid aktsepteerimast, öeldes, et mina lähtun eeldusest, mille tõenäosus on äärmiselt väike.
Enne kui nad minu soovituse järgi tegutsema hakkavad, nõuavad nad kinnitust vahetu Vaatluse abil. See on äärmiselt peen töö ning sellepärast ma kutsusingi teid ja seepärast lubas ka Kompuuter Twissell teid tagasi kutsuda. Teine asi, mis mul tuli teha, oli leida käesoleva ajastu aristokraatia esindaja, kes arvab, et oleks põnev või erutav töötada Igavikus. Ma panin ta siia kabinetti ning hoidsin teda lähedase vaatluse all, et kindlaks teha, kas ta on sobiv meie eesmärgi jaoks ... »
Harlan mõtles: Lähedane vaatlus! Jah!
Jälle koondus ta viha pigem Finge'ile kui sellele naisele.
Finge rääkis ikka veel. «Kõigi eeskirjade järgi on ta sobiv. Me saadame ta nüüd tagasi Aega. Kasutades tema eluaset baasina, saate te uurida tema tutvusringkonna seltskondlikku elu. Kas te taipate nüüd põhjust, miks mul oli see naine siin, ja põhjust, miks ma tahan teid saata tema majja?»
Harlan ütles ilmse irooniaga: «Ma taipan suurepäraselt, kinnitan teile.»
«Siis te võtate lähetuse vastu.»
Harlan lahkus, võitlustuli leegitsemas rinnas. Finge e i saa teda kavalusega üle trumbata. Ta e i kavatse ennast lasta lolliks teha.
Võitlustahe ja kindel otsus Finge üle trumbata tekitasid temas elevust, peaaegu reipust mõtte juures oma järgmisele ekskursioonile 482. Sajandisse.
Kindlasti polnud see midagi muud.

5. AEGUR

Noys Lambenti mõis paiknes kaunis isoleeritult, ent asus ometi Sajandi suurima linna külje all. Harlan tundis seda linna hästi, paremini, kui ükski selle elanikest. Oma

45
Vaatluste ajal selles Reaalsuses oli ta külastanud Unna iga kvartalit iga dekaadi vältel Sektori piirides.
Ta tundis linna nii Ruumis kui Ajas. Ta võis selle tükkidest kokku panna, vaadelda seda kui elavat ning kasvavat organismi tema katastroofide, taastamiste, rõõmude ja muredega. Nüüd asus ta linnas, ettemääratud Aja nädalas, selle aeglaselt kulgeva terasest ja betoonist elu varju-surma hetkes.
Veel enam, tema sissejuhatavad uurimiskäigud olid ikka tihedamini koondunud ümber «perioikide», ümber elanike, kes olid linnas kõige tooniandvamad, ent kes elasid linnast väljas, suhteliselt eraldi, eemal'linna kärast ja askeldustest.
482-ne oli üks neid Sajandeid, kus vara oli ebaühtlaselt jaotatud. Sotsioloogidel oli selle nähtuse seletamiseks võrrand (mida Harlan oli näinud trükipildis, kuid millest tal oli üsna ähmane arusaam). See lahenes iga antud Sajandi jaoks kolme suhtena ning 482. Sajandi jaoks olid need suhted väga lähedal kriitilisele piirile. Sotsioloogid van-gutasid päid ja Harlan oli kuulnud ükskord kedagi lausuvat, et iga edasine halvenemine seoses uue Reaalsuse Muu-tusega nõuab «kõige piinlikumat Vaatlust».
Siiski oli mõndagi öelda ebasoodsate suhete kohta vara-jaotuse võrrandis. See tähendas jõudeoleva klassi olemasolu ja ahvatleva elulaadi arengut, mis oma parimas faasis soodustas kultuuri. Niikaua kui teine vaekauss ei olnud liiga alla vajunud, niikaua kui jõudeklassid ei unustanud eelisolukorda nautides veel täielikult oma kohusetunnet, niikaua kui nende kultuur ei võtnud silmanähtavalt ohtlikku pööret, säilis Igavikus tendents andestada kõrvalekalle ideaalsest varajaotusestandardist ja otsida teist, vähem veetlevat ajaloo perioodi.
Vastu enese tahtmist hakkas Harlan sellist eluviisi mõistma. Varem oli ta Ajas ööbides kasutanud tavaliselt hotelle vaesemates linnaosades, kus inimene võis kergesti jääda tundmatuks, kus võõrastele ei osutatud tähelepanu, kus üks rohkem või vähem ei tähendanud midagi ja seetõttu ei põhjustanud Reaalsuse koes midagi rohkemat kui ainult värinat. Kui isegi see polnud ohutu ja oli võimalik, et värin ületab kriitilise momendi ning lammutab tähtsa osa Reaalsuse kaardimajast, polnud just ebatavaline, et tuli magada maal mingi heki varjus. Siis oli tarvis vaadelda mitmeid hekke, et leida, milline neist jääb öösel talumeeste, hulguste, isegi hulkuvate koerte poolt tülitamata.
46
Kuid nüüd oli Harlan teisel vaekausil, magas voodis, mille pealispind oli väljaga läbipõimitud ainest, erilisest aine ja energia segust, mis oli kättesaadav ainult selle ühiskonna kõige kõrgemaile, majanduslikult kindlustatud kihtidele. Kogu Ajas oli see haruldasem kui puhas aine, kuid tavalisem kui puhas energia. Kui ta pikali heitis, vormis see end alati tema keha järgi: püsis ühesugune, kui ta lamas vaikselt, ja võttis teise kuju, kui ta end liigutas või küljele pööras.
Vastu tahtmist möönis ta selliste asjade veetlevust ja tunnustas tarkust, mis sundis iga Igaviku Sektorit elama pigem oma Sajandi keskmise astme järgi, kui selle kõige mugavamal, tasemel. Niimoodi oli võimalik säilitada kontakti Sajandi probleemide ja «vaimuga», alistumata liiga lähedasele samastumisele sotsioloogilise äärmusega.
Sellel esimesel õhtul mõtles Harlan, et on kerge elada koos aristokraatidega.
Ja just enne uinumist mõtles ta Noysile.
Ta nägi unes, et istus Igaviku Nõukogus, käed risti laual enese ees. Ta vaatas ülalt alla väiksele, väga väiksele Finge'ile, kes kuulas hirmuvärinaga otsust, mis heitis ta Igavikust välja pidevateks Vaatlusteks mingisse tundmatusse Sajandisse kaugel, kaugel ülevikus. Sünged, pagendust kuulutavad sõnad tulid Harlani enese suust. Vahetult temast paremal istus Noys Lambent.

Alguses ta ei märganud naist, kuid siis hakkasid ta silmad ühtelugu paremale piiluma ja sõnad takerdusid.
Kas keegi teine ei näinud naist? Ülejäänud Nõukogu liikmed vaatasid pidevalt enese ette, välja arvatud Twis-sell. Too pöördus, et naeratada Harlanile, vaadates sealjuures naisest läbi, nagu poleks seda -olemaski.
Harlan tahtis anda naisele käsu lahkuda, aga sõnad lihtsalt ei tulnud suust. Ta tahtis teda lüüa, aga käsi liikus lõdvalt ja naine ei liigutanudki, ta ihu oli külm.
Finge naeris . . . kõvemini. . . kõvemini. ..
... ja see oli Noys Lambent, kes naeris.
Harlan avas silmad eredasse päikesepaistesse ja vahtis hetke hirmunult naisele otsa, kuni talle meenus, kus see oli ja kus ta ise oli.
«Te oigasite ja tagusite patja. Kas nägite halba und?»
Harlan ei vastanud.
«Teie vann on valmis. Samuti riided. Ma tegin ettevalmistusi selleks, et te saaksite osa võtta õhtusest koosviibimisest. Mul oli väga naljakas tunne astuda tagasi argiellu Pärast nii pikka aega Igavikus,»

Harlanit häiris kangesti naise vaba sõnadevool. «Mä loodan, te ei rääkinud neile, kes ma olen,» lausus ta.
«Loomulikult mitte.»
Loomulikult mitte! Finge oleks juba hoolitsenud selle pisiasja eest, mõjutanud narkoosi all kergelt tema psüühikat, kui ta oleks pidanud seda vajalikuks. Ent ta võis muidugi leida, et seda pole vaja. Ta oli ju naist lõpuks «lähedalt vaadelnud».
See mõte pahandas Harlanit. «Ma eelistaksin olla üksinda nii palju või võimalik.»
Naine vaatas talle mõne hetke ebakindlalt otsa ja lahkus.
Pahuralt sooritas Harlan hommikuse pesemise ja riie tumise rituaali. Ta ei lootnud, et veedab erutava õhtu, Tal tuleb rääkida nii vähe kui võimalik, teha nii vähe ku; võimalik, olla nii palju «müürilill» kui võimalik. Tema tõeline funktsioon oli olla paar kõrvu ja paar silmi. Mõistus, ideaalselt vaba teistest funktsioonidest, oli tal vaici selleks, et ühendada need tajud lõpparuandeks.
Tavaliselt teda ei häirinud see, et ta Vaatlejana ei teadnud, mida otsib. Kui ta veel Õpilane oli, õpetati talle, et Vaatlejal ei tohi olla eelarvamusi soovitud andmete ega oodatud järelduste suhtes, öeldi, et selline arvamus moo nutab automaatselt ta vaatevinklit, kui objektiivne ta ka iganes katsuks olla. Kuid antud tingimustes oli teadmatus häiriv. Harlanil oli kõva kahtlus, et seal polnudki midagi otsida, et ta mingil moel tantsib Finge'i pilli järele. Selle ja Noysi vahel. ..
Ta vahtis vihaselt iseenese kujutist, mille heitis reflek-tor kolmedimensionaalse täpsusega kahe jala kaugusele tema ette. 482. Sajandi liibuvad, õmblusteta ja eredavär-vilised rõivad teevad rfiu naeruväärseks, mõtles ta.

Noys Lambent tuli joostes tema juurde parajasti siis kui ta oli lõpetanud Mekkano poolt toodud üksildase hommikusöögi.
Naine ütles hingeldades: «On juuni, Tehnik Harlan.»
Harlan vastas karmilt: «Ärge kasutage siin seda tiitlit Ja mis sest, et on juuni?»
«Kuid oli veebruar, kui ma läksin .. .» ta peatus kaheldes, «sinna ja sellest on ainult üks kuu möödas.»
Harlan kortsutas kulme. «Mis aasta meil praegu on?»
«Aasta on küll õige.»
«Olete te kindel?»

«Ma olen täiesti kindel. Kas juhtus mingi viga?» Noysil oli rahutuks tegev harjumus seista temaga rääkides üsna tema ligidal ning naise kerge sigmatism — pigem küll Sajandi moejoon kui ta enese puue — andis ta häälele üsna abitu lapsehääle varjundi. Harlanit sellega ei püüd-nud. Ta tõmbus eemale.
«Ei mingisugust viga. Teid asetati siia, sest nii on mugavam. Ajas olete te tegelikult kogu aeg siin olnud.»
«Aga kuidas ma sain siin olla?» Ta näis veel rohkem hirmunud. «Ma ei mäleta sellest midagi. Kas mind on kaks?»
Harlan oli palju rohkem ärritatud, kui selleks põhjust oli. Kuidas suudaks ta naisele selgitada mikromuutusi, mis toimusid iga Aega sekkumise puhul, mis võisid muuta üksikisikute elu ilma mingi märkimisväärse mõjuta Sajandile tervikuna? Isegi Igaviklased unustasid mõnikord vahetegemise väikeste muutuste (väikese m-ga) ja Muutuste (suure M-ga) vahel, mis laiahaardeliselt muutsid Reaalsust.
«Igavik teab, mida ta teeb. Ärge parem küsige.» Harlan ütles seda uhkelt, nagu oleks tema ise Vanemkompuuter ja isiklikult otsustanud, et juunikuu xm kohane moment Ajas ja et mikromuutus, mis toodi sisse kolmest kuust üle hüppamisega, ei arene Muutuseks.
«Aga siis olen ma kaotanud kolm kuud oma elust.»
Mees ohkas. «Teie liikumisel läbi Aja ei ole midagi tegemist teie bioloogilise vanusega.»
«Noh, kas ma olen või ei ole?»
«Olete või ei ole mida?»
«Kaotanud kolm kuud.» , «Aja nimel, ma seletan teile nii arusaadavalt kui ma oskan. Te pole oma elust kaotanud mingit aega. Te ei saa seda kaotada.» Viimased sõnad ta peaaegu karjus.
Naine taganes ja hakkas siis äkki naeru kihistama. «Teil on naljakas aktsent. Eriti siis, kui te vihaseks saate.»
Harlan kibrutas kulmu lahkuva naise seljataga. Mis aktsent? Ta rääkis viiekümnenda aastatuhande keelt niisama hästi nagu iga teine selles Sektoris. Arvatavasti pareminigi. Rumal naine!
Ta leidis enese uuesti Ref lektori juurest, vahtimas enese kujutist, mis talle vastu jõllitas, vertikaalsed kurrud sügaval silmade vahel.
Ta mõtles neid maha siludes: Ma ei ole ilus, Mu silmad

on liiga väikesed ja mu kõrvad on peast eemal ja mu lõug on liiga suur.
Ta polnud kunagi varem sellele eriti mõtelnud, kuid nüüd tundus talle äkki, et oleks väga meeldiv olla ilus.

Hilja öösel, kui kõik oli alles värskelt meeles, lisas Harlan oma märkmed vestlustele, mis ta oli kogunud.
Nagu alati sellistel puhkudel, kasutas ta molekulaar-magnetofoni, 55. Sajandi toodet. Kujult oli see mittemidagiütlev, õhuke, pooletollise läbimõõduga silinder, umbes neli tolli pikk. See oli värvitud ilmetult tumepruuniks. Seda võis kergesti kanda manseti, tasku või reväära küljes, olenevalt riietumismaneerist, kuid see võis rippuda ka vöö, nööbi või kellarihma küljes.
Ent kus seda iganes hoiti, see salvestas kakskümmend miljonit sõna igale molekulaarenergia kolmest kihist. Kui silindri üks ots oli ühendatud transliteraatoriga, mis oli resonantsis Harlani kõrvaklapiga, ja teine väikese mikrofoniga ta huultel, võis Harlan üheaegselt kuulata ja rääkida.
Iga «koosviibimise» jooksul tekitatud heli kordus nüüd tema kõrvus ja samaaegselt kuulamisega ütles ta sõnu, mis salvestusid teisel, koordineeritud nivool, kuid mis erines esimesest nivoost, millele koosviibimine lindistati. Sellel teisel nivool ta kirjeldas oma muljeid, tõi esile tähtsaima, viitas seostele. Lõpuks, kui ta kasutas molekulaar-magnetofoni, et

oma aruannet kirjutada, polnud tema käsutuses mitte lihtsalt täpne helikoopia, vaid kommen-taaridega varustatud rekonstruktsioon.
Noys Lambent astus sisse. Ta ei andnud mingil moel märku oma sisenemisest.
Pahuralt eemaldas Harlan huule- ja kõrvaklapid, kinnitas need molekulaarmagnetofoni külge, asetas aparaadi karpi ja sulges selle klõpsatusega.
«Miks te minule nii vihane olete?» päris Noys. Ta käsivarred ja õlad olid paljad ja ta pikad jalad helendasid läbi nõrgalt luminestseeruva penoloni.
«Ma ei ole vihane. Mul pole teie suhtes üldse mingeid tundeid.» Sel hetkel tundis Harlan, et see väide vastab rangelt tõele.
«Ka te ikka veel töötate? Kindlasti olete te väsinud.»
«Ma ei saa tööd teha, kui te siin olete,» vastas Harlan jonnakalt.
50
«Te olete minule vihane. Te ei rääkinud minuga ainsatki sõna terve õhtu jooksul.»
«Ma rääkisin igaühega mi vähe, kui sain. Ma poliiud seal vestlemiseks.» Ta ootas, et naine lahkuks.
Kuid Noys ütles: «Ma tõin teile veel ühe klaasitäie. See näis teile koosviibimisel maitsvat ja ühest klaasist on vähe. Eriti, kui te kavatsete tööd teha.»
Ta silmas naise taga väikest Mekkanot, mis libises sisse pehmel tungiväljal.
Sel õhtul oli ta söönud kasinalt, näksides kergelt toite, mida ta oli põhjalikult kirjeldanud oma kunagistes Vaatlustes, kuid mida (välja arvatud degusteerimine) ta oli senini vältinud. Vastu enese tahtmist olid need talle maitsnud. Vastu enese tahtmist oli ta nautinud vahutavat helerohelist piparmündilõhnalist jooki (mitte päris alkohoolset, pigem küll karastavat), mis oli parasjagu moes. Enne kõige viimast Reaalsuse Muutust, kaks bioaastat tagasi, seda jooki selles Sajandis veel ei olnud.
Ta võttis Mekkanolt teise klaasitäie ja noogutas tänutäheks Noysile.
Miks küll oli Reaalsuse Muutus, millel ei olnud niisama hästi kui mitte mingit füüsilist efekti, tekitanud Sajandis uue joogi? Noh, ta ei ole Kompuuter ja pole mingit kasu iseenesele selle küsimuse esitamisest. Pealegi ei suuda isegi kõige detailsem Arvestus elimineerida kõiki kõrvalekaldeid ja juhuslikke efekte. Kui see nii ei oleks, kaoks vajadus Vaatlejate järele.
Nad olid üksi majas, Noys ja tema. Mekkanod olid kahe viimase dekaadi jooksul oma populaarsuse tipul ja püsivad selles Reaalsuses veel peaaegu ühe dekaadi, nii polnud majas inimesi-teenijaid.
Muidugi, kuna naised olid majanduslikult niisama sõltumatud nagu mehed ning soovi korral võimelised saavutama emadust ilma füüsiliselt last sünnitamata, ei võinud nende kahekesiolemises olla midagi ebasündsat, vähemalt 482. Sajandi elaniku silmis. .-, Ent Harlan tundis end kompromiteerituna.
Naine oli enese välja sirutanud vastasasuval diivanil, toetudes küünarnukkidele. Diivani mustriline kate vajus tema keha all, nagu himustaks teda emmata. Ta oli jalast heitnud oma läbipaistvad kingad ning ta varbad kõverdusid ja sirutusid painduvas penolonis nagu mõnuleva kassi pehmed käpad.
Ta raputas pead ja ta ülespoole kammitud keeruline rullsoeng, mis jättis kõrvad paljaks, vallandus äkitselt.
51
Juuksed langesid kaelale ja ta paljad, kreemikad õlad muutusid, kontrastina mustadele juustele, veelgi kaunimaks.
Noys sosistas: «Kui vana te olete?»
Sellele ta kindlasti poleks pidanud vastama. See oli isiklik asi ega läinud naisele korda. Selle peale oleks ta pidanud viisaka kindlusega vastama: Kas te võiksite mind jätta minu tööga üksi? Selle asemel kuulis ta ennast ütlevat: «Kolmekümne kahe aastane.» Ta mõtles muidugi bioaastaid.

«Mina olen noorem kui teie. Ma olen kakskümmend seitse. Kuid ma oletan, et ma ei näe alati noorem välja kui teie. Ma oletan, et teie olete ikka samasugune, kui mina olen juba vana naine. Miks te otsustasite olla just kolmekümne kahe aastane? Kas te saate seda muuta, kui tahate? Kas te ei tahaks olla noorem?»

«Millest te räägite?» Harlan hõõrus laupa, et oma mõtteisse selgust tuua.

Noys lausus pehmelt: «Te elate igavesti. Te olete Igaviklane.»

Oli see küsimus või tõsiasja nentimine? «Te olete hull.   Me vananeme ja sureme nagu kõik teised.»

«Mulle te võite ju ütelda,» anus naine. Ta hääl oli madal ja kudrutav. Viiekümnenda aastatuhande keel, mis Harlani meelest oli karm ja ebameeldiv, näis kõigest hoolimata kaunikõlaline. Või oli see sellepärast nii, et täis kõht ja aroomidest küllastunud õhk uinutasid ta kõrvu?

Noys jätkas: «Te saate näha kõiki Aegu, külastada kõiki kohti. Ma tahtsin väga töötada Igavikus. Ma ootasin kohutavalt kaua, et nad mind laseksid. Ma mõtlesin, et võib-olla nad teevad minust Igaviklase, ja siis ma leidsin, et seal olid ainult mehed. Mõned neist isegi ei suvatsenud minuga rääkida, sellepärast et ma olen naine. Teie ei tahtnud minuga rääkida.»

«Me oleme kõik väga hõivatud,» pomises Harlan, võideldes millegi vastu, mida võis kirjeldada kui tumma rahulolu. «Mul oli väga palju tegemist.»

«Kuid miks ei ole Igaviklaste hulgas rohkem naisi?»

Harlan ei söandanud vastata. Mida ta võiski ütelda? Et Igaviku liikmed valiti äärmise hoolega, kuna tuli arvestada kahte tingimust. Esiteks nad pidid olema selleks ametiks parasjagu andekad, teiseks ei tohtinud nende äratõmbamine Ajast avaldada kahjulikku mõju Reaal-susele.

52

Reaalsus! See oh sõna, mida ta ei tohtinud mingil tingimusel tarvitada. Ta tajus, et pööritustunne peas muutub ikka tugevamaks, ning sulges hetkeks silmad, et seda peatada. Kui palju suurepäraseid, lootustandvaid jõude Ajas oli jäänud puutumata, sellepärast et nende eemaldamine Igavikku tähendanuks paljude laste mittesündimist, naiste ja meeste mittesuremist, mitteabiellumist, mitte-juhtumeid, mitte-olukordi, mis oleksid andnud Reaalsusele suuna, mida Igaviku Nõukogu ei võinud lubada.

Tohtis ta Noysile midagi sellest rääkida? Muidugi mitte. Võis ta talle ütelda, et naised peaaegu mitte kunagi ei kvalifitseeiunud Igavikule, sellepärast et mingil temale arusaamatul põhjusel (Kompuutrid võib-olla mõistsid, tema kindlasti mitte) nende lahutamine Ajast häiris Reaalsust kümme kuni sada korda tõenäolisemalt kui mehe eemaldamine.

(Kõik need ekslevad ja tiirlevad mõtted sagisid ta peas, ühinesid vabu seoseid moodustades, mille tulemusena tekkisid kummalised, peaaegu groteskseid, kuid mitte päris ebameeldivad resultaadid. Naeratav Noys seisis talle nüüd hoopis lähemal.)

Noysi hääl kandus Harlani kõrvu nagu õrn tuulepuhang. «Oh teid, Igaviklasi. Te aina salatsete. Te ei ole kunagi nõus teisi asjasse pühendama. Tehke mind Igaviklaseks!»

Ta hääl ei meenutanud enam eraldi seisvateks sõnadeks liitunud häälikuid, vaid oli õrn, moduleeriv meloodia, mis poetus Harlani südamesse.

Harlan igatses talle öelda: Igavikus ei tehta nalja, mu daam. Me töötame! Me . töötame, et kavandada kõiki detaile Igaviku algusest kuni sinnamaani, kus Maa on tühi. Me püüame kavandada kõiki neid lõpmatuid võimalusi mis-oleks-võinud-olla ja valime neist ühe, mis on olemasolevast parem, ja otsustame, kus kohal Ajas me võime teha pisitillukese muutuse, et sellest, mis o n, saaks, mis võiks-olla ja nii edasi, lõpmatuseni. Ja niimoodi on see olnud sestsaadik, kui Vikkor Mallansohn leiutas Temporaalse Välja 24-ndal, ses kauges Primitiivses 24-ndas, ning siis osutus võimalikuks alustada 27-ndas Igavikku, seesama müstiline Mallansohn, keda keegi ei tunne ja kes tõeliselt alustas Igaviku ja uue võiks - olla ikka uuesti ja uuesti...

Ta raputas pead, kuid mõtted pöörlesid aina edasi, ikka kummalisemate pidurduste ja hüpetega, kuni äkki sähvas mõttevälgatus ühe sädeleva sekundi vältel ja suri siis.
53
See hetk kainestas teda. Ta haaras selle järele, kuid juba oli see läinud. Piparmündijbok?
Noys oli veelgi lähemal, nii lähedal, et ta nägu muutus häguseks Harlani silmade ees. Ta tundis naise juukseid oma põsel, ta hingeõhu sooja, kerget survet. Ta peaks eemale tõmbuma, kuid — kummaline küll — ta leidis, et ta ei tahtnudki.
«Kui minust tehtaks Igaviklane . .. » ta sosistas nii tasa, et sõnad, ehkki lausutud peaaegu Harlani kõrva sisse, olid vaevu kuuldavad tema oma südamelöökide kõrval. Naise huuled olid niisked ja avali. «Kas sa ei tahaks?»
Harlan ei taibanud kohe, mida naine sellega mõtles, kuid äkki ta ei hoolinudki sellest. Talle näis, et ta leegitses. Kohmakalt ja kobamgri sirutas ta välja oma käed. Naine ei pannud vastu, vffl sulas tema embusse.
Kõik toimus nagu unes, nagu juhtuks see hoopis kellegi teisega.
See polnud põrmugi nii vastik, nagu ta alati oli kujutlenud. Teda vapustas, et see ei olnudki eemaletõukavalt vastik.
Isegi pärast, kui naine tema vastu nõjatus, silmad pehmed ja nägu naeratav, leidis Harlan, et peab välja sirutama käe ja silitama ta niiskeid juukseid aeglase rõõmu-värinaga südames.
Noys oli tema silmis muutunud nüüd hoopis teistsuguseks. Ta ei olnudki naine. Ta oli äkki üks tema enese tahkudest. Mingil kummalisel, seletamatul viisil oli ta osake temast enesest.
Ruumi-ajakaardis polnud selle kohta midagi, kuid Har-lan ei tundnud end süüdlasena. Ainult mõte Finge'ist äratas Harlani rinnas ägeda tundepahvaku. Ja see polnud süütunne. Üldsegi mitte.
See oli rahuldustunne, koguni võidurõõm!

Voodis ei suutnud Harlan kuidagi magama jääda. Peadpööritav kergusetunne oli kadunud, aga tõsiasi, et ta esmakordselt oma meheeas jagas voodit naisega, püsis.
Ta kuulis Noysi kerget hingamist ning ultrahämaras hõõguses, milleni oli vähendatud seinte ja lae sisevalgus-tus, eristas naise keha ainult palja varjuna enese kõrval.
Tal tarvitses ainult oma kätt liigutada, et tunda Noysi ihu soojust ja pehmust, ja ometi ei julgenud ta seda teha kartusest äratada naist ta unenägudest. Oli, nagu näeks
54
Noys und nende kahe eest, enesest ja temast ja kõigest, mis juhtus, ja nagu võiks tema äratamine olnu jälle olematuks muuta.
See mõte näis ühe osakesena neist paljudest imelikest, ebatavalistest mõtetest, mis teda just äsja olid rünnanud.
Need olid kummalised mõtted, mis ilmusid arukuse ja arutuse vahel. Ta püüdis neid uuesti tabada, aga ei saanud. Äkki oli see väga oluline, et ta nad uuesti kinni püüaks. Ehkki ta ei suutnud meenutada detaile, oli tal meeles, et ta oli ainult viivuks midagi mõistnud.
Ta ei olnud kindel, mis see midagi oli, kuid poolune ebamaises selguses olid ta surelik silm ja mõistus äkki elustunud.
Tema ängistus kasvas. Miks ei suutnud ta meelde tuletada? Nii palju oli olnud tema haardeulatuses.
Hetkeks taandus isegi tema kõrval magav naine kusagile tema mõtete tagamaadele.
Ta mõtles: Kui ma jälgin seda mõttelõnga ... Ma mõtlesin Reaalsusest ja Igavikust... jah, ja Mallansohnist ja Õpilasest!
Siin ta peatus. Miks Õpilasest? Miks Cooperist? Ta polnud temast mõtelnud.
Aga kui ta ei olnud, siis miks ta mõtleb praegu Brinsley Sheridan Cooperile?
Ta kortsutas kulme. Milline oli tõde, mis neid kõiki sidus? Mis see oli, mida ta püüdis leida? Mis andis talle kindla veendumuse, et seal o 1 i midagi leida?

Harlanil hakkas kõhe, sest koos nende küsimustega näis selle varasema mõttevälgatuse kauge kuma murduvat tema mõistuse horisondil ja ta peaaegu teadis.
Ta hoidis hinge kinni, ei pingutanud. Laskem tal tulla.
Laskem tal tulla.
Ning selle öö vaikuses, mis niigi oli juba ainulaadselt tähtis tema elus, koitis talle sündmuste seletus ja tõlgitsus, mis ükskõik millisel kainemal, normaalsemal ajal poleks hetkekski ta meeles mõlkunud.
Ta laskis mõttel punguda ja õitsele puhkeda, laskis sel kasvada, kuni ta suutis näha seda selgitamas sadat imelikku punkti, mis muidu oleksid jäänud lihtsalt imelikeks.
Tal tuleb seda uurida, kontrollida, kui ta on tagasi Igavikus, aga oma südames oli ta juba veendunud, et ta teab kohutavat saladust, mida ta ei tohtinud teada.
Saladust, mis hõlmas kogu Igaviku!
55

6. ELUKAVANDAJA

Üks biokuü oli möödunud sellest ööst 482. Sajandis, kui ta sai teada nii palju. Nüüd, kui arvestada hariliku ajd järgi — ta oli peaaegu 2000 Sajandit Noys Lambenti tulevikus — püüdis ta altkäemaksu ja meelitamisega pooleks teada saada, mis ootab naist uues Reaalsuses. See oli rohkem kui ebaaus üritus, aga ta oli läinud liialt kaugele, et veel hoolida. Tema oma tõekspidamiste kohaselt oli temast äsja möödunud biokuul saanud kurjategija. Seda tõsiasja ei saanud enam kuidagi kinni mätsida. Ta ei ole põrmugi suurem kurjategija, kui ta viib oma kuritöö lõpuni, ning seda tehes on tal õige palju võita.
Jätkates oma roimarlikke sepitsusi (ta ei teinud katsetki valida leebemat nimetust oma tegevusele), seisis ta nüüd siin, barjääri ees 2456-ndasse. Sissepääs Aega oli palju komplitseeritum kui tühipaljas läbikäik Igaviku ja trumli šahtide vahel. Selleks et siseneda Aega, tuli piinliku täpsusega fikseerida koordinaadid, mis määravad kindlaks soovitud piirkonna Maa pinnal, ning tabada soovitud hetk Sajandi piirides. Ent hoolimata sisemisest pingest käsitses Harlan reguleerimiskange selle kerguse ja kõhklematu kärmusega, mis on omane suurte kogemuste ning annetega mehele.
Harlan leidis end masinaruumist, mida ta enne oli näinud vaateekraanil Igavikus. Sellel biomomendil istub Sot sioloog Voy ohutult sama ekraani ees ja ootab Tehniku Puudet, mis pidi järgnema.
Harlanil polnud ruttu. Ruum jääb tühjaks järgnevaks 156 minutiks. Tõsi küll, ruumi-ajakaart lubas talle ainult 110 minutit, jättes ülejäänud 46 tavapäraseks 40-protsendiliseks «ääreks». Äärt võis vajaduse korral kasutada, kuid Tehnikult oodati, et tal sellist vajadust ei teki. «Ääre-sööja» ei jäänud kauaks Spetsialistiks.
Harlan arvestas, et ta ei kasuta rohkem kui 2 minutit 110-st. Kandes randmel väljageneraatorit, mis tekitas tema ümber bioaja atmosfääri (Igaviku emanatsiooni, nii-öelda) ja seetõttu kaitses teda igasuguste Reaalsuse Muutuse mõjude eest, astus ta ühe sammu seina poole, tõstis väikese konteineri selle asukohast riiulil ja pani hoolikalt kindlaksmääratud paika alumisel riiulil.
Seda teinud, astus ta tagasi Igavikku viisil, mis näis talle niisama proosaline nagu mistahes uksest läbi minemine. Oleks mõni Aegur juhtunud teda jälgima, siis sellele oleks tundunud, et Harlan lihtsalt kadus.
56
Väike konteiner jäi sinna, kuhu ta selle asetas. See ei mänginud mingit kohest rolli maailma ajaloos. Mitu tundi hiljem otsis seda kobamisi mehe käsi, kuid ei leidnud, põhjalikum otsing tõi selle lagedale veelgi tund aega hiljem, kuid vahepeal oli üks jõuväli hajunud ja mees oli kaotanud kannatuse. Otsus, mis oleks jäänud tegemata eelmises Reaalsuses, tehti nüüd vihahoos. Üks koosolek ei toimunud; üks mees, kes teistes tingimustes oleks kohe surnud,

elas uutes tingimustes aasta kauem; teine, kes oleks elanud kauem, suri nüüd mõnevõrra varem.
Mõju levis nagu lained veepinnal ja saavutas maksimumi 2481. Sajandil, mis oli kakskümmend viis Sajandit ülesaega Puutest. Pärast seda Reaalsuse Muutuse intensiivsus vähenes. Teoreetikud küll rõhutasid, et mõju ei lakka kunagi ja ulatub lõpmatusse, kuid viiskümmend Sajandit Puutest ülesaega osutus Muutus liiga väikeseks, et seda avastada peenimate arvutustega, ning see oli praktiline piir.
Muidugi, mitte ainuski inimolend Ajas ei võinud iial saada teadlikuks sellest, et üldse mingi Reaalsuse Muutus aset leidis. Teadvus muutus samuti nagu mateeria ning ainult Igaviklased võisid seista sellest kõigest väljaspool ja muutust näha.

Sotsioloog Voy pilk oli tardunud sinavale stseenile 2481-ses, kus varem oli valitsenud tegeva kosmodroomi elav askeldus. Ta vaevalt vaatas üles, kui Harlan sisse astus. Ta vaevu pomises midagi, mis võis olla tervitus.
Muutus oli tõesti hävitanud kosmodroomi. Selle sära oli läinud; vähesed ehitused, mis seal veel seisid, polnud enam nood suurepärased arhitektuuriimed, mida nad olid näinud. Üksik kosmoselaev oli mattunud roostesse. Puudusid inimesed. Puudus liikumine.
Harlan lubas enesele nõrga naeratuse, mis väreles hetke ja kadus siis. Siin oli tõepoolest MST. Maksimaalne Soovitud Tagajärg. Ja see oli saavutatud silmapilkselt. Muutus üldiselt ei leidnud aset täpselt sel hetkel, kui toimus Tehniku Puude. Kui kalkulatsioonid Puuteks olid lohakalt tehtud, võis mööduda tunde või päevi, enne kui Muutus tegelikult toimus (muidugi arvestades bioajas). Alles siis, kui kõik vabadusastmed kadusid, leidis aset Muutus. Seni kui oli olemas kas või ainult teoreetiline võimalus valikuks kahe sündmuse vahel, Muutus e i toimunud..
Harlani uhkuseks oli see, et kui tema kalkuleeris MVM-i,
57
kui tema käsi sooritas Puute, siis vabadusastmed kadusid otsekohe ning Muutus toimus silmapilkselt.
Voy lausus pehmelt: «See oli kunagi väga ilus.»
Lause lõikas Harlani kõrva, näides kahandavat tema enda poolt teostatu ilu. «Ma ei kahetseks,» ütles ta, «kui kosmoselennud Reaalsusest hoopiski välja juuritaks.»
«Tõesti?»
«Mis head selles on? See ei kesta kunagi rohkem kui aastatuhande või kaks. Inimesed tüdinevad. Nad tulevad koju tagasi ja koolooniad surevad välja. Ja siis nelja-viie aastatuhande järel, või ka neljakümne-viiekümne järel, nad proovivad uuesti ja see ebaõnnestub jälle. See on inimgeeniuse ja energia raiskamine.»
Voy lausus kuivalt: «Teie olete ju päris filosoof.»
Harlan punastas. Ta mõtles: Mis kasu on nendega rääkimisest? Vihaselt ütles ta, äkki kõneainet vahetades: «Kuidas on lood Elukavandajaga?»
«Mis siis temaga peab olema?»
«Kas te ei kontrolliks meest? Praeguseks hetkeks peaks ta olema juba midagi välja selgitanud.»
Sotsioloog laskis halvakspanuvarjundil libiseda üle oma näo, nagu tahaks ta ütelda: Teie jaoks käigu kõik kähku! Kuuldavalt ta ütles: «Tulge kaasa, eks vaatame.»

Nimeplaat kabineti uksel teatas: Neron Feruque. See torkas Harlanile silma ning mõtteisse kauge sarnasuse tõttu paari Vahemere piirkonnast pärineva valitseja-nimega Primitiivseist aegadest. (Tema iganädalased vestlused Cooperiga olid tiivustanud teda otse lakkamatult tegelema Primitiivse ajaga.)

Ent Elukavandaja ei sarnanenud kummagi valitsejaga, nagu Harlan võis oma teadmiste põhjal otsustada. Mees oli peaaegu kooljalikult kõhn, õhukese kongus ninaga ja pingul nahaga sellel. Tema sõrmed olid pikad ja randmed pahklikud. Kui ta hellalt sõrmitses oma väikest Summaatorit, nägi ta välja nagu Surm, kes kaalub vaekausil hinge.
Harlan leidis end ahnelt Summaatorit vahtimas. See oli ElukaVandamise süda ja veri, nahk ja luud, sooned, musklid ja kõik ülejäänu. Söötke sisse vajalikud andmed indiviidi biograafia kohta ning Reaalsuse Muutuse võrrandid, vajutage nupule ja ta pistab lõgistama otsekui mingist rõvedast rõõmust kähedalt naerdes ning kas minuti või ka terve päeva pärast ta sülitab välja võimalikud elu-variandid kõnealuse isiku jaoks (uues Reaalsuses), igaüks
58
neist kaunisti varustatud tõenäosuse määra osutava lipikuga.
Sotsioloog Voy tutvustas Harlanit. Feruque jõllitas Tehniku märki vastikustunnet varjamata, noogutas peaga ia pöördus tagasi Summaatori juurde.
«Kas noore daami Elukavand pole veel lõpetatud?» küsis Harlan.
«Ei ole. Teatan teile, kui see on valmis.» Feruque oli üks neist, kes oma põlguse väljendamiseks Tehniku vastu läks kuni avaliku jämeduseni.
«Pane pidur peale, Elukavandaja,» lausus Voy.
Feruque'i silmakulmud olid peaaegu nähtamatuseni heledad. See suurendas tema näo sarnasust kolbaga. Ta silmad pöörlesid koobastes, mis õigupoolest oleksid pidanud olema tühjad. «Hävitas kosmoselaevad?» nähvas ta.
Voy noogutas. «Lõikas maha ühe Sajandi.»
Feruque'i huuled tõmbusid hääletult tagasi ja moodustasid väljaütlemata sõna.
Harlan asetas käsivarred vaheliti ja põrnitses Elukavan-dajat, kes vaatas ilmse ebamugavustundega kõrvale.
Harlan mõtles: Ta teab, et see on ühtlasi ka tema
süü. .. '
Feruque pöördus Voy poole: «Kuulge, kui te kord juba siin olete, siis öelge, mida ma pean tegema vähivastase seerumi tellimustega? Meie pole ainus Sajand, kellel on olemas vähivastane seerum. Võtku mind Aeg, miks saame just meie kõik sooviavaldused?»
«Kõik teised Sajandid on just niisama ülekoormatud. Te teate seda.»
«Siis jätku see igavene avalduste saatmine.»
«Kuidas me saaksime neid sundida seda tegema?»
«Lihtne. Las Igaviku Nõukogu lakkab neid vastu võtmast.»
«Mina ei saa mõjutada Igaviku Nõukogu.»
«Aga teie saate mõjutada meie vanameest.»
Igavledes, ilma tõelise huvita kuulas Harlan jutuajamist. See vähemalt hoidis ta mõtted ebaolulisel ning eemal lõgistavast Summaatorist. Ta teadis, et «vana» on Sektori juhtiv Kompuuter.
«Olen vanaga rääkinud,» ütles Sotsioloog, «ja tema on rääkinud Nõukoguga.»
«Lora. Ta ainult saatis ära rutiinipärase lindiriba. Ta peab selle eest võitlema. Probleem kuulub ju üldpoliitika valda.»
«Igaviku Nõukogul pole viimasel ajal tuju vaagida muu-
59
datusi üldpoliitikas. Te ju teate kuulujutte, mis ringi liiguvad.»
«Oo jaa. Nad olevat ametis mingi hirmus tähtsa asjaga, See on alati nii: kui on vaja prügi silma ajada, läheb liikvele kõmu, et Nõukogul on ees midagi häbemata tähtsat.»
(Kui Harlan oleks söandanud, siis ta oleks seda juttu kuuldes muianud.)
Feruque haudus mõne hetke oma süngeid mõtteid ja pahvatas siis: «Enamik inimesi ei taha mõista, et vähivastane seerum pole puuseemnepakk ega väljamootor. Teadagi — iga kuusevõrsekest tuleb jälgida, et sel poleks ebasoodsat mõju Reaalsusele, kuid seerum on iga

kord seotud inimeluga ning see on sada korda keerukam kraam. Otsustage ise! Mõelge, kui palju inimesi sureb vähki igas Sajandis, kus pole mitte mingisuguseid vähivastaseid ravi meid. Võite ette kujutada, kui paljud neist patsientidest tõepoolest tahavad surra. Selge siis, et Aegurite valitsused igas Sajandis aina esitavad oma. avaldusi Igavikule: palume, palume väga meile lähetada seitsekümmend viis tuhat seerumiampulli nende jaoks, kes on kriitiliselt haiged ning absoluutselt vajalikud kultuurile; lisa: biograafilised andmed.»
Voy noogutas lepitavalt: «Ma tean. Ma tean.»
Kuid Feruque ei lasknud end oma kibestatuses pidurdada. «Loed neid biograafilisi andmeid — igaüks on kangelane. Igaüks on korvamatu kaotus maailmale. Mis siis muud, kui hakkad neid andmeid läbi töötama. Vaatad, mis juhtuks Reaalsusega, kui igaüks neist inimestest eraldi võetult elaks edasi, ja mis siis, tule Aeg appi, kui nende mitmesugused kombinatsioonid elaksid edasi.
Möödunud kuul töötasin läbi 572 taotlust. Seitseteist, jah, võtke teatavaks, seitseteist Elukavandit osutusid sellisteks, mis ei too enesega kaasa ebasoovitavaid Reaalsuse Muutusi. Ja arvestage veel, et ei esinenud ainsatki juhtu,
mis oleks toonud kaasa soovitava Reaalsuse Muutuse. Nõukogu siiski lubab neutraalsetel juhtudel anda seerumit. Humaansus, teate isegi. Niisiis täpselt seitseteist inimest väljasorteeritud Sajanditest ravitakse terveks sel kuul.
Ja mis juhtub? Arvate, et need Sajandid on õnnelikud? Kärvaku ma siinsamas — ei! Üks mees ravitakse terveks ja tosin teist — samal maal, samas Ajas — surevad. Igaüks küsib: Miks just see? Võib-olla need tegelased, keda me ei ravinud, olid positiivsemad tüübid, võib-olla nad

lid kõigi poolt armastatud naerusuised filantrõobid, kuna üks, kelle me terveks tegime, näägutab oma elatanud ema niipea, kui tal iganes aega laste peksmisest üle jääb. Nemad seal ei tea midagi Reaalsuse Muutustest ja meie ei tohi neile rääkida.
Me lihtsalt teeme iseendal elu raskeks, Voy, kuni Igaviku Nõukogu ei jõua otsusele rahuldada ainult need taotlused, mille tulemuseks on soovitav Reaalsuse Muutus. Ja sellega punkt. Embkumb, kas ravimine toob inimkonnale kasu, või taotlusele kriips peale. Jäetagu kord ometi see loba, et sel või teisel üksikjuhul ravi ei tee mingit kurja.»
Sotsioloog oli kuulanud, näol veidi vaevatud ilme, ja lausus nüüd: «Kui see oleksite teie, kellel on vähk . . .»
«See on rumal märkus, Voy. Kas me sellele rajame oma otsused? Niisugusel juhul ei toimuks ühtegi Reaalsuse Muutust. Alati jääb ju mõni- vaene kollanokk seejuures omadega vahele, eks ole? Oletame, et teie olete see kollanokk, eh?
Ja veel üks asi. Tuletage meelde, et iga kord, kui me teeme Reaalsuse Muutuse, on ikka raskem leida head järgmist. Iga bioaastaga kasvab võimalus, et mingi huupi tehtud Muutus ajab asja halvemaks. See aga tähendab, et suhteliselt muutub nende arv, keda me saame terveks ravida, järjest väiksemaks. Ravitavate arv aina kahaneb ja kahaneb. Kunagi tuleb aeg, kus me võime terveks ravida ainult ühe inimese bioaasta jooksul, isegi kaasa arvates neutraalsed juhud. Ärge seda unustage.»
Harlan kaotas vähimagi huvi. Sedalaadi tõbi tulenes nende igapäevasest tööst. Psühholoogid ja Sotsioloogid oma harvades Igavikku käsitlevates uurimustes nimetasid seda identifikatsiooniks. Inimesed hakkasid lugema isiklikeks kõiki selle Sajandi muresid, millega nad olid ametialaselt seotud. Isegi liiga sageli muutusid selle lahingud nende eneste lahinguteks.
Igavik võitles identifitseerimiskuradi vastu nii hästi, kui suutis. Et teha identifikatsiooni raskemaks, ei tohtinud kedagi määrata ühtegi Sektorisse kahe Sajandi ulatuses tema koduvikust. Kohale määramisel eelistati Sajandeid, mille kultuur märgatavalt erines koduviku omast. (Harlan mõtles Finge'ile ja 482. Sajandile.) Ja veelgi enam, nad paigutati ümber niipea,

kui nende reageeringuis ilmnes midagi kahtlast. (Harlan poleks andnud ühte 50. Sajandi müntigi võimaluse eest, et Feruque suudab säilitada oma töökoha kauem kui veel ülimalt ühe bioaasta.)
Ja ikkagi mehed identifitseerusid teatava Ajaga, ajen-
61

datuina mingist rumalast kojuigatsusest (Tung Aega igaüks teadis seda). Mingil põhjusel käis see eriti kosmoserändude Sajandite kohta. Siin oli midagi, mida tulek; uurida ning mida vahest olekski .uuritud, kui Igavik ei tunneks kroonilist vastumeelsust mõtte juures pöörata oma pilk sissepoole.
Kuu aega tagasi oleks Harlan võib-olla põlanud Feruque'i kui kehklevat sentimentalisti, pirtsakat lollpead kellele elektrogravitatsiooni allakäik uues Reaalsuse; muret valmistas ja kes püüdis oma muret leevendada se1 teel, et sõimas neid Sajandeid, mis taotlesid vähivastast seerumit.
Harlan oleks tema kohta tõenäoliselt ettekande teinud Harlani kohus oleks niimoodi toimida. Ilmselt ei võinud selle mehe reaktsioone enam kauem usaldada.
Nüüd ei suutnud Harlan seda teha. Ta isegi tundis tea tavat kaastunnet mehe vastu. Oli ju tema enese kuritegu nii võrratult palju suurem.
Kui kerge oli tal mõttes tagasi lipsata Noysi juurde.

Viimaks oli ta tol ööl uinunud ja ta ärkas alles päeva valgel, eredas hiilguses, mis tungis kõikjalt läbi kumen davate seinte, otsekui oleks ta ärganud pilve peal, mis hõljus uduses hommikutaevas.
Noys naeris talle vastu. «Taevake, küll oli raske sind äratada.»
Harlani esimene reflektoorne liigutus oli krabada voodi riided, mida seal aga ei olnudki. Siis meenus talle toimuni ja ta jõllitas naist tühja pilguga, ise näost tulipunane Kuidas pidi ta pärast seda käituma?
Aga siis torkas talle pähe midagi muud ja ta viskus istuli. «Ega kell ei ole üks läbi? Püha Aeg!»
«Kell on alles üksteist. Hommikusöök ootab ja aega on palju.»
«Tänan,» pomises ta.
«Duššš on parajaks reguleeritud ja sinu riided on seal kõrval.»
Mis jäi Harlanil ütelda?
«Tänan,» pomises ta uuesti.
Eine ajal vältis ta naise silmi. Noys ei söönud, vaid istus ta vastas, lõug peidetud pihku, tumedad juuksed kammi tud kõik ühele poole ja ripsmed üleloomulikult pikad.
Naine jälgis iga ta liigutust, sel ajal kui tema hoidi oma silmad maas ning püüdis endas leida kibedat häbi tunnet, mida ta oma teadmist mööda pidanuks tundma.
62
Noys küsis: «Kuhu sa kella ühe ajal lähed?»
«Õhupalhmatšile,» ümatas Harlan, «mul on pilet.»
«See on finaalmatš. Ja mina jäin ilma tervest sesoonist selle hüppe tõttu ajas, tead ju. Kes võidab, Andrew?»
Harlanil tekkis veider nõrkusetunne, kuuldes oma eesnime naise suust. Ta raputas järsult pead ja püüdis näida rangena. (Harilikult oli seda nii kerge teha.)
«Sa tead seda kindlasti. Sa oled ju läbi uurinud kogu selle perioodi, eks?»
Õigust öelda oleks ta pidanud jääma otsustava ja külma eitamise juurde, kuid tal ei jätkunud enesekindlust. «Tuli läbi vaadata õige suur tükk Ruumi ja Aega. Võimatu on meelde jätta niisuguseid pisiasju nagu punktide seis mingis mängus.»
«Oh, sa lihtsalt ei taha mulle ütelda.»

Harlan ei lausunud selle peale midagi. Ta torkas piga-kahvli väikesesse, mahlasesse puuvilja ja tõstis selle tervelt suhu.
Hetke pärast küsis Noys: «Kas sa nägid, mis juhtus siin ümbruskonnas enne, kui sa tulid?»
«Mitte üksikasju. N-noys.» (Suure vaevaga surus ta selle nime üle huulte.)
Naine küsis pehmelt: «Kas sa meid ei näinud? Kas sa ei teadnud kogu aeg, et. . .»
Harlan kogeles: «Ei, ei, ma ei saanud näha iseennast. Ma ei ole selles Reaa . . . Ma ei ole siin, enne kui ma saabun. Ma ei saa seda seletada.» Ta oli kahtepidi segaduses. Esiteks, et Noys toimunust rääkis. Teiseks, et teda peaaegu oli peibutatud ütlema «Reaalsus», mis oli kõigist sõnadest kõige rohkem keelatud vestlustes Aeguritega.
Noys kergitas kulme ning ta silmad muutusid ümmargusteks ja pisut üllatunuiks. «Kas sa häbened?»
«See, mida me tegime, ei olnud sünnis.»
«Miks mitte?» Ja 482. Sajandis oli ta küsimus täiesti süütu. «Kas Igaviklastel ei ole lubatud?»
See küsimus oli nagu naljaviskamine, umbes nagu oleks ta küsinud, kas Igaviklastel pole lubatud süüa.
«Seda sõna ei maksa kasutada,» ütles Harlan. «Teatavas mõttes on see meil tõepoolest keelatud.»
«Noh, ära siis neile räägi. Mina juba ei räägi.»
Ja naine kõndis ümber laua ning istus talle sülle, tõugates väikese laua pehme ja hõljuva puusaliigutusega kõrvale.
Harlan jäigastus otsekohe ja tõstis käed žestiga, mis näis püüdvat naist eemale tõrjuda. See ei õnnestunud.

Noys kummardus ja suudles teda huultele ning mislj ei tundunud enam häbiväärne. Mitte miski, mis puuduta Noysi ja teda ennast.

Endalegi märkamatult oli Harlan hakanud tegema midagi säärast, mida Vaatleja kutse-eetika kuidagi e lubanud — ta oli hakanud pead murdma, mis oli aktuaa! sel Reaalsusel õigupoolest viga ja missugune võis oli, planeeritava Reaalsuse Muutuse eesmärk.
Need ei olnud Sajandi lõdvad kombed, ei ektogenee; ega matriarhaat, mis häirisid Igavikku. Need vahekorral olid samasugused ka eelmises Reaalsuses ja Igaviku Nõu kogu oli kõigesse suhtunud ükskõikselt. Finge ütles, et tegemist oli millegi väga peenega.
Järelikult pidi ka Muutus olema väga väike ning haarama sotsiaalse rühma, mida tema Vaatles. Nii palju näis olevat ilmne.
Muutus haaraks aristokraatia, jõukama rahva, kõrgemad kihid, kehtivast süsteemist kasusaajad.
Mis teda häiris, oli see, et Muutus kahtlemata puudutaks ka Noysi.
Järelejäänud kolm päeva, mis olid ette nähtud ruumi ajakaardis, ta veetis üha tumenevas murepilves. Mure rikkus isegi ta rõõmu Noysi seltsi üle.
«Mis on juhtunud?» päris Noys. «Esimestel päevadel se näisid hoopis teistsugune kui Igav. . . kui seal. Sa saic täielikult lahti sealsest jäikusest. Aga nüüd sa näid jälle mures olevat. Kas sellepärast, et sa pead tagasi minema?)
Harlan ütles: «Osalt küll.»
«Kas sa pead?»
«Pean.»
«Aga mis sellest oleks, kui sa hilineksid?»
Harlan peaaegu et naeratas. «Neile ei meeldiks, kui ma hilinen,» ütles ta ja mõtles samal ajal igatsevalt kahepäevasele äärele, mida lubas tema kaart.
Noys lülitas sisse muusikainstrumendi, mis mängis oma loovat mälu kasutades_ mahedaid ja samal ajal komplitseeritud meloodiaid. Õigupoolest võttis see juhuslikke noote ja akorde, kuid

tänu keerukate matemaatiliste valemite rakendamisele kaldus juhuslikkus meeldivate kom binatsioonide kasuks. See muusika oli niisama kordumatu nagu lumehelbed ning niisama võimatu oli mitte tajuda selle ilu.

Helide hüpnoosi lummuses silmitses Harlan Noysi ja

64

kõik ta mõtted koondusid naise ümber. Kelleks ta saab oma uues kehastuses? Kalanaiseks, vabrikuplikaks, kuue paksu inetu haiglase lapse emaks? Mis temast ka iganes saab, Harlanit ta siis ei mäleta. Uues Reaalsuses ei ole temal mingit osa naise elus. Ja kes naine siis iganes ka pole, ta ei ole Noys.

Ta armastas Noysi (kummaline küll — ta kasutas sõna «armastus» oma mõtteis esmakordselt ning see sõna oli nii loomulik, et ei pannud teda jahmatama ega ennast kui kummalist nähtust imetlema), kuid sellega ei olnud veel kaugeltki kõik öeldud. Ta armastas tervet tegurite kompleksi: Noysi riietevalikut, tema kõnnakut, tema kõnemaneeri, tema miimikat. Kõige selle kujundamiseks oli kulunud veerand sajandit elu ning kogemusi antud Reaalsuses. Ta ei olnud tema Noys üks bioaasta varem eelmises Reaalsuses. Ta ei ole tema Noys järgmises Reaalsuses.

Mõeldav ju on, et uus Noys võib mõnes mõttes parem olla, kuid üht asja teadis Harlan väga kindlalt. Tema vajas seda Noysi siin, seda, keda ta nägi praegusel hetkel, selles Reaalsuses. Kui naisel oli puudusi, siis vajas ta ka neid puudusi.

Mis ta pidi tegema?

Talle torkas pähe mitmeid asju, kõik ebaseaduslikud. Üks neist oli tundma õppida Muutuse sisu ja täpselt välja uurida, kuidas see mõjutab Noysi. Ei saanud ju lõpuks kindel olla, et. ..

Hauavaikus kiskus Harlani.välja ta mõtiskelust. Ta oli jälle Elukavandaja kabinetis. Sotsioloog Voy jälgis teda silmanurgast. Feruque'i koolnupea oli langetatud tema poole.

Ja vaikus oli läbilõikav.

Kulus hetk, enne kui selle vaikuse tähendus temani jõudis. Ainult üks hetk. Klõbin Summaatori sisemuses oli lakanud.

Harlan hüppas püsti. «Teil on vastus käes, Elukavandaja.»

Feruque silmitses õhukesi plaadikesi oma käes. «Ja-ah. On küll. Naljakavõitu lugu.»

«Võin ma neid näha?» Harlan sirutas käe. See värises nähtavalt.

«Siin pole mitte midagi näha. See ongi naljakas.» «Mis te sellega mõtlete — mitte midagi?»

Harlan vahtis Feruque'i silmadega, mis äkki hakkasid valusalt kipitama,

65

kuni kohal, kus Feruque seisis, oli veel ainult ähmane, piklik, kitsuke laik.

Elukavandaja asjalik hääl kõlas nagu kaugusest. «Daami ei eksisteeri uues Reaalsuses. Ei mingit isiku nihet. Ta oi lihtsalt kadunud, see on kõik. Läinud. Ma lasksin läbi kõik variandid kuni Tõenäosuseni 0,0001. Ta ei tule nähtavale mitte kusagil. Tõtt öelda,» — ta tõstis käe, et hõõruda oma põske pikkade kuivetute sõrmedega — «sellise faktide kombinatsiooniga, nagu teie mulle andsite, ei saa ma hästi aru, kuidas ta sobis isegi vanasse Reaalsusse.»

Harlan vaevalt kuulis. «Kuid — kuid Muutus oli ju nii väike.»

«Ma tean. Kummaline faktide kombinatsioon. Palun, te soovite neid plaate?»

Harlan võttis plaadid, ise seda märkamata. Noys kadunud? Noys ei eksisteeri? Kuidas oli see võimalik?

Ta tundis oma õlale laskuvat kätt ja kuulis Voy häält kaikumas kõrvus. «Olete te haige, Tehnik?» Käsi tõmbus tagasi, nagu kahetseks see juba oma ettevaatamatut kokkupuudet Tehniku kehaga.

Harlan neelatas ja sundis end "vägisi rahulikuks. «Ma olen täiesti terve. Kas te ei saadaks mind trumli juurde?»

Ta ei tohi näidata, mida ta tunneb. Ta peab käituma nii, nagu pakuks küsimus talle tõepoolest ainult akadeemilist huvi. Ta peab varjama tõsiasja, et Noysi puudumine uues Reaalsuses on teda peaaegu füüsiliselt vallanud puhta vaimustuse, talumatu rõõmu hoona.

7. EELMÄNG KURITÖÖLE

Harlan astus trumlisse 2456-ndas ja veendus tagasi vaadates, et barjäär, mis eraldas šahti Igavikust, oli tõepoolest laitmatult suletud ja et Sotsioloog Voy ei näinud teda. Viimaste nädalate jooksul see oli muutunud harjumuseks, see automaatne nõksatus, see kiire, põgus pilk üle õla, kontrolliks, et keegi ei ole tema selja taga trumli šahtides,

Ja siis, ehkki ta oli juba 2456-ndas, suunas ta trumli ülesaega. Ta jälgis temporomeetri näidu kasvamist. Ehk küll numbrid muutusid ähmasteks ülikiire vaheldumise tõttu, jätkus tal piisavalt aega mõtlemiseks.

Kui sügavalt muutis olukorda Elukavandaja leid! Isegi tema kuritöö sai nüüd teise värvingu! Ja kõik see oli tingitud Finge'ist.'See fraas haakus tema

külge oma naeruväärse riimiga ja selle kohmakas rütm tiirutas pööritamapanevalt ta peas: Oli tingitud Finge'ist. Oli tingitud Finge'ist...

Olles pärast noid päevi Noysiga 482. Sajandis tagasi pöördunud Igavikku, vältis Harlan igasugust kontakti pjnge'iga. Ta oli vaevalt jõudnud Igavikku, kui algasid südametunnistusepiinad. Ametivande murdmine, mis näis tühine 482. Sajandis, tundus määratu kuriteona Igaviku seinte vahel.

Ta saatis oma aruande impersonaalse pneumaatilise posti kaudu ja tõmbus ise tagasi oma tuppa. Tal oli vaja järele mõtelda, aega võita vaagimiseks ja harjuda uue orientatsiooniga iseeneses.

Finge ei andnud selleks võimalust. Ta võttis Harlaniga ühenduse vähem kui tunni aja jooksul pärast seda, kui aruanne oli varustatud aadressiga ja asetatud pneumo-kanalisse.

Ekraanilt vahtis vastu Kompuutri nägu. Ta hääl sõnas: «Ma ootasin, et te ilmute oma kabinetti.»

«Ma esitasin aruande, härra,» vastas Harlan. «Pole tähtis, kus ma ootan uut töökäsku.»

«Jah?» Finge kõõritas perfolindirulli, mida ta käes hoidis, tõstis selle üles, rullis lahti ja silmitses selle perfo-mustrit.

«Vaevalt saab seda lugeda lõpetatuks,» jätkas ta. «Kas lubate mul tulla teie poole?»

Harlan kõhkles hetke. Mees oli tema ülemus ja keelduda praegu teda vastu võtmast tähendaks midagi mitte-kuuletumise taolist. See tundus oma süü kuulutamisena ning Harlani hell ja piinatud südametunnistus ei söandanud seda lubada.

«Te olete teretulnud, Kompuuter,» ütles ta jäigalt.

Finge'i libe ümarus tõi Harlani askeetlikku eluasemesse mingi segava epikuurliku elemendi. 95. Sajand, Harlani koduvik, kaldus majasisustuse osas spartalikkusse ja Har-lan polnud kunagi täielikult vabanenud selle stiili eelistamisest. Metalsed torutoolid olid kaetud tuhmi kattekihiga, millele oli kunstlikult antud puidu välimus (ehkki mitte eriti õnnestunult). Toa ühes nurgas oli väike mööbliese, mis kujutas endast veelgi suuremat eemaldumist Sektori tavadest.

See torkas peaaegu otsekohe Finge'ile silma. Kompuuter puudutas seda oma töntsi sõrmega, nagA, tahaks ta proovida selle kudet. «Mis materjal see on?» «Puit, härra,» ütles Harlan.

«Ehtne? Tõeline puu? Hämmastav! Ma usun, te kasutatate puitu oma koduvikus?»

«Kasutame küll.»

«Ahah. Reeglite järgi pole see keelatud, Tehnik,» — ta nühkis oma sõrme, millega ta oli eset puudutanud, vastu püksisääre küljeõmblust — «kuid ma ei pea soovitavaks lasta end oma koduviku kultuurist mõjustada. Tõeline Igaviklane võtab omaks iga kultuuri, mis teda ümbritseb, milline see ka iganes oleks. Mina, näiteks, kahtlen, kas ma olen söönud energiast vormitud toidunõüst rohkem kui kahel korral viie aasta jooksul.» Ta ohkas. «Ent ometi on alati tundunud kuidagi ebapuhas lasta toidul puutuda vastu ainet. Kuid ma ei anna järele. Ma ei anna järele.»
Ta silmad pöördusid puust objektile, kuid mõlemad käed hoidis ta nüüd selja taga ja küsis: «Mis asi see on? Mis on selle otstarve?»
«See on raamatukapp,» ütles Harlan. Tal oli tahtmine Fingellt küsida, kuidas see end tunneb nüüd, kus ta käed seisavad kindlalt selja taga. Kas ta ei pea hügieensemaks sellist varianti, kus ta oma riided ja keha ka oleksid tehtud ehedast ja rüvetamatust energiaväljast?
Finge'i kulmud kerkisid. «Raamatukapp. Siis need esemed, mis puhkavad riiulitel, on raamatud. On see tõsi?»
«Jah, härra.»
«Autentsed eksemplarid?»
«Täiesti, Kompuuter. Ma hankisin need 24-ndast. Need vähesed, mis mul siin on, pärinevad 20-ndast. Kui — kui te kavatsete neid vaadata, palun teid olla ettevaatlik. Lehe küljed on restaureeritud ja impregneeritud, kuid see pole stanniol. Nendega tuleb ettevaatlikult ümber käia.»
«Ma ei puuduta neid. Mul pole kavatsustki neid puudutada. Mä kujutlen, et nendel lebab Originaalne 20-nda Sajandi tolm. Tõelised raamatud!» Ta naeris. «Lehei tselluloosist ka veel? Te nagu vihjasite sellele.»
Harlan noogutas. «Tselluloos, mis on impregneerimis-menetlusega muudetud ajahambale vastupidavamaks Jah.» Ta hingas sügavalt, sundides end jääma rahulikuks Naeruväärne oli ennast identifitseerida nende raamatu tega, tundes, et neile heidetud halb vari heidab ühtlasi halba varju ka temale enesele.
«Küllap vist,» ütles Finge, jätkates sama teemat, «oleks
68
võimalik nende raamatute kogu sisu paigutada kahe meetri pikkusele filmile ning talletada sõrmkübaras. Mida need raamatud sisaldavad?»
«Need on ühe 20. Sajandi nädalalehe kokkuköidetud numbrid.»
«Teie loete neid?»
Harlan ütles uhkelt: «Need on ainult mõned aastakäigud tervest kollektsioonist, mis mul on. Üheski Igaviku raamatukogus ei leidu selle teisikeksemplari.»
«Jah, teie hobi. Mulle meenub nüüd, et te kunagi rääkisite mulle oma huvist Primitiivse ajastu vastu. Mind paneb imestama, et teie Kasvataja üldse lubas teid huvituda sellisest asjast. See on lausa energia raiskamine.»
Harlani huuled õhenesid. Ta oli kindel, et mees meelega püüdis teda välja viia rahuliku arutlemisvõime piiridest. Kui nii, siis ei tohi see tal õnnestuda.
Ta ütles otsustavalt: «Ma arvan, te tulite siia aruande asjus.»
«Jah, tulin.» Kompuuter vaatas ringi, valis ühe tooli ja istus ettevaatlikult. «See pole lõpetatud, nagu ma Kommunikaatori kaudu juba ütlesin.»
«Mis suhtes, härra?» (Rahu! Rahu!)
Finge'i näole ilmus närviliselt tõmblev naeratus. «Harlan, mis see oli, mis juhtus ja mida te ei maininud?»
«Ei midagi, härra.» Ja ehkki ta ütles seda kindlalt, seisis ta seal nagu vaene patune.
«Mis te nüüd, Tehnik. Te veetsite mitu ajavahemikku selle noore daami seltskonnas. Te tegite seda juhul, kui te järgisite ruumi-ajakaarti. Ja ma oletan, et te pidasite kaardist kinni?»

Harlani süükoorem oli temas tekitanud sellise segaduse, st ta ei leidnud endas jõudu vastu võtta väljakutset, mis tuli avaliku kallaletungina tema professionaalsele meisterlikkusele.
Ta suutis ainult ütelda:
«Ma pidasin sellest kinni.»
«Ja mis juhtus? Te ei märgi midagi isiklikest vahekordadest selle naisega.»
«Midagi mainimisväärset ei juhtunud,» ütles Harlan kuivi huuli.
«See on naeruväärt. Teie vanuses ja teie kogemustega! Ma ei tarvitse teile ütelda, et pole Vaatleja asi otsustada, mis on mainimisväärne, mis mitte.»
Finge'i pilk puuris Harlanit. See pilk oli vahedam ja nõudlikum, kui sobis tema pehmele küsitlemislaadile.
Harlan märkas seda selgesti ega lasknud end Finge'i

pehmest häälest petta, ent siiski tõstis temas pead kohusetunne. Vaatleja peab aru andma kõigest. Vaatleja on lihtsalt meeltetajuga varustatud pseudopood, mis on Igaviku poolt Aega sirutatud. See kombib läbi oma ümbrus? ja tõmmatakse siis tagasi. Oma funktsiooni täitmisel ei ole Vaatlejal mingit isikupära; ta õigupoolest ei olegi inimene,
Peaaegu automaatselt alustas Harlan oma jutustust sündmustest, mis ta oli aruandest välja jätnud. Ta tegi seda Vaatleja treenitud mälu järgi, andes jutuajamised edasi sõnasõnalise täpsusega, rekonstrueerides häälekõla ja näoilme. Ta tegi seda armastusega, sest jutustades elas ta seda veel kord läbi ning jutustamise käigus ta peaaegu unustas, et Finge'i pärimised koos tema enda taastuva kohusetundega kihutasid teda oma süüd üles tunnistama,
Ja alles siis, kui ta lähenes oma esimese pika vestluse lõpptulemusele, hakkas ta kogelema ning ta Vaatleja objektiivsusekesta tekkisid mõrad.
Teda säästis edasistest detailidest Finge'i äkki üles tõstetud käsi ja Kompuutri terav, närviline hääl. «Tänan. Jätkub. Te tahtsite ütelda, et te amelesite selle naisega.»
Harlan sai vihaseks. Mida Finge ütles, oli täht-tähelt õige, kuid Finge'i hääletoon andis sellele nilbe, rõveda, ja mis veelgi halvem, labase värvingu. Mis see iganes oli või võinuks olla, see ei olnud labane.
Harlan leidis äkki seletuse Finge'i hoiakule, tema ärevale ristküsitlemisele, asjaolule, et ta katkestas Harlani suulise ettekande nimelt sel hetkel. Finge oli armukade! Nii palju oli ilmne. Harlan võis selle peale vanduda. Harlanil oli õnnestunud üle lüüa naine, keda Finge oli tahtnud saada endale.
Ta tundis võidurõõmu ja leidis selle olevat magusa. Esmakordselt elus tal oli eesmärk, mis tähendas talle rohkem kui Igaviku jäiste ideaalide teostumine. Finge'il tuli edaspidigi tunda armukadedust, sest Noys Lambent pidi saama alatiseks tema, Harlani omaks.
Sellises äkilise erutuse meeleolus paiskas ta esile soovi, mille ta esialgse plaani kohaselt oli kavatsenud esitada tagasihoidlikult alles nelja- või viiepäevase ootamise järele.
Ta pahvatas: «Mul on kavatsus paluda luba luua vahekord Aeguriga.»
Finge näis oma mõtiskelust virguvat. «Ja võib arvata, et Aeguriks on Noys Lambent?»
«Jah, härra. Kuna teie olete Sektori juhtiv Kompuuter, siis peab mu taotlus minema teie kaudu ... »

Harlan tahtis, et see läheks Finge'i kaudu. Panna ta kannatama. Kui ta tahab ise seda naist saada, las ta siis ütleb seda; Harlan võib siis nõuda, et Noysil lubataks teha valik- Ta peaaegu naeratas selle mõtte juures. Ta lootis, et asi lähebki nii kaugele. See oleks triumfi tipp.
Tavaliselt Tehnik muidugi ei võinud lootagi läbi suruda sellist asja risti vastu Kompuutri soovidele, kuid Harlan oli kindel, et võib arvestada Twisselli toetust, ja Finge oli Twisselli kõrval liiga kahvatu kuju.
Ent Finge näis rahulik. «Näikse,» lausus ta, «et olete ebaseaduslikult juba võtnud naise oma valdusse.»

Harlan punastas ja tegi nõrga katse end kaitsta. «Ruumi-ajakaart nõudis, et me jääksime kahekesi. Kuna mitte midagi sellest, mis juhtus, pole otseselt keelatud, ei tunne ma end olevat süüdi.»
See Harlani väide oli muidugi vale ja Finge'i pool-lõbus ilme laskis aimata, et ta teadis selle olevat vale.
Kompuuter sõnas: «Tuleb Reaalsuse Muutus.»
«Kui nii, siis ma muudan oma sooviavalduse palveks lubada mulle armuvahekorda preili Lambentiga uues Reaalsuses.»
«Ma ei arva, et see oleks arukas. Kuidas võite te olla ette kindel? Uues Reaalsuses ta võib olla abielus, ta võib muutuda inetuks. Ühte ma võin teile juba praegu öelda: uues Reaalsuses ta ei taha teid. Ta e i taha teid.»
Harlanit läbis värin. «Teie ei tea sellest midagi.»
«Oo! Teie mõtlete, et see teie suur armastus on kaht hinge köitev kontakt? Et see elab üle kõik välised muutused? Te vist lugesite Ajas olles loriromaane?»
Harlanit lausa kihutati olema taktitu. «Ma ei usu teid.»
«Kuidas, palun?» lausus Finge jäiselt.
«Te valetate,» Harlan ei hoolinud enam sellest, mida ta ütleb. «Te olete armukade. See on kõik. Te olete armukade. Teil olid Noysi jaoks oma plaanid, kuid ta valis minu.»
Finge ütles: «Kas te taipate . . .»
«Ma taipan üsna palju. Ma pole narr. Ma võin mitte olla Kompuuter, kuid ma pole ka nõme. Te ütlete, et ta ei taha mind uues Reaalsuses. Kust teie teate? Te isegi ei tea veel, missugune see uus Reaalsus tuleb. Teie ei tea, kas üldse tulebki uut Reaalsust. Te alles äsja saite minu aruande. Seda tuleb analüüsida, enne kui saab välja arvutada Reaalsuse Muutuse, rääkimata selle heakskiitmisest Nõukogu poolt. Nii et kui te kehklete teadvat Muutuse iseloomu, siis te valetate.»
71
Finge'il oli mitu võimalust vastata. Harlani üleskõetud mõistus oli selles teadlik. Ta ei katsunudki ära aimata, mis teda ootab. Finge võis tulist viha alla neelates väär -kai sammul väljuda; ta võis kutsuda kohale mõne Julgeoleku liikme ja lasta Harlan mittekuuletumise pärast vahistada; ta võis vastu karjuda niisama vihaselt nagu Harlan; ta võis kohe võtta ühenduse Twisselliga ja esitada ametliku kaebuse'; ta võis ... ta võis ...
Finge ei teinud midagi niisugust.
Ta ütles leebelt: «Istuge, Harlan. Ajame sel teemal veidi juttu.»
Ja et see vastus oli täiesti ootamatu, siis jäi Harlanit suu ammuli ja ta vajus segasena toolile. Tema meelekindlus lõi kõikuma. Mida see tähendas?
«Te muidugi mäletate,» alustas Finge, «ma rääkisin teile, et meie probleem 482. Sajandis on seotud käesoleva Reaalsuse Aegurite ebasoovitava suhtumisega Igavikku. Te ju mäletate seda, eks?» Finge rääkis kooliõpetaja maheda veenvusega, mida see kasutab mõnevõrra vähearenenud õpilase puhul, ent siiski tundus Harlanile, et ta märkas teise silmades mingit karmi läiget.
«Muidugi,» vastas Harlan.
«Nagu te mäletate, ma ütlesin teile veel, et Igaviku Nõukogu ei tahtnud kuidagi vastu võtta minu hinnangut olukorra kohta ilma eriliste kinnitavate Vaatlusteta. Kas sellest ei või järeldada, et ma olen vajaliku Reaalsuse Muutuse juba välja arvutanud?»
«Kuid minu isiklikud Vaatlused toovad kinnituse, kas mitte?»
«Seda küll.»
«Ja nende põhjalikum analüüsimine võtab aega.»
«Tühi jutt. Teie aruanne ei tähenda midagi. Kinnitus peitus selles, mida te mulle natuke aega tagasi suuliselt teatavaks tegite.»
«Ma ei mõista teid.»

«Vaadake, Harlan, las ma räägin teile, mis 482. Sajandiga valesti on. Selle Sajandi kõrgemate klasside hulgas eriti naiste seas, on tekkinud arvamus, et Igaviklased on tõepoolest Igavesed selle sõna otseses mõttes; et nad elavad igavesti. . . Suur Aeg, mees, Noys Lambent ütles teile ju nimelt seda. Teie kordasite tema sõnu mulle vähem kui kahekümne minuti eest.»
Harlan vahtis Fingel tühja pilguga. Ta meenutas Noysi pehmet, hellitavat häält, kui naine tema vastu naaldudes

püüdis tabada ta pilku oma armsate, tumedate silmadega: T e elate igavesti. Te olete Igaviklane.
Finge jätkas. «Selline usk on halb, kuid omaette mitte liiga halb. See võib viia ebamugavustesse, suurendada Sektori raskusi, kuid Arvutamine näitaks, et Muutus on vajalik ainult õige vähestel juhtudel. Siiski, kui Muutus o n soovitav, kas teile pole siis selge, et eelkõige peavad Muutuse toimel maksimaalselt teisenema Sajandi need elanikud, kes on ebausu küüsis. Teiste sõnadega, nais-aristokraatia. Noys.»
«See võib nii olla, kuid ma riskin,» ütles Harlan.
«Teil pole mingit šanssi. Kas teie arvate, et teie võlu ja sarm veenasid leebet aristokraati langema tähtsusetu Tehniku käte vahele? Kuulge, Harlan, võtke asja ometi realistlikult.»
Harlan surus oma huuled jonnakalt kokku. Ta ei lausunud sõnagi.
Finge jätkas: «Kas te siis kuidagi ei suuda ära aimata, millise uue ebausu need inimesed on lisanud oma arvamusele, et Igaviklased elavad igavesti? Suur Aeg, Harlan! Enamik neist naistest usub, et intiimvahekord Igavikla-sega võimaldab surelikul naisel (nagu nad endist mõtlevad) elada igavesti!»
Harlan vankus. Jälle kuulis ta nii selgesti Noysi häält: Kui mind tehtaks Igaviklaseks . ..
Ja siis tema suudlused.
«Raske oli uskuda sellise ebausu olemasolu, Harlan,» rääkis Finge. «See oli pretsedenditu. See asetses mingi juhusliku vea piirides, nii et eelmise Muutuse Arvutuste kontrollimine ei toonud päevavalgele mingit informatsiooni ei ühes ega teises suhtes. Igaviku Nõukogu nõudis kindlat tunnistust, vahetut tõendust. Ma valisin preili Lambenti, kui oma klassi tüüpilise esindaja. Ma valisin teid teiseks katsealuseks ... »
Harlan ajas enese jalule. «Teie valisite minu? Katsealuseks?»
«Mul on kahju,» lausus Finge külmalt, «kuid see oli vajalik. Teist sai väga hea katsealune.»
Harlan jõllitas teisele näkku.
Selle sõnatu pilgu all pidi Finge tahtmatult vingerdama. Ta ütles: «Kas te siis ei mõista? Ei, ikka veel mitte. Vaadake, Harlan, teie olete Igaviku kalaverega produkt. Teie ei heida silma naistele. Teie peate naisi ja kõike, mis on nendega seoses, ebanormaalseks. Ei, selle jaoks on veel üks parem sõna. Teie peate seda patuseks. Säärane

hoiak õhkub teist igal sammul ja ükskõik millise naise jaoks on teis seksapiili niisama palju kui kuu aega tagasi surnud makrellil Ent siin meil on naine, hedonistliku kultuuri imeilus hellitatud produkt, kes otse anub teie kallistusi ja kes võrgutab teid tuliselt teie esimesel koosolemise õhtul. Kas te ei saa aru, et see on naeruväärne ja võimatu, kui mitte — nojah, kui see polegi kinnitus, mida me otsime.»
Harlan katsus leida sõnu. «Te ütlete, et ta müüs enese... »
«Miks säärane väljendus? Selles Sajandis ei tunta seksist mingit häbi. Kummalist on siin ainult niipalju, et ta valis endale partneriks teid ja seda tegi ta igavese elu pärast. Asi on päevselge.»
Ning Harlan hüppas ettepoole, käed tõstetud, sõrmed kulliküüntena kõverdatud, peas mitte ainsatki mõistlikku mõtet, ainult arutu soov lämmatada, kägistada Finge.

Finge astus kärmesti tagasi. Kiire, väriseva liigutusega tõi ta esile annihilaatori. «Ärge puudutage mind! Tagasi!»
Harlanil jätkus paras jagu kainet mõistust, et peatuda. Ta juuksed olid sagris. Ta särk oli higist laiguline. Ta hingeõhk tuli vilinal läbi valgete pitsunud sõõrmete.
Finge ütles võbisedes: «Ma tunnen teid väga hästi, nagu näete, ja ma oletasin, et teie reageering võib olla metsik. Tulistan, kui on vaja.»
«Käige välja,» kähistas Harlan.
«Ma lähen. Kuid enne tuleb teil mind lõpuni kuulata. Kompuutrile kallaletungimise eest võidakse teid deklassi-fitseerida, kuid ma jätan selle asja sinnapaika. Aga te peate ometi taipama, et ma ei valetanud. Uue Reaalsuse Noys Lambent, milline ta ka iganes oleks, on vaba sellest ebausust. Muutuse kogu eesmärk ongi see ebausk minema pühkida. Ja ilma selleta, Harlan,» — ta hääl oli muutunud peaaegu lõrinaks — «kuidas võiks Noysi-taoline naine ihaldada teietaolist meest?»
Jässakas Kompuuter taganes Harlani elutoa ukse poole, relv ikka veel laskevalmis.
Ta peatus, et lisada tigeda lõbususega: «Muidugi, kui te saaksite ta praegu, Harlan, kui te saaksite ta praegu, siis võiksite teda nautida. Te võiksite jätkata oma vahekorda ja muuta selle ametlikuks. See tähendab, kui ta oleks teil praegu. Kuid Muutus tuleb õige pea, Harlan, ja pärast seda te teda ei saa. Kui kahju, et käesolev hetk ei kesta, isegi mitte Igavikus, eks ole, Harlan?-»
Harlan ei vaadanud enam tema poole. Finge oli ikkagi võitnud

ja lahkus mõnitavalt irvitades lahinguvälja täieliku peremehena. Harlan vahtis tühja pilguga oma varbaid ja kui ta pea tõstis, oli Finge läinud, kas viie sekundi või viieteistkümne minuti eest, seda ei osanud Harlan ütelda.

Tunnid olid möödunud luupainajalikult ning Harlan tundis end lõksu meelitatuna — oma ahistavate mõtete lõksu. Kõik, mis Finge oli öelnud, oli nii õige, nii käegakatsutavalt õige. Harlan suutis veel ainult Vaatleja pilguga tagasi vaadata iseenese ja Noysi vahekorrale, sellele põgusale, ebatavalisele vahekorrale, mis nüüd paistis hoopis teises valguses.
See polnud armastus esimesest silmapilgust. Kuidas oli ta võinud seda uskuda? Kas siis keegi võis armuda temataolisesse mehesse?
Muidugi mitte. Pisarad tulid vägisi silma ja tal oli häbi. Kui ilmne see nüüd tundus, et kogu afäär oli vaid kaine arvestuse vili. Naisel oli vaieldamatuid füüsilisi eeliseid, kuid mitte mingeid moraalseid printsiipe, mis takistaksid teda neid kasutamast. Nii ta kasutaski neid ja sel kõigel polnud Harlani kui isikuga midagi pistmist. Naise vildakas ettekujutuses Harlan lihtsalt esindas Igavikku ja pakkus ammuotsitud võimaluse.
Mehaaniliselt hellitasid Harlani pikad sõrmed köiteid väikesel raamaturiiulil. Ta võttis ühe kätte ja avas selle midagi nägemata.
Trükk jooksis laama. Illustratsioonide pleekunud värvid olid lihtsalt inetud, mõttetud laigud. Miks oli Finge vaevunud talle sellest kõigest rääkima? Rangelt võttes poleks ta seda teha tohtinud. Ei Vaatleja ega keegi teine, kes tegutseb Vaatlejana, tohi ilmaski teada saada oma Vaatluse eesmärke. Selline teadmine eemaldaks teda õige tunduvalt objektiivse, mitteinimliku tööriista ideaalsest positsioonist.
Muidugi tegi ta seda, et Harlanit lömastada; et alatult ja armukadedalt kätte maksta!
Harlan sõrmitses nädalalehe avatud lehekülge. Ta leidis end vahtimas erkpunast reproduktsiooni maasõidukist, mis Pii iseloomulik 45-ndale, 182-sele, 590-ndale ja 984-ndale Sajandile, samuti viimastele perioodidele Primitiivsetes aegades. See oli päris tavaline sisepõlemismootoriga eksemplar. Primitiivsel ajastul oli jõuallikaks loodusliku nafta utmissaadus ja rataste kaitseks looduslik kumm. Muidugi polnud lugu nii üheski hilisemas Sajandis.

75
Harlan oli juhtinud Cooperi tähelepanu sellele asja. olule. Ta oli seda pikalt-laialt selgitanud ja nüüd ta mõtted, otsekui igatsedes unustada õnnetut olevikku, triivisid tagasi selle hetke juurde. Teravad, kuid ebaolulised pii-dikesed summutasid valu Harlanis.
«Need reklaamid,» oli ta Cooperile ütelnud, «räägivad meile rohkem Primitiivsetest aegadest kui nõndanimetatud sõnumid samades ajakirjades. Sõnumid eeldavad algteadmisi käsiteldavast maailmast. Kasutatakse termineid, midd ei peeta vajalikuks seletada. Mis näiteks on «golfipall»?»
Cooper oli meeleldi nõus tunnistama oma võhiklust.
Harlan oli jätkanud samas dotseerivas maneeris, midd ta sellistel puhkudel kuidagi ei suutnud vältida. «Me võime selle kohta tehtud juhuslikku laadi märkustest järeldada, et see oli mingisugune väike küülike. Seda kasutati mingis mängus, niipalju me teame, ehkki ainult asjaolu tõttu, et seda objekti mainitakse artiklis pealkirja all «Sport». Me võime teha isegi kaugemaleminevaid järeldusi: et seda lüüakse mingit liiki pika kepiga ja et mängi eesmärk on ajada pall maa sisse tehtud auku. Aga miks näha vaeva järeldamise ja arutlemisega? Vaadelgem seda reklaamkuulutust! Siin on ainsaks eesmärgiks veenda lugejaid palli ostma, kuid seda tehes antakse meile suurepärane lähiportree pallist enesest koos läbilõikega, et näi-data selle ehitust.»
Cooperil, kes tuli ajastust, kus reklaam ei vohanud nii metsikult kui Primitiivsete aegade viimastel Sajanditel, oli raske hinnata kõige selle õiget väärtust. «Kas nende inimeste sihuke fanfaaritamine ei tundu üpris vastik? Kes on küllalt loll, et uskuda oma kaubaga kiitlevat asjameest? Kas siis säärane tunnistaks, et on tootnud praaki? Mis tagab, et tema liialdustel on mingi piir?»
Harlan, kelle koduvik viljeles reklaami mõõdukamalt, oli leplikum; ta kergitas vaid kulme ja sõnas: «Teil tuleb sellega leppida. Niisugune on nende komme ja meie ei tõsta tüli ühegi ajastu kultuurile omaste tavade pärast senikaua, kui need tõsiselt ei kahjusta inimkonda tervikuna.'
Kuid nüüd lülitusid Harlani mõtted tagasi tema praegusesse olukorda, ta seisis jälle olevikus ja põrnitses räuskavaid reklaamkuulutusi ajakirjas. Äkitselt erutudes kiis ta eneselt: Kas need mõtted, mis tal just praegu läbi pea vilksatasid, olidki nii väga ebaolulised? Või rajasid nad vaevaliselt väljapääsu pimedusest ja teed tagasi Noysi juurde?
Reklaam! Vahend sundida tõrgest ühte ritta teistega.
76
Mis luges maapinnal liikuva sõiduki tootjale see, kas antud indiviidi soov tema kauba järele oli ise tekkinud või reklaamist tingitud? Kui klienti (selline oli oskussõna) suudeti kunstlikult veenda või keelitada uskuma, et tal on selline soov, ja panna vastavalt tegutsema, kas polnud see siis täpselt niisama hea?
Siis aga — mis tähtsus oli sellel, kas Noysi kiindumus oli ehtne või tulenes külmast kaalutlusest? Lastagu neid ainult küllalt kaua olla kahekesi koos ja naine hakkab teda armastama. Ta paneb Noysi ennast armastama ja lõpuks oli tähtis ainult armastus ning mitte selle ajend. Nüüd soovis ta, et ta oleks lugenud mõnda neist Ajast pärinevaist romaanidest, millele Finge nii põlglikult oli vihjanud.
Äkiline mõttesähvatus ajas Harlani käed rusikasse. Kui Noys oli tulnud tema, Harlani juurde, et saada surematuks, siis võis see tähendada ainult üht: ta polnud seni veel täitnud vastavaid nõudeid selle saavutamiseks. Tal polnud eelnevat armuvahekorda ühegi Igaviklasega. See tähendas, et tema vahekord Finge'iga polnud midagi muud, kui sekretäri ja peremehe oma. Milleks oleks ta vastasel juhul vajanud veel Harlanit?
Siiski Finge kindlasti pidi olema proovinud — pidi olema katsetanud. .. (Harlan ei suutnud seda mõtet lõpuni mõelda, isegi mitte oma kõige salajasemas hingesopis.) Finge oleks võinud

tõestada ebausu olemasolu iseenese isiku kaudu. Küllap oli ta heietanud selliseid mõtteid, kui Noys viibis pideva kiusatusena ta silma all. Siis pidi ju Noys ta tagasi lükanud olema.
Finge'il tuli kasutada Harlanit ja Harlan saavutas eesmärgi. See oligi põhjus, mis Finge'i oli kihutanud armukadeda kättemaksuihas piinama Harlanit informatsiooniga, et Noysi ajendas praktilist laadi kaalutlus ja et Harlan kunagi ei saa teda endale.
Ometi oli Noys Finge'i tagasi lükanud isegi kaalule pannes igavese elu ja o 1 i vastu võtnud Harlani. Nõnda palju sai naine valida ja ta oli otsustanud Harlani kasuks. Järelikult polnudki siin mängus ainult puhas kalkulatsioon. Tunded mängisid oma osa.
Harlanis oli kõik pea peale pööratud, ta mõtted peru-tasid ja muutusid iga hetkega ikka tulisemaks.
Ta peab saama Noysi ja kohe. Enne Reaalsuse Muutust. Mis see oligi, mis Finge talle irvitades ütles: Käesolev hetk ei kesta, isegi Igavikus mitte.

On see nii? Kas tõesti on?
Harlan teadis täpselt, mis ta pidi tegema. Finge'i õel mõnitamine oli viinud ta sellisesse seisundisse, et ta oli valmis sooritama roima, ja Finge'i viimane irvitav märkus koguni näitas talle tee, mida mööda tal tuli minna.
Pärast seda ta ei kaotanud hetkegi. Erutuse ja isegi rõõmuga lahkus ta lausa joostes oma toast, et sooritada raske kuritegu Igaviku vastu.

8. KURITEGU

Keegi polnud temalt midagi küsinud. Keegi polnud teda peatanud. Niigi palju oli kasu Tehniku sotsiaalsest eraldatusest. Ta läks läbi trumli kanalite ukse juurde, mis viis Aega, ja lükkas regüleerimiskangid vajalikku seisu. Muidugi oli olemas võimalus, et keegi juhtub oma ametikohuseid täites siit mööda minema ja hakkab huvi tundma, miks see uks on käigus. Ta kõhkles hetke ja otsustas siis vajutada oma pitseri kontrolltahvlile. Pitseriga varustatud uks vaevalt äratab tähelepanu. Pitserita uks, mille indikaator näitab kasutamist, on ennenähtamatu ime.
Muidugi võis ka Finge kogemata kombel sattuda ukse juurde. Tuli riskida.
Noys seisis ikka veel nii nagu tema ta oli jätnud. Mõned närused biotunnid olid möödunud ajast, mil Harlan asus 482-sest teele üksildasesse Igavikku, kuid nüüd pöördus ta ainult mõnesekundilise vahega tagasi samasse Aega, kust ta oli lahkunud. Ükski juuksekarv Noysi peas polnud liikunud.
Noys ehmus. «Kas sa unustasid midagi, Andrew?»
Harlan silmitses naist näljase pilguga, kuid ei teinud katset teda puudutada. Talle meenusid Finge'i sõnad ning kartes tagasilükkamist ei julgenud ta riskida. Ta ütles kangelt: «Sul tuleb talitada nii, nagu mina ütlen.»
«Kas siis miski on valesti?» küsis Noys. «Sa just lahkusid. Sa lahkusid vähem kui minuti eest.»
«Ära muretse,» lausus Harlan. See oli kõik, mis ta võis teha selle asemel, et haarate naise käed ja püüda teda rahustada. Ta toon oli järsk. Näis, nagu sunniks mingi deemon teda tegema kõike valesti. Miks tuli ta tagasi esimesel võimalikul hetkel? Ta ainult häiris Noysi oma pea-aegu silmapilkse tagasipöördumisega, olles just lahkunud.
(Õigupoolest ta teadis vastust. Ruumi-ajakaardi järgi oli tal ajapikendusena kasutada kahepäevane äär. Selle

perioodi varasem osa oli ohutum ja pakkus vähem võimalusi, et teda avastatakse. Oli loomulik püüda oma visiit lükata nii kaugele allaaega kui võimalik. Kuigi ka see oli rumal risk. Kergesti võis juhtuda, et tema arvutustes on viga ja ta siseneb Aega varem, kui ta sealt mõned biotun-nid tagasi lahkus. Mis siis oleks juhtunud? Üks esimesi reegleid, mida ta

Vaatlejana oli õppinud, kõlas nii: Inimene, kes asub ühe ja sellesama Aja ning ühe ja selle-sama Reaalsuse kahes punktis, riskib kohtuda iseendaga.
Millegipärast oli see niisugune asi, mida tuli vältida. Miks? Harlan teadis, et ta ei soovi ennast kohata. Ta ei tahtnud otsa vaadata teisele, varasemale (või hilisemale) Harlanile. Pealegi oleks see paradoks. Mis see oligi, mis Twissell tavatses ütelda? «Ajas ei ole paradokse, kuid ainult sellepärast, et Aeg väldib neid meelega.»)
Kogu aja, mil Harlan uimase peaga neid mõtteid veeretas, vahtis Noys teda suurte, säravate silmadega.
Siis tuli naine tema juurde, pani jahedad käed ta õhetavatele põskedele ja ütles tasa: «Sa oled mures.»
Harlanile näis ta pilk lahke ja armastav. Ent kuidas sai see nii olla? Noys oli saanud, mida ta tahtis. Mis jäi veel järele? Ta haaras Noysi randmeist ja ütles kähinal: «Kas sa tuled minuga? Praegu? Ilma mingeid küsimusi esitamata? Teed täpselt, mida ma ütlen?»
«Kas ma pean?» küsis ta.
«Pead, Noys. See on väga tähtis.»
«Siis ma tulen.» Ta ütles seda asjalikult, otsekui tuleks tal iga päev kuulda selliseid soove ja nagu täidaks ta neid alati.

Trumli suudme juures Noys kõhkles hetke, siis astus sisse.
«Me läheme ülevikku, Noys,» lausus Harlan. «See tähendab tulevikku, eks ju?»
Trummel juba sumises tasakesi, kui nad sellesse sisenesid, ja vaevalt oli Noys istunud, kui Harlan märkamatult liigutas küünarnukiga kangi. Noys ei ilmutanud läbi Aja «liikumise» kirjeldamatu tunde alguses mingeid pöö-rituse tunnuseid. Harlan kartis, et naisel võib paha hakata.
Noys istus seal vaikselt, nii kaunina ja nii sundimatult, et Harlanil hakkas valus teda vaadata ja enam ei hoolinud ta kuraditki sellest, et oli ilma loata toonud Aeguri Igavikku ja niiviisi sooritanud kuritöö.
Noys küsis:' «Kas see osuti näitab aastaarve, Andrew?»

«Sajandeid.»
«Kas tahad ütelda, et oleme tuhat aastat .tulevikus? Juba?»
«Nii see on.»
«Pole niisugust tunnetki.»
«Tean.»
Noys vaatas ringi. «Aga kuidas me liigume?»
«Seda ma ei tea, Noys.» «Sa eite a?»
«Igavikus leidub palju asju, mida on raske mõista.»
Temporomeetri numbrid marssisid. Ikka kiiremini ja kiiremini vilksasid nad mööda, kuni kõik läks laama. Oma küünarnukiga oli Harlan nihutanud kiirusekangi liiga kõrgele. Energiakadu võis tekitada hämmeldust jõujaamades, kuid ta kahtles selles. Keegi ei oodanud teda Igavikus, kui ta saabus koos Noysiga, ja sellega oli üheksa kümnendikku lahingust võidetud. Nüüd oli veel vaja Noys kindlasse kohta toimetada.
Harlan pööras pilgu uuesti naisele. «Igaviklased ei tea kõike.»
«Ja mina ei ole Igaviklane,» pomises too. «Mina tean nii vähe.»
Harlani pulss kiirenes. Ikka veel mitte Igaviklane? Kuid Finge ütles .. .
Jäta asi, nagu see on, palus ta iseennast. Ta tuleb sinuga Ta naeratab sulle. Mida sa veel tahad?
Kuid ta küsis ikkagi: «Sa mõtled, et Igaviklane elab igavesti, eks ole?»
«Noh, nad nimetavad end Igaviklasteks, tead, ja kõik ütlevad, et nad on igavesed.» Noys naeratas talle teadvalt. «Kuid nad ei ela, eks?»

«Sina siis ei mõtle nii?»
«Pärast seda, kui olin natuke aega Igavikus, ma ei mõtle. Inimesed seal ei rääkinud nii, nagu elaksid nad igavesti, ja nende hulgas oli vanu mehi.»
«Ent mulle ütlesid sa sel ööl, et mina elan igavesti.»
Noys nihkus talle istmel ligemale, ikka veel naeratades «Ma mõtlesin: kes teab?»
Harlan lausus, ilma et oleks suutnud oma häälele anda loomulikku kõla: «Missuguste vahenditega püüab Aegui saada Igaviklaseks?»
.Noysi naeratus kadus ja see kas oli ainult Harlani ettekujutus või tõusis naise põskedele tõepoolest puna. «Miks sa seda küsid?»
«Et teada saada.»
80
«See on rumal,» ütles Noys. «Ma pigem ei räägiks sellest.» Ta vahtis oma hapraid sõrmi, mille küüned sädelesid värvitult trumlišahti tuhmis valguses. Harlan mõtles Aajameelselt ja peaaegu muud unustades, et mõnel õhtusel koosviibimisel, kus seinavalgustus sisaldab raasukese ultravioletti, need küüned hõõguksid pehmelt õunroheliste või karmiinpunastena, olenevalt nurgast, mille all ta onia käsi hoidis. Noysi-taoline nutikas naine suudab esile manada pool tosinat varjundit ja laseb neil näida oma tujude peegeldusena. Sinine väljendab süütust, helekollane naeru, lilla muret ja helepunane kirge.
Harlan küsis äkki: «Miks sa mulle andusid?»
Noys heitis oma juuksed seljale ja vaatas talle otsa, nägu kahvatu ja tõsine. Ta lausus: «Kui sa just pead teadma, siis osalt oli põhjuseks teooria, et niimoodi võib saada Igaviklaseks. Mul poleks midagi igavesti elamise vastu.»
«Sa nagu ütlesid, et sa ei usu seda.»
«Ma ei uskunudki, aga ega see haiget tee, kui proovida. Eriti kui... »
Harlan silmitses teda karmilt, otsides solvumise ja pettumuse eest pelgupaika oma koduviku moraalikõrgustest heidetud külmas pahakspanevas pilgus. «Noh?»
«Eriti sellepärast, et ma seda niikuinii tahtsin.»
«Tahtsid kuuluda mulle?»
«Jah.»
«Miks minule?»
«Sellepärast, et sa meeldid mulle. Sellepärast, et sa näisid mulle naljakas.» «Naljakas!»
«Noh, veider, kui see sulle rohkem meeldib. Sa nägid alati kurja vaeva, et mitte mind vaadata, kuid sa alati ikkagi vaatasid mind. Sa püüdsid mind vihata ja ma nägin, et sa tahtsid mind. Ma arvan, et mul oli sinust pisut kahju.»
«Millest sul kahju oli?» Harlan tundis, et ta põsed õhetavad.
«Et sa tundsid nii palju muret mind ihaldades. See on ju nii lihtne. Sul tarvitseb ainult paluda tüdrukut. Nii kerge on olla sõbralik. Miks kannatada?»
Harlan noogutas. 482. Sajandi moraal! «Lihtsalt palu tüdrukut,» pomises ta. «Nii lihtne. Midagi muud pole vaja.»
«Tüdruk peab muidugi nõus olema. Enamasti ta ongi,
81
kui ta pole kellegi teisega seotud. Miks mitte? Pole midag. lihtsamat.»
Nüüd oli Harlani käes kord silmad langetada. Muidugi pole midagi lihtsamat. Ega ole selles ka midagi halba. Vähemalt 482-ses mitte. Kes Igavikus teaks seda paremini] Ta oleks narr, täielik ja äraräägimata suur lollpea, kui tj nüüd küsiks Noysilt midagi tema varasemate vahekor. dade kohta. Niisama hästi võiks ta mõnelt oma koduvilu, tüdrukult küsida, kas see on kunagi söönud mehe juures, olekul ja kuidas ta küll julges?
Selle asemel päris ta alandlikult: «Ja mida mõtled sj minust praegu?»
«Et sa oled väga kena,» ütles ta pehmelt, «ja et kui sa end vabamalt tunneksid . . . Kas sa ei naerataks?»

«Pole, mille pärast naeratada, Noys.»
«Palun. Ma tahan näha, kas su põskedesse ilmuvad õiged lohukesed. Vaatame.» Ta pani oma sõrmed Harlani suunurkade juurde ja surus neid tahapoole. Üllatunud Harlan tõmbas pea äkilise liigutusega tahapoole ega suutnud hoiduda naeratamast.
«Näed. Su põsed isegi ei pakatanud. Sa oled peaaegu ilus. Kui sa küllalt harjutad — seisad peegli ees ja naeratad ja manad kelmika pilgu silmadesse — vean kihla, se võiksid olla tõesti ilus.»
Kuid naeratus, mis niigi oli olnud habras, haihtus.
«Me oleme hädas, eks ju?» küsis Noys.
«Jah, oleme, Noys. Suures hädas.»
«Kas selle pärast, mida me tegime? Sina ja mina? Tol õhtul?»
«Mitte just päris.»
«See oli minu süü, sa tead isegi. Kui sa soovid, siis ma ütlen neile seda.»
«Ei iialgi,» ütles Harlan energiliselt. «Ära võta enda peale mingit süüd. Sa pole midagi teinud, mitte midagi, mille pärast end süüdi tunda. See on midagi muud.»
Noys heitis rahutu pilgu temporomeetrile. «Kus me oleme? Ma ei näe isegi enam numbreid.»
«M i 11 a 1 me oleme?» Harlan korrigeeris teda automaatselt. Ta vähendas kiirust ja Sajandid ilmusid nähtavale.
Noysi ilusad silmad suurenesid ja ripsmed näisid varjudena ta valgel nahal. «On see õ i g e?»
Harlan viskas hooletu pilgu indikaatorile. See näitas 72 000. «Kahtlemata.»
82
«Aga kuhu me läheme?»
«Kaugesse ülevikku,» ütles Harlan karmilt. «Paras jagu kaugele- Sinna, kust nad sind üles ei leia.»
ja vaikides jälgisid nad arvude kasvamist. Vaikuses kordas Harlan endamisi ikka ja ikka uuesti, et naine on üütu ja Finge'i süüdistus alusetu. Noys oli avameelselt tunnistanud selle süüdistuse osalist õigsust ja niisama avameelselt möönnud, et ta pole Harlani suhtes ükskõikne.
Harlan vaatas üles. Noys oli tulnud trumli Harlani-pool-sele küljele ja, teinud resoluutse liigutuse, seiskas trumli vaevalt talutava temporaalse aeglustusega.
Harlan neelatas ja sulges silmad, et lasta pööritusel mööduda. «Mis lahti on?» küsis ta.
Noysi nägu oli tuhakarva ja ta ei vastanud kohe. Siis ta ütles: «Ma ei taha enam edasi minna. Numbrid on nii suured.»
Temporomeeter näitas 111 394. Harlan otsustas: «Küllalt kaugel.»
Tõsiselt sirutas ta käe: «Tule, Noys. Siin on mõnda aega sinu kodu.»

Nad hulkusid käsikäes läbi koridoride nagu lapsed. Peateede ääres põlesid tuled ja pimendatud ruumid lõid helenduma lüliti puudutamisel. Õhk oli värske ja ehkki puudus tajutav tuuletõmbus, viitas õhu liikuvus ventilatsiooni olemasolule.
Noys sosistas: «Kas siin pole mitte kedagi?»
«Ei ole,» vastas Harlan. Ta püüdis öelda seda kindla ja valju häälega. Ta tahtis murda «Varjatud Sajandis» viibimise lummuse, kuid ikkagi suutis ta ainult sosistada.
Ta isegi ei teadnud, kuidas nimetada nii kauget ülevikku. Kutsuda seda üks-üks-üks-kolm-üheksakümne-neljas oli naeruväärt. Tuleks ütelda lihtsalt ja ebamääraselt: «Saja tuhandes.»
Rumal oli huvituda niisugusest probleemist, aga nüüd, kus tegelik põgenemiserutus oli möödas, leidis ta end üksinda Igaviku sellises piirkonnas, kuhu ühegi inimolendi jalg polnud astunud ja see ei meeldinud talle. Tal oli häbi, kahekordselt häbi, sest Noys oli tunnistajaks tõsiasjale," et see vaevu märgatav külmavärin temas oli õigupoolest vaevu märgatav hirmuvärin.
«Siin on nii puhas. Siin ei ole tolmu,» ütles Noys.

«Isepuhastus,» ütles Harlan. Pingutusega, mis näis ta häälepaelad puruks rebivat, kõrgendas ta oma hääle normaalse
83
tugevuseni. «Kuid tuhandeid ja tuhandeid Sajandeid ülesaega ja allaaega pole siin hingelistki.»
Noys näis sellega leppivat. «Ja kõik on nii kenasti kod ras? Me möödusime toiduladudest ja mikrofilmide kogust Nägid sa seda?»
«Nägin. Oh, see on täielikult varustatud. Kõik nad <% täielikult varustatud. Iga Sektor.»
«Aga milleks, kui keegi siia kunagi ei tule?»
«Selles on oma loogika,» ütles Harlan. Rääkimine vähendas veidi kõhedust. Valjusti rääkimine sellest, mida ta üldjoontes juba teadis, täpsustas olukorda ja tõi kõik proosalisele pinnale. Ta jätkas: «Igaviku ajaloo varajasel perioodil leiutas üks 300-ndatest Sajanditest massiduplikaatori. Saad sa aru, millest ma räägin? Tekitades resonantsvälja saab energiat muundada mateeriaks nii, et sub-atomaarsed osakesed võtavad teatava määramatuse piirides omaks täpselt sama positsioonimustri nagu kasutatavas mudelis. Tulemuseks on täpne koopia. Igavikus me kasutasime aparaati oma eesmärkide saavutamiseks. Sel ajal oli valmis ehitatud ainult umbes kuus-või seitsesada Sektorit. Meil oli muidugi plaan laiendada Sektorite võrku. Üks selle perioodi loosungeid oli: «Kümme uut Sektorit bioaastas». Massiduplikaator minetas loosungi vajalikkuse, Me ehitasime ühe uue Sektoii, mis oli täielikult varustatud toidu, elektrienergia, veevarude, kõige paremate automaatseadmetega; me panime masina tööle ja valmistasime kogu Igaviku ulatuses iga Sajandi jaoks selle Sektori ühe duplikaadi. Ma ei tea, kui kaua nad seda jätkasid — arvatavasti miljoneid Sajandeid ülesaega.»
«Kõik niisugused nagu see siin, Andrew?»
«Kõik täpselt samasugused. Ja sedamööda, kuidas Igavik avardub, me võtame enda valdusse uusi Sektoreid, kohaldades nende struktuuri vastavate Sajandite tavadega, olgu need siis millised tahes. Ainsad raskused tekivad siis, kui me satume energiale orienteeritud Sajandile. Me ... me ei ole veel siia Sektorisse jõudnud.» (Pole mõtet talle rääkida, et Igaviklased ei suuda tungida Aega Varjatud Sajandites. Mis kasu sellest oleks?)
Harlan vaatas Noysi. Naine näis murelikuna. Harlan ütles rutakalt: «Sektoreid ehitades pole midagi raisatuf Selleks kulus ainult energiat ja kuna seda sai noovalt... »
Noys katkestas teda. «Ei. Ma lihtsalt ei mäleta.»
«Mida sa ei mäleta?»
«Sa ütlesid, et duplikaator leiutati 300-ndates. Meil pole
84
seda 482-ses. Ma ei mäleta, et oleksin ajaloos midagi taolist näinud.»
Harlan muutus mõtlikuks. Ehkki Noysil puudus vaid kaks tolli tema pikkusest, tundus ta iseendale naisega võrreldes hiiglasena. Noys oli laps, sülelaps, ning tema oli Igaviku pooljumal, kes peab last õpetama ja ettevaatlikult tõe juurde suunama.
Ta ütles: «Noys, kallis, otsime koha, kuhu istuda ja . . . ja ma pean sulle midagi selgitama.»

Muutuva Reaalsuse mõiste — Reaalsuse, mis pole fikseeritud, igavene ja muutumatu — pole niisugune, millest igaüks võib ettevalmistamatult teadlikuks saada.
Öise puhkuse segamatus vaikuses meenuvad Harlanile mõnikord ta Õpilaspõlve esimesed päevad ja elustuvad taas ponnistused end lahti rebida oma Sajandist ja Ajast.
Keskpärasel Õpilasel kulus kuus kuud kogu tõe teadasaamiseks, avastamaks, et ta ei saa enam iialgi uuesti minna koju selle sõna otseses mõttes. See polnud mitte ainult Igaviku Seadus, mis teda takistas, vaid karm tõsiasi, et kodu, nagu tema seda tundis, ei pruukinud enam eksisteerida, võis teatavas mõttes üldse mitte olla eksisteerinud.

See mõjus Õpilastesse mitmeti. Harlan mäletas, et Bonky Latourette läks näost valgeks ja muutus kõhnaks sel päeval, kui Kasvataja Yarrow oli neile lõplikult selgeks teinud, kuidas on lugu Reaalsusega.

Sel õhtul ei söönud ükski Õpilane. Nad kogunesid kobarasse, just nagu otsides mingit psüühilist soojust, kõik peale Latourette'i, kes oli kadunud. Kõlas teeseldud naer ja heideti haledat nalja.

Keegi lausus väriseva ja ebakindla häälega: «Ma oletan, et mul pole kunagi olnud ema. Kui ma läheksin tagasi 95-ndasse, ütleksid nad: «Kes sa oled? Me ei tunne sind. Meil puuduvad sinu kohta andmed. Sind pole olemas.»»

Üksildased poisid, kellele polnud jäänud midagi peale Igaviku, naeratasid virilalt ja noogutasid pead.

Magamamineku ajal leidsid nad õõnsalt koriseva Latou-rette'i koomaseisundis. Tema vasaku küünarnuki kõverduses oli kergelt punetav süstimiskoht ja õnneks seda märgati.

Kutsuti Yarrow ja mõnda aega näis, et Õpilaste arv kursusel väheneb ühe võrra, kuid viimaks ta toodi meelemärkusele. Nädala pärast oli ta jälle oma kohal. Ent selle

pahaendelise öö märk lasus tema isikul niikaua, kui Harlan temaga pärastpoole kokku puutus

Ja nüüd tuli Harlanil selgitada Reaalsust Noys Lambentile, naisele, kes polnud palju vanem neist Õpilastest, ja tal tuli seda teha otsekohe ning täies mõõdus. Ta pidi. Polnud mingit valikut. Noys pidi täpselt teadma, mis neid ees ootas ja mis tal enesel teha tuli.

Harlan rääkis talle. Nad sõid konservliha, külmutatud puuvilja ja jõid piima, istudes pika konverentsilaua taga, mis oli määratud kaheteistkümnele inimesele, ja seal Harlan rääkiski talle.

Harlan tegi seda nii säästvalt, kui oskas, kuid selliseks ettevaatuseks tal vaevalt oligi vajadust. Noys taipas kiiresti iga mõistet ja veel enne, kui ta oli oma seletustega poole peal, veendus ta oma suureks üllatuseks, et Noys ei reageeri sugugi halvasti. Naine ei kartnud. Tal ei paistnud olevat kahju. Ta näis ainult vihane.

Ta viha kandus näkku ja see muutus hõõguvroosaks; samal ajal ta silmad näisid veelgi tumedamad.

«Kuid see on ju kriminaalne,» ütles ta. «Kes need Igaviklased niisugused on, et nad seda teevad?»

«Seda tehakse inimkonna hüvanguks,» ütles Harlan. Muidugi ei suutnud Noys seda täielikult mõista. Aeguri mõtlemine, mis paratamatult oli seotud Ajaga, äratas Harlanis kaastunde.

«Kas tõesti? Võib oletada, et sel viisil too massiduplikaatorgi pühiti minema.»

«Meil on veel koopiaid. Ära sellepärast muretse. Me säilitasime selle.»

«Teie säilitasite. Aga kuidas on lood meiega? See oleks kuulunud ju ka meile 482. Sajandis.» Ta vehkis kahe tillukese rusikaga.

«Teile poleks sellest midagi head tulnud. Ära erutu, kallis, ja kuula mind.» Peaaegu krampliku žestiga (tal tuli alles õppida, kuidas Noysi loomulikult puudutada, ilma et ta liigutus kutsuks esile tagasitõrjumist) võttis ta Noysi käed jä hoidis neid kõvasti.

Hetke katsus Noys oma käsi vabastada ja loobus siis. Ta isegi naeris pisut. «Oh, jätka, rumaluke, ja ära tee nii pühalikku nägu. Ma ei süüdista sind.»

«Sa ei tohi kedagi süüdistada. Süüdistada pole vaja. Me teeme seda, mida on tarvis teha. See massiduplikaator on klassikaline näide. Ma õppisin seda koolis. Kui saab paljundada massi, siis saab paljundada ka inimesi. Probleemid, mis siin tekivad, on väga komplitseeritud.»

«Kas oma probleemide lahendamine pole ühiskonna enese asi?»

«Ongi. aga meie uurisime seda ühiskonda edaspidises Ajas Ja tuleb välja, et nad ei lahenda seda probleemi rahuldavalt. Pea meeles, et vale lahendus ei mõjuta mitte ainult neid endid, vaid ka neist põlvnevaid järgmisi ühiskondi. Tegelikult pole massiduplikaatori probleemil

rahuldavat lahendust. See on üks säärast liiki asjadest nagu aatomisõjad ja narkomaania, mida lihtsalt ei või lubada. Tulemused pole kunagi rahuldavad.»
«Kuidas sa võid selles nii kindel olla?»
«Meil on arvutusmasinad, Noys; Kompuutapleksid on palju täpsemad kui ükski seni ükskõik millises Reaalsuses loodud raal. Nad arvutavad välja kõik võimalikud Reaalsused ning seavad tuhanded ja tuhanded variandid paremus järjekorda.»
«Masinad!» ütles Noys põlastavalt.
Harlan kortsutas kulme ja andis siis kiiresti järele. «Ootan'd, kallis, ära kiirusta. Loomulikult oled sa pahane teada saades, et elu polegi nii kindel, nagu sina mõtlesid. Sina ja maailm, milles sa elasid, võis aasta tagasi olla ainult võimalikkuse vari, kuid mis vahe sel on? Sul on kõik su mälestused, olgu nad võimalikkuse varjud või mitte. Sa mäletad oma lapsepõlve ja oma vanemaid, eks?»
«Muidugi.»
«Siis on see niisama, nagu oleksid sa seda elanud. On ju? Ma mõtlen, ükskõik kas sa seda läbi elasid või ei?»
«Ma ei tea. Ma pean selle üle järele mõtlema. Mis siis, kui see juba homme on jälle unelm-maailm või vari või ükskõik, kuidas sa seda nimetad?»
«Siis on seal uus Reaalsus ja uus sina ja uued mälestused. Kõik on nii, nagu poleks mitte midagi juhtunud, välja arvatud see, et inimõnne kogusumma on jälle kasvanud.»
«Mind see miskipärast ei rahulda.»
«Pealegi,» ütles Harlan rutakalt, «sinuga ei juhtu nüüd midagi. Tuleb uus Reaalsus, kuid sina oled Igavikus, Sind ei muudeta.»
«Kuid sa ju ise ütled, et selles pole mingit vahet,» lausus Noys süngelt. «Milleks siis kogu see vaev?»
Äkilise innuga ütles Harlan: «Sellepärast, et ma tahan sind niisugusena, nagu sa oled. Täpselt sellisena, nagu sa oled. Ma ei taha sind muutununa. Mitte ühelgi viisil.»
Äärepealt paiskas ta välja kogu tõe, et ilma selle soodsa ebausuta Igaviklaste ja igavese elu kohta poleks Noys iialgi temast hoolinud.
87
Kergelt kulme kortsutades vaatas Noys ringi ning ütles: «Kas ma pean siis alatiseks siia jääma? See oleks .. . igav,»
«Ei, ei. Ära mõtle nii,» ütles Harlan ägedalt, pigistades! nii kõvasti Noysi käsi, et see võpatas valu pärast. «Ma| uurin välja, mis sinust saab 482. Sajandi uues Reaalsuses ja sa lähed tagasi nõnda-ütelda maskeeritult. Mina hoolitsen sinu eest. Ma palun luba ametlikuks vahekorraks ja} kannan hoolt selle eest, et sina jääd tuleviku Muutustest puutumata. Ma olen Tehnik ja pealegi hea Tehnik ja tunnen Muutusi.» Ja lisas: «Ma tean veel üht-teist muudki.» Ta jäi vait.
Noys küsis: «Kas see kõik on lubatud? Ma mõtlen, võite te tuua inimesi Igavikku ja hoida neid muutumast? Arvestades seda, mis sina mulle rääkisid, ei taha see kuidagi klappida.»
Mõne silmapilgu vältel tundis Harlan, et ta on ainult kübemeke ja et tal on külm selles suures tühjuses, mis tuhandete Sajanditena ümbritses teda ülevikust ja ala-vikust. Hetkeks tundus talle, et ta on isegi Igavikust, oma ainukesest kodust ja lootusest, ära lõigatud, kahekordselt välja visatud nii Ajast kui Igavikust; ja alles on jäänud ainult naine, kelle pärast ta selle kõik oli hüljanud.
Ta ütles, mida ta mõtles oma sügavas südamepõhjas: «Ei, see on kuritegu. See on väga suur kuritegu ja mul on selle pärast väga häbi. Aga kui vaja, siis teeksin seda uuesti ja nii palju kordi kui tarvis.»
«Minu pärast, Andrew? Kas minu pärast?»
Harlan ei vaadanud Noysile silma. «Ei, Noys, iseenese pärast. Ma ei suudaks taluda sinu kaotamist.»
Noys ütles: «Aga kui meid kätte saadakse . . .?»

Harlan teadis vastust. Ta teadis vastust sellest sisekaemuse hetkest peale 482. Sajandis, kui Noys magas tema kõrval. Aga isegi praegu ei julgenud ta mõelda sellele kohutavale tõele.
Ta ütles: «Ma ei karda mitte kedagi. Mul on abinõud enesekaitseks. Nad ei kujuta ette, kui palju ma tean.»

9. VAHEMÄNG
Tagasi vaadates näisid järgnevad päevad Harlanile idüllina.
Nende bionädalate jooksul toimus sadu asju ja kõik nad segunesid lahtiharutamatult Harlani mälestuses, lastes hiljem sel perioodil näida pikemana, kui see tegelikult oli.

Üks idülliline külg oli muidugi tunnid, mis ta veetis koos Moysiga ja mis heitsid oma sära kõigele muule.
Punkt üks: 482. Sajandis pakkis ta aeglaselt oma isiklikud asjad, oma riided ja filmid, eelkõige oma armastatud ja õrnalt hoitud ajakirjade aastakäigud Primitiivsest ajastust. Murelikult juhendas ta nende tagasiviimist permanentsesse asukohta 575-ndas.
Finge seisis tema kõrval, kui viimane neist tõsteti kaubatrumlisse Teenindava Personali poolt. Finge tõi kuuldavale labasuseni kulunud fraasi: «Nagu näha, jätate meid maha.» Tema naeratus oli lai, kuid ta huuled olid vaevu avatud, nii et hambaid peaaegu polnudki näha. Ta hoidis käsi seljal ja õõtsutas oma jässakat keha jalapäkkadel.
Harlan ei vaadanud oma ülemuse poole. Ta pomises lühidalt: «Jah, härra.»
Finge ütles: «Ma teatan Vanemkompuuter Twissellile teie täiesti rahuldavalt teostatud Vaatlustest 482. Sajandis.»
Harlan ei suutnud end sundida ütlema isegi mõnd pahurat tänusõna. Ta vaikis.
Finge jätkas, äkki palju vaiksema häälega: «Momendil ma ei lausu sõnagi teie hiljutisest kallaletungikatsest minu vastu.» Ja kuigi ta naeratus ja pilk jäid leebeks, oli neil mingi julma rahuldustunde kõrvalmaik.
Harlan vaatas järsult üles ja ütles: «Nagu te soovite, Kompuuter.»

Punkt kaks: Ta seadis end uuesti sisse 575-ndas.
Ja peaaegu kohe kohtas ta Twisselli. Ta oli õnnelik, nähes väikest kuju, mille kohal troonis see kortsuline kääbusenägu. Ta oli õnnelik isegi sellepärast, et nägi nikotiinist kollaste sõrmede vahel suitsevat väikest valget silindrikest, mis tõsteti kiiresti Twisselli huultele.
«Kompuuter,» pahvatas Harlan.
Oma kabinetist väljuv Twissell silmitses hetke Harlanit pilguga, mis ei näinud ega tundnud teda. Ta nägu oli kõhetu ja ta silmad kõõritasid väsinult.
Siis ta lausus:' «Ahaa, Tehnik Harlan. Te olete 482. Sajandis omadega valmis?»
«Jah, härra.»
Twisselli järgmine märkus oli kummaline. Ta vaatas oma kella, mis nagu kõik Igaviku kellad oli pandud bioajale ja näitas koos kellaajaga ka kuupäeva, ja ütles: «Nina pihta, mu poiss, nina pihta. Suurepärane. Suurepärane.»

Harlan tundis, kuidas süda sees võpatas. Kui ta viimatil nägi Twisselli, poleks ta seda märkust taibanud. Nüüd ta arvas seda mõistvat. Twissell oli väsinud, muidu ta võib. olla poleks nii avalikult asja tuumast rääkinud. Või pidas Kompuuter oma märkust nii mõistatuslikuks, et ta tundisi end täiesti ohutuna, ehkki puudutas asja tuuma.
Püüdes rääkida võimalikult ükskõikselt, et mitte lasta välja paista oma sõnade seost sellega, jnis Twissell äsja ütles, küsis Harlan: «Kuidas läheb mu Õpilasel?»
«Toredasti, toredasti,» lausus Twissell, ilmselt ainult pooleldi mõttega oma sõnade juures olles. Ta tõmbas kiire mahvi lühenevast tubakatorust, noogutas kähku vestluse lõpetamiseks ja ruttas minema.

Punkt kolm: Õpilane.
Ta näis vanemana. Ta tundus kuidagi täiskasvanum, kui ta sirutas oma käe ja lausus: «Olen rõõmus teid jälle nähes, Harlan.»
Või tuli see lihtsalt sellest, et varem oli Harlan temas näinud ainult õppurit, nüüd aga näis ta olevat midagi rohkemat kui Õpilane. Nüüd näis ta olevat hiigelinstrument Igaviklaste kätes. Loomulikult pidi ta omandama uue-sei-sundi Harlani silmis.
Harlan püüdis seda mitte välja näidata. Nad olid Har-lani isiklikes ruumides ja Tehnik nautis mõnutundega kreemikaid portselanpindu enese ümber, olles rõõmus, et oli pääsenud 482. Sajandi liitelistest laikudest. Kuidas ta ka ei püüdnud siduda 482. Sajandi metsistunud barokki Noysiga, tal õnnestus seda siduda ainult Finge'iga. Noysi sidus ta roosa, sametise videviku ja — kummalisel kombel — Varjatud Sajandite Sektorite lageda, range lihtsusega.
Ta rääkis kiirustades, nagu tahaks ta hoolega peita oma ohtlikke mõtteid. «Noh, Cooper, mida te tegite sel ajal, kui mina ära olin?»
Cooper naeris, silitas iseteadvalt ühe sõrmega oma rippuvaid vurre ja ütles: «Hfohkem matti. Ikka matti.»
«Jaah? Ma arvan, et nüüd juba üsna kõrget.»
«Üsna kõrget.»
«Kuidas on edasijõudmisega?»
«Senini talutav. Matt istub päris kergesti, teate. Mulle see meeldib. Aga nüüd nad tõesti topivad seda kamaluga.»
Harlan noogutas ja tundis teatavat rahuldust. Ta küsis: «Temporaalse Välja maatriksid ja muu taoline kraam?»
90
Kuid Cooper, ise pisut roosa, pöördus köiteid täis topitud raamaturiiuli poole ja ütles: «Asume jälle Primitiivse ajastu kallale. Mul on küsimusi.»
«Mille kohta?»
«Linnaelu 23-ndas. Eriti Los Angeles.»
«Miks Los Angeles?»
«Huvitav linn. Kas te ei arva nii?»
«On küll, kuid võtame ta 21. Sajandis. Siis oli ta oma hiilguse tipul.»
«Oi, proovime 23-ndat.»
«Noh, võib ka,» nõustus Harlan.
Ta nägu oli ükskõikne, ent kui selle ükskõiksuse saanuks ära koorida, siis oleks nähtavale tulnud tema viha. Tema suur, intuitiivne oletus oli rohkem kui oletus. Kõik klappis puhtalt.

Punkt neli: uurimus. Kahekordne uurimus.
Esiteks iseenese jaoks. Ta tuhnis iga päev läbi Twisselli laual olevad aruanded. Need aruanded puudutasid erinevaid Reaalsuse Muutusi, mida plaanitseti ja soovitati. Tavakohaselt tuli üks eksemplar Twissellile, sest ajast peale, kui kääbusest sai Igaviku Nõukogu liige, seepärast Harlan teadis, et tal ei jää ükski aruanne nägemata. Ennekõike otsis ta eesseisvat Muutust 482-ses. Teiseks otsis ta muid Muutusi, kõiki võimalikke Muutusi, milles võiks olla mõra, mõni ebatäiuslikkus, kõrvalekaldumine maksimaalsest täiuslikkusest, mis võiks riivata tema kui treenitud ja Andeka Tehniku silma.
Rangelt võttes ei olnud need aruanded üldse määratud temale uurimiseks, aga neil päevil käis Twissell harva oma kabinetis ja keegi teine ei söandanud end segada Twisselli isikliku sekretäri asjadesse.
See oli üks osa tema uurimistööst. Teine osa toimus 575-nda Sektori harufilmoteegis. Esmakordselt julges ta väljuda neist filmoteek-raamatu-kogu osadest, mis tavaliselt köitsid tema tähelepanu. Minevikus oli ta pidevalt viibinud Primitiivse ajaloo sektsioonis (see oli

väga hädine, nii et enamik teatme- ja allikmaterjalidest tuli muretseda kaugest alavikust, 3-ndast aastatuhandest, mis oli muidugi täiesti loomulik). Veelgi suuremas ulatuses oli ta puistanud läbi riiulid, mis olid Pühendatud Reaalsuse Muutusele, selle teooriale, tehnikale ja ajaloole — suurepärane kogu (tänu Twissellile,
91
parim Igavikus, kui välja arvata Tsentraalne haru ise), mida ta tundis läbi ja lõhki.

Nüüd hulkus ta uudishimulikult teiste filmiriiulite vahel. Esmakordselt Vaatles ta (suure V tähenduses) riiuleid, mis olid pühendatud 575-ndale enesele; selle geograafiaid, mis veidi teisenesid Reaalsusest Reaalsusse, selle ajalugusid, mis teisenesid rohkem, ja selle sotsioloogiaid, mis teisenesid veelgi enam. Siinseid raamatuid ja aruandeid Sajandi kohta polnud kirjutanud Igaviklastest Vaatlejad ja Kompuutrid (nende töödega oli ta tuttav), vaid Aegurid ise.

Seal olid 575-nda kirjandusteosed ja need äratasid temas mälestuse tohutu suurtest vaidlustest, mida ta oli kuulnud peetavat vahelduvate Muutuste võimalike väärtuste üle. Kas see või teine meistriteos muutub või mitte? Kui jah siis kuidas? Kuidas mõjutasid varasemad Muutused kunstiteoseid?

Ja siis — kas sai üldse olla mingit ühist kokkulepet kunsti suhtes? Kas seda võis kunagi taandada kvantitatiivsetele terminitele, mis alluksid Kompuutaplekside mehaanilisele hinnangule?

Selles suhtes oli Twisselli peamiseks vastaseks Kompuuter nimega August Sennor. Harlan, keda õhutasid Twisselli ägedad rünnakud mehe ja tema vaadete aadressil, oli lugenud mõningaid Sennori töid ja leidis need olevat jahmatamapanevad.

Sennor küsis avalikult — ja Harlanile näis, et segadusttekitavalt — kas uus Reaalsus ei võiks endas kätkeda analoogi inimesele, kes eelmises Reaalsuses oli võetud Igavikku. Edasi analüüsis ta võimalust, et Igaviklane kohtab, kas teadlikult või mitte teadlikult, oma analoogi Ajas ja katsus teoreetiliselt selgitada iga sellise juhtumi tagajärgi. (See arutlus tuli õige lähedale Igaviku ühele kõige suuremale kartusele ja Harlan tundis end värisevat, kui ta ebamugavustundega lappas läbi diskussiooni materjalid.) Ja muidugi diskuteeris mees pikalt ja laialt kirjanduse ja kunsti saatuse üle erinevais Reaalsuse Muutuse tüüpides ja klassifikatsioonides.

Aga viimasest ei tahtnud Twissell midagi teada. «Kui kunsti väärtust ei saa arvutada,» tavatses ta Harlanile karjuda, «siis mis kasu on selle üle vaielda?»

Ja Harlan teadis, et Twisselli vaateid jagas suur enamik Igaviku Nõukogu liikmeist.

Kuid praegu peatus Harlan hämmastunult riiulite ees, mis olid pühendatud Eric Linkollewi romaanidele, keda tavaliselt nimetati 575-nda silmapaistvaks kirjanikuks, Ta
92
loendas viisteist erinevat «Kogutud teoste» komplekti. Kahtlemata oli igaüks neist võetud välja erinevast Reaalsusest. Igaüks oli mõnevõrra erinev, ta oli selles kindel, täiteks oli üks komplekt märgatavalt väiksem kui teised. Ta kujutas endale ette, et vähemalt sada Sotsioloogi võis olla kirjutanud komplektide erinevuste analüüse, kasutades igale Reaalsusele vastava , sotsioloogilise struktuuri terminoloogiat. Sel viisil nad omandasid õiguse kanda Sotsioloogi nimetust.

Harlan läks edasi raamatukogu-filmoteegi sellesse tiiba, mis oli pühendatud 575-nda erinevate Reaalsuste leiutistele ja mehhanismidele. Nagu Harlan teadis, olid viimastest paljud Ajast elimineeritud ja püsisid puutumatuina, kui inimgeeniuse näited, ainult Igavikus. Inimest tuli kaitsta tema enese liialt edasipürgiva tehnilise mõtte eest. Seda enne kõike. Ei möödunud bioaastatki, kui kusagil Ajas kaldus tuumatehnoloogia jälle liiga lähedale ohtlikkusele ja tuli tüürida eemale.

Ta pöördus tagasi filmoteegi põhiossa, matemaatika ja matemaatika ajaloo riiulite juurde. Ta sõrmed libisesid üle pealkirjade ja mõningase kaalutlemise järel võttis ta riiulist pool tosinat rulli ning andis nende laenutamiseks allkirja.

Punkt viis: Noys.
See oli vahemängu kõige tähtsam ja idülliliseni osa.
Oma töövabadel tundidel, kui Cooper oli läinud, kui ta tavaliselt oleks üksinda söönud, üksinda lugenud, üksinda maganud, üksinda oodanud järgmist päeva — läks ta trumlisse.
Ta oli kogu südamest tänulik oma Tehniku-positsioonile ühiskonnas. Ta polnud ilmaski kujutlenud, et ta võiks olla nii tänulik, nagu ta praegu oli selle eest, kuidas teda välditi.
Keegi ei küsinud, kas tal on õigus olla trumlis, ega hoolinud keegi sellest, kas ta on teel ülevikku või alavikku. Ükski uudishimulik pilk ei jälginud teda, ükski abivalmis käsi ei tõusnud teda aitama, ükski lobisev suu ei kippunud huvi tundma tema sõitude vastu.
Ta võis minna, kuhu ja millal ise tahtis.
Noys ütles: «Sa oled muutunud, Andrew. Taevas, kuidas sa oled muutunud.»
Harlan vaatastalle otsa ja naeratas. «Mis mõttes, Noys?»
93
«Sa naeratad. See on üks muutustest. Kas sa kunagi ei vaata peeglisse ega näe end naeratamas?»
«Ma kardan seda teha. Mul tuleks endale ütelda: «Pole võimalik, et olen nii õnnelik. Ma olen haige. Olen deliiriumis. Olen suletud hullumajja, elan unelmates ja polel ise sellest teadlik.»»
Noys nõjatus talle ligemale ja näpistas teda. «Tunned sa midagi?»
Harlan tõmbas Noysi pea enda poole ja tundis end kümblevat tema pehmetes, mustades juustes.
Kui nad lahku tõmbusid, ütles Noys õhku ahmides: «Selle koha pealt oled sa samuti muutunud. Seda kunstil oskad sa nüüd väga hästi.»
«Mul on hea õpetaja,» alustas Harlan ja peatus järsult,: kartes, et-vihjab kaudselt meelepahale, mida talle endale valmistas mõte neist paljudest, kelle abil Noysist sai selline hea õpetaja.
Kuid Noysi naer näis olevat vaba niisugustest mõtetest. Nad olid lõpetanud einetamise ning Noys tundus siidsile ja soojalt pehme riietuses, mis Harlan talle oli toonud.
Noys jälgis ta silmi ja kohendas tasakesi seelikut, mis oli tihedasti liibunud tema reie ümber.
«Ma tahaksin, et sa seda ei teeks, Andrew,» ütles ta. «Ma soovin tõsiselt, et sa seda ei teeks.»
«Selles pole mingit ohtu,» lausus Harlan hooletult.
«Oht on olemas. Ära ole rumal. Ma saan hakkama sellega, mis siin leidub, kuni. . . kuni sina ajad asjad joonde.»
«Miks ei peaks sa saama kätte oma riided ja ripatsid?»
«Nad pole väärt seda, et sa lähed minu majja Ajas ja satud lõksu. Ja mis siis, kui nad teevad Muutuse just sel hetkel, kui sa oled seal?»
Harlan pareeris kohmetult: «See mind ei taba.» Siis lisas ta elavnedes:
«Muide, minu randmegeneraator hoiab mind bioajas, nii et Muutus mind ei puuduta, saad aru.»
Noys ohkas. «Ei saa. Ma ei usu, et ma kunagi sellest kõigest aru saan.»
«See on lihtsamast lihtsam.» Ja Harlan seletas ning seletas, ise järjest rohkem hoogu sattudes, ja Noys kuulas säravi silmi, mis kordagi päriselt ei näidanud, kas ta tunneb tõepoolest huvi või ainult lõbu, või ehk veidi mõlemat.
See oli suur täiendus Harlani elule. Oli keegi, kellega rääkida, kellega arutada oma elu, toimetusi ja mõtteid. Talle tundus, nagu oleks Noys osake temast endast, seejuures
94
küllaldaselt eraldi seisev, nii et ühenduse pidamiseks oli vaja pigem kõnet kui mõtteid. Ta oli küllalt eraldi seisev osake selleks, et anda oma iseseisva mõtlemisprotseSsi tulemusena

Harlani jaoks etteaimamatuid vastuseid. kummalme' mõtles Harlan, kuidas võidakse sellise sotsiaalse nähtuse nagu abielu Vaatlemisel mitte märgata nii olulist tõde! Kas tema näiteks oleks suutnud ennustada, et need on nimelt kirglikud vahepalad, mida ta hiljem kõige vähem seob selle idülliga?
Noys puges tema käevarre kõverusse ja küsis: «Kuidas su matemaatika edeneb?»
«Soovid sellesse pilku heita?»
«Sa ei taha ometi ütelda, et sa seda enesega kaasas kannad?»
«Miks mitte? Trumlireis võtab aega. Pole mõtet seda kasutult raisata.»
Harlan vabastas end Noysist, võttis taskust väikese filmoskoobi, asetas filmi sisse ja naeratas hellitavalt, kui Noys selle oma silma juurde tõstis.
Naine andis filmoskoobi pead raputades talle tagasi. «Ma pole kunagi näinud nii palju kriksadulle. Kui ma vaid oskaksin lugeda teie Intertemporaalset Standard-keelt.»
«Tegelikult,» selgitas Harlan, «pole enamik kriksadulle, nagu sa neid nimetad, mitte Standardkeel, vaid matemaatilised tähistused.»
«Sina saad ikkagi neist aru, eks ju?»
Harlanile oli äärmiselt vastumeelt teha midagi niisugust, mis kustutaks naise silmis selle avala imetluse, kuid ta pidi möönma: «Mitte nii palju, kui ma tahaksin. Olen siiski uurinud matti küllalt palju, et saada kätte, mida vajan. Ma ei peagi kõigest aru saama selleks, et näha seinas auku, mis on küllalt suur, et sellest kaubatrummel läbi tõugata.»
Ta viskas filmoskoobi õhku, püüdis selle kiire käeliigutusega jälle kinni ja asetas väikesele lauakesele.
Noysi silmad jälgisid aparaati ahnelt ja äkki välgatas Harlani peas mõte.
Ta pahvatas: «Püha Aeg! Sa siis ei oska lugeda Standardkeelt?»
«Ei! Muidugi mitte.»
«Siis on siinne Sektori filmoteek sinu jaoks kasutu. Ma ei tulnud selle pealegi. Sul peaksid olema sinu oma filmid 482. Sajandist.»
Noys ütles kiiresti: «Ei, ma ei taha mitte ühtki.»
95
«Sa saad nad,» kinnitas Harlan.
«Ausalt, ma ei taha neid. Rumal on riskida...»
«Sa saad nad!» kordas Harlan.

Viimast korda seisis ta immateriaalse piiri ees, mis lahu. tas Igavikku Noysi majast 482. Sajandis. Ta oli kavatsenud jätta eelmise käigu viimaseks. Muutust oli õige pea oodata, fakt, millest ta Noysile polnud jutustanud puhtast respektitundest, mis Harlanil oli iga inimese kaotuse suhtes, rääkimata oma armastatust.
Ometi polnud tal raske jõuda otsusele, et tuleb teha veel I üks lisaretk. Osalt oli see paljas bravuur, tahe särada Noysi ees, tuues talle filmirullid lausa lõvi suust; osaliselt oli see palav soov «sikutada Hispaania kuningat habemest» (nii vist kõlas vastav Primitiivse ajastu fraas?), kui selliselt võiks vihjata siledaks raseeritud Finge'ile.
Pealegi avanes tal veel kord võimalus maitsta külgetõmbavat ebamaist atmosfääri, mida levitab hukkumisele määratud maja.
Ta oli seda tundnud juba varemgi, kui ta ettevaatlikult astus majja ruumi-ajakaardis ettenähtud piirides. Ta oli seda tundnud, kui ta kõndis läbi tubade, korjas kokku riideesemed, väiksed objets dart, kummalised purgikesed ja instrumendid Noysi tualettlaualt.
Kõikjal valitses hukkumisele määratud Reaalsuse sünge vaikus, mis oli midagi enamat kui ainult füüsikalise mürt puudumine. Harlanil polnud mingit võimalust ette aimata, milline on maja analoog uues Reaalsuses. Sellest võis saada väike äärelinnamajake või üürikasarm suurlinn,! tänavas. See võis olla tühi kink metsistunud võsastikuga selle ümber praeguse pargitaolise platoo asemel, millel maja seisis. Mõeldav oli, et maja jääb peaaegu muutuma

tuks. Ja majja võis elama asuda (Harlan mõtles ainult riivamisi sellele võimalusele) Noysi analoog; muidugi, seda võis ka mitte juhtuda.
Harlani jaoks oli see maja juba viirastus, enneaegne hirmutis, mis oli hakanud kummitama enne, kui ta tegelikult surnud oli. Ja kuna maja niisugusena, nagu see siil seisis, tähendas talle õige palju, tundis ta pahameelt sell1 kadumise pärast ning leinas seda taga.
Ainult kord viie retke jooksul oli tema luusimiste aja! maja vaikust katkestanud mingi heli. Ta viibis sel hetkei sahvris, ise tänulik, et selle Reaalsuse ja Sajandi tehnoloogia oli kaotanud moe pidada teenijaid ja sellega lik-
96
videerinud tema jaoks vähemalt ühe probleemi. Ta oli, nagu talle nüüd meenus, ametis olnud konservide väljavalimisega ja just otsusele jõudnud, et valitust jätkub ühe retke jaoks ning et Noysile kindlasti meeldib saada suupoolist kodusajandist vahelduseks sellele tõhusale, kuid üksluisele põhidieedile, millega oli varustatud tühi Sektor. Harlan isegi naeris valjusti mõtte juures, et alles hiljaaegu oli ta pidanud Noysi dieeti dekadentlikuks.
Keset seda naeru kuulis ta selgesti mingit plaksuvat heli. Ta kangestus!
Müra tuli kusagilt tema tagant ja ainsa hetke vältel, mil jahmatus takistas teda liigutamast, sähvas tal läbi pea mõte esmalt väiksemast ohust, et see on murdvaras, siis aga hoopis suurest ohust, et see on kontrollkäiku sooritav Igaviklane.
See ei saanud olla murdvaras. Kogu ruumi-ajakaardis märgitud periood, kaasa arvatud lubatav äär, oli piinliku täpsusega kontrollitud ja teiste taoliste Ajaperioodide hulgast välja valitud asja keeruliseks tegevate faktorite puudumise tõttu. Teiselt poolt — tema ise oli tekitanud mikromuutuse (võib-olla hoopiski mitte nii mikro) sellega, et viis ära Noysi.
Südame kloppides sundis ta end ümber pöörama. Talle näis, et uks tema järel oli just sulgunud, liikudes veel viimast millimeetrit enne seinaga ühte tasapinda jõudmist.
Ta surus alla kärsitu tungi avada uks, otsida kogu maja läbi. Noysi delikatessid slepis, pöördus ta tagasi Igavikku ja ootas tervelt kaks päeva retke võimalikke tagajärgi, enne kui söandas minna kaugesse ülevikku. Mingeid tagajärgi ei ilmnenud ja pikapeale ta unustas selle vahe-juhtumi.
Nüüd aga, samal ajal kui ta seadis regulaatori kange viimaseks Aega sisenemiseks, mõtles ta jälle sellele. Võis ka olla, et teda vaevas mõte Muutusele, mida ta tajus juba enda kannul. Sellele hetkele hiljem tagasi vaadates ta otsustas, et üks neist asjaoludest pidi põhjustama kangide väärasendi. Ta ei osanud mõelda ühelegi teisele vabandusele.
Väärasend ei tulnud kohe ilmsiks. See fikseeris õige ruumi ja Harlan astus otse Noysi raamatukogutuppa.
Temast enesest oli selleks ajaks saanud juba paras dekadent, nii et filmihoidla kujundamiseks kulunud ülipeenutsev töötlus ei tekitanud enam erilist vastikustunnet. Pealkirjade tähed sulasid ühte imekeerukate filigraankau-
97
nistustega, mistõttu nad olid küll kaunid, kuid peaaegu loetamatud. See oli esteetika triumf kasulikkuse üle.
Harlan võttis riiulilt huupi mõned filmikarbidA ja oli üllatunud. Üks kandis pealkirja «Meie Aja ühiskonna ja majanduse ajalugu».
Millegipärast oli ta sellele küljele Noysis väga vähe tähelepanu pööranud Kindlasti polnud naine rumal ja siiski polnud Harlanile kunagi pähegi tulnud, et Noys võiks huvituda sellistest raskekaalulistest asjadest. Ta tundis kiusatust veidikese uurida seda «Ühiskonna ja majanduse ajalugu», kuid taltsutas ennast. Ta leiab selle 482. Sektori filmoteegist, kui ta iganes seda soovib. Kahtlemata oli Finge selle Reaalsuse filmoteegid juba mitu kuud varem Igaviku arhiivide jaoks lagedaks teinud.

Ta pani filmi kõrvale, vaatas rutuga ülejäänud läbi, eraldas välja ilukirjanduse ja mõned rullid, mis näisid olevat populaarteaduslikud. Need ja kaks taskufilmoskoopi. Ta pakkis kõik hoolsasti seljakotti.
Sel hetkel, nüüd juba teist korda, kuulis ta majas mingit häält. Seekord polnud eksimine võimalik. Kuuldu polnud määratlematu päritoluga lühike heli. See oli naer, mehe naer. Ta e i olnud majas üksinda.
Ta polnud teadlik selles, et oli seljakoti maha pillanud, ühe peadpööritava sekundi vältel suutis ta mõelda ainult üht: ta oli lõksus!

10. LÕKSUS!

Ja äkki tundus talle, et see oli paratamatu. See oli dramaatiline iroonia kõige tooremal kujul. Ta oli sisenenud Aega viimast korda, vedanud Finge'i ninapidi viimast korda, toonud kruusi kaevule viimast korda. Nimelt siis pidi juhtuma, et ta kinni nabitakse.
Oli see Finge, kes naeris?
Kes teine oleks võinud teda jälitada, varitseda, jääda kõrvalruumi ja vallandada rõõmupahvaku?
Hüva, aga kas siis kõik oli kadunud? Ja et ta sel närve-tapval hetkel oli kindel, et kõik on kadunud, siis ei tulnud talle pähegi jälle minema joosta või püüda uuesti põgeneda Igavikku. Ta astub Finge'ile vastu.
Tapab ta, kui vaja.
Harlan astus ukse juurde, mille tagant oli kostnud naer, astus selle juurde oma plaani teostava mõrvari pehmel,

kindlal sammul. Ta lülitas välja ukseautomaadi ja avas ukse kaega. Kaks tolli. Kolm. Uks liikus käratult
Mees kõrvalruumis oli seljaga tema poole. Kogult näis ta luga suur, et olla Finge. See tõik tungis Harlani keevalisse ajju ning hoidis teda edasi sammumast.
Siis näis halvatus, mis hoidis mõlemat meest tardumuses, aeglaselt järele andvat ja teine pöördus toll-tollilt.
Harlan ei jäänud ootama täielikku ümberpöördumist. Teise profiil polnud veel nähtaval, kui Harlan, hoides viimse moraalse jõukillukesega tagasi äkilist kabuhirmu, paiskus tagasi, uksest välja. Selle mehhanism, mitte Harlan, sulges ukse hääletult.
Harlan paiskus tagasi pimesi. Ta suutis hingata ainult meeleheitlikult atmosfääriga võideldes, ahmides õhku ja tõugates seda endast välja, kuna süda peksis hullunult, nagu püüaks see kehast vabaneda.
Finge, Twissell, terve Nõukogu koosseis poleks suutnud teda nii hullusti rivist välja lüüa. See polnud hirm millegi füüsilise ees, mis hävitas ta mehisuse. Pigem oli see peaaegu instinktiivne jäikus, mille tekitas äsja toimunud sündmuse ebaloomulikkus.
Ta korjas film-raamatute virna sassis puntrana kaenlasse ja pärast kaht nurjunud katset õnnestus tal avada uks Igavikku. Ta jalad teotsesid mehaaniliselt ja ta sammus läbi. Mingil viisil ta leidis tee 575-ndasse ja seejärel oma tubadesse. Tal tuli jälle tänulik olla oma Tehniku-positsioonile, mis teda veel kord päästis. Need vähesed Igaviklased, keda ta kohtas, pöördusid automaatidena kõrvale ja vaatasid sealjuures silmi pilgutamata üle ta pea.
See oli lausa õnn, sest tal polnud jaksu siluda näolt surnupealuule omast irvet, mida ta tundis seal olevat, või sundida verd uuesti valguma põskedesse. Kõigi pilgud Vältisid teda ja ta tänas selle eest Aega ja Igavikku ja pimedat jõudu, mis see ka iganes oli, mis kudus Saatust.
Õigupoolest polnud ta teist meest Noysi majas selle välimuse järgi ära tundnud, kuid ta teadis surmkindlalt, kes see oli.
Kui Harlan esimest korda majas kuulis häält, siis tema, Harlan, naeris ja heli, mis katkestas tema naeru, oli millegi raske mahakukkumine kõrvalruumis. Teine kord keegi naeris

kõrvaltoas ja tema, Harlan, pillas seljakoti filmirullidega. Esimene kord tema, Harlan, oli pöördunud ning näinud ust sulguvat. Teine kord tema, Harlan, sulges ukse samal ajal, kui võõras pöördus.
99
Ta oli kohanud iseennast!
Tema ja ta mõne biopäeva võrra varasem mina olid samal Ajahetkel ja peaaegu samas kohas seisnud peaaegu silm silma vastas.
Ta oli asetanud regulaatori kangid valesti, Ajahetkele, mida ta oli juba kasutanud, ja tema, Harlan, oli näinud teda, Harlanit.

Päevade kaupa pärast seda sündmust oli Harlan oma tööd teinud, hirm südames. Ta sõitles end argpüksiks, aga see ei aidanud.
Tõepoolest, sellest peale hakkas kõik minema allamäge. Ta võis sõrmega näidata Suurele Lahkmele. Kulminatsioonimomendiks oli hetk, millal ta viimast korda oli asetanud paika regulaatori kangid sisenemiseks 482. Sajandisse ja oli need mingil viisil valesti asetanud. Sellest ajast peale läksid asjad halvasti, halvasti.
Reaalsuse Muutus 482. Sajandis toimus selle masendus-perioodi vältel ja mõjus veelgi rõhuvamalt. Viimase kah; nädala jooksul oli ta välja noppinud kolm soovitatud Reaalsuse Muutust, milles oli pisidefekte, ja nüüd tal tuli valida nende vahel, kuid ta ei suutnud sundida end tegutsema.
Mitmel põhjusel valis ta lõpuks Reaalsuse Muutuse 2456-2781, seerianumbriga V-5. Neist kolmest oli see kõige kaugem, kõige rohkem ülesaega. Viga oli tühine, kuid tähendusrikas inimelude seisukohalt. Oli niisiis vajalik ainult üks kiire retk 2456-ndasse, et väikesel viisil välja pressirnist kasutades teha kindlaks Noysi analoog uues Reaalsuses.
Kuid äsjane kogemus oli ta mehisuse minetanud. Talle ei paistnud paljastamis-ähvarduse esitamine enam põrmugi lihtsa asjana. Ja kui ta kord on välja selgitanud, missugune on Noysi analoog, mis edasi? Panna Noys oma kohale tagasi kui koristaja, õmbleja, tööline või kes ta juhtub olema. Muidugi. Aga mis siis ette võtta analoog; enesega? Või analoogi abikaasaga, kui see tal on olemas? Perekonnaga? Lastega?
Varem polnud ta üldse sellele mõelnud. Ta oli seda küsimust vältinud. «Igal päeval on küllalt oma murest. . .»
Aga nüüd ei suutnud ta mõelda mitte millelegi muule
Nii lamas ta parajasti varju pugenult oma toas, iseenese peale vihane, kui Twissell kutsus ta videoekraani juurde endal väsinud hääles küsimus ja hämmeldus.
«Harlan, oled sa haige? Cooper rääkis mulle, et sa oled vahele jätnud terve rea vestlusi.»
100
Harlan proovis oma näole manada muretuse ilme. «Ei, Kompuuter Twissell. Ma olen pisut väsinud.»
«Noh, see igatahes on andestatav, mu poiss.» Ja siis jõudis naeratus ta näol nii lähedale täielikule kadumisele, kui see Twisselli puhul üldse oli võimalik. «Kas sa oled kuulnud, et 482. Sajand Muudeti?»
«Jah,» vastas Harlan lühidalt.
«Finge helistas mulle,» ütles Twissell, «ja palus sulle edasi ütelda, et Muutus õnnestus täielikult.»
Harlan kehitas õlgu ja tajus siis endale suunatud Twisselli uurivat, ainitist pilku videoekraanilt. Tundes ebamugavust ta lausus: «Jah, Kompuuter?»
«Ei midagi,» ütles Twissell ja võib-olla oli see aastate raskus, mis rõhus längu ta õlad, kuid ta hääl kõlas seletamatult kurvana. «Ma mõtlesin, et sa tahad midagi ütelda.»
, «Ei,» sõnas Harlan, «mul ei ole midagi ütelda.»

«Noh, siis näen sind homme, mu poiss, kui avatakse Arvutussaal. Mul on sulle õige palju rääkida.»
«Jah, härra,» ütles Harlan. Ta vahtis tükk aega ekraani, kui see oli juba kustunud.
See oli kõlanud peaaegu nagu ähvardus. Finge oli helistanud Twissellile? Kas tõesti? Mis see oli, millest ta rääkis ja mida Twissell nüüd ei ütelnud?
Kuid väljastpoolt tulev ähvardus oli just see, mida ta vajas. Võidelda iseenese haavatud hingega oli nagu tuiskliivas seismine ja selle kepiga peksmine. Võitlev Finge oli aga hoopis midagi muud. Harlan meenutas relva, mis oli tema käsutuses, ja esmakordselt pikkade päevade järel, tundis ta, et osake tema eneseusaldusest tuleb tagasi.

Tundus, et üks uks oli sulgunud ja teine avanenud. Har-lan muutus nüüd niisama palavikuliselt aktiivseks kui ta enne oli loid. Ta reisis 2456-ndasse ja kamandas Sotsioloog Voy täitma oma tahet.
Ta tegi seda suurepäraselt. Ta sai informatsiooni, mida ta otsis.
Ja rohkemgi, kui otsis. Palju rohkem.
Usalduse eest ilmselt tasutakse. Selle kohta käis üks koduvikust pärinev vanasõna, mis kõlas nii: «Haara nõgesest kõvasti kinni ja sellest saab kepp, millega peksta vaenlast.»
101

Lühidalt — Noysil ei olnud uues Reaalsuses analoogi, Üldse mitte mingit analoogi. Noys võis valida endale positsiooni uues ühiskonnas nii märkamatul ja mugaval viisil, kui üldse oli mõeldav, või ta võis jääda Igavikku. Polnud mingit põhjust keelata Harlani vahekorda temaga, kui vahest välja arvata üpris abstraktne tõsiasi, et Harlan oli rikkunud seadust — ja ta teadis väga hästi, kuidas seda argumenti pareerida.
Nii ta kihutas ülesaega, et rääkida Noysile suurest uudisest ja nautida kõiki unistusi ületavat edu, pärast neid ilmset ebaõnnestumist täis kohutavaid päevi.
Ja sel hetkel trummel peatus.
See ei aeglustunud, see lihtsalt peatus. Kui liikumine oleks toimunud ühes kolmedimensionaalse ruumi suundadest, siis nii äkiline peatumine oleks purustanud trumli, pannud tema metalli tuhmpunaselt hõõguma ning muutnud Harlani purunenud luude ja niiske, lömastatud liha tombuks.
Aga nii nagu asi oli, tekitas see ainult erakordse pööri-tustunde ja valuhoo sisikonnas.
Kui ta nägema hakkas, komberdas ta temporomeetri juurde ja vaatas seda häguse pilguga.
Näit oli 100 000.
See miskipärast hirmutas teda. Arv oli liialt ümmargune.
Ta pöördus palavikuliselt regulaatori poole. Mis seal võis valesti olla?
Ta kohkus teist korda, sest miski ei paistnud korrast ära olevat. Käigukang ei olnud paigalt nihkunud. Käik oli endiselt sisse lülitatud ülesaega liikumiseks. Polnud lühiühendust. Kõik indikaatoriosutid asusid skaalade mustas, s. t. ohutus osas, Toitesüsteemis ei olnud rikkeid. Tibatilluke osuti, mis näitas pidevat energiakulu mega-mega-kulonites, väitis häirimatult, et energiakulu püsis normi piirides.
Mis oli siis trumli peatanud?
Pikkamisi, märgatava vastumeelsusega puudutas Har-lan käigukangi, surus selle oma pihku. Ta lükkas selle neutraalsesse asendisse ja energiamõõtja osuti kaldus nullile.
Ta lükkas käigukangi vastupidises suunas. Jälle tõusis energiamõõtja osuti ja seekord vilksas temporomeetri näit piki Sajandite rida allaaega.
Alla, alla — 99 983 . .. 99 972 . . . 99 959 . . .
Jälle nihutas Harlan kangi. Jälle ülesaega. Pikkamööda. Väga pikkamööda.
102
Siis 99 985 .. . 99 997 .. . 99 998 .. . 99 999 .. . 100 000 ...

Trahh! 100 000-ndast ei saanud mööda. Trummel neelas endiselt noova Soli energiat, neelas uskumatu kiirusega, aga tagajärjetult.
Ta laskus veel kord allaaega, sedapuhku kaugemale. j4üristas ülesaega. Tr-rahh!
Tal olid hambad risti, huuled tõmbunud kitsaks kriipsuks, hingamine kähisev. Ta tundis end vangina, kes verisena peksab end vastu vanglatrelle.
Kui ta peatus, oma tosin prahvatust hiljem, puhkas trummel kindlalt 100 000-ndas. Siiani ja kaugemale mitte üks raas.
Ta vahetab trumlit! (Kuid see mõte ei andnud just suurt lootust.)
100 000-nda Sajandi tühjas vaikuses astus Andrew Harlan trumlist välja ja valis huupi mingi teise trumlišahti.
Minut hiljem, käigukang peos, vahtis ta näitu 100000 ja teadis, et ka siin ei ole läbipääsu.
Ta raevutses! Just nüüd! Sellisel otsustaval ajal! Nüüd, kus asjad ootamatult olid hakanud arenema tema kasuks, sattuda nii äkilisele fiaskole. Endiselt lasus tal needus, mis oli saanud alguse veast 482. Sajandisse sisenemisel.
Metsikult rebis ta kangi, suunates trumli allaaega, viis kangi äärmisse asendisse ja hoidis seal. Vähemalt ühes suhtes oli ta nüüd vaba ja võis teha, mis iganes tahtis. Nüüd, kus Noys oli ära lõigatud barjääriga ja tema jaoks kättesaamatu, mida said nad talle nüüd veel teha? Mida rohkemat oli tal karta?
Saabunud 575-ndasse, hüppas ta trumlist sellise hulljulge hoolimatusega ümbritseva suhtes, mida ta polnud seni veel kogenud. Ta läks otsejoones Sektori filmoteeki, kellegagi sõnakest vahetamata, kedagi tähele panemata. Ta võttis, mida tahtis, ilma ringi vaatamata, kas teda jälgitakse. Mis tähtsus sellel oli?
Tagasi trumlisse ja uuesti allaaega. Ta teadis täpselt, mis tal on tarvis teha. Möödudes heitis ta pilgu suurele kellale, mis näitas Standardset Bioaega, märkides ühtlasi ka päevi ja kolme võrdset töövahetust biopäevas. Sel ajal Viibis Finge oma eluruumides ja nii oligi parem.
Kui Harlan jõudis 482. Sajandisse, oli tal tunne, nagu oleks tal palavik. Ta suu oli kuiv ja paks. Rinnas tuikas valu. Kuid ta tundis oma pluusi all relva, mida ta surus küünarnukiga tugevasti vastu oma külge, ja see oli ainus tunne, millel oli tähtsust.
103
Abikompuuter Hobbe Finge vaatas Harlanile otsa ja üllatus ta silmis andis pikkamööda maad rahutusele.
Mõnda aega jälgis Harlan teda vaikselt, lastes teise rahutusel kasvada ja oodates, kuni see muutub hirmuks. Ta liikus aeglaselt poolkaares, kuni oli jõudnud Finge'i ja videoekraani vahele.
Finge oli pooleldi riidest lahti, vööni paljas. Ta rinna] olid mõned harvad karvad, rinnakumerused olid prulla-kad ja peaaegu naiselikud. Ta ümar vats rippus voltis üle püksirihma.
Harlan nentis rahuldustundega, et ta nägi välja ebavää-rikas ning eemaletõukav. Seda parem.
Harlan torkas parema käe pluusi põue ja sulges sõrmed kindlalt ümber relvapära.
Ta ütles: «Keegi ei näinud mind, Finge, nii et ärge vaadake ukse poole. Keegi siia ei tule. Te peate taipama, Finge, et teil on tegemist Tehnikuga. Kas te teate, mis see tähendab?»
Ta hääl oli õõnes. Ta oli vihane, et Finge'i silmis polnud hirmu, ainult rahutus. Finge isegi sirutas käe särgi järele ja hakkas seda sõnagi lausumata selga ajama.
Harlan jätkas: «Kas te teate, millised on Tehniku eeli-sed, Finge? Teie pole kunagi Tehnik olnud, nii ei oska te selle väärtust hinnata. Tehnik olla tähendab, et keegi ei jälgi, kuhu sa lähed või mida sa teed. Kõik nad vaatavad teisele poole ja poevad kas või nahast välja, et sind mitte märgata, ja see õnnestub neil tõepoolest. Ma võiksin, näiteks, minna Sektori filmoteeki, Finge, võtta ükskõik millise rariteedi, sel ajal kui koguhoidja tegeleb agaralt oma aruannetega ega näe midagi. Ma võin jalutada mööda 482. Sajandi elukondlikke koridore ja iga mööduja pöördub teelt eest ära ja on hiljem nõus vanduma, et ta ei näinud mitte kedagi. Niivõrd on see

verre kasvanud. Nii et näete, ma võin teha, mida ma tahan, ja minna, kuhu tahan. Ma võin jalutada Sektori Abikompuutri eraruumidesse ja sundida teda relva ähvardusel rääkima täit tõtt ja pole kedagi, kes mind selles takistaks.»
Finge avas esimest korda suu ja küsis: «Mis teil käes on?»
«Relv,» ütles Harlan ja tõi selle esile. «Kas te tunnete seda?» Selle toruots laienes pisut ja lõppes sileda metallist paksendiga.
«Kui te mu tapate ... » alustas Finge.
«Ma ei tapa teid,» sõnas Harlan, «Ühel meie hiljutisel kohtumisel oli teil annihilaator. See ei ole annihilaator.
104
See on 575-nda ühe varasema Reaalsuse leiutisi. Võib-olla pole sellega tuttav. See eemaldati Reaalsusest. Liiga jälk. See võib tappa, kuid madala pinge juures ta ärritab ärvisüsteemi valukeskusi ja ühtlasi tekitab halvatuse,
Seda nimetatakse või nimetati neuropiitsaks. See on töökorras ja täielikult laetud. Ma proovisin seda oma sõrmel.» Ta sirutas ette oma vasaku käe, mille väike sõrm oli kange. «See oli väga ebameeldiv.»
Finge liigutas end rahutult. «Tule Aeg appi, mida see kõik tähendab?»
«100 000-nda juures on trumlišahtides mingi barjäär. Ma tahan, et see eemaldataks.»
«Barjäär šahtides?»
«Ärge teeselge imestust. Eile te rääkisite Twisselliga. Täna on šahtid suletud. Ma tahan teada, mida te Twissellile ütlesite. Ma tahan teada, mis on tehtud ja mida veel ehakse. Aja nimel, Kompuuter, kui te mulle ei räägi, .asutan piitsa. Eks proovige, kui te minu sõnades kahtlete.»
«Kuulake mind,» Finge'i sõnad tulid veidi segaselt ja ta hääles oli tunda esimest hirmuvarjundit ja pisut ka mingit eeleheitlikku viha, «kui te soovite teada tõtt, siis palun. Meie teame teist ja Noysist kõik.»
Harlani silmad pilkusid. «Minust ja Noysist? Mida siis?»
«Kas te arvasite, et saate meie eest midagi varjata?» Kompuutri pilk takerdus neuropiitsale ja ta laup hakkas äikima. «Aja nimel, te olite ju päris liimist lahti pärast ma Vaatlusi ja te käitusite parajalt ka Vaatluse kestel. Kas teil kordagi ei tulnud pähe, et meie vaatleme omakorda teid? Ma poleks Kompuutrina krossigi väärt, kui ma seda poleks teinud. Te tahtsite teada tõde. Siis kuulake. Me teame, et te tõite Noysi Igavikku. Me teadsime seda algusest peale.»
Sel hetkel Harlan põlgas iseennast oma juhmuse pärast. «Te teadsite?»
«Jah. Me teadsime, et te viisite ta Varjatud Sajanditesse. Meil oli teada iga teie retk 482. Sajandisse, kui t| mängisite lolli ja käisite naisele sobivaid luksuslelusid hankimas ning unustasite täielikult oma Igaviklase Vandetõotuse.»
«Miks te mind siis ei takistanud?» Harlan maitses põhjani oma alandusekarika.
«Kas te ikka veel tahate teada tõde?» sähvas Finge vastu. Ta näis koguvat julgust sedamööda, kuidas Harlanit haaras lüüasaamistunne.
105
«Jätkake.»
«Siis olgu öeldud, et juba algusest peale ei pidanud ma teid õigeks Igaviklaseks. Te võite olla efektne Vaatleja ja mitte just andetu Tehnik, kuid Igaviklaseks olete te kõlbmatu. Ma kutsusin teid siia ja andsin teile viimase ülesande nimelt selleks, et tõestada oma arvamust Twissellile, kes teist mingil arusaamatul põhjusel lugu peab. Ma panin selle naise, Noysi abil proovile mitte ainult 482. Sajandi ühiskonna. Ma panin proovile ka teid ja te kukkusite läbi, nagu ma juba ette teadsin. Nüüd pange käest see relv, see piits või mis ta iganes on, ja kasige siit minema.»
Harlan püüdis kõigest väest säilitada oma väärikust ja tundis samal ajal, et see libiseb minema. Tema aju näis olevat niisama paindumatu ja tundetu nagu vasaku käe piitsutatud

väike sõrm. «Ja teie tulite kord minu eraruumidesse,» kähistas ta, «selleks, et tõugata mind kuriteole.»
«Jah, muidugi. Kui te soovite täpsemat väljendit: ma ahvatlesin teid. Ma rääkisin teile täit tõtt, et te saate Noysi säilitada ainult tolleaegses Reaalsuses. Teie otsustasite tegutseda — ja mitte nagu Igaviklane, vaid nagu reetur. Seda ma teilt ootasingi.»
«Ma teeksin seda ka nüüd,» ütles Harlan järsult. «Ja kuna kõik on teada, siis te taipate isegi, et mul pole midagi kaotada.» Ta suunas oma piitsa Finge'i matsaka kõhu poole ning sisistas läbi kokkupigistatud hammaste ja veretute huulte: «Mis on saanud Noysist?»
«Pole aimugi.»
«Ärge seletage. Mis juhtus Noysiga?»
«Ma ju räägin teile, et ma ei tea.»
Harlani rusikas käsi klammerdus kindlamini piitsa ümber, ta hääl kõlas üsna vaikselt: «Teie jalg kõigepealt. See teeb haiget.»
«Hoidku mind Aeg, kuulake! Oodake!»
«Ma ootan. Mis te tegite Noysiga?»
«Ei, kuulake mind. Seni tähendas teie käitumine vaid distsipliini rikkumist. Reaalsus selle all ei kannatanud. Ma kontrollisin spetsiaalselt. Te kaotate Spetsialisti kutse, see on kõik. Aga kui te mu tapate või mind vigastate tapmiskatsel, siis teadke, et kallaletungi eest ülemusele ootab teid surmanuhtlus.»
Harlan naeratas põlglikult selle tühise ähvarduse peale. Kõige sellega võrreldes, mis juba oli juhtunud, osutus surm väljapääsuks, millel oma lõplikkuses ja lihtsuses poleks võrdset,

Ilmselt tõlgitses Finge teise naeratust valesti Ta ütles khrustades: «Ärge arvake, et Igavikus ei ole surmanuhtlust. Teie pole selle peale sattunud, aga meie teame kuidas asi on, meie — Kompuutrid.   Ma kinnitan teile et on toimunud hukkamisi. Surmaotsust täide viia on lihtne Igas Reaalsuses on katastroofe, mille järel on võimatu leida ohvrite laipu. Raketid plahvatavad õhus, reisilennukid vajuvad põhja keset ookeani või purunevad pulbriks vastu niägesid. Surmalemõistetu võib asetada sellise lennuki või laeva pardale minut või mõned sekundid enne katastroofi. Kas teie eesmärk on väärt sellist lõppu?»
Harlan võpatas, kuid jätkas vankumatult, «Kui te püüate ega võita lootes päästmist, siis see ei lähe läbi. Parem kuulake, mis ma teile ütlen. Ma ei karda karistust. Noysist ei loobu ma mingil juhul. Ma tahan teda praegu. Ta ei eksisteeri aktuaalses Reaalsuses. Tal pole analoogi. Ei ole olemas põhjust, miks me ei saaks sõlmida vormikohast vahekorda.» .
«Vahekorda Tehnikuga? See on kehtivate eeskirjade astu ... »
«Me laseme Igaviku Nõukogul otsustada,» ütles Harlan 'a nüüd viimaks murdis ta uhkus läbi. «Ma ei karda eitajat vastust nagu ma ei karda teid tappa. Ma pole tavaline tehnik.»
«Kas sellepärast, et te olete Twisselli Tehnik?» Finge'i ümmargusel, higist pärlendaval näol oli kummaline ilme, mis võis olla viha või võidurõõmu või osaliselt mõlema väljendus.
«Palju tähtsamatel põhjustel kui see. Ja nüüd .. .» Karmi otsustavusega asetas Harlan sõrme relva päästikule.
«Minge siis Nõukogusse,» kriiskas Finge. «Minge Igaviku Nõukogusse. Nemad teavad. Kui te olete nii tähtis . .. » ta lõpetas hingeldades.
Harlani sõrm viivitas hetke kõhklevalt. «Mida nad teavad?»
«Kas te mõtlete, et ma teotsen niisuguses olukorras päris omapead? Ma teatasin juhtunust Nõukogule otsekohe pärast Reaalsuse Muutust. Siin! Siin en ettekande koopia!»
«Pidage, ärge liigutage!»
Kuid Finge jättis selle käsu tähele panemata. Nagu kurjast vaimust taga kihutatud, tormas ta kartoteegi juurde. Ühe käe sõrm tegi kindlaks koodi kombinatsiooni, mida ta vajas selle dokumendi jaoks, teise käe sõrmed tippisid

selle ära. Laua pilust libises keelena välja hõbedane lint, millel punktimuster oli nähtav palja silmaga.
«Kas te tahate seda helides?» küsis Finge ja torkas lindi vastust ootamata heliaparaati.
Harlan kuulas tardunult. Asi oli täiesti selge. Finge oi kõigest ette kandnud. Ta oli detailselt registreerinud Har lani iga liikumise trumlišahtides. Kuni aruande tegemise hetkeni polnud ta vahele jätnud mitte ainsatki, nii palju kui Harlan mäletas.
Kui lint lõppes, karjus Finge: «Noh, minge nüüd Nõukogusse! Mina pole blokeerinud Aega. Ma ei teakski, kuidas seda teha. Ja ärge arvake, et nad Nõukogus võtavad seda asja kergelt. Te ütlesite, et mina rääkisin eile Twis-selliga. Teil on õigus. Aga mitte mina ei võtnud temaga ühendust, vaid tema helistas mulle. Nii et minge ja küsige Twissellilt. Rääkige neile, missugune tähtis lind te olete. Ja kui te tahate mind enne tulistada, siis tulistage ja võtku teid Aeg.»
Harlanile ei jäänud märkamata, et Kompuutri hääles oli tõeline võidujoovastus. Ilmselt tundis Finge end sel hetkel küllaldasel määral võitjana, nii et tema meelest isegi neuropiitsutamine jätaks ta kasumi poolele.
Miks? Kas Harlani muserdamine oli ta südamele nii kallis? Kas tema armukadedus Noysi pärast oli sedavõrd kõikehävitav kirg?
Vaevalt oli Harlan mõttes formuleerinud need küsimused, kui äkki kogu asi, Finge ja kõik, mis oli temaga seotud, näis täiesti tähtsusetu.
Ta pani oma relva taskusse, keeras kanna peal ringi ja lahkus, suundudes lähima trumlišahti poole.
Niisiis tuli tal tegemist teha Nõukoguga või siis vähemalt Twisselliga. Ta ei kartnud neist ühtegi ega ka kõiki ühtekokku.
Usutamatu viimase kuu iga mööduva päevaga oli temas kasvanud veendumus, et ta on asendamatu. Nõukogul, Igaviku Nõukogul enesel polnud muud valikut, kui saavutada temaga kokkulepe, sest tuli valida ühe naise ja kogu Igaviku eksistentsi vahel.

11. SULETUD RING

Tuisates 575-ndasse leidis Tehnik Andrew Harlan enese üllatuseks, et ta oli sattunud öisesse vahetusse. Seni, kui ta metsikult tiirutas ühest trumlišahtist teise, olid biotunnid
108
märkamatult möödunud. Ta vaatas tühja pilguga hämaraid koridore, kaudseid tõendeid, et Sektoris oli ärkvel ainult valvepersonal.
Kuid oma jätkuvas raevuhoos tundis Harlan, et kasutu on pikemalt peatuda ja ringi vahtida.
Ta suundus eraruumide poole. Ta otsib üles Twisselli toa Kompuutrite korrusel, niisamuti nagu ta oli leidnud Finge'i oma, ja niisama vähe tunneb ta praegu hirmu, et teda võidakse märgata või peatada. Tal oli küünarnukk ikka veel kõvasti surutud neu-ropiitsale, kui ta peatus Twisselli ukse taga (nimesilt uksel tutvustas omanikku selgete, sissesöövitatud tähte-dega).
Läbematult lülitas Harlan uksesignaali sumisti tasemele. Niiske peopesaga tekitatud lühise abil muutis ta heli pidevaks. Ta kuulis ise seda ähmaselt.
Selja taga oli kuulda kergeid samme, kuid ta ignoree-is neid, olles kindlalt veendunud, et mees, kes ta ka iganes oleks, ei pööra talle tähelepanu. (Oo õnnistatud roospunane Tehniku märk!)
Kuid sammude kaja lakkas ja kostis küsimus: «Tehnik Harlan?»
Harlan pööras end järsult ringi. Ta ees seisis üks Nooremkompuutreist, kes oli suhteliselt hiljuti saabunud Sektorisse. Harlan surus vaevu maha oma raevu. Siin polnud 82-ne. Siin polnud ta lihtsalt Tehnik, vaid Twisselli tehnik, ning algajad Kompuutrid, kes igati püüdsid

võita uure Twisselli soosingut, kandsid raasukese oma viisaku-est üle ka tema Tehnikule.
«Kas te soovite näha Vanemkompuuter Twisselli?»
«Jah, härra,» vastas Harlan kärsitult. (Lollpea! Mida pidi siis tahtma inimene, kes helistas teise mehe ukse taga? Kas trumlisse pääseda?)
«Ma kardan, et see pole võimalik,» lausus Kompuuter, «Asi on selleks küllalt tähtis, et teda äratada,» nähvas Harlan.
«Võib olla küll,» ütles teine, «kuid ta ei ole 575-ndas. Ta on välisajas.»
«Täpsemalt millal ta siis on?» küsis Harlan kannatamatult.
Kompuutri pilk muutus põlglikult üleolevaks. «Minule seda ei teatatud.»
«Kuid mulle on määratud tähtis kokkusaamine kohe hommikul.»
«Võib-olla,» ütles Kompuuter ja Harlan oli kimba-
109
tuses, sest ta ei osanud seletada teise ilmset lõbusust selle mõtte juures.
Kompuuter jätkas, nüüd isegi naeratades: «Te olete saabunud veidi liiga vara, kas pole?»
«Kuid ma pean teda nägema.»
«Olen kindel, et hommikul on ta siin.» Naeratus süvenes. «Aga ...»
Kompuuter pöördus ja möödus Harlanist, hoidudes hoolikalt teda või isegi ta riideid puudutamast.
Harlani käed tõmbusid rusikasse ja lõtvusid siis abitult. Ta vaatas nõutult Kompuutrile järele ja et tal lihtsalt polnud enam siin midagi teha, kõndis ta aeglaselt, ilma midagi enese ümber nägemata, tagasi oma tuppa.

Harlan magas katkendlikult. Ta sugereeris endale, et vajab und. Ta püüdis end jõuga sundida lõdvestuma, mis muidugi ei õnnestunud. Tema uneperioodi täitis kasutute mõtete rida. Esmajärjekorras Noysist.
Nad ei julge talle liiga teha, kinnitas ta endale palavikuliselt. Nad ei saanud teda saata tagasi Aega ilma eelnevalt välja selgitamata, millist mõju ta avaldaks Reaalsusele, see aga võtaks päevi, võimalik, et isegi nädalaid. Tõsi, naisega võidi teha seda, millega Finge oli ähvardanud Harlanit ennast — asetada ta kõiki jälgi hävitava õnnetusjuhtumi teele.
Seda võimalust ei võtnud Harlan eriti tõsiselt arvesse. Nii drastiliseks sammuks polnud Nõukogul mingit vajadust. Nad juba ei riski äratada Harlani raevu nii toimides. (Pimendatud magamistoa vaikuses ja poolunes muutusid asjade proportsioonid sageli õige veidralt. Harlan ei leidnud midagi kummalist oma kindlas veendumuses, et Igaviku Nõukogu ei riski pahandada Tehnikut.)
Muidugi, vangistatud naisega võis nii mõndagi juhtuda, Eriti ilusa naisega hedonistlikust Reaalsusest.. .
Otsustavalt lükkas Harlan selle mõtte kõrvale iga kord, kui see teda kummitas. Niisugune võimalus näis ühtaegu palju tõenäosem ja palju mõeldamatum kui surm, ja ta ei suutnud seda kujutledagi.
Ta mõtles Twissellile.
Vanamees pärines 575-ndast. Kus ta oli praegu, neil tundidel, kui ta oleks pidanud magama? Vana mees vajab oma und. Harlan oli kindel, et teab vastust. Nõukogus käis
110
kibe arutlemine ja peamurdmine. Harlani pärast. Noysi pärast. Mida teha asendamatu Tehnikuga, keda ei juletud puutuda?
Harlan pigistas huuled kokku ahtaks kriipsuks. Kui Finge teatab Harlani õhtusest kallalekippumisest, siis ei avalda see mingit mõju nende kaalutlustele. Vaevalt näiksid tema kuritööd seetõttu halvemas valguses. Tema asendamatus seejuures kindlasti ei väheneks.

Ja Harlan polnud sugugi kindel, et Finge teeb ettekande. Abikompuutril oli raske tunnistada, et teda sunniti lömitama Tehniku ees, see asetaks ta naeruväärsesse olukorda. Oli täiesti võimalik, et Finge valis vaikimise.
Sellega seoses kandusid Harlani mõtted Tehnikutele kui ühiste huvide ja saatusega inimeste rühmale. Viimasel ajal polnud tal säärasteks mõteteks mahti. Tema enese positsioon Twisselli käealusena ja pooleldi Kasvatajana kaldus mõneti üldnormist kõrvale ja hoidis teda teistest Tehnikutest eraldi. Kuid Tehnikutel puudus niikuinii solidaarsus. Mispärast õieti?
Kas pidi see siis nii olema, et ta liikus läbi 575. ja 482. Sajandi ja ainult üliharva nägi mõnd Tehnikut ning veelgi harvemini rääkis mõnega? Kas pidid nad vältima isegi üksteist? Kas pidid nad koguni oma käitumisega omaks võtma seisundi, millesse neid on sundinud teiste eelarvamus?
Oma kujutluses oli ta juba sundinud Nõukogu kapituleeruma, vähemalt nii palju, kui asi puutus Noysi, ning nüüd esitas ta edasisi nõudmisi. Tehnikutele peab lubama nende oma organisatsiooni, korrapärased koosolekud — rohkem läbikäimist, rohkem sõprust — ja paremat suhtumist teiste poolt.
Viimane kujutelm oli temast enesest kui kangelaslikust sotsiaalsest revolutsionäärist, kelle kõrval seisis Noys. Siis vajus ta lõpuks unenägudeta unne .

Uksesignaal äratas ta. See kähe ja kannatamatu sosin oli adresseeritud temale. Ta kogus end nii palju, et suutis vaadata kella oma voodi kõrval ja oigas tasakesi.
Halastaja Aeg! Ikkagi oli ta sisse maganud.
Tal õnnestus sirutada käsi vajaliku nupuni voodist tõusmata ja-vaatenelinurk ukse ülaosas muutus läbinähtavaks. Ta ei tundnud sealt paistvat nägu, kuid kes iganes võis olla selle omanik— sellest näost õhkus autoriteetsust.
Ta avas ukse ja mees, kes kandis Administratsiooni oranži tunnusmärki, astus sisse.
111
«Tehnik Andrew Harlan?»
«Jah, Administraator? Teil oli minu juurde asja?»
Oli näha, et Administraatorit ei häirinud küsimuse terav, sõjakas toon mitte põrmugi. Ta küsis: «Teile on määratud kokkusaamine Vanemkompuuter Twisselliga?»
«Ja siis?»
«Ma tulin teile teatama, et te olete hiljaks jäänud.»
Harlan vahtis talle otsa. «Mis see kõik tähendab? Te ju ei ole 575-ndast?»
«Minu peatuspaik on 222. Sajandis,» lausus teine jäigalt. «Abiadministraator Arbut Lemm. Vastutan korralduste edasiandmise eest. Püüan vältida asjatut erutust ja seepärast eelistan hakkama saada ametliku teatamiseta videoekraani kaudu.»
«Missugused korraldused? Mis erutus? Mida see kõik tähendab? Kuulge, mul on ennegi olnud Twisselliga nõupidamisi. Ta on minu otsene ülemus. Siin pole midagi erutavat.»
Hetkeks libises üllatus läbi range ilmetuse, mida Administraator seni oli püüdnud oma näol hoida. «Teile pole teatatud?»
«Mida?»
«Et Igaviku Nõukogu alamkomitee peab oma istungit siin, 575-ndas. Mulle räägiti, et siin lausa kihab juba tunde sellest uudisest.»
«Ja nemad tahavad mind näha?» Niipea kui ta seda oli küsinud, välgatas Harlanil mõte: Muidugi tahavad nad mind näha. Kelle muu kui minu pärast peetakse istungit?
Nüüd ta mõistis Nooremkompuutri lõbusust Twisselli ukse taga eelmisel ööl. Kompuuter teadis 'komitee kavatsetud istungist ja teda lõbustas mõte, et mingi Tehnik võis loota sellisel ajal näha Twisselli. Lõbus lugu tõepoolest, mõtles Harlan kibedusega.
«Minu asi on vaid korraldus edasi anda, rohkem ma ei tea midagi,» sõnas Administraator ja küsis siis, ikka veel üllatunult: «Te pole sellest midagi kuulnud?»

«Tehnikud,» ütles Harlan sarkastiliselt, «elavad eraku elu.»

Peale Twisselli veel viis tegelast ja kõik Vanemkom-puutrid, igaüks neist vähemalt kolmkümmend viis aastat Igavikus!
Kuus nädalat tagasi oleks au süüa lantši koos selliste suurustega surunud Harlani maadligi; ta oleks muutunud
112
kidakeelseks vastutuse ja võimu ees, mida nad esindasid. Ta oleks pidanud neid muinasjutulisteks hiiglasteks.
Kuid nüüd olid nad tema vastased, veelgi halvem, tema kohtunikud. Tal ei olnud aega nende ees aukartust tunda. Ta pidi oma strateegiat kavandama.
Noys on nende meeste võimuses. Kas nad aga teavad, et tema, Harlan, seda teab? Oli õige tõenäoline, et mitte. Nad võisid seda teada saada ainult Finge'i kaudu — kui Finge rääkis neile oma viimasest kohtumisest Harlaniga. Ent kaines päevavalguses oli Harlan rohkem kui kunagi veendunud, et Finge pole mees, kes avalikult pasundab hirmust ja solvangust, mis tal ühe Tehniku pilgu ees tuli läbi elada.
Seepärast näis Harlanile soovitav hoida see võimalik feelis esialgu enda teada, lasta neil astuda esimene samm ja ütelda esimene lause, mis vallandaks tegeliku lahingu.
Neil ei näinud olevat kiiret. Istudes oma kasina lantši kohal, silmitsesid nad teda ükskõikselt, nagu oleks ta mingi ebaoluline muuseumieksponaat, mis hõljub antigravitaa-iori nõrgas väljas, käed-jalad harali. Meeleheitel jõllitas Harlan neile vastu.
Ta teadis neid kõiki nende kuulsate nimede järgi bio-kuude orientiirfilmides sageli esinevate stereokujutuste põhjal. Orientiirfilmide eesmärgiks oli kogemuste vahetamine Igaviku erinevate Sektorite vahel ja nendega kursis olemist nõuti kõigilt Igaviklastelt Vaatlejast peale.
Kiilaspäine, isegi kulmude ja ripsmeteta August Sennor köitis muidugi kõige rohkem Harlani tähelepanu. Esiteks sellepärast, et nende tumedate, puurivate silmade kummaline kontrastsus ripsmeteta laugude ja lageda otsmikuga oli märgatavalt rabavam natuuris, kui see oli kunagi tundunud stereos. Teiseks sellepärast, et Harlan teadis kunagistest arvamuste lahkuminekutest Sennori ja Twisselli vahel. Lõpuks veel sellepärast, et Sennor ei piirdunud Harlani Vaatlemisega. Tema terav hääl pommitas Harlanit küsimustega.
Suuremale osale tema küsimustest polnud võimalik vastata, nagu näiteks: «Mis äratas esmakordselt teie huvi Primitiivsete aegade vastu, noormees?»,
«Kas te leiate, et see õppimine end tasub, noormees?».
Lõpuks näis ta end mugavalt istuma seadvat. Hooletu liigutusega lükkas ta oma taldriku koristuskanalisse ja põimis oma paksud sõrmed enese ette kergelt kokku. (Harlan märkas, et ta käeselgadel samuti puudusid kartvad.)
113
«Mind huvitab juba ammu üks küsimus,» ütles Sennor. «Võib-olla saate teie mind aidata.»
Noh, nüüd see tuleb, mõtles Harlan.
«Kui ma oskan, härra,» ütles ta valjusti.
«Mõned meist siin Igavikus — ma ei ütleks kõik, isegi mitte paljud,» (ta heitis kärme pilgu Twisselli väsinud näkku, kuna teised tõmbusid ligemale, et kuulda), «kuid mõned igatahes on huvitatud Aja filosoofiast. Te vahest mõistate, mida ma mõtlen.»
«Ajas reisimise paradoksi, härra?»
«Noh, kui te eelistate seda melodramaatilist nimetust, siis jah. Kuid see muidugi ei ole kõik. On veel küsimus Reaalsuse tõelisest olemusest, küsimus massi-energia säilimisest Reaalsuse Muutuse puhul ja nii edasi. Meile, Igaviklastele, on Ajas reisimine igapäevane leib ja see asja-olu muidugi jätab oma pitseri meie arusaamadele Ajast. Teile südamelähedase Primitiivse ajastu olendid aga ei teadnud midagi Ajas reisimisest. Missugused olid nende vaated selle kohta?»

Laua ühest otsast teise kandus Twisselli sosin: «Tühi targutus.»
Kuid Sennor jättis selle tähele panemata. «Kas te vastaksite mu küsimusele, Tehnik?»
Harlan ütles: «Primitiivse ajastu inimesed Ajas reisimise üle pead ei murdnud, Kompuuter.»
«Ei pidanud seda võimalikuks?»
«Ma usun, teil on õigus.»
«Isegi ei unistanud niisugusest asjast?»
«Noh, mis sellesse puutub?» ütles Harlan ebakindlalt, «siis usun, mõningaid näiteid saab tuua, nimelt kirjandusharust, mida nad nimetasid teaduslikuks fantastikaks. Ma pole sellega just eriti kursis, kuid arvan, et pidevalt korduvaks teemaks oli lugu mehest, kes pöördus Ajas tagasi, et tappa oma vanaisa, kui see oli alles laps.»
Sennor näis olevat vaimustatud. «Suurepärane! Suurepärane! Lõppude lõpuks võib seda lugeda Ajas reisimise põhiparadoksi üheks esitamisviisiks, kui eeldada, et Reaalsus on muutumatu, eh? Edasi ma julgen väita, et teie Primitiivsed inimesed iialgi ei eeldanud midagi muud, kui ainult muutumatu Reaalsuse olemasolu. On mul õigus?»
Harlan viivitas vastusega. Ta ei taibanud, kuhu jutuga sihiti või milline oli Sennori tõeline eesmärk, ja seetõttu hakkas tal natuke kõhe. «Mul on liialt vähe teadmisi, et teile täie kindlusega vastata, härra. Kaldun arvama, et võisid ette tulla mõttemõlgutused üksteist välistavatest

Arengusuundadest või erinevatest tasapindadest. Kindlat ma muidugi ei tea.»
Sennor ajas alumise huule prunti. «Aga mina olen kindel, et te eksite. Teid on viinud eksiteele mõttemõlgutused, millele te võite olla sattunud ja millele te külge poogite oma teadmised. Ei, ei, ilma Ajas reisimise tegelike kogemusteta ei suuda inimaju haarata Reaalsuse mõiste kogu keerukust. Võtame, näiteks, sellise küsimuse: «Miks on Reaalsus inertne? Meie kõik teame, et ta on seda. Selleks et esile kutsuda Muutus, tõeline Muutus, peab Reaalsuse voolu kõrvale juhtiv mõju ületama teatava kriitilise astme. Ja isegi siis on Reaalsusel tendents voolata tagasi oma originaalsesse sängi.
Oletame, näiteks, et Muutus toimub siin, 575-ndas. Reaalsuse kõrvalekalle esialgsest kasvab kuni, ütleme 600-ni. Pärast seda muutuse intensiivsus kahaneb kuni, võib-olla, 650-ni. Siit peale on Reaalsus praktiliselt muutumatu. Me kõik teame, et see on nii, aga kas keegi meist teab, miks see nii on? Intuitiivselt tundub, et Muutuse intensiivsus peaks Sajandite möödudes tagajärgede kuhjumise tõttu piiramatult kasvama, kuid ometi pole see nii.
Võtame teise punkti. Mulle räägiti, et Tehnik Harlan ön väga osav valima iga situatsiooni, jaoks täpset Minimaalset Vajalikku Muutust. Võin kihla vedada, et ta ei oska seletada, kuidas ta oma valiku teostab.
Kujutlege nüüd, kui abitud peavad olema Primitiivsed inimesed. Nad on mures mehe pärast, kes tapab oma vanaisa, sest nad ei tunne täit tõtt Reaalsusest. Võtame ühe tõenäolisema ja kergemini analüüsitava juhtumi. Kujutleme inimest, kes oma reisidel Ajas kohtab iseennast... »
«Kuidas te ütlesite? Kohtab iseennast?» ei suutnud Harlan ennast pidada.
Juba see fakt ise, et Harlan katkestas Kompuutrit, oli viisakusreeglite rikkumine. Tema hääletoon aga tegi asja nii skandaalseks, et kõigi silmad pöördusid etteheitvalt Tehnikule.
Sennor köhatas, nagu oleks tal midagi kõrisse sattunud, ja rääkis siis edasi hästikasvatatud inimese tooniga, kes on otsustanud olla viisakas, hoolimata peaaegu ületamatutest raskustest.
Ta jätkas oma katkestatud lauset, et vältida muljet, nagu vastaks ta otseselt küsimusele, mis talle ebaviisakalt esitati. «. . . Ja nelja situatsiooni, mis siin juures võivad ette tulla. Olgu bioajas noorem indiviid A ja vanem B. Situatsioon üks: A ja B ei märka teineteist ega tee kumbki midagi sellist, mis teist märkimisväärselt

mõjustaks. Vaadeldaval juhul kohtumist tegelikult ei toimu ja me võime selle kui triviaalse kõrvale jätta.
Situatsioon kaks: B, hilisem indiviid, näeb indiviidi A, kuid A ei näe indiviidi B. Siin pole samuti karta tõsisemaid tagajärgi. B, nähes indiviidi A, näeb teda olukorras ja tegevuses, mis on talle juba teada. Midagi uut siin mängu ei tule.
«Kolmas ja neljas situatsioon: kas A näeb indiviidi B, samal ajal kui B teda ei näe, või A ja B näevad teineteist. Kummalgi juhul on oluline see, et indiviid A näeb indiviidi B — inimene oma füsioloogilise eksistentsi varasemas staadiumis näeb iseennast hilisemas staadiumis. Ta on teada saanud, et ta on elus teataval hilisemal ajaetapil Ta teab nüüd, et elab küllalt kaua selle toimingu sooritamiseks, mille tunnistajaks ta äsja oli. Inimene aga, kes tunneb oma tulevikku kas või kõige väiksemaski ulatuses, saab oma tegutsemises seda teadmist kasutada ning seetõttu muuta oma tulevikku. Siit järeldub, et Reaalsus peab muutuma sel määral, et A ja B ei saa kohtuda või vähemalt indiviid A ei saa näha indiviidi B. Et Reaalsu sest, mis on muudetud mitte-Reaalsuseks, ei ole võimalik midagi avastada, siis tõepoolest — A ei ole kunagi kohanud indiviidi B. Täpselt samuti iga teise Ajas reisimise ilmse paradoksi korral Reaalsus muutub, et vältida paradoksi. Me jõuame järeldusele, et Ajas reisimine ei sisalda paradokse ja ei saagi sisaldada.»
Sennor paistis olevat ülimalt rahul iseendaga ja oma üksikasjalise seletusega.
Siis aga hüppas püsti Twissell ja ütles: «Ma arvan, härrased, et Aeg ruttab.»
Palju kiiremini, kui Harlan oleks võinud arvata, oli lantš möödas. Alamkomitee liikmed tõusid laua tagant, noogutasid talle ilmega, mis näis ütlevat, et nende üsna tagasihoidlik uudishimu oli täielikult rahuldatud, ja lahkusid üksteise järel. Ainult Sennor ulatas käe ning lisas noo-gutusele toriseva «Hüvasti, noormees».
Segaste tunnetega jälgis Harlan nende lahkumist. Mis oli olnud selle eine eesmärk? Enne kõike — mida tähendas jutt iseend kohtavast inimesest? Noysi kohta ei lausutud sõnagi. Kas nad olid kogunenud ainult selleks, et teda näha, vaadelda pealaest jalatallani ja jätta otsuse tegemine Twisselli hooleks?
Twissell pöördus tagasi laua juurde, kust oli kadunud toit ja noad-kahvlid. Nüüd oli ta Harlaniga kahekesi ja otsekui selle rõhutamiseks süütas uue sigareti.
116
Aga nüüd tööle, Harlan,» lausus ta. «Meil on palju iha.»
Kuid Harlan ei tahtnud ega suutnud enam kauem oodata. Ta ütles otsustavalt: «Enne kui me midagi ette võtame, on mul tarvis midagi öelda.»
Twissell näis üllatunud. Näonahk tursus ta tuhmide silmade ümber ja mõtlikult koputas ta sigaretilt tuhka.
«Minugipärast, räägi, kui soovid,» ütles ta, «aga esiteks jtu. Istu, mu poiss.»
Tehnik Andrew Harlan ei istunud. Ta kõndis edasi-tagasi laua ühe otsa juurest teise juurde ja lõikas järsult Ira oma lauselõpud, et mitte voli anda endas pulbitsevale raevule ja säilitada oma sõnade selgus. Vanemkompuuter Taban Twissell jälgis Harlanit kogu aeg silmadega, mis tõttu tal tuli edasi-tagasi pöörata oma vanadusest kolletunud, üliküpse õunaga sarnanevat pead. Harlan rääkis: «Ma olen juba nädalaid uurinud filme, mis käsitlevad matemaatika ajalugu. Samuti raamatuid 575-nda mitmetest erinevatest Reaalsustest. Reaalsuste erinevus siin palju ei loe. Matemaatika ei muutu. Ei muutu a tema arengu järjekord. Ükskõik kuidas Reaalsused ka i vahetuks, matemaatika ajalugu jääb enam-vähem amaks. Matemaatikud muutuvad, erinevad mehed panevad aluse avastustele, aga lõpptulemused. . . Igatahes tagusin ma hea hulga sellest endale pähe. Mis teie sellest arvate?»
Twissell kortsutas kulme. «Kummaline tegevus Tehniku jaoks.»
«Aga ma ei ole ainult Tehnik,» ütles Harlan. «Te teate seda.».
«Jätkake,» ütles Twissell ja heitis pilgu oma käekellale. Ta sigaretti hoidvad sõrmed mängisid sellega närviliselt. Ja Harlan lausus: «24. Sajandis elas mees nimega Vikkor Mallansohn.

Nagu teada, kuulus see Sajand Primitiivsesse ajastusse. Mallansohn on kõige rohkem tuntud selle poolt lest, et temal õnnestus esimesena ehitada Temporaalne Väli. Siit järeldus vahetult, et tema leiutas Igaviku, sest Igavik pole midagi muud, kui tohutu suur Temporaalne Väli, mis tekitab lühise harilikus Ajas ja milles hariliku Aja füüsikalised seaduspärasused ei kehti.»
«Kallis poiss, seda kõike räägiti sulle juba siis, kui sa olid Õpilane.» . ..
«Aga mulle ei räägitud, et Vikkor Mallansohnil polnud võimalik leiutada Temporaalset Välja 24. Sajandis seda poleks tollal saanud teha ka mitte keegi teine. Polnud olemas selleks vajalikku matemaatilist baasi. Polnud olemas
117
Lefebvre'i põhivõrrandeid. Neid ei saanudki olla enne Jan Verdeeri uurimusi 27. Sajandis.»
Kui leidus üldse mingi märk, mis näitas, et Vanerti-kompuuter Twissell on ülimalt hämmastunud, siis oli seda tema sigareti mahapillamine. Ta pillas selle nüüd. Isegi tema naeratus oli kadunud.
«Kas sulle õpetati Lefebvre'i võrrandeid, poiss?» küsis ta.
«Ei. Ja ma ei väidagi, et ma neist aru saan. Kuid nad on vajalikud Temporaalse Välja jaoks. Niipalju ma selgitasin välja. Ja neid ei avastatud enne 27. Sajandit. Seda ma tean kindlasti.»
Twissell kummardus, tõstis üles oma sigareti ja silmitses seda mõtlikult. «Aga mis siis, kui Mallansohn komistas Temporaalsele Väljale, olemata teadlik selle matemaatilisest põhjendusest? Mis siis, kui see on lihtsalt empiiriline avastus? Selliseid on olnud palju.»
«Ma olen sellele mõelnud. Aga pärast seda, kui Väli on leiutatud, kulus kolm sajandit kaasnevate nähtuste väljaselgitamiseks ja selle aja möödumisel oli võimatu leida meetodit Mallansohni Välja edasiseks tõhustamiseks. On täiesti mõeldamatu, et tegemist oleks kokkusattumusega. Mallansohni skeem näitab sajal erineval viisil, et ta pidi kasutama Lefebvre'i võrrandeid. Kui ta tundis või arendas neid ilma Verdeeri tööta, mis on võimatu, miks ta seda siis ei ütelnud?»
«Sa püüad visalt arutleda nagu matemaatik. Kes sulle seda kõike rääkis?»
«Ma olen uurinud filme.»
«Ja see on kõik?»
«Ja mõtelnud.»
«Ilma spetsiaalse matemaatikaalase ettevalmistuseta? Ma olen sind aastaid hoolega jälginud, poiss, ja ei osanud aimatagi sinus sellise ande olemasolu. Jätka.»
«Igavikku poleks kunagi saadud rajada, kui Mallansohn poleks leiutanud Temporaalset Välja. Mallansohn poleks seda kunagi suutnud, tundmata matemaatikat, mis eksisteeris ainult tema tulevikus. See on number üks. Siin Igavikus on käesoleval hetkel Õpilane, kes võeti Igavikku kõiki seadusi rikkudes, sest ta on ületanud vanusepiiri jä lisaks veel abielus. Te õpetate talle matemaatikat ja Primitiivse ajastu sotsioloogiat. See on number kaks.»
«Noh, ja siis?»
«Ma väidan, et teil on kavatsus saata ta mingil viisil
118
tagasi Aega, allapoole Igaviku alumist läve, nimelt 24-ndasse Sajandisse. Teil on kavatsus.lasta Õpilasel Cooperil õpetada Mallansohnile Lefebvre'i võrrandeid. Näete püüd,» lisas Harlan innustunult, «et minu isiklik positsioon primitiivse ajastu tundjana ja minu teadlikkus oma positsioonist võimaldavad mul taotleda erilist kohtlemist. Väga erilist kohtlemist.»
«Püha Aeg!» pomises Twissell.
«See on tõsi, kas pole? Te saate ringi kokku tõmmata ainult minu abiga. Ilma selleta ... » Ta jättis lause lõpetamata.
«Sa oled tõele üsna lähedal,» ütles Twissell, «aga ometi ma võiksin vanduda, et miski ei saanud vihjata.. .»

Ta vajus mõtteisse, millel ei paistnud olevat ei Harlaniga ega välise maailmaga mingit pistmist.
«Ainult lähedal tõele? See o n tõde,» sähvas Harlan. Ta ei osanud isegi ütelda, miks ta oli nii kindel selle õigsuses, mis ta ütles, kui mitte arvestada fakti, et ta nii väga tahtis, et see nii oleks.
«Ei, ei, see ei ole päris täpne tõde,» ütles Twissell. «Õpilane Cooper ei lähe tagasi 24-ndasse selleks, et Mallansohni õpetada.»
«Ma ei usu teid.»
«Aga sa pead. Sa pead mõistma olukorra tähtsust. Ma vajan sinu kaastööd projekti ülejäänud osas. Õigupoolest moodustab kogu lugu palju täielikuma ringi, kui sina seda kujutled. Palju täielikuma, mu poiss. Õpilane Brinsley Sheridan Cooper ongi Vikkor Mallansohn!»

12. IGAVIKU ALGUS

Harlan oli arvanud, et Twisell ei saa sel hetkel ütelda enam midagi sellist, mis teda hämmastaks. Ta eksis.
Ta pomises: «Mallansohn. Tema ... »
Twissell, olles suitsetanud oma sigareti lõpuni, tõi lagedale uue ja ütles: «Jah, Mallansohn. Tahad sa lühikokku-võtet Mallansohni elust? Ole lahke. Ta sündis 78. Sajandis, veetis mõne aja Igavikus ja suri 24-ndas.»
Twisselli väike käsi asetus kergelt Harlani küünarnukile ja tema kääbusenäo kortsud süvenesid, avardades tema tavalist naeratust. «Kas tead, mu poiss, bioaeg möödub isegi meie jaoks ja me pole praegu pärisperemehed oma aja üle. Kas sa ei tuleks minu kabinetti?»
Ta läks ees ja Harlan järgnes, ainult pooleldi tajudes

liikuvaid treppe, mis viisid korruselt korrusele, ja uksi mis nende lähenedes automaatselt avanesid.
Ta oli ametis uue informatsiooni kohandamisega isik. like probleemide ja tegevuskavaga. Pärast esimestel hetkedel tekkinud segaduse möödumist tema otsusekindlus taastus. Lõppude lõpuks oli ju kõik endist moodi, ainult tema enese vajalikkus Igaviku jaoks osutus veelgi otsustavamaks, tema väärtus veelgi suuremaks, mistõttu veendumus, et tema nõuded täidetakse, aina kasvas. Tahavad nad seda või mitte — neil tuleb Noys temale tagasi anda. Noys!
Püha Aeg, katsugu nad ainult naist puutuda! Noys tundus ainus tõeline reaalsus Harlani elus. Noysiga võrreldes oli terve Igavik ainult ähmane fantaasia, lisaks veel väärtusetu ja mitte millekski vajalik.
Ta leidis end Kompuuter Twisselli kabinetist, suutmata selgesti meenutada, kuidas see juhtus, et ta söögisaalist siia sattus. Ehkki ta vaatas ringi ja püüdis muuta kabinetti enda jaoks reaalseks taju abil, mille tekitas selle sisustuse paljas mass, näis talle ikka, et see kabinet on tükike mingist unenäost ja et kõik ümbritsev on ammu minetanud oma kasulikkuse.
Twisselli kabinet oli puhas, pikk ruum, mis tekitas ste-riilsusetunde, otsekui koosneks siin kõik külmast portselanist. Üks kabineti seintest oli põrandast laeni ja kaugema seinani täis kuhjatud arvutusmasina blokke ja mikro-osi, mis üheskoos moodustasid suurima eraotstarbel kasutatava Kompuutapleksi Igavikus ja õigupoolest ühe suurema üldse. Vastassein oli täis puugitud film-käsiraamatuid. Nende vahele jäänud vaba ruum sarnanes pigem korido riga, mille jaotas kahte ossa kirjutuslaud kahe tooliga. Lauale olid kuhjatud lindistamisseadmed ja projekteerimisaparaadid. Nende kõrval lebas mingi ebatavaline objekt, millega Harlan ei olnud tuttav ja mille otstarve selgus alles siis, kui Twissell viskas oma sigaretikoni selle sisse. Koni lõi hääletult leekima, kuid veel enne, kui see jõudis kustuda ja kaduda, hoidis Twissell sõrmede vahe: uut sigaretti, mis oli ilmunud sinna niisama seletamatul viisil, nagu see Twisselli juures oli tavaline.

Nüüd asja juurde, otsustas Harlan endamisi.
Ta alustas natuke liiga valjusti, pisut liiga agressiivselt: «482. Sajandis oli üks naine ... »
Twissell kortsutas kulme ja vehkis kiiresti käega, nagu tahaks ta mingit ebameeldivat asja kähku kõrvale lükata.
120
«Tean, tean. Keegi ei puuduta ei teda ega sind. Kõik läheb hästi. Mina juba hoolitsen selle eest.»
«Kas te mõtlete ... »
«Ma ju räägin sulle, et tean seda lugu. Kui see asi on siuile peavalu valmistanud, siis jäta nüüd muretsemine.»
Harlan vahtis vanameest juhmilt. Siis nii lihtsalt see käiski? Ta oli küll kõigest hingest uskunud oma võimu olevat tohutu, aga nii selget tõendust seilele polnud ta oodanud.
Kuid Twissell oii juba vestluse juhtimise üle võtnud. «Las ma räägin sulle ühe loo,» alustas ta peaaegu niisuguse tooniga, nagu ta kasutaks verivärsket Õpilast kõnetades. «Ma ei pidanud seni vajalikuks seda teha ja õib-olla pole praegugi selleks vajadust, aga sinu uurimused ja läbinägelikkus on selle ära teeninud.» Ta vaatas Harlanile uurivalt otsa ja sõnas: «Kas tead, ma ei suuda ikka veel päriselt uskuda, et sina selle kõik ise välja nuputasid.» Siis ta jätkas: «Mees, keda enamik Igavikust tunneb Vikkor Mallansohnina, jättis surres maha oma eluloolised märkmed. Neid märkmeid ei saa imetada päevikuks, samuti mitte autobiograafiaks. Pigemini moodustavad nad juhendi, mille ta pärandas Igavik-stele, kellest ta teadis, et need ükskord tulevad. Ta asetas oma märkmed Aja-kindlasse seifi, mida oskasid avada alles Igaviku Kompuutrid ja mis seetõttu püsisid puutumatuna kolm Sajandit pärast tema surma, kuni rajati Igavik ja Vanemkompuuter Henry Wadsman, üks esimesi suuri Igaviklasi, seifi avas. Sellest ajast peale on dokumenti ühelt Vanemkompuutrilt teisele kõige suurema saladuskatte all edasi antud, kuni see jõudis minu kätte, asjasse pühendatute ringis viidatakse sellele kui «Mallansohni memuaaridele».
Memuaarid jutustavad loo mehest nimega Brinsley Sheridan Cooper, kes sündis 78-ndas ja kes kahekümne olme aastaselt, pärast veidi üle aasta kestnud lasteta abielu, võeti Õpilasena Igavikku.
Sattunud Igavikku, hakkas ta õppima matemaatikat Laban Twisselli nimelise Kompuutri juhendamisel ja Primitiivse ajastu sotsioloogiat Tehnik Andrew Harlani juures. Olles mõlemas aines ja ühtlasi ka ajamehaamkas omandanud põhjaliku ettevalmistuse, saadeti ta tagasi 24-ndasse õpetama vajalikku tehnikat Primitiivse ajastu teadlasele nimega Vikkor Mallansohn.
Pärast 24-ndasse jõudmist tegi ta esmalt läbi aeganõudva kohanemisprotsessi. Siinjuures aitas teda tublisti Tehnik
121
Harlanilt saadud treening ja põhjalikud nõuanded Kompuuter Twisellilt, kellel näis olevat mingi üleloomulik võime ära aimata, milliste probleemidega Cooperil tuli tegemist teha.
Kahe aasta möödudes otsis Cooper üles Vikkor Mallansohni, California metsakolkasse peitunud ekstsentrilise eraku, andeka ja ülimalt julge, ebakonventsionaalse vaimuga inimese, kellel polnud sugulasi ega sõpru. Cooper sõbrunes temaga pikkamööda, veelgi aeglasemalt harjutades meest mõttega, et ta ees on rändur tulevikust, ja asus õpetama seda matemaatikat, mida Mallansohn pidi teadma.
Ajapikku võttis Cooper omaks teise kombed ning õppis kuidagimoodi läbi ajama kohmaka diisliõlil töötava elektrigeneraatoriga ja traatide kaudu toituvate elektri-aparaatidega, mis andsid neile sõltumatuse jõukiirtest.
Aga asi edenes visalt ja Cooper avastas, et ta ise on kõike muud kui suurepärane õpetaja. Mallansohn muutus pahuraks, keeldus koostööst ning kõige tipuks sai ühel päeval ootamatult

surma, kukkudes kanjoni metsikul mägismaal, kus nad töötasid. Pärast nädalatepikkust meeleheidet, kogu oma elutöö ja oletatavasti ka terve Igaviku rusudesse varisemine silmade ees, otsustas Cooper valida üliraske, kuid ainumõeldava väljapääsu. Ta ei teatanud Mallansohni surmast. Selle asemel hakkas ta käepärast olevate vahenditega pikkamööda ehitama Temporaalset Välja.

Üksikasjad pole siinkohal tähtsad. Tal õnnestus see pärast meeletut vaevanägemist ja improviseerimist. Ta viis oma äsjavalminud generaatori Kalifornia Tehnoloogilisse Instituuti. Aastaid tagasi oli ta kujutlenud, et just nõnda talitab tõeline Mallansohn.

Sündmuste edasine käik on sul teada juba koolipingist. Sa mäletad, kuidas teda vastu võeti mitteuskumise ja põlgliku mittetunnustamisega, vaatluse ja valve all olemise perioodi, põgenemist ja hävitamise äärel olnud generaatori päästmist, abi, mida talle osutas einelauas juhuslikult kohatud mees, kelle nime ta ei saanudki teada, kuid kes on nüüd Igaviku üks kangelasi, ning otsustavat demonstratsiooni, kui väike valge hiireke liikus üles ja alla mööda Aega. Ma ei hakka sind nende üksikasjadega tüütama.

Cooper kasutas kogu aeg Vikkor Mallansohni nime, kuna see andis talle mineviku ja päritolu ning muutis tema kuuluvuse 24-ndasse autentseks. Tõelise Mallansohni keha ei leitud kunagi. Ülejäänud aastad oma elust nokitses ta .oma generaatori juures ja töötas koos Instituudi

teadlastega teise eksemplari kallal. Rohkemat ei söandanud ta teha. Ta ei võinud neile õpetada Lefebvre'i võrrandeid, andmata ülevaadet alles eesoleva kolme Sajandi matemaatika arengust. Ta ei tohtinud ega julgenud vihjata oma tõelisele päritolule. Ta ei julgenud teha rohkem, kui tema teadmist mööda oleks teinud õige Vikkor Mai' lansohn.

Õpetlasi, kes temaga koos töötasid, otse rabas, et nii esmaklassiline eksperimentaator ei suutnud anda vähimatki teoreetilist selgitust oma tööle. Ta ise polnud vähem löödud, sest ta nägi kogu eelseisvat tööd ja teadis, kuidas see viib samm-sammult Jan Verdeeri klassikaliste eksperimentideni, mille baasil suur Antoine Lefebvre koostab Reaalsuse põhivõrrandid, ning teadis samuti, kuidas pärast seda ehitatakse üles Igavik — kuid ta ei saanud mingil viisil seda protsessi kiirendada.

Alles oma pika elu lõpupoole, vaadates päikeseloojangut Vaikse ookeani kaldal (ta kirjeldab seda vaatepilti üsna üksikasjaliselt oma memuaarides), jõudis Cooper tõepärasele äratundmisele, et tema ise ongi Vikkor Mallansohn — mitte mingi asemik, vaid mees ise. Nimi ei pruukinud olla tema oma, kuid mees, keda ajalugu tunneb Mallansohnina, oli tegelikult Brinsley Sheridan Cooper.

See mõte ja kõik, mis sellest tulenes, aga samuti siiras soov kiirendada Igaviku rajamise protsessi, muuta see sirgjoonelisemaks ja ohutumaks, ajendas Cooperit kirjutama oma memuaarid ja asetama need Aja-kindlasse kuubikujulisse seifi oma elutoas.

Ja nii ring sulgus. Memuaare kirjutava Cooper-Mallansohni taotlused jäeti muidugi tähele panemata. Cooper pidi oma elu läbi elama täpselt nii, nagu ta seda tegi. Primitiivse Reaalsus ei luba mingeid muutusi. Antud momendil bioajas Cooper, keda sina tunned, pole teadlik sellest, mis teda ees ootab. Ta usub, et tal tuleb ainult instrueerida Mallansohni ja tagasi pöörduda. Ta usub seda seni, kuni aastad õpetavad talle asjade tegelikku käiku, ja siis ta istub maha oma memuaare kirjutama.

Sulguva Ajaringi eesmärk on panna alus teadmisele Ajas reisimisest ja Reaalsuse olemusest, ning üles ehitada Igavik enne selle loomulikku Aega. Omapead jäetuna poleks inimsugu õppinud tundma tõde Ajast, sest teise kallakuga tehnilised edusammud oleksid tunduvalt varem muutnud enesetapjalikud rassisõjad vältimatuks.»

Harlan kuulas tähelepanelikult. Oma vaimusilma ees nägi ta võimsat ringi Ajas, mis sulgus iseendasse ja lõikas

Igavikku oma teel. Ühe hetke oli ta nii lähedal Noysi unustamisele, kui ta selleks üldse võimeline oli.

Ta küsis: «Tähendab, teie siis teadsite juba algusest peale, mida teie peate tegema, ja seda, mida mina pidin tegema ja mida ma juba olen teinud?»

Twissell, kes näis end olevat unustanud oma jutustusse ja kelle mitte midagi nägev pilk uppus sinaka tubakasuitsu vinesse, elustus pikkamööda. Ta vanad, targad silmad kinnistusid Harlanile ja ta lausus etteheitvat: «Ei, muidugi mitte. Cooperi Igavikus viibimise ja momendi vahel, millal ta kirjutas oma memuaarid, oli bioajas umbes paarikümneaastane tühik. Ta mäletas ainult niipalju ja ainult seda, mille tunnistajaks ta ise oli olnud. Sina peaksid seda taipama.»

Twissell ohkas ja tõmbas pahkliku sõrmega läbi ülespoole keerleva suitsujoa, lõigates selle pisikesteks rahututeks keeristeks. «Kõik kujunes ise välja. Esiteks leiti mind ja toodi Igavikku. Kui saabus paras bioaeg, sai minust Vanemkompuuter, mulle anti memuaarid ja mind pandi juhatajaks. Mind oli memuaarides kirjeldatud kui juhatajat ja mind pandi juhatama. Jällegi ettemääratud bioajal ilmusid sina ühe Reaalsuse muutmisel (me uurisime hoolikalt ka sinu varasemaid analooge) ja siis tuli Cooper.

Mina täiendasin asja detailidega, kasutades oma loomulikku mõistust ja Kompuutapleksi teeneid. Kui ettevaatlikult me instrueerisime näiteks Kasvataja Yarrow'd, ilma et oleksime reetnud midagi tähtsast tõest! Kui ettevaatlikult tema omakorda stimuleeris sinu huvi Primitiivse ajastu vastu! Kui ettevaatlikult me pidime takistama Coo-perit õppimast midagi sellist, mida ta oma memuaaride kohaselt polnud õppinud!»

Twissell naeratas kurvalt. «Sennor lõbustab end selliste asjadega. Ta nimetab seda põhjuse ja tagajärje ümberpööramiseks. Teades tagajärge, kohandatakse sellele põhjus. Õnneks pole mina selline riugaste sepitseja nagu Sennor.

Mul oli hea meel, mu poiss, kui avastasin, et sa oled nii suurepärane Vaatleja ja Tehnik. Memuaarid ei maininud seda, sest Cooperil polnud võimalust sinu tööd jälgida või seda hinnata. See sobis mulle. Ma sain sind kasutada mõne tavalisema ülesande täitmisel, nii et sinu töö ja tegevus ei äratanud kelleski mingit kahtlust. Isegi sinu hiljutine viibimine Kompuuter Finge'i juures sobis hästi. Cooper mainis ühte sinu eemaloleku perioodi, mille jooksul tema

matemaatikaõpingud sellevõrra intensiivistusid, et ta juba igatses sinu tagasitulekut, ükskord sa siiski ehmatasid mind.»

«Te mõtlete seda korda, kui ma viisin Cooperi trumli-šahtidesse,» pahvatas Harlan.

«Kuidas sa selle mõtte peale tuled?» küsis Twissell.

«See oli ainus kord, kus te olite minu peale tõsiselt vihane. Ma oletan nüüd, et tookord läks midagi teisiti, kui Mallansohni memuaarides.»

«Mitte just päris. Asi oli lihtsalt selles, et memuaarid ei maininud sõnagagi trumleid. Mulle näis, et kui välditi mainimast niisugust silmapaistvat Igaviku aspekti, siis tähendas see, et Cooperil puudusid vastavad kogemused. Seetõttu kavatsesin teda nii palju kui võimalik trumlitest eemal hoida. Fakt, et sina viisid poisi ülesaega, häiris mind üsna tublisti, kuid pärast ei juhtunud midagi. Asjad arenesid nii, nagu oli ette nähtud, järelikult on kõik hästi.»

Vana Kompuuter hõõrus aeglaselt käsi ning silmitses noort Tehnikut pilguga, milles segunesid üllatus ja uudishimu. «Ja kogu aeg sa aimasid, mis on lahti. See lihtsalt iiämmastab mind. Oleksin võinud vanduda, et isegi täieliku väljaõppe saanud Kompuuter poleks suutnud teha õigeid järeldusi ainult sellise informatsiooni põhjal, nagu sinul oli. Tehniku jaoks on sihuke saavutus lausa üleloomulik.» Ta kummardus ettepoole ja koputas kergelt Harlani põlvele. «Iseenesestki mõista ei valgusta Mallansohni memuaarid sinu edaspidist elu pärast Cooperi lahkumist.»

«Ma mõistan, härra,» ütles Harlan.

«Meil on siis vabadus, kui nii võib väljendada, kujundada seda nii, nagu me heaks arvame. Sul on üllatav talent, mida ei tohi lasta kaotsi minna. Arvan, et sa oled määratud millegi suurema jaoks kui paljas Tehniku-amet. Ma ei tahaks praegu anda mingit lubadust, aga küllap sa taipad isegi, et Kompuutri-koht ei ole sinu jaoks enam mägede taga.»
Harlanil oli kerge säilitada ilmetust oma tõmmus näos. Tal olid selles aastatepikkused kogemused. Ta mõtles: veel üks altkäemaks.
Aga mitte midagi ei tohtinud rajada oletustele. Tema oletusedA mis esialgu olid üpris metsikud ja põhjenduseta ja milleni ta jõudis seletamatu intuitsioonipuhangu kaudu ühel väga ebatavalisel ja erutaval ööl, olid muutunud aru-kaiks tänu sihipärasele uurimistööle filmoteegis. Oletustest oli saanud kindel teadmine nüüd, kui Twissell jutus-

tas talle kogu loo. Aga vähemalt ühes mõttes oli ta mööda lasknud. Cooper oli Mallansohn. Omaette võetult see fakt ainult parandas tema positsiooni, aga kui ta võis eksida ühe detailiga, siis võis ta eksida ka mõne teisega. Ta ei tohtinud midagi jätta juhuse hooleks. Lagedale kõigega! Asi tuleb kindlaks teha!
Ta lausus häält kõrgendamata, peaaegu nagu muuseas: «Nüüd, kus ma tean tõde, on minu vastutus samuti'suur.»
«Jah?»
«Kui habras on kogu olukord? Oletame, et juhtub midagi ettenägematut ja ma puudun päeval, mil ma oleksin pidanud õpetama Cooperile midagi õige tähtsat.»
«Ma ei mõista sind.»
(Oli see ainult Harlani kujutlus või oli neis vanades, väsinud silmades tõesti ärganud hirm?)
«Ma mõtlen, kas ring ei või järsku katkeda. Kujutleme näiteks midagi niisugust. Oletame, et ma langen mõneks ajaks rivist välja, näiteks saan ootamatu löögi pähe, ja nimelt siis, kui memuaarid kindlalt väidavad, et ma olen täie tervise juures. Kas pole siis terve plaan segamini? Või oletame koguni, et ma mingil põhjusel käitun meelega teisiti, kui seda nõuavad memuaarid. Mis siis?»
«Mis sulle niisugused mõtted pähe paneb?»
«See on loogiline. Mulle näib, et ma võin purustada ringi ühe ettevaatamatu või tahtliku teoga. Ja milline on tagajärg? Mulle näib, et minu võimuses on hävitada Igavik. Kui see aga o n nii,» lisas Harlan tasakaalukalt, «siis tuleks mulle seda ütelda, et ma oleksin hoolikam ega teeks midagi sobimatut. Ehkki minu kujutluse järgi oleks vaja üsna eripärast olukorda, mis sunniks mind niimoodi toimima.»
Twissell naeris, kuid Harlani kõrvus kõlas see võltsi ja tühjana. «See kõik on paljas targutamine, mu poiss. Midagi niisugust ei juhtu, sest ei ole juhtunud. Täisring ei katke.»
«Kes teab?» venitas Harlan. «Naine 482. Sajandist...»
«On väljaspool ohtu,» lõikas Twissell. Ta tõusis kannatamatult. «Sellel jutul ei tulegi lõppu ja mul on juba küllalt sellest juuksekarva lõhestamisest, mis ma kuulen projekti eest vastutava alamkomitee liikmetelt. Mul pole ikka veel olnud mahti sulle ütelda, miks ma su tegelikult siia kutsusin ja bioaeg aina voolab. Kas sa tuleksid minuga kaasa?»
Harlan oli rahul. Olukord oli selge ja tema võim ilmne. Twissell teadis, et Harlani] võib tulla tuju ütelda: «Mina ei taha enam Cooperiga mingit tegemist teha.» Twissell

teadis, et Harlan võib iga hetk hävitada Igaviku, rääkides Cooperile sellest, mis teda tegelikult ootab.
Harlan oli juba eile küllalt teadnud, et seda teha. Twissell oli mõelnud teda alla suruda, rääkides talle selle üles-mde erakordsest tähtsusest, aga kui Kompuuter arvas, et jääb Harlanit niimoodi sundida kuuletuma, siis ta eksis.
Harlan oli oma ähvarduse väga selgesti sidunud Noysi julgeolekuga ning Twisselli näoilme, kui ta haugatas oma on väljaspool ohtu», näitas, et ta taipas ähvarduse mõtet.

Harlan tõusis ja järgnes Twissellile.

Ruumi, millesse nad nüüd astusid, nägi Harlan esmakordselt. See oli nii suur, et paistis, nagu oleks siin mõned «seinad maha lõhutud. Nad sisenesid sellesse kitsast kori-porist; seda blokeeriv jõusirm oli avanud tee pärast hetkelist viivitust — küllaldast, et kontrollmehhanism jõuaks põhjalikult uurida Twisselli nägu.
Suurema osa ruumist täitis peaaegu laeni ulatuv kera. Avatud uksest paistis neli väikest trepiastet, mis viisid hästi valgustatud platvormile kera sisemuses.
Kerast kostis hääli ja Harlani vaatevälja ilmusid jalad, mis tulid trepist alla. Nähtavale ilmus mees ja tema taga veel üks jalgade paar. See oli Sennor Igaviku Nõukogust |ja tagumine mees oli üks neist, kellega nad koos einestasid.
Twissellile ei paistnud nende sealviibimine meeldivat. Ometi ta hääl seda ei väljendanud. «Kas alamkomitee on ikka alles siin?»
«Ainult meie kaks,» vastas Sennor ükskõikselt. «Rice ja mina. Vaatlesime veel kord seda kaunist aparaati. Oma keerukuselt ei jää see maha kosmoselaevast.»
Rice oli vatsakas mees. Ta näol oli hämmeldus nagu inimesel, kes on harjunud, et tal on alati õigus, kuid mingil seletamatul kombel leiab end vaidluses kaotaja ossa jäävat. Ta hõõrus oma mugulnina ja lausus: «Viimasel ajal pole Sennoril muud peas kui kosmosereisid.»
Sennori kiilaspea hiilgas valguse käes. «See on peenike probleem, Twissell,» ütles ta. «Ma esitan teile uhe küsimuse. Kas kosmoselennud on Reaalsuse arvutamisel positiivseks või negatiivseks faktoriks?»
«Küsimusel puudub mõte,» salvas Twissell kannatamatult. «Mis laadi kosmoselend? Millises ühiskonnas? Millistel tingimustel?»
127
«Jätke nüüd. Kindlasti on võimalik midagi väita kosmoselendude kui niisuguste kohta ka üldises mõttes.»
«Ainult seda, et need lennud on ajutine nähtus, milie huvitavus kaob kähku ja mis hääbub taas.»
«Järelikult on see kasutu,» ütles Sennor rahuldustundega, «ja seepärast negatiivne faktor. Täiesti minu seisukoht.»
«Kui te lubate,» ütles Twissell, «Cooper on varsti siin. On vaja, et saal oleks vaba kõrvalistest isikutest.»
«Igatahes, muidugi.» Sennor võttis Rice'i käevangu ja viis ta minema. Tema oraatorlik hääl kõlas selgelt veel koridoristki. «Mu kallis Rice, inimkonna kõik vaimsed võimed on perioodiliselt kontsentreeritud kosmoselendu-dele. Kõik need püüded on aga määratud liiva jooksma. Ma võiksin anda selle väite tõestuse maatriksite abil, aga olen kindel, et see on teile vahetult selge. Kui kõik pead on keskendatud kosmosele, siis vajalikud maised vahekorrad jäävad hooletusse. Ma töötan praegu väitekirja kallal, et esitada see Nõukogule. Selles ma soovitan Reaalsuse Muutust, mis täielikult kaotab kõik kosmosereiside ajastud.»
Kostis Rice'i tiiskant: «Ei saa ometi olla nii drastiline. Mõningates tsivilisatsioonides on kosmoselennud hinnaliseks kaitseventiiliks. Võtame 54. Reaalsuse 290. Sajandist, mis mulle juhtus ilma pikemata meelde tulema. Seal, teate... »
Hääled vaibusid ja Twissell ütles: «Kummaline mees see Sennor. Intellektuaalselt on ta väärt iga kahte meist ülejäänuist, aga oma väärtuse raiskab ta tühiste vaimustuste peale.»
Harlan ütles: «Kas te ei arva, et tal võib olla õigus? Ma mõtlen, kosmoselendude suhtes.»
«Kahtlen selles. Meil oleks parem võimalus otsuse langetamiseks, kui Sennor tõepoolest esitaks väitekirja, millest ta-rääkis. Kuid ta ei tee seda. Ta vaimustub millestki muust "enne, kui ta sellega maha saab, ja jätab vana asja pooleli. Aga pole viga . . .» Ta lõi lapiku peoga vastu kera, nii et see kumedalt vastu kajas, siis tõi oma käe tagas; selleks, et võtta sigaret suust. «Kas te suudate ära arvata mis see on, Tehnik?»

«See näeb välja nagu tavalisest suuremate mõõtmetega trummel, millele on kaas peale pandud,» ütles Harlan.
«Täpselt. Sul on õigus. Ära taipasid. Astume sisse.»
Harlan järgnes Twissellile kerasse. See oli küllalt suur, et mahutada neli kuni viis meest, kuid selle sisemus oli
128
täiesti ilmetu. Põrand oli pehme, kumeras seinas oli kaks aknaava. See oli kõik.
«Juhtimiskange polegi?» küsis Harlan.
«Kaugjuhtimine,» vastas Twissell. Ta libistas käe üle pehme seina ja lausus: «Kahekordsed seinad. Kogu seinte-vahe on iseennast säilitav Temporaalne Väli. See aparaat 0n trummel, mis pole piiratud trumlišahtiga, kuid võib minna allaaega madalamale Igaviku lõpp-peatusest alavikus. Tänu väärtuslikele vihjetele Mallansohni memuaarides osutus kera kavandamine ja konstrueerimine võimalikuks. Tule minuga kaasa.»
Juhtimisruumiks oli suurest toast eraldatud nurk. Har-lan astus sisse ja põrnitses süngelt tohutu suuri käigu-kange.
«Kas sa kuuled mind, mu poiss?»
Harlan võpatas ja vaatas ringi. Ta ei olnud märganud, et Twissell talle juhtimisruumi järele ei tulnud. Ta astus mehaaniliselt akna juurde ja Twissell viipas talle. «Ma kuulen teid, härra. Kas te tahate, et ma tuleksin välja?» lausus Harlan.
«Ei, mitte sugugi. Sa oled luku taga.»
Harlan hüppas ukse juurde. Tal oli järsku tunne, nagu oleks ta süda külmade, jääkülmade pihtide vahel. Twissellil oli õigus. Võtku teda Aeg, mis siin toimus?
«Kahtlemata tunned sa kergendust, mu poiss, kuuldes, et sinu vastutus on möödas. Sa olid selle vastutuse pärast mures ja kõnelesid oma kahtlustest. Mulle paistab, et ma tean, mida sa mõtlesid. Sul ei tohigi olla sellist vastutust. Kõige eest vastutan ainult mina. Kahjuks peame sind hoidma juhtimisruumis, sest on teada, et sa olid seal ja käsitsesid juhtimiskange. See on kirjas Mallansohni memuaarides. Cooper näeb sind läbi akna ja sellega on memuaaridest kinni peetud.
Peale selle palun ma sind teha viimane lülitus vastavalt juhtnööridele, mis ma veel annan. Kui sa aga tunned, et ka see on liiga suur vastutus, siis ei maksa sul erutuda. Teine, sinu omaga paralleelne kontakt on teise mehe valve all. Kui sina pole mingil põhjusel võimeline seda lülitust sooritama, siis teeb seda tema. Igaks juhuks ma katkestan nüüd raadioside juhtimisruumist väljapoole. Sa kuuled meid, aga ise meiega rääkida ei saa. Järelikult pole sul põhjust karta, et sa mingi tahtmatu hüüatusega võiksid ringi katkestada.»
Harlan vaatas abitult aknast välja. ..
Twissell jätkas: «Veel mõni hetk ja Cooper on siin ning
129
tema reis Primitiivsesse ajastusse toimub hiljemalt kahe biotunni pärast. Sellega, mu poiss, on projekt teostatud ning meie mõlemad oleme vabad.»
Harlanile tundus, et ta lämbub painajaliku hirmu keeri ses. Kas Twissell oli teda tõesti ninapidi vedanud? Kas kõigel, mis Kompuuter ütles ja tegi, oli ainult üks eesmärk — saada Harlan vaikselt juhtimisruumi luku taha? Pärast seda kui ta taipas, et Harlan teab oma tähtsust, hakkas Twissell otse kuratliku kavalusega improviseerima, hoidis Harlanit kinni vestlusega, uinutas ta tunded sõnadevalinguga, juhtis teda kord siia, kord sinna, kuni lõpuks oli aeg küps selleks, et lükata teda luku taha.
Kui kähku ja kergesti andis Twissell alla, kui Harlan viis juttu Noysile! Naisele ei tehta midagi, oli Twissell kinnitanud. Kõik minevat hästi.
Kuidas ta ometi võis seda uskuda! Kui nad ei kavatse Noysile halba teha ega teda puudutada, mis otstarve on siis trumlišahte sulgeval temporaalsel barjääril 100000-ndas? Juba see fakt üksi oleks talle pidanud reetma Twisselli kavatsused.

Ja sellepärast, et tema (narr!) tahtis uskuda, laskis ta ennast pimesi juhtida läbi nende viimaste biotundide, laskis panna end lukustatud ruumi, kus teda enam ei vajatud, isegi mitte viimase lülituse teostamiseks.
Ühe hoobiga oli temalt röövitud ta tähtsus. Trumbid tema käes olid osavalt manööverdatud kahtedeks ja Noys oli igaveseks tema käeulatusest väljas. Oodatav karistus teda ei häirinud. Noys oli igaveseks tema käeulatusest väljas.
Talle polnud pähegi tulnud, et projekt võis olla nii lõpu lähedal. See'p see oligi, mis tegi tema lüüasaamise võimalikuks.
Twisselli hääl kõlas summutatult. «Sinu ühendus katkestatakse nüüd, mu poiss.»
Harlan oli üksi, abitu, kasutu . . .

13. TEISEL POOL ALUMIST LÕPP-PEATUST

Brinsley Cooper astus sisse. Tema kõhn nägu õhetas erutusest, mis tegi ta õige nooruslikuks, hoolimata paksudest Mallansohni vurrudest, mis katsid ta ülahuult.
(Harlan nägi teda läbi akna ja kuulis teda selgesti ruumis olevast raadiost. Ta mõtles kibestunult: Mallansohni vurrud! Aga muidugi!)

Cooper sammus Twisselli poole. «Nad lasksid mu alles nüüd sisse, Kompuuter.»
«Väga õige,» ütles Twissell. «Neil olid oma juhtnöörid.»
«Kas nüüd on aeg kätte jõudnud? Ma asun teele?»
«Õige varsti.»
«Ja ma tulen tagasi? Ma näen jälle Igavikku?» Cooperi uljalt sirgest seljast hoolimata kostis ta häälest ebakindluse noot.
(Juhtimisruumis surus Harlan oma rusikasse pigistatud käed kibestustundega vastu paksu aknaklaasi, igatsedes kuidagi läbi murda ja hüüda: «Pidage! Võtke vastu minu ettepanekud, või ma . . .» Mis kasu sellest oli?)
Cooper vaatas ruumis ringi, nähtavasti mitte märgates, et Twissell oli hoidunud tema küsimusele vastamast. Ta pilk langes Harlanile juhtimisruumi aknal.
Erutatult viipas ta käega: «Tehnik Harlan! Tulge välja. Ma tahan teil enne minekut kätt suruda.»
Twissell segas vahele: «Mitte praegu, mu poiss, mitte praegu. Ta on stardipuldi juures.»
Cooper ütles: «Ohoo? Teate, tal paistab midagi viga olevat.»
«Ma rääkisin talle projekti tõelisest sisust,» selgitas Twissell: «Kardan, seda on küllalt, et panna ükskõik keda närveerima.»
«Suur Aeg, selge see! Mina tean seda nüüd juba nädalaid ja ma pole ikka veel harjunud.» Ta naerus oli midagi hüsteerialähedast. «Ma pole ikka veel suutnud paukida iOma paksu pähe, et tegelikult on see minu etendus. Ma ... Ama kardan pisut!»
«Vaevalt saab sind selle eest laita.»
«Teate, enamasti algab hirm mul kõhust. See on minu jkõige õnnetum osa.»
«Noh, see on täiesti loomulik ja läheb mööda. Nüüd aga — sinu lahkumise aeg Intertemporaalse Standardi pärgi on kindlaks määratud ja enne seda on veel vaja sulle anda viimast orienteerivat informatsiooni. Näiteks pole sa veel tegelikult näinud trumlit, mida sa kasutama hakkad.»

Järgneva kahe üinm jooksul kuulis Harlan kõike, mida Twissell ja Cooper omavahel rääkisid, hoolimata sellest, kas nad olid nähtaval või mitte. Twissell pidas Cooperile loengut. Ta loengumaneer oli veidralt suuresõnaline ja kohmakas, ning Harlan teadis selle põhjust. Cooperit

131
informeeriti ainult neist asjadest, mida ta pidi mainima Mallansohni memuaarides.
(Suletud ring. Suletud ring. Ja Harlan ei saa mingil vii. sil seda ringi purustada, anda viimast meeleheitlikku Simsoni hoopi. Ringi, ringi — ring aina keerleb ja keerleb.)
«Tavalistele trumlitele,» kuulis ta Twisselli ütlevat, «rakendatakse nii tõukavat kui ka tõmbavat jõudu, kui kasutada. selliseid termineid Intertemporaalsete jõudude puhul. Reisimisel Igaviku piirides Sajandist X Sajandisse Y on olemas täisvõimsusega lähtepunkt ja täisvõimsusega sihtpunkt.
Siin on meil aga trummel, mille trajektooril on täisvõimsusega lähtepunkt, kuid ilma võimsuseta sihtpunkt. Seda saab ainult tõugata, mitte tõmmata. Sel põhjusel ta peab kasutama energiat mitme suurusjärgu võrra kõrgemal tasemel kui tavalised trumlid. Piki trumliteed on paigutatud erilised energiatransformaatorid, mis garanteerivad küllaldase kontsentratsiooniga energiavoolu noova Solilt.
See eriline trummel, selle juhtimiskangid ja energiavarud on kõik kokku üksainus kompaktne tervik. Kümnete bioaastate vältel kammiti läbi mööduvad Reaalsused, et hankida spetsiaalseid ligatuure ja õppida spetsiaalset tehnoloogiat. Võtmeks sai 13. Reaalsus 222. Sajandis. Siin töötati välja Temporaalpressor, milleta niisugust trumlit poleks saanud ehitada. 13. Reaalsus 222. Sajandis.»
Ta kordas seda äärmiselt selgesti.
(Harlan mõtles: Pea seda meeles, Cooper! Pea meeles 13. Reaalsus 222. Sajandis, nii et sa saad selle kirja panna Mallansohni memuaarides, nii et Igaviklased teaksid, kust otsida, et nad teaksid, mida sulle ütelda, nii et sa saaksid selle kirja panna . . . Ringi, ringi — ring aina keerleb .. .)
«Trumliga pole muidugi tehtud proovisõite kaugemale kui alaviku lõpppunktini,» jätkas Twissell, «kuid see on sooritanud hea hulga retki Igavikus. Me oleme veendunud, et mingit halba toimet inimesele sel ei ole.»
«Ei saagi olla, eks?» ütles Cooper. «Ma mõtlen — ma ju ikka jõudsin sinna või muidu poleks Mallansohnil õnnestunud ehitada Välja ja ometi tal õnnestus.»
«Täpselt. Sa satud varjatud ja üksildasse kohta Amellika Ühendriikide hõredalt rahvastatud edelaosas . . .»
«Ameerika,» parandas Cooper.
«Olgu siis, Ameerika. Sajand on 24-as; või kui ütelda sajandiku täpsusega, siis 23,17-nes. Ma arvan, et seda võib soovi korral nimetada ka aastaks 2317.' Trummel, nagu sa
132
näed, on suur, palju suurem, kui sul vaja. Seda täidetakse nüüd toidu, vee, varjumis- ja kaitsevahenditega. Sa saad Üksikasjalised instruktsioonid, mis muidugi on täiesti tähendusetud kõigile teistele peale sinu. Ja ma pean sulle .inüüd südamele panema, et su esmaseks ülesandeks on selle eest hoolitseda, et mitte ükski pärismaalane ei avastaks sind enne, kui sa selleks valmis oled. Sa saad endale puurkopad, mille abil on võimalik kaevuda sügavasse mäe sisemusse ja moodustada peidik. Sa pead kiiresti eemaldama trumli sisu. See pakitakse nii, et kergendada tühjendamist.»
(Harlan mõtles: Korda! Korda! Seda kõike peab juba olema talle varem räägitud, kuid korda seda, mis peab minema memuaaridesse. Ringi, ringi. . .)
«Sa pead trumli viieteistkümne minutiga tühjaks laadima. Pärast seda pöördub trummel automaatselt tagasi lähtepunkti, viies endaga kaasa kõik tööriistad, mis on tolle Sajandi jaoks liiga kõrgel tehnilisel tasemel. Sa saad nende nimekirja. Pärast seda kui trummel tagasi pöördub, oled sa omapead.»
«Kas trummel peab nii ruttu tagasi pöörduma?» küsis Cooper.
«Kiire tagasipöördumine suurendab kordamineku tõenäosust.»

(Harlan mõtles: Trummel peab tagasi pöörduma viieteistkümne minuti jooksul, sest ta tõesti pöördus tagasi viieteistkümne minuti pärast. Ringi see käib ...)
Twissell jätkas kiirustades: «Meil ei maksa proovidagi järele teha nende vahetusvahendina käibelolevat paberiraha. Sulle antakse kaasa kulda väikeste kamakate kujul. Sul ei teki mingeid raskusi selle kulla päritolu selgitamisel, sest kõik vajalik on märgitud detailses instruktsioonis. Sa saad samasugused riided, nagu neid kannavad kohalikud elanikud või vähemalt midagi ligilähedast nende omadele.»
«Hästi,» ütles Cooper.
«Pea eriti meeles, et sa ei tohi kiirustada. Varu kohanemiseks nädalaid, kui vaja. Raja endale nii-öelda vaimne tee sellesse ajastusse. Tehnik Harlani instruktsioonid on heaks baasiks, kuid neist ei jätku. Sa saad raadiovastuvõtja, mis on valmistatud 24-nda põhimõtetel ja mis või-maldab sul olla kursis jooksvate sündmustega ning — see on veelgi tähtsam — õppida ära selle ajastu keele õige hääldamine ja intonatsioon. Tee seda põhjalikult. Ma olen kindel, et Harlani teadmised inglise keelest on suurepärased,

aga miski ei suuda asendada kohapealset emakeelset hääldust.»
«Aga mis siis, kui ma ei satu õigesse kohta. Ma mõtlen mitte aastasse 2317?» küsis Cooper.
«Kontrolli seda muidugi õige hoolikalt. Aga sa satud õigesse. See saab olema õige.»
(Harlan mõtles: See saab olema õige sellepärast,, et see oli õige. Ring keerleb .. .)
Cooper vist siiski ei näinud olevat täiesti veendunud, sest Twissell lisas: «Fookuse täpsus arvutati välja väga hoolikalt Ma kavatsesin pisut selgitada meie meetodeid ja nüüd ongi selleks paras aeg. Ühtlasi aitab see Harlanil aru saada juhtimiskangidest.»
(Äkki pöördus Harlan aknast eemale ja suunas oma pilgu juhtimiskangidele. Meeleheitekanga üks servake kerkis pisut. Mis siis, kui. . .)

Twissell pidas ikka veel Cooperile loengut kooliõpetaja-liku ülima pedantsusega ja Harlan kuulas teda ikka veel poole kõrvaga.
Twissell jätkas: «Endastmõistetavalt oli tõsiseks probleemiks otsustada, kui kaugele Primitiivsesse ajastusse objekt antud energianivoo toimel paiskub. Kõige kindlam lahendusmeetod oleks inimese saatmine alavikku sellesama trumli abil, kasutades hoolikalt gradueeritud ener-giavoogu. Niisugune meetod oleks aga tähendanud teatavat ajakulu, sest iga kord peaks see inimene sajandiku täpsusega kindlaks tegema Sajandi, sooritades astronoo-milisi vaatlusi või hankides vajalikku informatsiooni raadioside teel. See oleks aeglane ja ühtlasi ohtlik, kuna pärismaalased võiksid mehe avastada. Võib arvata, et tagajärjed oleksid meie projekti jaoks katastroofilised.
Tegelikult talitasime me järgmiselt: Me saatsime alla rangelt mõõdetud massiga koguse radioaktiivset isotoopi nioobium-94, mis kiirgab beetaosakesi ja muutub stabiilseks isotoobiks molübdeen-94. Poolestusaeg selles lagunemisprotsessis on peaaegu täpselt 500 Sajandit. Esialgse radiatsiooni intensiivsus oli teada. Intensiivsus kahaneb ajas lineaarse kineetika lihtsa seaduspärasuse järgi ja intensiivsust saab muidugi suure täpsusega mõõta.
Kui trummel jõuab oma sihtpunkti Primitiivses ajastus, paiskub isotoopi sisaldav ampull mäeküljesse ja trummel pöördub tagasi Igavikku. Sel bioaja momendil, kui ampull paiskub trumlist välja, ilmub isotoop korraga ka kõigis

tuleviku Aegades, muidugi vastavalt vanemates staadiumides.
575-ndas (aktuaalses Ajas, mitte Igavikus) avastab Tehnik isotoobi väljalaadimiskohas ampulli kiirguse kaudu ja võtab selle maapinnast välja.

Radiatsiooni intensiivsus mõõdetakse ära; sel viisil saadakse teada aeg, mille vältel isotoop lebas mäeküljes, järelikult ka Sajand, millesse trummel sattus. Viimast on võimalik kindlaks teha suure täpsusega. Niimoodi saadeti allaaega tosinaid ampulle erinevailt energiavoogude tasemeilt ja koostati kalibreerimiskõver. Kõvera täpsust kontrolliti ampullidega, mida ei saadetud Primitiivsesse ajastusse, vaid Igaviku varasematesse Sajanditesse, kus sai teostada otseseid vaatlusi.
Loomulikult tuli ette ka ebaõnnestumisi. Esimesed ampullid läksid kaotsi, kuni me õppisime arvesse võtma mitte just väga suuri geoloogilisi muutusi hilis-Primitiivse ajastu ja 575-nda vahel. Ka hilisematest ampullidest ei ilmunud kolm nähtavale 575-ndas. Arvatavasti tekkis rike avamismehhanismis ja nad paiskusid nii sügavale mäe sisemusse, et neid ei õnnestunud üles leida. Me katkestasime oma eksperimendid, kui radioaktiivse kiirguse tase tõusis nii kõrgele, et meil tekkis kartus — mõni Primitiivse ajastu elanik võib selle avastada ja hakata huvi tundma, kust niisugused radioaktiivsed laguproduktid satuvad sellesse piirkonda. Kuid meil jätkus oma tarbeks neistki ja me oleme nüüd kindlad, et suudame saata inimese ükskõik millisesse soovitud Primitiivsesse Sajandisse sajandikulise täpsusega. Te saate sellest kõigest aru, Coo-per, eks ju?»
«Suurepäraselt, Kompuuter Twissell,» vastas Cooper. «Ma olen näinud kalibreerimiskõverat, taipamata selle otstarvet. Nüüd on see mulle täiesti selge.»
Kuid Harlan oli nimelt nüüd ülimalt huvitatud. Ta vahtis sajandite skaalat. Läikiv portselanist kaar oli paigutatud metallalusele ning peened jooned jaotasid selle Sajanditeks, Detsisajanditeks ja Sentisajanditeks. Hõbedane metall kumas õrnalt läbi portselanisse lõigatud joonte ja tõi need selgelt esile. Numbrid olid niisama peenelt viimistletud ja ligemale kummardudes sai Harlan kindlaks määrata Sajandid 17 kuni 27. Juuspeen niit asus 23,17-nda Sajandi märgi kohal.
Ta oli näinud samasuguseid Aja-mõõteriistu ja küünitas peaaegu automaatselt käe tõukekangi järele. See ei reageerinud tema käesurvele. Niit jäi oma kohale,

Ta peaaegu hüppas, kui Twissell teda äkki kõnetas. «Tehnik Harlan!»
«Jah, Kompuuter,» hüüdis ta. Siis meenus talle, et teda ei kuulda. Ta astus akna juurde ja noogutas.
Twissell ütles, otsekui mõtleks ta Harlani mõtteid i «Ajamõõtja on fikseeritud allapaiskamiseks 23,17-ndasse. See ei vaja reguleerimist. Sinu ainsaks ülesandeks on sisse lülitada energiavoog õigel momendil bioajas. Skaalast paremal on kronomeeter. Nooguta, kui sa näed, kus see asub.»
Harlan noogutas.
«See jõuab nullpunkti vastupäeva liikudes. Miinus viieteistkümnendal sekundil ühenda kontakt. See on lihtne. Taipad, kuidas see käib?»
Harlan noogutas veel kord.
Twissell jätkas: «Erilist täpsust ei nõuta. Sa võid seda teha miinus neljateistkümnendal või kolmeteistkümnendal või isegi miinus viiendal sekundil, kuid palun püüa kindluse mõttes jääda siiapoole miinus kümnendat. Kui sa kord oled sulgenud kontakti, teeb sünkroniseeritud jõuülekandeseadis kõik ülejäänu ja hoolitseb selle eest, et energiatõuge toimuks täpselt nullajal. Said aru?»
Harlan noogutas uuesti. Ta taipas rohkem, kui Twissell ütles. Kui tema ise ei ühenda kontakti miinus kümne juures, hoolitsetakse selle eest juba väljaspool.
Saame hakkama kõrvalise abita, mõtles Harlan süngelt.
«On jäänud kolmkümmend biominutit,» sõnas Twissell. «Me läheme Cooperiga varustust kontrollima.»

Nad lahkusid. Uks sulgus nende järel ja Harlan jäeti üksi tõukekangiga, Ajaga (mis juba pikkamööda liikus tagurpidi nulli poole) — ja kindla teadmisega, mis tuleb teha.
Harlan pöördus aknast eemale. Ta pani käe taskusse ja tõmbas sealt pooleldi välja neuropiitsa, mis tal ikka veel taskus oli. Kogu selle aja oli ta piitsa kaasas kandnud. Ta käsi värises pisut.
Uuesti sähvatas kujutlus Simsonist, kes purustas templi.
Kusagil ajusopis keerles mõte: Kui paljud Igaviklased olid üldse kunagi kuulnud Simsonist? Kui paljud teavad, kuidas ta suri?
Oli jäänud veel ainult kakskümmend viis minutit. Ta ei teadnud päris kindlasti, kui kaua tema operatsioon aega võtab. Ta polnud päris kindel, kas sellest üldse midagi välja tuleb.
136
Kuid mis muud jäi tal üle?
Niisked sõrmed peaaegu pillasid relva enne, kui tal õnnestus selle pära lahti kruvida. Ta töötas kiiresti ja süvenenult. Kõigist plaani aspektidest tegelesid ta mõtted kõige vähem võimalusega, et ta ise võib lakata eksisteerimast. Sellel polnud tähtsust.

Miinus esimesel minutil seisis Harlan juhtimispuldi juures.
Võib-olla viimane minut elada, mõtles ta ükskõikselt Ta pilk ei näinud ruumis midagi peale mööduvaid sekundeid märkiva punase niidi tagasikaldumise. Miinus kolmkümmend sekundit.
Ta peast libises läbi mõte: See ei ole valus. See ei ole surm.
Ta püüdis mõtelda ainult Noysile. Miinus viisteist sekundit. Noys!
Harlani vasak käsi liigutas lülitit kontakti poole. Mitte kiirustada!
Miinus kaksteist sekundit.
Ühendus!
Energiaülekandeseadis asub nüüd tööle. Tõuge tuleb nullajal. Ja see jättis Harlanile veel vaid ühe manipulatsiooni — Simsoni hoobi!
Ta parem käsi liikus. Ta ei vaadanud oma paremat kätt.
Miinus viis sekundit. Noys!
Ta parem käsi lii-NULL-kus jälle, kramplikult. Ta ei vaadanud sellele.
Kas see oli olematus?

Veel mitte. Mitte veel olematus.
Harlan vahtis aknast välja. Ta ei liigutanud. Aeg möödus tema teadvusse jõudmata.
Saal oli tühi. Kohal, kus oli seisnud gigantne suletud trummel, ei olnud enam midagi.
Metallblokid, millele trummel oli toetunud, lebasid tühjalt; nende tohutu mass oli kaotanud otstarbe.
Suur saal oli sukeldunud mingist ootusest täidetud tardumusse, otsekui mingi nõiakoobas, ja ainus liikuv objekt selles oli närviliselt edasi-tagasi tammuv Twissell, kelle
137
kääbuslikkus oli kummaliseks kontrastiks saali mõõtmetele.
Harlani silmad jälgisid teda hetke ja jätsid ta siis sinnapaika.
Järsku, ilma mingi heli või liikumiseta, seisis trummel uuesti kohal, kust ta oli lahkunud. Ta oli läbinud juuspeene eraldusjoone möödunud Aja ja käesoleva Aja vahel, häirimata ainsatki õhumolekuli. .
Twissell, keda varjas Harlani silmade eest trumli kogukas kere, ilmus äkki selle tagant nähtavale. Ta tuli jooksujalu.
Ühest käeviipest piisas, et tegevusse panna mehhanismi, mis avas juhtimisruumi ukse.
Twissell tuiskas sisse peaaegu et hõisates, peaaegu lüürilises erutuses. «See on tehtud. See on tehtud. Me sulgesime ringi.» Hingeldamise tõttu ei saanud ta edasi rääkida.
Harlan ei vastanud.

Twissell vaatas aknast välja, käed surutud lapiti vastu klaasi. Harlan märkas neil vanadusest tekkinud maksa-plekke ja seda, kuidas nad värisesid. Näis, nagu oleks ta mõistus kaotanud võime või jõu eraldada tähtsat ebaolulisest ja valis nüüd vaatlusmaterjali päris huupi.
Ta mõtles väsinult: Mis tähtsus sellel on? Mis tähtsus nüüd üldse millelgi on?
Twissell sõnas (Harlan kuulis teda nagu kusagilt kaugusest): «Võin sulle nüüd ütelda, et ma olin palju rohkem mures, kui ma söandasin enesele tunnistada. Sennor ütles kunagi, et kogu asi on võimatu. Ta kinnitas,, et midagi peab juhtuma, mis seda takistab. — Mis lahti on?»
Ta pöördus Harlani veidra ümatuse peale ümber.
Harlan raputas pead ja tõi vaevu kuuldavale lämbuva pomina: «Mitte midagi.»
Twissell jättis selle tähele panemata ja pöördus kõrvale. Polnud mõistetav, kas ta rääkis Harlani või seinaga. Näis, nagu oleks ta lasknud aastatepikkusel muretsemisel sõnades vallanduda.
«Sennor,» ütles ta, «oli kahtleja. Me püüdsime talle mõistust pähe panna ja vaidlesime. Me kasutasime matemaatikat ja tõime lagedale generatsioonidepikkuse uurimistöö tulemused, mis olid saadud enne meid Igaviku bio-ajas. Sennor heitis selle kõik kõrvale ja tuli välja oma teooriaga, tsiteerides paradoksi inimesest, kes kohtab iseennast. Sa kuulsid teda sellest rääkimas. See on tema lemmikteema.
138
Sennor rõhutas, et meie teadsime oma tulevikku. Näiteks mina, Twissell, teadsin, et elan kõrge vanaduseni, vähemalt nii kaua, kuni Cooper sooritab oma reisi läbi alaviku lõpp peatuse. Ma teadsin teisi üksikasju oma tulevikust, seda, mida ma saan tegema.
Sennor tavatses ütelda, et see on võimatu. Reaalsus peab muutuma, et korrigeerida meie teadmisi, isegi kui see tähendaks, et ring kunagi ei sulgu ja Igavikku ei rajata.
Ma ei tea, miks ta nii arutles. Võib-olla ta uskus seda tõsiselt, võib olla oli see tal ainult intellektuaalne mäng või lihtsalt soov meid, ülejäänuid, šokeerida ebapopulaarse vaatevinkliga. Igal juhul jätkati projekti teostamist ja mõned osad memuaaridest hakkasid täituma. Näiteks leidsime me Cooperi täpselt selles Sajandis ja Reaalsuses, mida meile osutasid memuaarid. Juba ainuüksi see tõsiasi kummutas Sennori teooria, kuid see teda ei häirinud. Selleks ajaks oli ta hakanud huvituma millestki muust.
Ning siiski, siiski,» — ta naeris pehmelt, just nagu natuke häbenedes, tähele panemata, et sigaret oli põlenud peaaegu sõrmedeni — «polnud ma kunagi päris muretu. Midagi võis ju ikkagi juhtuda. Reaalsus, milles Igavik rajati, võis kuidagi muutuda, et takistada juhtumast tseda, mida Sennor nimetas paradoksiks. Sel juhul pidanuks see muutuma Reaalsuseks, milles Igavik ei eksisteeri. Mõnikord, magamiseks ettenähtud pimedal ajal, kui uni ei tulnud, ma peaaegu suutsin end veenda, et asi on tõepoolest nii — ja nüüd on kõik möödas ja ma naeran iseenda, raugastunud narri üle.»
Harlan lausus tasase häälega: «Kompuuter Sennoril oli õigus.»
Twissell pöördus kannapealt ümber. «Mis?»
«Projekt ebaõnnestus.» Harlani mõte hakkas jälle tööle, väljudes nagu varjust (milleks, mis eesmärgil, seda Harlan ei teadnud). «Ring ei oie suletud.»
«Millest sa räägid?» Twisselli vanad käed langesid üllatava jõuga Harlani õlgadele. «Poiss, sa oled haige. Nähtavasti mõjus pinge.»
«Ei, ei ole haige. Ainult kõigest kõrini. Teist. Iseenesest. Mitte haige. Mõõtja — vaadake ise.»
«Mõõtja?» Ristniit mõõteriistal seisis 27. Sajandil, kõvasti surutud vastu parempoolset ekstreemumit. «Mis juhtus?» Rõõm oli ta näolt kadunud. Seda asendas õudus. Harlan muutus asjalikuks. «Ma sulatasin üles sulgur-mehhanismi ja.vabastasin tõukekangi.»
«Kuidas sa said . . .»

«Mul oli neuropiits. Ma murdsin selle lahti ja kasutasin selle energiaallikat — mikroreaktorit. See töötas hetke vältel nagu keevitusaparaat. Siin on kõik, mis järele jäi.» Ta toksas jalaga nurgas lebavat pisikest metallitükikeste kuhikut.
Twissell ei taibanud midagi. «27-ndas? Sa tahad ütelda, et Cooper on 27-ndas ... »
«Ma ei tea, kus ta on,» ütles Harlan tuimalt. «Ma lükkasin tõukekangi alla, kaugemale alla kui 24. Sajand. Ma ei tea, kuhu. Ma ei vaadanud. Siis ma tõmbasin selle tagasi, ega vaadanud jälle.»
Twissell põrnitses teda, endal nägu kahvatu, haiglaselt kollaka jumega, võbiseva alahuulega.
«Ma ei tea, kus ta praegu on,» ütles Harlan. «Ta on kadunud Primitiivsesse ajastusse. Ring on murtud. Kui ma lükkasin kangi, siis mõtlesin, et kõik lõpeb kohe. Nullajal. See on lollus. Me peame ootama. Bioajas tekib hetk, mil Cooper taipab, et ta on vales Sajandis, teeb siis midagi, mida memuaarides pole, ja siis ... » Ta katkestas, siis pahvatas tehtult ja läbilõikavalt naerma.
«Mis tähtsus sel on? Ainult pisike viivitus, kuni Cooper lõplikult purustab ringi. Seda ei saa enam kuidagi takistada. Võib-olla kulub minuteid, võib-olla tunde või päevi. Mis vahe seal on? Kui viivitus lõpeb, siis pole enam Igavikku. Kas te kuulete mind? See on Igaviku lõpp.»

14. VARASEM KURITÖÖ

«Miks? Miks?»
Abitult pööras Twissell pilgu mõõteriistalt Tehnikule. Ta silmad peegeldasid hämmeldust ja lüüasaamist, mis kõlas tema hääles.
Harlan tõstis pead. Tal oli vaja lausuda ainult üks sõna: «Noys!»
«Naine, kelle sa tõid Igavikku?» küsis Twissell. Harlan naeratas kibestunult, ei ütelnud aga sõnagi. «Mis temal sellega tegemist oli? Suur Aeg, poiss, ma ei mõista.»
«Mis seal mõista on?» Harlan pahvatas välja kogu oma ahastuse. «Miks te teesklete, nagu te ei teaks? Mul oli naine. Ma olin õnnelik ja tema samuti. Me ei teinud kellelegi kurja. Teda ei eksisteerinud uues Reaalsuses. Kellele oleks see midagi tähendanud?»
Asjatult püüdis Twissell teda katkestada.
140
Harlan peaaegu karjus: «Aga Igavikus on oma printsiibid. Ma tean neid kõiki. Armuvahekorraks tuleb nõutada juba; armuvahekorrad nõuavad arvutamist; armuvahekorrad nõuavad ühiskondlikku positsiooni; armuvahekorrad on keerulised asjad. Mis oli teil kavas Noysiga ette võtta, kui kõik see siin on möödas? Istekoht purunevas lennukis? Või mugavam koht väärikate Kompuutrite ühise armukesena? Ma arvan, et nüüd te enam plaane ei tee?»
Ta lõpetas, nagu taibates oma viha asjatust, ja Twissell astus kiiresti videofoni juurde. Selle funktsioon saatjana oli ilmselt taastatud.
Kompuuter karjus sellesse, kuni sai ühenduse, ja sõnas siis: «Siin Twissell. Mitte kedagi siia sisse lasta. Mitte kedagi. Mitte kedagi. Kas te saite aru? . .. Siis hoolitsege selle eest. See käib ka Igaviku Nõukogu liikmete kohta. "See käib nimelt nende kohta.»
Ta pöördus tagasi Harlani juurde, lausudes hajameelselt; «Nad kuulavad käsku sellepärast, et ma olen vana, Nõukogu vanim liige, ja sellepärast, et nad peavad mind põrunud veidrikuks. Nad annavad mulle järele sellepärast, et ma olen põrunud veidrik.» Ta vaikis hetke nagu järele mõteldes ja jätkas siis: «Kas sa arvad, et ma olen veidrik?» ning ta nägu pöördus kiiresti Harlani poole nagu hüpiknukul.
Harlan mõtles: Suur Aeg, see mees on hull. See vapustus ajas ta hulluks.
Ta astus tahtmatult sammu tagasi, jahmudes mõttest, et ta on hullumeelse küüsis. Siis sai ta tasakaalu tagasi. Olgu mees kuitahes hull, ta oli nõrk ja isegi hullumeelsusel on varsti lõpp. Varsti? Miks mitte kohe? Mis pidas kinni Igaviku lõppu?
Twissell hakkas uuesti rääkima (tal ei olnud sigaretti sõrmede vahel ja ta käsi ei teinud tavalist liigutust selle esiletoomiseks) vaikse, veidi kavaldava häälega: «Sa ei vastanud mulle. Mõtled sa, et ma olen veider? Nähtavasti jah. Liiga veider, et minuga rääkida. Kui sa oleksid mõelnud

minule kui sõbrale, selle asemel et pidada mind kapriisseks vanameheks, kellelt võib kõike oodata, oleksid sa minuga avameelselt rääkinud oma kahtlustest, siis poleks sa toiminud nii nagu praegu.»
Harlan "kortsutas kulme. Twissell mõtles, et tema on hull. Vaat milles oli asi!
Ta lausus vihaselt: «Ma toimisin õigesti. Olen täie mõistuse juures.»
«Ma ütlesin sulle, et naine ei ole hädaohus.»
141
«Ma olin loll, et ma isegi hetkeks seda uskusin. Ma olin loll, uskudes, et Nõukogu on õiglane Tehniku vastu.»
«Kes sulle ütles, et Nõukogu sellest üldse midagi teadis?»
«Finge teadis ja ta saatis sellekohase aruande Nõukogule.»
«Ja kust sa seda tead?»
«Ma pressisin selle Finge'ilt välja, pistes talle nina alla neuropiitsa. Piitsapiug kaotab seisusevahed.»
«Sama piitsa, mis pani toime selle siin?» Twissell osutas ajamõõtjale, mille numbrilaua kohal rippus vildakalt kamakaks sulanud metall.
«Jah.»
«Tõhus piits.» Siis teravalt: «Kas sa tead, miks Finge viis asja Nõukoguni, selle asemel et ise sind käsile võtta?»
«Sellepärast, et ta vihkab mind ja et ta tahtis olla kindel, et ma kaotan oma ühiskondliku seisundi. Ta tahtis saada Noysi enesele.»
«Sa oled naiivne,» ütles Twissell. «Kui ta oleks naist enesele tahtnud, siis oleks tal olnud kerge vahekorda korraldada. Tehnik ei oleks olnud talle mingiks takistuseks Mees vihkas mind, mu poiss.» (Ikka veel ei võtnud ta sigaretti. Ilma selleta näis ta tõepoolest veider ja nikotiini plekiline sõrm, mille ta asetas rinnale, kui ta rõhutas viimast asesõna, paistis sündsusetult paljas.)
«Teid?»
«On olemas niisugune asi nagu Nõukogu poliitika, mu poiss Mitte iga Kompuutrit ei määrata Nõukogusse. Finge tahtis, et teda oleks määratud. Finge on auahne ja igatses seda hullusti. Mina panin tal tee kinni, sest pidasin teda emotsionaalselt ebapüsivaks. Kallis Aeg, ma ei taibanud kunagi täielikult, kui õigus mul oli . . . Kuula, mu poiss. Ta teadis, et sina oled minu kaitsealune. Ta nägi, et ma tõin su ära Vaatleja tööpostilt ja tegin sinust meister-Tehniku. Ta nägi sind pidevalt minu ülesandel töötamas. Kuidas oleks ta veel tõhusamalt saanud mind haavata ja minu mõju hävitada? Kui ta suudaks tõestada, et minu lemmik-Tehnik on süüdi kohutavas kuriteos Igaviku vastu, heidaks see varju ka minule. See võiks sundida mind esitama Igaviku Nõukogule lahkumisavalduse ja kes sinu arvates oleks loomulik järeltulija?»
Ta tühi käsi liikus huulte juurde ja kui ta märkas, et sigaretti pole, vaatas ta mitte midagi nägeva pilguga sõrme ja pöidla vahelist tühja kohta.
Ta pole sugugi nii rahulik, kui .ta püüab näida, mõtles
142
Harlan. Ta ei saagi olla. Aga miks räägib ta kogu seda jama praegu? Nüüd, kus Igavik on lõppemas?
Aga miks ta siis ei lõpe? Kohe! «Kui ma sul hiljuti lubasin minna Finge'i juurde, ma pooleldi haistsin ohtu. Aga Mallansohni memuaarid ütlesid, et sa olid möödunud kuul ära ja ma lihtsalt ei leidnud teist kohast põhjust sinu äraolekuks. Õnneks Finge ei kasutanud oma trumpe.»
«Mis mõttes?» küsis Harlan tülpinult. Õigupoolest ei huvitanud see teda üldse, aga Twissell aina rääkis ja lihtsam oli teda kuulata, kui püüda sulgeda oma kõrvu.
«Finge'i ettekande pealdis kõlas nii: «Tehnik Andrew Harlani ebaprofessionaalsest käitumisest». Vaadake, tema on truu Igaviklane, rahulik, erapooletu, mitteerutuv. Ta jättis raevutsemise ja minule kallaletungimise Nõukogu hooleks. Õnnetuseks temale ei teadnud ta

midagi sinu tõelisest tähtsusest. Ta ei taibanud, et iga teade, mis puudutas sind, antakse kohe edasi minule, kui selle ülimalt suur tähtsus pole kohe esimesel pilgul selge.»
«Te ei rääkinud mulle sellest midagi?»
«Kuidas ma saingi? Ma kartsin teha iriidagi niisugust, mis võiks sind häirida käsil oleva projekti kriitilises järgus. Ma andsin sulle kõik võimalused pöörduda oma probleemidega minu poole.»
Kõik võimalused? Harlani suu virildus umbusklikult, aga siis ta mõtles Twisselli murelikule näole videofõni-ekraanil, kui ta oli küsinud, kas Harlanil pole talle midagi ütelda. See oli eile. Alles eile.
Harlan raputas pead, kuid pööras oma näo kõrvale. Twissell ütles tasakesi: «Ma taipasin otsekohe, et ta oli nimme meelitanud sind järelemõtlematult tegutsema.» Harlan vaatas üles. «Te teate seda?» «Üllatab see sind? Ma teadsin, et Finge ihub minu peale hammast. Ma tean seda juba pikemat aega. Ma olen vana mees, mu poiss. Ma tean neid asju. Kuid on olemas mooduseid, kuidas saab kontrollida kahtlasi Kompuutreid. On olemas mõned Ajast välja nopitud kaitseseadeldised, mida ei ole paigutatud muuseumidesse. Mõned neist on teada ainuüksi Nõukogule.» Harlan mõtles kibedusega barjäärile 100 000-nda ees. «Aruandest ja sellest, mis ma ise teadsin, oli kerge järeldada, mis oli juhtunud.»
Harlan küsis äkki: «Ma arvan, Finge kahtlustas teid nuhkimises?»
«Seda ta võis teha. See ei üllataks mind.»
143
Harlan mõtles tagasi oma esimestele päevadele koos Finge'iga, kui Twissell esmakordselt ilmutas ebatavalist huvi noore Vaatleja suhtes. Finge ei teadnud midagi Mallansohni projektist ja teda oli huvitanud Twisselli vahelesegamine. «Olete te kunagi kohanud Vanemkompuuter Twisselli?» oli ta kord küsinud ja sellele nüüd tagantjärele mõeldes võis Harlan veelgi meenutada terava rahutuse täpset kõlavarjundit mehe hääles. Juba nii varakult pidi Finge'is olema tekkinud kahtlus, et Harlan on Twisselli käealune. Tema vaen ja vihkamine pidid juba sealt saama alguse.
«Niisiis, kui sa oleksid tulnud minu juurde . .. » alustas Twissell uuesti.
«Tulnud teie juurde?» hüüatas Harlan. «Aga terve Nõukogu?»
«Tervest Nõukogust tean ainult mina seda.» «Te ei rääkinudki neile midagi?» Harlan püüdis olla pilkav.
«Ei, mitte silpigi.»
Harlan tundis palavlikku erutust. Ta riided otsekui läm-matasid teda. Kas see lummus kestab igavesti? Rumal, kohatu lobisemine! Milleks? Mispärast?
Miks Igavik ei lõpe juba kord? Miks ei haara neist kinni mitte-Reaalsuse puhas rahu? Suur Aeg, mis oli valesti?
«Sa ei usu mind?» küsis Twissell.
Harlan otse karjus: «Miks ma peaksin uskuma? Nad tulid, et mind näha, eks ole? Sellel hommikueinel. Miks nad seda tegid, kui nad ei teadnud midagi aruandest? Nad tulid vaatama veidrat olendit, kes oli rikkunud Igaviku seadusi, kuid kes tuli veel üheks päevaks jätta puutumata. Veel üks päev ja siis oleks projekt valmis. Nad tulid jõllitama homset, mida nad ootasid.»
«Mu poiss, midagi niisugust ei olnud. Nad tahtsid sind näha ainult puhtinimlikust uudishimust. Nõukogu liikmed on ka inimesed. Nemad ei saanud olla tunnistajaks trumli lõplikul väljasaatmisel, sellepärast et Mallansohni memuaarid ei asetanud neid tegevuspaika. Nad ei saanud intervjueerida Cooperit, kuna memuaarid ei rääkinud sellest. Ent ometi tahtsid nemadki osa võtta. Püha Aeg, poiss, kas sa ei mõista, et nad võisid seda tahta? Sina olid lähim objekt, milleni nad küündisid, nii nad tõid su lagedale ja vahtisid sind.»
«Ma ei usu teid.»
«See on tõsi.»

144
«Kas on?» lausus Harlan. «Ja sel ajal kui me sõime, rääkis Nõukogu liige Sennor inimesest, kes kohtab iseennast. Ilmselt ta teadis minu ebaseaduslikest reisidest 482. Sajandisse ning sellest, et ma peaaegu kohtasin iseennast. Ta lõbustas ennast kenasti minu kulul.»
«Sennor? Sind häiris Sennor? Kas sa ei tea, milline kaastundmust äratav kuju ta on? Tema koduvik on 803. Sajandis, ühes neist vähestest kultuuridest, kus inimkeha meelega moonutatakse, et viia seda aja esteetiliste nõuetega kooskõlla. Noorukieas muudetakse see karvutuks.
Tead sa, mida see tähendab inimese arengu järjepidevuses? Muidugi sa tead. Moonutamine teeb inimese erinevaks tema esivanematest ja järeltulijatest. 803-nda mehed vaevalt sobivad Igaviklasteks; nad on meist teistest liialt erinevad. Vähesed neist valitakse Igavikku. Sennor on oma Sajandist ainus, kes kunagi saab istuma Nõukogus.
Kas sa ei taipa, kuidas see tema peale mõjub? Sa ju mõistad, mis tähendab, kui tulevik on ohus. On sulle iial pähe tulnud, et Nõukogu liikme tulevik võib olla ohus? Sennor peab kuulama diskussioone tema Reaalsuse kaotamisest just sellesama iseloomuliku joone pärast, mis teeb tema meie hulgas nii silmatorkavaks. Ja selle kaotamine jätaks tema järele ühena oma generatsiooni vähestest esindajatest, kes on nii moonutatud nagu tema. Ühel päeval see juhtub.
Ta leiab pelgupaika filosoofias. Ta kompenseerib oma ebardlikkust, püüdes vestluses haarata ohje enda kätte sellega, et leierdab ebapopulaarseid ja vastuvõtmatuid seisukohti. Tema paradoks inimesest, kes kohtab iseennast, on just meie plaani pihta sihitud. Nagu ma sulle ütlesin, kasutas ta seda, et ennustada meie projekti läbikukkumist, ja need olime meie, Nõukogu liikmed, keda ta püüdis õrritada, mitte sina. Sellel polnud sinuga midagi pistmist. Mitte kõige vähematki!»
Twissell oli hoogu sattunud. Oma pika innustunud jutu jooksul ta näis unustavat, kus ta oli ja milline katsumus neid ees ootas. Temast sai jälle kiiresti žestikuleeriv gnoom, keda oli raske rööpast välja viia ja keda Harlan nii hästi tundis. Ta isegi näpsas oma varrukataskust sigareti ja vähe puudus, et ta oleks selle süüdanud.
Aga siis ta peatus, pöördus äkki ja vaatas jälle Harla-nile, otsis oma sõnadekuhila alt välja selle, mis Harlan oli öelnud, just nagu poleks ta käesoleva momendini seda korralikult kuulnud.
145
«Mida sa sellega mõtled,» küsis ta, «et sa peaaegu kohtasid iseennast?»
Harlan jutustas talle lühidalt kõigest ja jätkas: «Teie ei teadnudki seda?»
«Ei.»
Valitses mõni hetk vaikust. See oli Harlanile niisama teretulnud nagu lonks vett palavikuhoos visklevale haigele.
Twissell küsis: «Kas selles on asi? Aga mis siis, kui sa oleksid kohanud iseennast? «Ma ei kohanud.»
Twissell jättis selle tähele panemata. «Alati on ruumi juhuslikule variatsioonile. Lõputu arvu Reaalsuste juures pole olemas sellist asja nagu determinism. Oletame, et Mallansohni Reaalsuses, eelmises tsüklis .. .»
«Tsüklid korduvad igavesti?» küsis Harlan imestusega, mida ta suutis veel enesest välja pigistada.
«Kas sina mõtled et ainult kaks korda? Kas sa arvad, et kaks on maagiline arv? Tegemist on tsüklite lõpmatu hulgaga lõplikus bioajas. Täpselt samuti nagu sa võid vedada pliiatsiga lõpmatuseni ringjoont pidi ringi ja ikka jälle ringi, aga samal ajal piirad vaid lõplikku pindala. Eelmistes tsüklites sa ei kohanud iseennast. Ainult ühel juhul — käesolevas tsüklis — võimaldas asjade statistiline ebakindlus sul kohata iseennast. Reaalsus pidi muutuma, et kohtumist takistada ja uues Reaalsuses sa ei saatnud Cooperit tagasi 24-ndasse, vaid ... »

«Mis mõtet on kogu sellel jutul?» hüüdis Harlan. «Mida te tahate sellega saavutada? Kõik on juba tehtud. Kõik. Jätke mind nüüd üksi! Jätke mind üksi!»
«Ma tahan, et sa teaksid: sa tegid valesti. Ma tahan, et sa taipaksid, kui vääralt sa talitasid.»
«Ma ei teinud midagi valesti. Ja isegi, kui ma tegin, siis — see on tehtud.»
«Aga see ei ole tehtud. Kuula nüüd veel õige natuke.» Twisselli hääl oli muutunud pooleldi laulvaks, sellest kõlas ahastust ja otse lipitsevat õrnust. «Sa saad oma naise. Ma lubasin seda. Ma luban seda ikka veel. Talle ei juhtu midagi. Sinuga ei juhtu midagi. Ma tõotan sulle seda. Ma isiklikult granteerin seda.»
Harlan vaatas talle suurisilmi otsa. «On liiga hilja. Mis sellest enam kasu on?»
«Ei ole liiga hilja. Asi ei ole parandamatu. Sinu abiga võib see meil veel õnnestuda. Sa pead mind aitama.

Sa pead taipama, et sa käitusid valesti. Ma püüan sulle seda selgeks teha. Sa pead tahtma olematuks muuta seda, mis sa tegid.»
Harlan lakkus kuiva keelega kuivanud huuli ja mõtles: ta o n hull. Tema mõistus ei suuda tõtt tunnustada — või ,teab Nõukogu järsku veel mingit väljapääsu?
Kas nad teadsid? Kas nad teadsid? Kas nad suutsid tühistada Muutuste'kohtuotsuse? Kas nad suutsid peatada Aega või panna seda tagurpidi liikuma?
«Teie lukustasite mind juhtimisruumi ja arvasite, et saate hoida mind abituna, kuni kõik on möödas.»
«Sa ütlesid, et sa kardad, et sinuga võib midagi juhtuda, et sa võib-olla ei suuda oma osa lõpuni viia.»
«See oli mõeldud ähvardusena.»
«Mina võtsin seda täht-tähelt. Andesta mulle. Sa pead mind aitama.»
Siis selleni jõudis asi välja. Harlani abi oli vajalik. Oli ta hull? Või oli Harlan ise hull? Kas hullumeelsusel oli tähendust? Või kas üldse millelgi oli tähendust, kui nii võtta?
Nõukogu vajas tema abi. Selle abi eest olid nad nõus talle lubama ükskõik mida. Noysi. Kompuutri kohta. Mida kõike nad talle ei lubanud? Ja kui tema abi enam ei vajata, mida ta siis saaks? Teist korda ta end enam narriks teha ei lase.
«Ei!» ütles ta.
«Sa saad Noysi.»
«See tähendab, et Nõukogu nõustub rikkuma Igaviku seadusi, kui kord hädaoht on õnnelikult möödas! Ma ei usu seda.» Kuidas sai sellest ohust õnnelikult mööda minna, küsis temalt ta viimane raas kainet mõistust. Mis ;see kõik kokku tähendas?
«Nõukogu ei saa iialgi midagi teada.»
«Kas teie oleksite nõus rikkuma seadust! Te olete ideaalne Igaviklane. Kui hädaoht on möödas, siis talitate te jälle seadusetähe järgi. Te ei suudaks teisiti toimida.»
Twisselli põsenukkidele tekkis laiguti puna. Vanast näost valgus ära kogu kavalus ja jõud. Järele jäi ainult kummaline kurbus.
«Ma pean sinu suhtes oma sõna ja rikun seadust,» ütles twissell, «põhjusel, mida sa ei aimagi. Ma ei tea, kui palju meile on jäänud aega, enne kui Igavik kaob. Võib-olla tunde, võib-olla kuid. Kuid ma olen raisanud nii palju

aega lootuses tuua sind mõistusele, et ma raiskan pisut veel. Kas sa kuulad mind? Palun!»
Harlan kõhkles. Siis, olles veendunud kõigi asjade mõttetuses, ütles ta väsinult: «Jätkake.»

Minust räägitakse (alustas Twissell), et ma sündisin vanana, et ma murdsin oma piimahambad Mikro-Kompuutapleksil, et ma hoian oma käsikompuutrit pidžaama taskus, kui ma magan, et minu aju koosneb tibatillukestest paralleelselt ühendatud jõureleedest ja et iga minu vere-lible on mikroskoopiline ruumi-ajakaart, mis ujub kompuutriõlis.

Kõik need jutud on pikkamööda ulatunud minugi kõrvu ja ma arvan, et pean nende üle veidi uhke olema. Võibolla, et ma kõnnin ringi isegi neid raasuke uskudes. See on vanast mehest rumal, kuid see teeb elu pisut kergemaks.
Üllatab see sind? Et ma pean otsima vahendeid, kuidas muuta elu veidi kergemaks? Mina, Vanemkompuuter Twissell, Igaviku Nõukogu vanim liige?
Võib-olla sellepärast ma suitsetangi. Oled sa kunagi sellele mõelnud? Sa mõistad, et mul peab selleks olema mingi põhjus. Üldiselt on Igavik mittesuitsetav ühiskond ja seda on ka enamik Ajast. Ma olen sellest sageli mõelnud. Mõnikord ma mõtlen, et see on mäss Igaviku vastu. Mingi aseaine suuremale mässule, mis ebaõnnestus ...
Ei, ei, ära tee väljagi. Pisar või paar ei tee mulle häda ja see pole teesklus, usu mind. Asi on lihtsalt selles, et ma pole kaua aega oma minevikule mõtelnud. Ei ole meeldiv seda teha. Mängus oli muidugi naine, nagu sinugi afääri puhul. See ei ole kokkusattumus. Kui veidi järele mõtelda, siis on selge, et see on peaaegu möödapääsmatu. Igaviklane, kes peab maha müüma perekonnaelust tuleneva normaalse rahulduse peotäie perfolintide eest, on küps nakkuse jaoks. See on üks põhjusi, miks Igavik peab tarvitusele võtma ettevaatusabinõud, mida ta ka teeb. Ja ilmselt sellepärast kalduvadki Igaviklased vahetevahel nii teravmeelselt vältima neidsamu ettevaatusabinõusid.
Ma mäletan oma tüdrukut. Võib-olla on minust rumal seda teha. Ma ei mäleta midagi muud tollest bioajast. Minu vanad kolleegid on minu jaoks ainult nimed arhiivi-dokumentides ja Muutused, mida ma juhendasin — kõik peale ühe —, on ainult andmed Kompuutapleksi

mäluplokkides. Siiski — teda mäletan ma väga hästi. Võibolla sina suudad seda mõista.
Minu taotlus vahekorraks seisis pikka aega registreeritult, ja pärast seda, kui olin saavutanud Nooremkompuutri kraadi, määrati mulle tüdruk. Selgus, et tütarlaps oli sellest samast Sajandist, 575-ndast. Ma nägin teda muidugi esmakordselt alles pärast määramist. Ta oli intelligentne ja lahke. Mitte ilus, isegi mitte kena, aga noh, mina, isegi noorena (jah, ma olin kunagi noor, hoolimata minu kohta käivatest müütidest) ei saanud oma välimusega kiidelda. Temperamendi poolest me sobisime teineteisega, tema ja mina, ja kui ma oleksin olnud mees Ajas, oleksin olnud uhke, et tema on mu naine. Ma ütlesin talle seda mitmel korral. Ma usun, see meeldis talle. Ma tean, see oli tõsi. Mitte kõigil Igaviklastel — kes teatavasti peavad leppima selliste naistega, nagu Arvutamine neile lubab — ei vea nagu minul.
Nagu võis arvata, pidi ta oma Reaalsuses surema noorelt. Ükski tema analoogidest polnud vahekorraks kättesaadav. Alguses võtsin ma seda filosoofilise rahuga. Lõppeks oli just tema lühike eluiga see, mis võimaldas tal minuga elada, ilma et ta sealjuures kahjustavalt oleks mõjustanud Reaalsust.
Nüüd on mul sellepärast häbi, et ma siis rõõmustasin tema lühikese elu üle. See tähendab, päris alguses. Ainult alguses.
Ma külastasin teda nii sageli, kui ruumi-ajakaart seda lubas. Ma kasutasin ära iga minuti, loobusin söögiaegadest ja unest, kui vaja, ja nihutasin häbitult edasi oma töökoormat, kui vähegi sain. Tema armastusväärsus ületas mu suurimadki lootused ja ma armusin temasse. Ütlen otsekoheselt — minu kogemused armastuses on väga väikesed ja püüda mõista seda Vaatluse kaudu Ajas on üsna kahtlane üritus. Ent niipalju kui mina aru sain, olin ma armunud. See, mis algas emotsionaalse ja füüsilise vajaduse rahuldamisega, muutus nüüd palju enamaks. Tema ähvardavalt ligiolev surm lakkas olemast mugavus ja muutus õnnetuseks. Ma Kavandasin ta elu. Ma isegi ei läinud Elukavan-damise osakonda. Ma tegin seda ise. Ma kujutlen, et see sind üllatab. See oli vääriti käitumine, kuid see polnud veel midagi võrreldes kuritegudega, mis ma sooritasin hiljem.
Jah, mina, Laban Twissell. Vanemkompuuter Twissell. Kolmel erineval korral tuli ja möödus hetk bioajas, mille

jooksul mina ise lihtsa käiguga oleksin võinud muuta tema isiklikku Reaalsust. Loomulikult oli mul teada, et Nõukogu ei sanktsioneeriks ühtki isiklikest motiividest ajendatud Muutust. Sellest hoolimata hakkasin end tundma isiklikult vastutavana tema surmas. Minu hilisemad sammud olid osaliselt tingitud nimelt sellest tundest.
Ta jäi rasedaks. Ma ei võtnud midagi ette, olgugi et ma pidanuksin. Mina olin välja töötanud tema Elukavandi ja kohandanud seda meie vahekorraga ning ma teadsin, et õige suure tõenäosusega on meie kooselu tulemuseks tema rasestumine. Nagu sa võib-olla tead, Ajast toodud naised vahetevahel rasestuvad Igaviklastest, ehkki seda püütakse vältida. Seda juhtub. Et aga ühelgi Igaviklasel ei tohi olla lapsi, siis sellised rasedused katkestatakse valutult ja ohu-tult. Selleks on palju meetodeid.
Minu Elukavandus näitas, et ta sureb enne sünnitamist, nii ei võtnud ma tarvitusele mingeid ettevaatusabinõusid. Ta oli õnnelik oma raseduses ja ma tahtsin, et ta oleks seda lõpuni. Nii ma ainult vaatasin pealt ja püüdsin naeratada, kui ta mulle ütles, et tunneb elu eneses liigu-tavat.
Siis aga juhtus midagi. Ta sünnitas enneaegselt.. .
Ma ei imesta põrmugi, et sa mind niimoodi vaatad. Mul oli laps. Päris oma laps. Tõenäoliselt sa ei leia ühtki teist Igaviklast, kes seda enda kohta võiks ütelda. See oli juba rohkem kui ebasünnis käitumine. See oli tõsine kuritegu. Ja ikkagi polnud see veel mitte midagi.
Seda ma polnud oodanud. Sünd ja sellega seoses olevad probleemid olid elu aspekt, milles mul oli liialt vähe kogemusi.
Olin paanikas. Võtsin uuesti kätte tema Elukavandi ja leidsin elava lapse alternatiivse lahendina madala tõenäosusega kõrvalharule, mille ma olin kahe silma vahele jätnud. Professionaalsel Elukavandajal poleks see jäänud
märkamata ja olin talitanud valesti, usaldades nii palju oma võimeid.
Aga mis ma sain nüüd teha?
Ma ei saanud last tappa. Emal oli veel kaks nädalat elada. Ma otsustasin lasta lapsel selle aja elada koos temaga. Kaks nädalat õnne pole just ülemäära suur kingitus.
Ema suri ettenähtud ajal ja ettenähtud viisil. Ma istusi tema toas kogu ruumi-ajakaardi poolt lubatud aja ja min valu oli seda teravam, et ma olin üle aasta täie teadmisega oodanud seda surma. Hoidsin kätel oma ja tema poega.

Jah, ma jätsin lapse elama. Mis sind niimoodi karjatama pani? Kas sina kavatsed mind hukka mõista?
Sul pole aimugi,- mida tähendab hoida süles aatomikest iseendast, oma elust. Minul võib närvide asemel olla Kompuutapleks ja vereringeks ruumi-ajakaardid, kuid ma ikkagi tean.
Ma lasksin tal elada. Ma panin toime ka selle kuriteo. Ma andsin ta sobiva organisatsiooni hoole alla ja kui osutus võimalikuks, siis käisin seal (ranges ajalises järjekorras, isegi kooskõlas bioajaga), et maksta vajalikku ülal-pidamisraha ja jälgida poisi kasvamist.
Niimoodi möödus kaks aastat. Perioodiliselt kontrollisin ma poisi Elukavandit (nüüd olin juba harjunud seda reeglit rikkuma) ja olin rõõmus, kui leidsin, et polnud mingeid märke tema olemasolu kahjulikust toimest siis-aktuaal-sele Reaalsusele, igatahes mitte selliseid, mille tõenäosus oleks olnud suurem kui 0,0001. Poiss õppis kõndima ja ütlema esimesi sõnu oma pudikeeles. Teda ei õpetatud kutsuma mind «papaks». Kelleks selles lastehoolekande-asutuses töötavad Aegurid mind ka iganes pidasid, minule nad sellest ei rääkinud. Nad võtsid oma raha ega ütelnud midagi.
Ja siis, kahe aasta pärast, tuli Igaviku Nõukogu ees arutusele Muutus, mis riivas ka 575-ndat. Mind oli äsja ülendatud Prokompuutriks ja pandi nüüd selle Muutuse eest vastutama. See oli üldse kõige esimene Muutus, mille teostamine jäeti täielikult minu hooleks.

Olin muidugi mõista uhke, kuid ühtlasi ka mures. Minu poeg oli sissetungija selles Reaalsuses. Vaevalt võis loota, et tal on analooge. Mõte, et tal tuleb lakata eksisteerimast, kurvastas mind.
Ma töötasin Muutuse kallal ja olen praegugi veel uhke, et tegin tollal veatu töö. See oli minu esimene. Kuid ma andsin alla kiusatusele. Ma alistusin seda kergemini, et minu jaoks oli see juba vana lugu. Minust oli saanud paadunud kurjategija. Ma töötasin oma poja jaoks uues Reaalsuses välja uue Elukavandi, olles kindel selles, mis ma eest leian.
Aga siis istusin ma kakskümmend neli tundi oma kabinetis söömata ja magamata ning võitlesin lõpetatud Elu-kavandiga. Ma rassisin selle kallal meeleheitlikult, et leida viga. Selles ei olnud viga.
Järgmisel hommikul ei esitanud ma ikka veel Muutuse plaani Nõukogule kinnitamiseks. Selle asemel ma töötasin
151
välja ruumi-ajakaardi, kasutades ligikaudse arvutuse ebatäpseid meetodeid (lõpuks ei pidanud ju see Reaalsus kestma kuigi kaua), ja sisenesin Aega hetkel, mis oli rohkem kui kolmkümmend aastat ülesaega minu lapse sünnist.
Ta oli kolmkümmend neli aastat vana, niisama vana kui ma ise. Ma tutvustasin end kauge sugulasena ja kasutasin selleks oma teadmisi tema ema perekonna kohta. Tal polnud aimugi, kes on ta isa, ei mingit mälestust sellest, et ma külastasin teda ta lapsepõlves.
Ta oli aeronautika insener. 575-ndas tunti poolt tosinat õhusõidumoodust (nagu aktuaalseski Reaalsuses) ning minu poeg oli oma ühiskonna õnnelik ja edukas liige. Ta oli abielus ja ta naine armastas teda kõigest südamest, kuid ma teadsin, et nad ei saa lapsi. Reaalsuses, milles minu poeg poleks eksisteerinud, naine ei olekski üldse abiellunud. Ma teadsin seda kõike juba algusest peale. Ma teadsin, et abielu ei avalda kahjulikku mõju Reaalsusele. Vastupidisel juhul mu südametunnistus poleks lubanud lasta poisil elada. Ma ei ole täiesti kõlvatu.
Ma veetsin terve päeva oma pojaga. Ma vestlesin temaga tagasihoidlikult nagu võõras, naeratasin viisakalt ja lahkusin ükskõiksel ilmel, kui ruumi-ajakaart seda nõudis. Aga oma ükskõiksuse maski all ma jälgisin teda ahnelt, imesin endasse iga ta liigutuse, püüdsin teda sulgeda oma südamesse, elades koos temaga üheainsa päeva Reaalsuses, mis järgmisel päeval (bioaja järgi) pidi lakkama eksisteerimast.
Kuidas ma igatsesin külastada ka oma naist Ajavahemikus, milles ta elas, kuid ma olin juba ära kasutanud iga sekundi, mis oli mulle kättesaadav. Ma ei julgenud isegi selleks Aega siseneda, et ise nähtamatuks jäädes teda näha.
Ma pöördusin tagasi Igavikku ning veetsin viimase kohutava öö asjatult heideldes sellega, mis tulema pidi. Järgmisel hommikul esitasin oma arvutused koos soovitustega Muutuseks.

Twisselli hääl oli kahanenud sosinaks ja vaibus nüüd. Ta istus, õlad längus, pilk suunatud põrandale oma põlvede vahel ning vaheliti sõrmed haakusid aeglaselt pigistuseks ja lõdvenesid jälle.
Harlan, kes ootas asjatult veel mõnda sõna vana mehe suust, köhatas ebaledes. Ta leidis, et tunneb kaasa mehele,
182
haletseb teda hoolimata neist paljudest kuritegudest, mis ta oli sooritanud.
«Ja see oli kõik?» küsis ta.
«Ei, kõige halvem . . . kõige halvem oli ees ...» sosistas Twissell. «Mu pojal leidus siiski analoog. Uues Reaalsuses mu poeg eksisteeris — halvatud alakehaga sant, juba neljandast eluaastast peale. Nelikümmend kaks aastat voodis, tingimustes, mis ei lasknud mul rakendada tema puhul 900-ndast tuntud närvide uuendamise tehnikat, või isegi korraldada, et ta elu lõpeks valutult.

See uus Reaalsus kestab ikka veel. Minu poeg on ikka veel seal, Sajandi vastavas osas. Mina andsin talle niisuguse saatuse. See oli minu mõistus ja minu Kom-puutapleks,-mis leidsid tema jaoks selle uue elu, ja minu sõna, mis andis käsu Muutuseks. Ma olin tema ja ta ema pärast toime pannud rea kuritegusid, kuid mulle on alati tundunud, et ehkki rangelt kooskõlas minu Igaviklase-vandega, on see viimane tegu ometi minu suurim roim — roim, mida ei saa andestada.»

Selle peale ei olnud midagi ütelda ja Harlan ei ütelnudki midagi.

«Aga nüüd sa näed,» lausus Twissell, «miks ma mõistan sind, miks ma olen nõus sul laskma kätte saada oma väljavalitut. See ei kahjustaks Igavikku ja oleks mingil määral nagu lunastuseks minu kuriteole.»

Ja Harlan uskus. Järsku, ainsal meelemuutuse hetkel, ta uskus kõike!

Harlan laskus põlvili ning tõstis kokkupigistatud rusikad oma meelekohtadele. Ta langetas pea ja õõtsutas end aeglaselt, haaratuna metsikust ahastusest.

Ta oli minema heitnud Igaviku ja kaotanud Noysi — ja ometi oleks ta võinud säästa ühe ja hoida enesele teise, kui ta poleks andnud oma Simsoni-hoopi.

15. OTSINGUD PRIMITIIVSES AJASTUS

Twissel raputas Harlanit õlgadest. Vana mehe hääl hüüdis tungivalt tema nime.

«Harlan! Harlan! Aja nimel, ole mees!»

Pikkamööda kerkis Harlan meeleheitemülkast. «Mis me peame tegema?»

«Kindlasti mitte seda. Mitte alistuma meeleheitele. Kõigepealt kuula mind. Unusta oma Tehniku-arvamus Igavikust ja vaata seda läbi Kompuutri silmade.   Kogu

lugu on palju keerukam. Kui sa varieerid midagi Ajas ja tekitad Reaalsuse Muutuse, siis võib Muutus aset leida otsekohe. Miks?»

«Sellepärast, et teie variatsioon teeb Muutuse paratamatuks?» vastas Harlan hädiselt.

«Kas teeb? Sa võiksid ju tagasi minna ning oma variatsiooni tagasi võtta, kas pole?»

«Ma arvan küll, ehkki ma ei ole seda kunagi teinud. Ega ole kuulnud, et keegi teine seda oleks teinud.»

«Õige. Harilikult pole mingit mõtet variatsiooni tagasi võtta ja nii see toimubki nagu planeeritud. Kuid siin on meil midagi hoopis muud — ettekavatsemata variatsioon. Sa saatsid Cooperi väärasse Sajandisse ja ma olen otsustanud selle variatsiooni tagasi võtta ning Cooperi uuesti siia tuua.»

«Aja nimel, kuidas?»

«Ma ei ole veel päris kindel, kuidas, aga peab leiduma mingi tee. Kui ei oleks pääseteed, oleks variatsioon tagasivõtmatu ja Muutus toimuks silmapilkselt. Aga Muutust pole toimunud. Meie oleme ikka veel Mallansohni memuaaride Reaalsuses. See tähendab, et variatsioon on tagasivõetav ja see võetakse tagasi.»

«Mis?» Harlanile tundus, et ta näeb kurja und, mis muutub aina sügavamaks ja süngemaks ja ähvardab neelata tema viimase selge mõtte.

«Peab leiduma mingi tee Ajaringi kinnilappimiseks, tema taassulgemiseks. On ülimalt tõenäoline, et me suudame leida selle tee. Senikaua kui meie Reaalsus eksisteerib, võime olla kindlad, et lahendi olemasolu tõenäosus on kõrge. Kui me mingil momendil teeme väära otsuse, kui tõenäosus ringi sulgeda langeb allapoole teatavat kriitilist suurust, siis Igavik kaob. Mõistad sa?»

Harlan polnud kindel, kas ta mõistab. Ta ei püüdnudki väga. Ta tõusis aeglaselt püsti ja tuikus toolile istuma. «Tähendab, te mõtlete, et me saame Cooperi tagasi.».

«Jah, ja saadame ta õigesse kohta. Kui tabame ta trumlist väljumise hetkel, siis võib ta lõpetada reisi ettemääratud kohas 24-ndas, mitte rohkem kui ainult mõned bio-tunnid või, ütleme, kõige rohkem mõned biopäevad vanemana. See oleks muidugi variatsioon, kuid kahtlemata mitteküllaldane. Reaalsust võib see kõigutada, mu poiss, aga ei kummuta.»
«Aga kuidas me ta kätte saame?»
«Me teame, et on olemas tee, muidu Igavik praegusel hetkel enam ei eksisteeriks. Et teada saada, milline see
154
tee on, selleks ma vajangi sind, sellepärast ma võitlesin, et sind saada tagasi oma poole. Sina oled Primitiivse ajaloo spetsialist. Sina ütled, mis on tarvis teha.»
«Ma ei oska,» oigas Harlan.
«Sa oskad,» käis Twissell peale.
Vanamehe hääles polnud järsku mingit jälge vanadusest ja väsimusest. Ta silmades põles võitlusind ja ta hoidis sigaretti käes nagu oda. Isegi Harlani kahetsusest uimas-tatud meeltele tundus, et mees tunneb asjast lõbu, lausa naudib seda nüüd, kus lahing on alanud.
«Me võime sündmuse rekonstrueerida,» ütles Twissell. «Siin on stardipult. Sa seisad selle juures ja ootad signaali. See tuleb. Sa ühendad kontakti ja samaaegselt surud käigukangi alaviku suunas. Kui kaugele?»
«Ma ei tea, ma ju ütlesin teile. Ma ei tea.»
«Sina ei tea, kuid su lihased teavad. Mine sinna ja võta käigukang pihku. Võta end kokku. Käsi külge, poiss. Sa ootad signaali. Sa vihkad mind. Sa vihkad Nõukogu. Sa vihkad Igavikku. Sa oled südamepõhjani mures Noysi pärast. Asetu tagasi sellesse hetke. Tunne, mida sa tundsid siis. Nüüd ma panen kella jälle käima. Poiss, ma annan sulle ühe minuti, et sa meenutaksid oma tundmusi ja sunniksid nad tagasi oma aju närvitsentrumisse. Niipea kui läheneb nullpunkt, lase oma paremal käel järsult tõmmata kangi, nagu see tegi seda varem. Siis võta oma käsi ära! Ära kätt enam tagasi pane. Oled sa valmis?»
«Ma ei usu, et saan sellega hakkama.»
«Sa ei usu — Püha Aeg, sul pole valikut. Kas on olemas veel teine moodus oma naist tagasi saada?»
Ei olnud. Harlan sundis end tagasi juhtimispuldi juurde minema ja kui ta sellele lähenes, ärkas kõik eelnevalt läbielatu. Tal ei olnud vaja end pingutada. Füüsiliste liigutuste kordamine tõi tagasi kõik elamused. Punane niit kronomeetril hakkas, liikuma.
Võib-olla viimne minut elada, mõtles ta ükskõikselt. Miinus kolmkümmend sekundit.
Ta peast libises läbi mõte: See ei ole valus. See ei ole surm.
Ta püüdis mõtelda ainult Noysile. Miinus viisteist sekundit. Noys!
Harlani vasak käsi liigutas lülitit. Miinus kaksteist sekundit. Ühendus!

Ta parem käsi liikus.
155
Miinus viis sekundit. Noys!
Ta parem käsi lii-NULL-kus jälle kramplikult. Ta hüppas hingeldades eemale.
Twissell tuli ligemale, piiludes niiti. «Kahekümnes Sajand,» ütles ta. «Üheksateist koma kolmkümmend kaheksa, kui olla täpne.»
«Ma ei tea,» kähistas Harlan. «Ma püüdsin tunda samamoodi, kuid kõik oli teisiti. Ma teadsin, mida ma teen ja see muutis asja teistsuguseks.»
«Ma tean, ma tean. Võib-olla see kõik on vale. Nimet seda esimeseks lähenduseks.» Ta vaikis hetkeks, nagu järele kaaludes, võttis taskukompuutri poolenisti selle karbist välja ja lükkas

uuesti tagasi. «Võtku Aeg neid kümnendikke. Tõenäosus, et sa saatsid ta tagasi 20-nda teise veerandisse, on, ütleme, 0,99. Kusagile 19,25 ja 19,50 vahel. On nii?»
«Ma ei tea.»
«Hüva, pane tähele. Kui ma teen kindla otsuse keskendada otsing Primitiivse ajastu sellele osale ja välistad kõik muu ja kui ma seejuures otsustan valesti, siis või arvata, et võimalus hoida ring ajas suletuna on kadunu ja Igavik lakkab olemast. Minu otsus iseenesest on jub kriitiline punkt, Minimaalne Vajalik Muutus, MVM, mi kaotab senise Reaalsuse. Ma teen nüüd otsuse. Ma otsus tan lõplikult... »
Harlan vaatas ettevaatlikult ringi, nagu oleks Reaalsus muutunud nii hapraks, et äkiline pealiigutus võiks sell kildudeks purustada.
«Ma tajun täiesti selgesti Igaviku olemasolu,» ütles Harlan. (Twisselli rahulik toon oli teda sedavõrd nakata nud, et ta oma hääl kõlas talle kindlana.)
«Järelikult eksisteerib Igavik ikka veel,» ütles Twissell järsult ning asjalikult, «ja me tegime õige otsuse. Nüüd pole siin mõnda aega enam midagi teha. Lähme minu kabinetti. Las alamkomitee ronib siia nuuskima iga pragu, kui see neid õnnelikumaks teeb. Mis alamkomiteesse puutub, siis lõppes projekt õnnelikult. Kui mitte, siis ei sa nad seda kunagi teada. Ja meie ka mitte.»

Twissell uuris oma sigaretti ja sõnas: «Küsimus, rm meie ees seisab, on järgmine: Mida teeb Cooper, kui ta leiab end väärast Sajandist?»
«Ma ei tea.»
156
«Üks asi on selge. Ta on arukas poiss, intelligentne, elava kujutlusvõimega. Oled nõus?»
«Noh, ta on ju Mallansohn.»
«Täpselt. Ja ta tundis muret, kas tal asi viltu ei lähe. Üks ta viimaseid küsimusi oli: Mis siis saab, kui ma ei satu õigesse kohta? Kas sa mäletad?»
«Noh, ja siis?» Harlanil polnud aimugi, kuhu Twissell oma jutuga sihib.
«Seega on ta sisemiselt ette valmistatud valesse Aega sattumiseks. Ta võtab midagi ette. Ta püüab meid kätte saada. Püüab meie jaoks jälgi maha jätta. Pea meeles, osa oma elust oli ta Igaviklane. See on tähtis seik.» Twissell laskis õhku suitsurõnga, torkas sellest sõrme läbi ning vaatles, kuidas rõngas keerles ja lagunes. «Ta teab, et ühendust saab pidada ka läbi Sajandite. Pole tõenäoline, et ta annab alla ja peab end Aega sattunud abituks merehädaliseks. Ta teab, et me hakkame teda otsima.»
«Ilma trumlita ja ilma Igavikuta, keset 20-ndat Sajandit — kuidas saab ta meiega ühendust luua?» küsis Harlan.
«Sinuga, Tehnik, sinuga. Kasuta ainsust. Sina oled meie spetsialist kõige Primitiivse alal. Sina õpetasid Cooperile Primitiivset ajalugu. Ta arvestab, et sina oled see, kes on võimeline üles leidma tema jäljed.»
«Missugused jäljed, Kompuuter?»
Twisselli kaval, kortsudest kurruline vana nägu pöördus jälle Harlani poole. «Meil oli kavatsus jätta Cooper Primitiivsesse aega. Teda ei ümbritse bioaja kaitsekilp. Kogu tema elu on põimitud Ajakangasse ja jääbki nii senikauaks, kui me võtame tagasi muudatuse. Täpselt samuti on põimitud Ajakoesse iga ese, märk või teade, mille ta võib meie jaoks jätta. Sa ju pidid kasutama teatavaid abimaterjale 20-nda Sajandi uurimisel. Dokumente, arhiivimaterjale, filme, säilinud esemeid, käsiraamatuid. Ma mõtlen allikmaterjale, mis pärinevad Ajast enesest.»
«Seda küll.»
«Ja tema uuris neid koos sinuga?»
«Jah.»

«Kas nende hulgas oli mõni sind eriti huvitav teadete edasiandmise viis, midagi sellist, mille kohta Cooper tea-dls, et sa oled sellega põhjalikult tuttav, nii et sa võiksid SeHe abil ära tunda vihje, mis käiks tema kohta?»
«Ma arvan mõistvat, kuhu te sihite,» ütles Harlan. Ta muutus mõtlikuks.
«Noh?» küsis Twissell, hakates juba kannatust kaotama.
«Minu ajakirjad, peaaegu et kindlasti. Ajakirjad olid

20-nda alguses väga populaarsed. Üks nendest on mul peaaegu täielikult olemas, alates 20-nda algusest ja peaaegu 22-se lõppu välja.»
«Suurepärane. Mis sa arvad, kas on olemas mõni moodus, kuidas Cooper võiks kasutada ajakirja teate edasiandmiseks? Pea meeles, et ta teab, et sa loed seda perioodikat, et sa oled sellega tuttav, et sa orienteerud selles.»
«Ma ei tea.» Harlan raputas pead. «See ajakiri eelistas väga kunstlikku stiili. See oli pigem äärmiselt valiv kui kõikehaarav ja kandis juhuslikkuse pitserit. Raske, ma ütleksin isegi võimatu, on loota, et see trükib su teate niisugusena nagu sa oled seda kavatsenud. Cooperil oleks ülimalt raske hankida uudiseid ja olla pealegi kindel, et need avaldatakse. Isegi, kui Cooperil õnnestuks saada koht ajakirja toimetuses, mis on väga ebatõenäoline, ei - saaks ta olla surmkindel, et täpselt tema sõnastus pääseks mööda nii paljudest toimetajatest. Ma ei näe sellist võimalust, Kompuuter.»
«Aja nimel, nuputa! Keskendu sellele ajakirjale. Oletame, et sa viibid 20-ndas ja et sul on Cooperi haridus ja päritolu. Sina õpetasid teda, Harlan. Sina vormisid tema mõtlemist. Mida ta ette võtaks? Kuidas ta peaks toimima, et midagi ajakirja pista, pealegi täpselt sellise sõnastusega, nagu tema tahab?»
Harlan ajas silmad pärani. «Kuulutus!»
«Mis asi?»
«Kuulutus. Teade, mille avaldamise eest makstakse ning mille nad on sunnitud trükkima täpselt nii, nagu nõutud. Me analüüsisime neid mõnikord Cooperiga.»
«Ahaa. Neil on midagi selletaolist 186-ndas,» lausus Twissell.
«Mitte säärast nagu 20-ndas. 20-nes on selles suhtes tipp. Kultuuriline miljöö ... »
«Oletame siis, et see on kuulutus,» katkestas Twissell teda rutakalt. «Mis laadi see võiks olla?»
«Kui ma seda vaid teaksin.»
Twissell põrnitses oma põlevat sigaretiotsa, nagu otsiks ta sealt inspiratsiooni. «Ta peab ajama asja ääri-veeri. Ta ei saa ütelda: «Siin Cooper 78-ndast, maandunud 20-ndas, kutsun Igavikku» . . .»
«Kuidas te võite selles kindel olla?»
«Võimatu! Anda 20-ndale informatsiooni, millest neil aimugi pole, oleks Mallansohni-ringile niisama laostav nagu mõni meiepoolne väärsamm. Meie oleme veel olemas,

niisiis kogu oma eluaja jooksul aktuaalses Primitiivse Reaalsuses ta pole teinud ühtki sedalaadi väärsammu.»
«Peale selle,» jätkas Harlan, viies jutujärje kõrvale sellest ringkasuistikast, mis Twisselli ei näinud põrmugi häirivat, «võib eeldada, et ajakiri ei nõustu avaldama midagi niisugust, mis näib jaburdusena või millest nad aru ei saa. Nad hakkaksid kahtlema, kas pole tegemist pettusega või mõne muu ebaseadusliku tehinguga ja ei sooviks saada segatud asjasse. Näiteks ei saaks Cooper kasutada oma teate edasiandmisel Intertemporaalset Standardkeelt.»
«See peab olema midagi üpris peent,» arvas Twissell. «Ta peab kasutama vihjamisi ütlemist. Ta peab panema ajakirja kuulutuse, mis Primitiivsetele inimestele tunduks täiesti tavaline. Täiesti normaalne! Aga ometi midagi sellist, mis meie jaoks oleks käegakatsutav, kui kord teame, mida me otsime. Väga käegakatsutav. Tabatav ainsa pilguga, sellepärast et see tuleb

üles leida loendamatu hulga kuulutuste seast. Kui suur see võiks olla, Harlan, mis sa arvad? Kas need kuulutused on kallid?»
«Ma usun, et üsna kallid.»
«Ja Cooper peab olema oma rahaga kokkuhoidlik. Pealegi selleks, et mitte tõmmata endale sobimatut tähelepanu, peab ta igal juhul kasutama väikest formaati. Mõtle nüüd, Harlan. Kui suurt?»
Harlan näitas käega. «Pool veergu?»
«Veergu?»
«Need on trükitud ajakirjad, nagu te teate. Paberile on tekst paigutatud veergudena.»
«Ah jaa. Paistab, et ma kuidagi ei suuda eraldada kirjandust filmist. .. Noh, nüüd on meil asjale lähenemiseks ka teist laadi esimene lahendus. Me peame otsima poole-veerulist kuulutust, millele pilgu heitmisest piisaks taipamaks, et mees, kes selle ajakirja pani, oli pärit teisest Sajandist (üleviku suunas muidugi), ja et samal ajal see kuulutus oleks nii tavaline, et ükski tolle Sajandi inimene ei leiaks selles midagi kahtlast.»
«Aga mis siis saab, kui ma seda üles ei leia?» küsis Harlan.
«Küll sa ieiad. Igavik ju eksisteerib, eks? Nii kaua, kui ta püsib, oleme õigel teel. Ütle mulle, kas sul tuleb meelde mõni niisugune kuulutus, mis sulle su töös Cooperiga ette puutus? Mõni, mis sulle kas või esimeselgi hetkel näis kummaline, veider, ebatavaline, peidetud tähendusega.»
«Ei.»
159
«Ma ei taha nii kiiret vastust. Võta viis minutit aega ja mõtle.»
«Pole mõtet. Tollal, kui meie Cooperiga ajakirju sirvi-sime, ei olnud ta veel 20-ndas käinud.»
«Palun, mu poiss. Kasuta oma pead. Cooperi saatmine 20-ndasse tõi sisse variatsiooni. Muutust ei ole; tähendab see on tagasivõetav variatsioon. Aga on toimunud-mõned muutused, väikese m-ga, mikromuutused, nagu neile tavaliselt vihjatakse Arvutamisel. Sel hetkel bioajas, kui Cooper saadeti 20-ndasse, ilmus kuulutus ajakirja sobivas numbris. Sinu oma Reaalsuses on toimunud mikromuutus selles mõttes, et sul oli suurem šanss vaadata selle kuulutusega varustatud lehekülge kui lehekülge, kus seda kuulutust ei olnud ja mida sa vaatasid eelmises Reaalsuses. Mõistad sa?»
Harlan oli jälle hämmeldunud ja mitte ainult Aja «paradoksidest», vaid niisama palju ka kergusest, millega Twissell leidis tee läbi temporaalse loogika džungli. Ta raputas pead: «Ma ei mäleta midagi niisugust.»
«Ütle siis, kus sa hoiad seda ajakirja?»
«Ma kasutasin Cooperi eelisõigusi ja lasksin ehitada spetsiaalse raamatukogu teises sektsioonis.»
«Hüva,» ütles Twissell. «Lähme sinna. Kohe!»

Raamatukogus Harlan jälgis Twisselli, kes Vahtis uudishimulikult vanu kokkuköidetud ajakirju ja võttis siis ühe köite riiulilt alla. See oli nii vana, et hapraks muutunud paberit tuli säilitada eriliste immutite abil ja lehed nak-susid Twisselli harjumatusest kohmakates kätes." Harlanile tekitas see lausa füüsilist valu. Teistes tingimustes oleks ta kamandanud Twisselli raamatute juurest eemale, kartmata Vanemkompuutri võimu.
Pineva tähelepanuga uuris vana mees kortsunud lehekülgi; ta huuled liikusid hääletult vormides arhailisi sõnu. «See siis ongi inglise keel, millest lingvistid alati räägivad, eks?» küsis ta, sõrmega leheküljele koputades.
«Jah, inglise keel,» pomises Harlan.
Twissell pani köite tagasi. «Raske ja kohmakas.»

Harlan kehitas õlgu. Muidugi, enamik Igaviku Sajandeid olid filmiaj astud. Tehniliselt arenenumad kasutasid koguni molekulaarlindistust. Ometi polnud ka trükk ja paber tundmatud.
«Raamatud ei vaja nii keerukat tehnoloogiat kui filmid,» selgitas ta.
160
Twissell hõõrus lõuga. «Kah õigus. Kas hakkame peale?»
Ta võttis riiulilt alla teise köite, avas selle huupi ja hakkas veidra õhinaga ühte lehekülge silmitsema.
Harlan mõtles: Kas vanamees arvab, et ta võib tabada õige lahenduse paugupealt, lihtsalt näpu pealepanemisega?
Mõte näis paika pidavat, sest Twissell, kohates Harlani takseerivat pilku, punastas ja pani raamatu tagasi.
Harlan võttis esimese kättepuutuva köite 19,25-ndast Sentisajandist ja hakkas seda leht-lehelt läbi sirvima. Liikusid ainult ta parem käsi ja silmad. Kogu mu keha jäi jäigaks pingelisest tähelepanust.
Aeg-ajalt, Harlani enese jaoks lõpmata pikkade ajavahemikkude järel, tõusis ta ümatades, et võtta uut köidet. Neil põgusail momentidel ootasid teda kas kohv ja võileivad või lihtsalt väike puhkepaus.
Ta lausus süngelt: «Teil pole mõtet siia jääda.»
«Kas ma segan sind?» küsis Twissell.
«Ei.»
«Siis ma jään,» pomises Twissell. Ta kõndis kogu aeg ringi, lähenedes vahetevahel raamaturiiulitele ja silmitsedes abitult suuri köiteid. Tema tossavad sigaretid põletasid mõnikord ta näppe, kuid ta jättis selle tähele panemata.
Üks biopäev jõudis lõpule.

Harlani uni oli kasin ja erk. Keskhommikul, enne uue köitega alustamist, venitas Twissell viimase kohvitilga joomisega ning lausus: «Mõnikord ma imestan, miks ma ei visanud nurka oma Kompuutri-ametit pärast seda minu … Sa tead isegi.»
Harlan noogutas.
«Mul oli suur kiusatus seda teha,» jätkas vana mees. «Mul oli suur kiusatus. Mitme biokuu vältel ma lootsin meeleheitlikult, et mul ei tule teha uusi Muutusi. Mul tekkis lausa haiguslik vastumeelsus. Hakkasin juba juurdlema, kas Muutused end üldse õigustavad. Naljakas, mil-liseid vempe võivad tunded mõnikord visata.
Sina tunned Primitiivset ajalugu, Harlan. Sina tead, missugune see oli. Reaalsus voolas seal pimesi mööda maksimaalse tõenäosuse kõverat. Kui see maksimaalne tõenäosus kätkes endas suuri inimmasse haarava epideemia või kümme Sajandit orjaühiskonda, kultuuri kokkuvari-semise või isegi — ee — ee — noh, otsime midagi õige halba — isegi aatomisõda, oleks see siis olnud võimalik —
161
võtku mind Aeg, see ikkagi toimus. Mitte miski ei peatanud seda.
Aga sealt alates, kus eksisteerib Igavik, on hädadele pandud piir, 28-ndast ülesaega selliseid asju ei juhtu. Püha Aeg, meie oleme tõstnud oma Reaalsuse sellisele heaolu tasemele, mis kaugelt ületab Primitiivse ajastu kõige julgemadki kujutlused ja mis Igaviku vahelesegamiseta oleks kahtlemata osutunud väga vähe tõenäoliseks.»
Harlan tundis häbi: Mida ta sellega saavutada püüab? Mind pingsamalt tööle panna? Ma ju teen kõik, mis suudan.
«Kui sina nüüd meie võimaluse lased käest libiseda, siis Igavik kaob, oletatavasti kogu bioaja ulatuses. Ning ühe tohutu suure Muutusega pöörduh kogu Reaalsus tagasi Maksimaalse tõenäosuse juurde. Olen veendunud, et see toob kaasa aatomisõjad ja inimsoo hukkumise.»

«Ma parem võtan järgmise köite,» ütles Harlan.

Järgmise pausi ajal lausus Twissell abitult: «Nii palju on veel läbi vaadata. Kas ei ole kiiremat moodust?»

«Nimetage mõni,» pahvatas Harlan. «Ma ei saa ju teisiti, ma pean pilgu heitma igale üksikule leheküljele. Ja ühtlasi pean selle tervenisti läbi vaatama. Kuidas ma saaksin seda kiiremini teha?»

Hoolikalt jätkas ta lehtede lappamist.

«Pole parata,» ütles ta lõpuks, «trükk hakkab juba silmade ees laama minema ja see tähendab, et on aeg magama minna.»

Teine biopäev oli lõpule jõudnud.

Kell 10.22 hommikul Standardse Bioaja järgi, otsingute kolmandal biopäeval põrnitses Harlan vaikse imestusega üht lehekülge ja sõnas: «See ta on!»

Twissell ei pannud märkust tähele. Ta küsis: «Mis?»

Harlan tõstis pilgu, ta nägu tõmbles närvilisest imestusest. «Te ju teate, et ma ei uskunud seda. Võtku mind Aeg, tõesõna, ma ei uskunud üldse, isegi siis mitte, kui te mõtlesite välja kogu selle fantasmagooria ajakirjadest ja kuulutustest.»

Nüüd Twissell lõpuks taipas. «Sa leidsid selle!» Ta tegi hüppe köite poole, mida Harlan käes hoidis, ja katsus seda haarata oma värisevate sõrmedega. Harlan hoidis köite tema haardeulatusest kaugemal ja

162

lõi selle kinni. «Üks hetk. Teie seda ei leia, isegi kui ma näitaksin teile kätte lehekülje.»

«Mis sa teed?» kriiskas Twissell. «Sa kaotasid selle.»

«See ei ole kadunud. Ma tean, kus ta on. Aga esiteks . .. »

«Mis esiteks?»

«On jäänud üks punkt, Kompuuter Twissell,» ütles Har-lan. «Te ütlesite, et ma saan Noysi. Tooge ta siis minu juurde. Laske mul teda näha.»

Twissell vahtis ainiti Harlanit, ta hõredad valged juuksed olid salkus ja segamini. «Kas sa teed nalja?»

«Ei,» ütles Harlan teravalt. «Ma ei tee nalja. Te kinnitasite mulle, et teete vastava korralduse. Kas teie naljatate? Te tõotasite, et me saame Noysiga jälle kokku.»

«Jah, tõotasin. See asi on otsustatud.»

«Siis näidake mulle teda elusana, tervena ja puutumatuna.»

«Ma ei mõista sind. Mul pole teda. Kellelgi pole. Ta on ikka alles seal — kauges ülevikus, kus Finge teatas ta olevat. Keegi pole teda puutunud. Suur Aeg, ma ütlesin sulle, et ta on väljaspool ohtu.»

Harlan põrnitses vana meest ja ta närvid tõmbusid pingule. Ta lausus õhku ahmides: «Te mängite sõnadega. Heakene küll, ta on kauges ülevikus, aga mis minul sellest kasu on? Võtke maha barjäär 100 000-ndate eest.»

«Mis asi?»

«Barjäär. Trummel ei lähe sellest läbi.»

«Sa ei lausunud mulle varem sellest sõnagi,» ütles Twissell raevunult.

«Kas ei rääkinud?» ütles Harlan äärmiselt üllatunult. Kas ta tõesti ei teinud seda? Mõtelnud oli ta sellest küllalt sageli. Kas ta polnud kunagi seda mõtet sõnades väljendanud? Praegu ei suutnud ta seda meenutada. Aga siis ta kalgistus.

«Hea küll. Ma räägin sellest praegu. Võtke see maha.»

«Kuid see on võimatu. Trumli ees barjäär? Temporaalne barjäär?»

«Kas te tahate sellega väita, et teie pole seda püstitanud?»

«Mina mitte. Aja nimel, ma vannun seda.»

«Siis .. . siis . . .» Harlan tundis, kuidas veri valgus ta näost. «Siis tegi seda Nõukogu. Nad on kõigest teadlikud ja tegutsesid teist sõltumatult ja — ja kogu Aja ja Reaalsuse nimel, nad võivad vilistada oma kuulutuse, Cooperi,

Mallansohni ja kogu Igaviku peale. Nemad neid ei saa. Mitte midagi nad ei saa.»
«Oota, oota.» Twissell sikutas meeleheitel Harlanit küünarnukist. «Võta ennast kokku. Mõtle, poiss, mõtle. Nõukogu ei püstitanud mingit barjääri.»
«Aga see on olemas.»
«Kuid nemad ei oleks saanud niisugust barjääri üldse tekitada. Mitte keegi ei oleks saanud. See on teoreetiliselt võimatu.»
«Teie ei tea siis kogu teooriat. Seal on barjäär.»
«Ma tean rohkem kui ükski teine Nõukogus ja selline asi on võimatu.»
«Aga see on olemas.»
«Aga kui see on . . .»
Harlan oli küllaldaselt teadlik teda ümbritsevast mõistmaks, et Twisselli silmis peegeldus mingi orjalik hirm. Niisugust hirmu polnud neis isegi siis, kui Twissell sai teada, et Cooper sattus väärasse Sajandisse ja Igavikku ähvardas lõpp.

16. VARJATUD SAJANDID

Andrew Harlan vaatles töötavaid mehi hajameelse pilguga. Need ignoreerisid teda viisakalt, sest ta oli Tehnik. Harilikkudes tingimustes oleks ta ise neid ignoreerinud — ja mõnevõrra vähem viisakalt, sest Teenindav Personal oli Spetsialistide jaoks põlastusväärne. Aga nüüd ta silmitses neid ja oma ahastuses tabas end neid isegi kadestamas.
Nende pruunikashallid vormiriided ja punane kahe otsaga nool õlakute mustal põhjal näitasid, et nad kuulusid Aegadevahelise Transpordi Osakonda. Nad kontrollisid trumli mootoreid ja trumlišahti hüpervabaduse astmeid, kasutades keerukate instrumentide abil tekitatud jõuvälju. Harlani' arvates ei saanud nende teoreetilised teadmised temporaalsest tehnikast olla kuigi ulatuslikud, aga ta pidi tunnistama, et nende praktilised oskused olid esmaklassilised.
Õpilasena puutus Harlan väga vähe kokku Teenindusega. Ausalt öeldes polnudki tal õiget soovi seda tundma õppida. Teenindusse suunati Õpilased, kes ei suutnud saavutada teaduslikku kraadi. «Spetsifitseerimata elukutse» (nagu seda delikaatselt nimetati) tähendas ebaõnnestumist ja Õpilased vältisid seda teemat.

Aga nüüd, nähes Teeninduse mehi töö juures, hakkas Harlan arvama, et nad on oma silmatorkamatul viisil osavad ja omajagu õnnelikudki.
Ja miks mitte? Neid oli kümme korda rohkem kui Spetsialiste, «tõelisi Igaviklasi». Neil oli oma ühiskond, omad elamisrajoonid, omad meelelahutused ja ajaviited. Nende tööpäev ei ületanud teatud kindlaksmääratud arvu bio-tunde ja keegi ei vaadanud neile viltu, kui nad vabal ajal tegelesid kõrvaliste asjadega, millel ei olnud seost nende ametiga. Neil oli seda, mis Spetsialistil puudus, — aega, mida nad võisid pühendada mitmesugustest Reaalsustest välja nopitud raamatutele ja stereofUrnidele.
Tõenäoliselt oli nimelt Teeninduse inimeste psüühika tervem ja tasakaalukam. Spetsialisti elu oli muredest vaevatud, loomuvastane ja kunstlik, võrreldes vaikse ja lihtsa eluga Teeninduses. Teenindus oli Igaviku alus. Veider, et see iseendastmõistetav tõsiasi tal varemalt mõttesse ei tulnud. Teenindav Personal hoolitses toidu- ja veetranspordi eest Ajast, hävitas jäätmed, hoidis korras jõujaamad. Ainult tänu Teenindusele funktsioneeris Igaviku keerukas masinavärk laitmatult. Kui kõik Igaviklased sureksid ühel ja samal hetkel rabandusse, siis oleks Teenindus võimeline Igavikku lõpmatult säilitama. Kui aga Teenindav Personal kaoks,

siis peaksid Spetsialistid mõne päeva vältel kas Igavikust jalga laskma või siin viletsuses surema.
Kas Teeninduse mehed kandsid vimma oma koduvik-kude kaotamise pärast? Kas see, et neil ei olnud tarvis karta vaesust, tõbesid ja Reaalsuse Muutusi, oli küllaldane tasu naisteta ja lasteta elu eest? Kas küsib iial keegi nende arvamust, kui kaalul on suure tähtsusega otsused? Harlan tundis endas ärkavat indu võidelda sotsiaalse õigluse eest.
Vanemkompuuter Twissell katkestas Harlani mõttelõnga. Ta tormas sisse pooleldi jooksujalu, välimus veelgi vaevatum kui tund aega tagasi. Siis oli ta lahkunud, jättes Teenindava Personali trumlit kontrollima.
Harlan küsis endalt äkki: Kuidas ta küll vastu peab, vana mees, nagu ta on?
Twissell heitis linnu kombel kärme pilgu töömeestele, kes ajasid end aupaklikult sirgu.
«Noh, kuidas on lood trumlišahtiga?» küsis Kompuuter.
«Kõik on korras, härra,» vastas üks meestest. «Tee on puhas, väljad Tcattuvad kõikjal.»
«Te kontrollisite kõike?»
165
«Jah, härra. Nii kaugele ülesaega, kui Osakonna kontroll ulatub.»
«Olete vabad.» Tema sõnad kõlasid järsu käsuna eemalduda. Mehed kummardusid aupaklikult, pöördusid ringi ja kadusid kähku.
Twissell ja Harlan jäid kahekesi trumlišahti.
«Sa jääd siia. Palun sind,» lausus Twissell.
Harlan raputas pead. «Ma tulen teiega.»
«Saa ometi aru. Kui minuga midagi juhtub, siis oskad sina ikka veel Cooperi leida. Kui aga sinuga midagi juhtub, siis mida suudan mina või mida suudab mõni teine Igaviklane, mida suudavad teha kõik ülejäänud Igaviklased?»
Harlan raputas uuesti pead.
Twissell torkas sigareti huulte vahele. «Sennor kahtlustab midagi. Kahe viimase biopäeva jooksul võttis ta minuga mitu korda ühenduse. Tahtis teada, miks ma erakuks olen hakanud. Kui ta veel teada saab, et ma käskisin kontrollida trumlišahtide kõiki mehhanisme . . . Ma pean sõitma otsekohe, Harlan. Ma ei tohi enam kauem viivitada.»
«Ma ei tahagi viivitada. Olen valmis sõitma.»
«Sa nõuad, et ma su kaasa võtaksin?»
«Kui barjääri pole, siis ei ole mingit ohtu. Kui see aga eksisteerib,., noh, ma juba käisin seal ja tulin. tagasi. Mida te kardate, Kompuuter?»
«Ma ei taha riskeerida ilma erilise vajaduseta.»
«Siis olge loogiline, Kompuuter. Otsustage, et ma lähen teiega. Kui Igavik pärast seda ikka veel eksisteerib, siis tähendab see, et ringi saab ikka veel sulgeda. See tähendab, et sõit meid ei hävita. Kui see otsus aga on väär, siis Igavik lakkab olemast, kuid ta lakkab nii või teisiti, kui mina ei lähe kaasa, sest ilma Noysita ma ei tee sammugi Cooperi päästmiseks. Seda ma vannun.»
«Ma toon ta sulle tagasi,» lausus Twissell.
«Kui kõik on nii lihtne ja ohutu, miks ei või ma siis sõita teiega?»
Oli näha, et Twissell heitles kahtlustega. Siis sõnas ta kähiseva häälega: «Olgu siis, tule!»
Ja Igavik ei lakanud olemast.

Kohkunud pilk ei kadunud Twisselli silmist ka siis, kui nad juba trumlis viibisid. Ta põrnitses vilksatavaid numbreid temporomeetri Sajandite näitajal. Isegi osutiga skaala,
166
mis mõõtis Kilosajandeid ja mis oli seatud trumlisse spetsiaalselt selle sõidu jaoks, klõpsatas iga minuti järel.
«Sa ei oleks pidanud tulema,» lausus ta.

«Miks mitte?» Harlan kehitas õlgu.
«See häirib mind. Ei oska öelda selget põhjust, miks. Nimeta seda eelaimduseks, kui soovid. See teeb mind rahutuks.» Ta haakis oma käed kokku ja pigistas neid kõvasti.
«Ma ei mõista teid.»
Twissell näis tundvat suur vajadust rääkida, nagu tahaks ta oma kurjad mõtted lämmatada sõnadesse. «Sina vahest oskad sellest aru saada. Oled ju Primitiivse ajaloo spetsialist. Kui kaua arvati inimest olevat eksisteerinud Primitiivse ajaloo andmete põhjal?»
«Kümme tuhat Sajandit. Võib-olla peaaegu viisteist tuhat.»
«Nii. Inimene algas ahvitaolise olendina ja lõpetas selle perioodi homo sapiensina. On mul õigus?» «Jah. Aga seda teab igaüks.»
«Siis peaks igaüks teadma ka seda, et evolutsioon on üpris kiire protsess. Viisteist tuhat Sajandit ahvist homo sapiensini.»
«Ja mis siis?»
«Noh, minu Sajand on kolmekümnendas tuhandes .. .»
(Harlan võpatas tahtmatult. Ei tema, ega keegi teine, kellega ta kokku oli puutunud, ei teadnud Twisselli koduvikku.)
«Minu Sajand on kolmekümnendas tuhandes,» kordas Twissell, «ja sina oled 95-ndast. Aeg meie koduvikkude vahel on kaks korda pikem inimese Primitiivsest eksistentsist, aga mille poolest me teineteisest erineme? Minu kaasaegsetel on neli hammast vähem kui sinul ja puudub ussjätke. Anatoomilised erinevused sellega lõpevadki. Ainevahetus toimub meil peaaegu ühesuguselt. Peamiseks erinevuseks on see, et sinu rakud suudavad sünteesida steriidseid tuumi, minu omad aga mitte, mistõttu minu toit peab sisaldama kolesteriini ja sina saad ilma hakkama. Mina suutsin sigitada lapse naisega 575-ndast. Nii vähe on Aeg tekitanud erinevusi meie liigis.»
Harlani jättis see arutlus ükskõikseks. See, et inimliik oli -põhimõtteliselt üks ja seesama kõigis Sajandites, ei tundunud talle probleemina. Nii see kord oli ja seda tuli võtta tõsiasjana.
«On esinenud liike, mis ei muutunud miljonite Sajandite vältel,» sõnas ta.
«Mitte just palju. Ja fakt on see, et inimese evolutsiooni
167
lakkamine ühtib Igaviku algusega. On see juhuslik kokkusattumus? Sellised küsimused huvitavad meil vaid väheseid, nagu näiteks Sennorit. Mina pole kunagi olnud Sen-nori-taoline. Mulle tundus teoretiseerimine tühisena. Kui probleemi ei saa lahendada Kompuutapleksi abil, siis pole Kompuutri asi sellele oma bioaega kulutada. Ja ometi, kui olin noorem, mõtlesin ma mõnikord ... »
«Mida?» Võib ju ajaviiteks ära kuulata, mõtles Harlan.
«Ma katsusin mõnikord kujutleda Igavikku sellisena, nagu ta oli esialgu, pärast tekkimist. See ulatus vaid üle mõne Sajandi 30-ndates ja 40-ndates ja tegeles peamiselt Aegade-vahelise kaubandusega. Kandis hoolt kõnnumaade taasmetsastamise eest, vahetas Ajas pinnast, joogivett ja keerulisi kemikaale. Noil päevil oli elu lihtne.
Aga siis me avastasime Reaalsuse Muutmise. Vanem-kompuuter Henry Wadsman hoidis meile hästi tuntud dramaatilisel viisil ära sõja puhkemise, rikkudes ühe kong-ressiliikme maasõiduki pidurid. Pärast seda nihutas Igavik oma tegevuse raskuspunkti kaubanduselt üha rohkem ja rohkem Reaalsuse Muutmisele. Miks?»
«See on ju ilmne — inimkonna heaolu tõstmiseks,» ütles Harlan.
«Jaa-jaa. Harilikult mõtlen minagi nii. Aga praegu ma räägin mind rõhuvaist aimdustest. Mis siis, kui leidus veel teinegi põhjus, sõnades väljendamata ja'teadvuses tunnetamata põhjus? Inimene, kes saab rännata lõpmata kaugele tulevikku, võib kohata seal inimesi, kes ületavad teda oma arengutasemelt niisama palju, kui tema ise ületab ahvi. Kas pole nii?»
«Võib ju olla. Aga inimene jääb inimeseks . . .»

«...isegi 70 000-ndas, Nii see on, tean. Aga kas. meie Reaalsuse Muutused pole sellega kuidagi seotud? Me juurime välja kõik ebahariliku. Isegi karvatud olendid Sen-nori koduvikus on pidevalt küsimärgi all, ehkki tegemist on tühise nähtusega. Kui olla päris aus, siis — võib olla, et me oleme tõkestanud inimese evolutsiooni, sest me e i taha kohata üliinimest.»
Ka selline vaatekoht ei sütitanud Harlanit. «Kui nii, siis see on tehtud. Mis tähtsust sel enam on?»
«Aga mis siis, kui üliinimene siiski eksisteerib, kaugemal ülevikus, kuhu me ei suuda tungida? Meie kontroll ulatub ainult 70 000-ndani. Edasi tulevad Varjatud Sajandid! Miks nad on varjatud? Vahest seepärast, et kõrgemale arenenud inimesed ei taha, et me nendega tegeleme, ja sulevad meie jaoks oma Aja? Miks me lubame neil
168
jääda varjatuiks? Kas mitte sellepärast, et me ei taha nendega kokku puutuda? Mille muuga seletada, et pärast esimese katse ebaõnnestumist me keeldume uuesti katsetamast? Ma ei väida, et me oleme teadlikud sellest põhjusest, aga teadlikult või mitteteadlikult — mõjustatud me sellest oleme.»
«Olgu pealegi,» sõnas Harlan trotslikult. «Meie neid kätte ei saa ja nemad meid ka mitte. Ela ise ja lase teistel elada.»
Viimane fraas näis Twisselli rabavat. «Ela ise ja lase teistel elada,» kordas ta. «Aga meie ju ei lase. Me teeme Muutusi, Muutuste mõju ulatub küll ainult mõnele Sajandile, sest Aja inerts summutab selle. Mäletad, Sennor kõneles meie hommikueinel sellest nähtusest kui ühest Ajaga seotud lahendamata probleemist. Ta oleks pidanud lisama, et probleem kuulub statistikasse. Mõned Muutused mõjutavad suuremat hulka Sajandeid kui teised. Teoreetiliselt saab sobiva Muutusega mõju avaldada kuitahes paljudele Sajanditele, sajale, tuhandele, sajale tuhandele. Võib olla, et tuleviku inimesed Varjatud Sajandites mõistavad seda. Oletame, et neid.teeb rahutuks võimalus, et ühel ilusal päeval Muutus ulatub nendeni kuni 200 000-ndani välja.»
«Pole tulu muretseda selliste asjade pärast,» lausus Har-lan sellise inimese ilmega, kellel on palju suuremad mured.
«Aga oletame,» jätkas Twissell sosinal, «et nad ei teinud asjast väljagi seni, kui me jätsime Varjatud Sajanditele järgnevad Sektorid tühjaks. Neile tähendas see, et meil ei ole agressiivseid kavatsusi. Aga järsku see vaherahu, või kuidas seda iganes nimetada, murti ja ilmnes, et keegi asus pidevalt elama ülalpool 70 000-ndaid. Aga mis siis, kui nad pidasid seda tõelise invasiooni esimeseks märgiks? Nad suudavad sulgeda oma Aja meie eest, järelikult on nende teadus meie omast kaugele ette jõudnud. Oletame nüüd midagi, mis meile tundub võimatuna: oletame, et nad tekitavad barjääri trumlišahtis ja lõikavad meid ära . . .»
Nüüd hüppas Harlan püsti, südames järsku metsik hirm: «Noys on nende võimuses?!»
«Kes teab. See on paljas oletus. Vahest polegi mingit barjääri. Ehk oli midagi korrast ära sinu trum .. .»
«Oli barjäär, oli!» karjus Harlan. «Teie seletus on ainus võimalik. Miks te mulle varem ei rääkinud?»
«Ma ei olnud kindel,» oigas Twissell. «Kahtlen praegugi. Ma ei oleks pidanud sõnakestki lausuma oma totrast
169
aimdusest. Mul oli endal hirm ... Cooperi saatus .. . kõik muü. .. Aga ootame, on jäänud ainult mõni minut.»
Ta viipas temporomeetrile. Osuti näitas; et nad olid 95 000-ndate ja 96 000-ndate Sajandite vahel.

Twissell asetas käe juhtimiskangile ja pidurdas-trumlit. 99 000-ndes möödus. Osuti liikumine lakkas. Tundlikumal mõõtjal sai lugeda üksikuid Sajandeid.

99 726 — 99 727 — 99 728 . ..
«Mis me peame tegema?» pomises Harlan. Twissell raputas pead. Lootus ja üleskutse, kannatlikkusele näisid selles liigutuses segunevat abitustundega. 99 851 —99 852 — 99 853...
Harlan võttis end kokku, et taluda lööki vastu barjääri, ja mõtles meeleheitlikult: Kas Igaviku säilitamine on tõesti ainus vahend selleks, et võita aega vastuhakuks olenditele Varjatud Sajanditest? Aga kuidas teisiti saada kätte Noysi? Tuleb söösta tagasi, tagasi 575-ndasse ja töötada nagu meeletu, et.. .
99938 — 99939 — 99940...
Harlan hoidis hinge kinni. Twissell aeglustas veelgi trumlit, laskis seda lausa ronida edasi. Trummel reageeris täiuslikult kangi survele.
99 984 — 99 985 — 99 986 . ..
«Nüüd, nüüd, nüüd,» sõnas Harlan sosinal, ilma et ta ise seda oleks teadnud.
99 998 — 99 999— 100 000 — 100 001 — 100 002...
Arvud kasvasid ja mehed jälgisid nagu halvatult nende jätkuvat kasvamist.
Twissell kogus end esimesena. «Pole mingit barjääri.»
Ja Harlan vastas: «Oli ometi! Oli!» Tema hirm näis muutuvat agooniaks. «Võib olla nad said ta kätte ega vaja enam barjääri!»

111 394!
Meeletu karjega «Noys! Noys!» hüppas Harlan trumlist.
Hüüded põrkasid tagasi tühja Sektori seintelt ja hääbusid kumeda kajana kauguses.
Twissell ronis välja palju tasakaalukamalt ja püüdis oma noort kaaslast peatada. «Oota, Harlan .. .»
Asjatu katse! Harlan tormas joostes piki koridori Sektori sellesse ossa, mille nad olid muutnud Noysi elukohaks.
170
Ta peast vilksatas läbi mõte, et ta võib kohata mõnda Twisselli «üliinimest», ja hetkeks ta tundis nahka kribelevat, siis aga vallutas ta teadvuse üksainus tung — leida Noys.
«N o y s!»
Ja äkki, koguni enne, kui ta jõudis naist silmata, oli see ta embuses, käed kramplikult tema ümber, põsk surutud vastu tema õlga ja pehmed tumedad juuksed vastu tema lõuga.
«Andrew!» Naine suutis vaevu rääkida, nii tugevasti surus ta end Harlani vastu. «Kus sa ometi olid? Sa ei tulnud ega tulnud ja mul hakkas hirm.»
Harlan hoidis naist käte kaugusel ning uuris teda näljase ja samal ajal õrna pilguga. «Sinuga ei ole midagi juhtunud?»
«M i n u g a? Ei. Aga ma kartsin, et sinuga on midagi juhtunud. Ma mõtlesin... » Ta hääl katkes, silmadesse sähvatas kabuhirm ja huultele tõusis kähisev hüüatus: «Andrew!»
Harlan pööras end välkkiirelt ringi.
Selja taga oli ainult hingeldav Twissell.
Harlani ilme nähtavasti mõnevõrra rahustas Noysi. Ta küsis kindlama häälega: «Sa tunned teda, Andrew? Ta tuli koos sinuga?»
«Ära karda,» vastas Harlan. «See on minu ülem, Vanem-kompuuter Laban Twissell. Ta teab kõike.»
«Vanemkompuuter?» Noys põrkus kohkunult tagasi.
Twissell astus aeglaselt lähemale, «Ma aitan sind, mu laps. Ma aitan teid mõlemaid. Ma tõotasin seda Tehnikule, kuid tema ei usalda mind.»
«Ma palun andestust, Kompuuter,» ütles Harlan jäigalt, ilma tõelist kahetsust ilmutamata.
«On andeks antud,» sõnas Twissell. Ta sirutas käe ja võttis pihku naise tõrksad sõrmed. «Ütle mulle, tütarlaps, kas su käsi käis siin hästi?»
«Ma kartsin.»

«Siin pole kedagi käinud pärast Harlani lahkumist?»
«E-ei, härra.»
«Mitte kedagi? Mitte ühtki elavat hinge?»
Noys raputas pead. Ta tumedad silmad otsisid Harlani omi. «Miks te küsite?»
«Niisama. Pole tähtis. Rumal fantaasia. Tule, me viime su tagasi 575-ndasse,»
Tagasiteel langes Andrew Harlan järk-järgult süvenevasse süngesse sõnatusse. Ta ei tõstnud pilku, kui nad allaaega
171
liikudes läbisid 100 000-nda ja Twissell tõi kuuldavale sügava kergendusohke, just nagu oleks ta kartnud, et neid on jäetud lõksu ülevikus.
Isegi Noysi käeke, mis libises vargsi Harlani pihku, ei toonud teda välja süngest kestast ja vastus naise käesurvele oli peaaegu masinlik.

Pärast seda kui Noys oli kõrvaltoas magama jäänud, ei suutnud Twissell end enam taltsutada. Tema kannatamatus ületas kõik piirid.
«Kuulutus, näita kuulutust, mu poiss! Sa said kätte oma tüdruku. Minu osa kokkuleppest on täidetud.»
Vaikides, ikka veel mõtetesse süvenenult pööras Harlan laual lebava köite lehti. Ta leidis vajaliku lehekülje.
«Asi on õige lihtne,» lausus ta. «Kuid see on inglise keeles. Ma loen selle esmalt teile ette ja tõlgin siis.»
Kuulutus oli väike ja asus ülemises vasakpoolses nurgas leheküljel, mille number oli 30. Taustale, mille moodustas korrapäratu joonega piiratud kujund, oli paigutatud ilustamata suurte tähtedega tekst:
AINULT
ASTROLOOG
TEAB, MIS
OOTAB
MEID EES
Teksti alla oli lisatud väikeste tähtedega: «Tasu horoskoobi eest saata aadr. Peapostkontor, postkast 14, Denver, Colorado.»
Twissell kuulas ülima tähelepanuga Harlani tõlget ja oli ilmselt pettunud. Ta küsis: «Mis on astroloog? Mis nad sellega mõtlevad?»
«Horoskoopide koostaja,» lausus Harlan kannatamatult, «inimese saatuse ennustaja taevakehade asendi põhjal. Aga mitte selles pole asja tuum. Kas te ei näe kujundit, mis on taustaks tekstile?»
«Näen küll. Aatomipommi plahvatuse seenekujuline pilv. Pilgupüüdja. Mis tähtsust sel on?»
Harlan plahvatas. «Suur Aeg, Kompuuter, mis teiega lahti on? Vaadake ajakirja ilmumise kuupäeva.»
Ta osutas ülemisele reale, leheküljenumbrist vasakule. Sinna oli trükitud 28. märts 1932.
«See küll vaevalt vajab tõlkimist. Numbrid on enamvähem samad, mis Intertemporaalses Standardkeeles. Te
172
näete, see on 19,32-ne Sajand. Kas te ei tea, et sel ajal ei olnud ükski inimene näinud aatomiseent? On võimatu, et keegi oleks saanud seda kujutada nii täpselt, välja arvatud ... »
«Pea kinni. See on ainult ühe joonega tõmmatud vinjett,» ütles Twissell, püüdes olla kriitiline. «Sarnasus seenega võib olla juhuslik.»
«Kas võib? Vaadake veel kord teksti!» Harlan luges, rõhutades ridade algust ja lüües sõrmedega takti: «Ainult — Astroloog — Teab, mis — Ootab — Meid ees. Algustähed moodustavad sõna AATOM. Kas see ka on juhus? Mitte sinnapoolegi.

Kas te ei taipa, Kompuuter, et see kuulutus täidab kõiki tingimusi, mis te ise seadsite? Mu silm jäi sellele kohe peatuma. Cooper teadis, et see anakronism torkab kohe silma. Samal ajal pole kuulutusel 19,32-se inimeste jaoks mingit muud tähendust kui otsene. Astroloogia oli tollal moes. Meie aga, meie ju taipame, et Cooper tõepoolest teadis, mis neid ootas.
Nii et see peab olema Cooper. Teade on temalt. Meil on teada aeg Sentisajandi nädala täpsusega. Meil on tema postiaadress. Tarvis on vaid minna talle järele ja mina olen ainuke, kes tunneb küllaldaselt Primitiivset Aega, et sellega hakkama saada.»
«Ja sa oled nõus minema?» Twisselli nägu hõõgus kergendusest ja rõõmust.
«Ma lähen — ühel tingimusel.»
Twissell kortsutas kujmu ja süngestus järsku. «Jälle tingimused?»
«Sama tingimus. Uusi ma ei lisa. Noys ei tohi jääda kaitseta. Ta peab tulema minuga. Ma ei jäta teda siia.»
«Sa ei usalda mind ikka veel? Olen ma sind kas või ühes asjas alt vedanud? Mis sulle veel muret teeb?»
«Üks asjaolu, Kompuuter,» lausus Harlan mõtlikult, «ainult üks. 100 000-nda ees o 1 i barjäär. Miks? See teebki mulle ikka veel muret.»

17. SULGUV RING

See mõte ei lakanud teda vaevamast. See kasvas sedamööda, kuidas kihutasid mööda ettevalmistusterohked päevad. See mõte asetus algul Twisselli ja tema vahele, siis tema ja Noysi vahele. Lahkumispäeva kättejõudmine näis teda vaevalt puudutavat. Kui Twissell tuli tagasi

Nõukogu alamkomitee istungilt, suutis Harlan ainult suure pingutusega tekitada endas midagi huvi taolist ja küsida: «Kuidas läks?»
Twissell vastas väsinult: «See ei olnud just meeldivaim kõigist jutuajamistest, mis mul kunagi on olnud.»
Harlan oli peaaegu valmis sellega rahulduma, kuid pomises peale hetkelist kõhklust siiski: «Ma loodan, te ei rääkinud midagi sellest... »
«Ei, ei,» oli turtsakas vastus. «Ma ei rääkinud midagi tüdrukust ega sinu osast Cooperi valesti suunamisel. See oli õnnetu eksitus, mehaaniline rike. Ma võtsin kogu vastutuse endale.»
Harlani südametunnistus, koormatud nagu see oli, leidis veel paigakese süütundeks. «See heidab teile varju,» sõnas ta.
«Mis nad teha saavad? Nad peavad ootama, kuni parandus on tehtud, enne kui nad saavad mind puutuda. Kui see meil ebaõnnestub, ei vaja meist keegi enam abi ega saa meile keegi kahju teha. Kui meil õnnestub, siis kaitseb meid tõenäoliselt edu. Ja kui ei. . .» Vana mees kehitas õlgu. «Igal juhul on mul plaanis pärast seda aktiivsest tööst ja tegevusest tagasi tõmbuda.» Ta kohmitses oma sigareti kallal ja kustutas selle enne, kui see oli pooleni põlenud. Ta ohkas. «Parema meelega poleks ma neid üldse asjasse seganud, kuid teisiti poleks olnud mõeldav spetsiaalse trumli kasutamine edasisteks käikudeks lõpp-peatusest allapoole.»
Harlan pöördus kõrvale. Juba päevi rändasid ta mõtted ringi mööda ühtesid ja neidsamu radu, üha rohkem ja rohkem välja tõrjudes kõike muud tema elust. Ta kuulis Twisselli järgmist märkust ainult põgusalt ja alles küsimuse kordamisel ütles võpatades: «Vabandust, ma ei kuulnud.»
«Ma küsisin, kas su neiu on valmis, mu poiss? Kas ta teab, mis teda ootab?»
«Ta on valmis. Ma rääkisin talle kõigest.» «Kuidas ta sellele reageeris?»
«Mis? ... Oh jah, nii nagu ma seda ootasin. Ta ei karda.»
«Jäänud on vähem kui kolm biotundi.»

«Ma tean.»
Selleks korraks oli see kõik ja Harlan jäeti üksi oma kujutluste ja pead pööritama panevate mõtetega sellest, mis tal tuleb teha.
174
Trumli lastimine oli lõpetatud ja juhtimispult reguleeritud. Harlan ja Noys ilmusid reisiks rõivastununa, sellistena, nagu võisid välja näha varasema 20-nda urbaniseerumata piirkondade elanikud.
Noys oli oma riietuse puhul Harlani soovitustega õige vabalt ümber käinud. Ta väitis, et riietuse ja üldse esteetika probleemides aitab naist mingi instinktiivne taju leida parimat lahendust. Ta valis moode vastavate ajakirjaköidete reklaamiillustratsioonide järgi ja uuris piinliku täpsusega esemeid, mida imporditi tosinast erinevast Sajandist.
Vahetevahel küsis ta Harlanilt: «Mis sina sellest arvad?»
Harlan tavatses õlgu kehitada. «Kui see on instinktidel põhinev teadmine, jätan selle sinu enese otsustada.»
«See on halb enne, Andrew,» ütles Noys kergusega, mis näis millegipärast võlts. «Sa oled liiga järeleandlik. Mis lahti on? Sa lihtsalt ei ole sina ise. Juba "päevi pole sa seda olnud.»
«Minuga on kõik korras,» lausus Harlan monotoonselt.
Kui Twissell nägi neid esmakordselt 20-nda päriselanike osas, tegi ta hädise katse nalja heita. «Püha Aeg,» ütles ta. «Missugused inetud riided olid Primitiivses ajas ja ometi ei õnnestu neil varjata sinu ilu, mu ... mu kallis.»
Noys naeratas talle soojalt ja Harlan, kes seisis süngelt vaikides naise kõrval, oli sunnitud endamisi möönma, et Twisselli roostega kattunud galantsuses peitus terake tõtt. Noysi rõivad katsid teda, ilma et oleksid rõhutanud tema kehavorme, nagu riietus pidanuks. Tema jumestus piirdus ilmetute värvilaikudega huultel ja põskedel ja kulmji-joone inetu muutmisega. Ja mis kõige hullem, tema imekaunis juus oli armutult lühikeseks lõigatud. Kuid siiski oli ta ilus.
Harlan ise hakkas juba harjuma ebamugava püksirihmaga ja sellega, et riided kaenla alt ja jalgade vahelt olid nii kitsad ja et ta karedakoeline riietus oli hiirekarva, ilma ühegi eredama värvilaiguta. Kanda Sajandile omaseid kummalisi ülikondi oli tema jaoks juba tuntud lugu.
«Ma tahtsin paigaldada trumlisse käsitsijuhtimispulti, millest meil juttu oli,» lausus Twissell, «kuid ilmselt pole selleks võimalust. Inseneridel peab olema küllalt suur energiavaru, et toime tulla trumli temporaalse kohavahetusega, sest väljastpoolt Igavikku ei saa energiat hankida. Temporaalne pinge on kõik, mida saab kasutada, kui trummel on Primitiivses Ajas. Aga tagasipöördumiskang on olemas.»
175
Ta viis nad trumlisse, otsides teed varustusekuhilate vahel, ja osutas esileulatuvale metallkangikesele, mis nüüd rikkus trumli siledat sisesema.
«Juurde on monteeritud ainult lihtne lüliti,» ütles ta. «Selle asemel et automaatselt Igavikku tagasi pöörduda, võib trummel nüüd jääda Primitiivsesse Aega kui tahes kauaks. Kui aga kord kang on sisse vajutatud, pöördute tagasi. Ja pärast seda tuleb teine ja ma loodan, et viimane reis ... »
«Teine reis?» küsis Noys kähku.
«Ma pole sulle sellest rääkinud,» lausus Harlan. «Vaata, asi on nii. Esimene reis on ette nähtud ainult selleks, et täpselt kindlaks määrata Cooperi saabumisaeg. Me ei tea, kui pikk on Ajavahemik tema saabumise ja kuulutuse lehtepanemise vahel. Me saame tä kätte postkasti kaudu postkontoris ja kui võimalik, püüame teada saada tema saabumisaja minutilise täpsusega või nii lähedaselt, kui seda saab teha. Me võime siis tagasi minna sellesse hetke, lisades viisteist minutit, et lasta trumlil Cooperi juurest lahkuda ... »
Twissell segas vahele: «Me ei saa ju paigutada trumlit samasse kohta ja samasse Aega kahel erineval biohetkel, mõistad,» ja ta püüdis naeratada.
Noys näis asja seedivat. «Saan aru,» ütles ta, aga mitte just eriti veendunult.

Twissell võttis üle asja selgitamise Noysile: «Cooperi kättesaamine tema saabumise momendil teeb olematuks kõik mikromuutused. Aatomipommiga kuulutus kaob jälle ja Cooper teab ainult seda, et trummel on ootamatult tagasi ilmunud, pärast seda kui ta kadus, nagu me olime ette ütelnud. Ta ei tea, et ta oli vales Sajandis ja talle ei öeldagi seda. Me ütleme talle, et olime unustanud talle anda mingi olulise instruktsiooni (selle peame me veel välja nuputama), ja meil jääb ainult loota, et ta peab seda nii ebaoluliseks, et ta ei maini enese kahekordset allasaatr mist, kui ta oma memuaare kirjutab.»
Noys kergitas oma kitkutud silmakulme. «See on väga keeruline.»
«Jah. Õnnetuseks küll.» Twissell hõõrus oma käsi ja vaatas teistele niimoodi otsa, nagu pesitseks temas mingi sisemine kahtlus, Siis ajas ta enese sirgu, manas esile uue sigareti ja lausus isegi teatava lõbususega: «Ja nüüd, mu poiss, head reisi.» Ta surus kergelt Harlani kätt, noogutas Noysile ja väljus trumlist.
178
«Kas me nüüd lähemegi?» küsis Noys Harlanilt, kui nad olid jäänud kahekesi.
«Mõne minuti pärast,» vastas Harlan. Ta vaatas poolviltu Noysile. Noys vaatas talle otse silma ja naeratas vähimagi hirmukübemeta. Harlan tundis, et ta süda sunnib teda vastama niisama avalalt ja soojalt. Aga need olid tunded, mitte mõistus, arutles ta endamisi, see oli instinkt, mitte selge mõte. Ta vaatas kõrvale.
Reis iseendast ei tähendanud midagi, või peaaegu mitte midagi; see ei erinenud millegi poolest tavalisest trumli-sõidust. Umbes poolel teel esines nagu mingi sisemine raputus, mis võis olla alumine lõpp-peatus ja võis olla ka paljas psühhosomaatiline ärritus. See oli vaevalt tajutav.
Ja siis nad olidki Primitiivses Ajas ja astusid trumlist kivirünkalisse, üksildasse maailma, mida elustas pärast-lõunapäikese rikkalik sära. Puhus pehme, jahedavõitu tuul ja valitses vaikus.
Nende ümber lebasid segipaisatult võimsad kivirahnud, paljad, tuhmilt vikerkaarevärvilised raua, vase ja kroomi-ühendite tõttu. Inimtühja ja peaaegu elutu ümbruse majesteetlikkuse ees tundis Harlan end kääbusena ja tolmukübemena. Igavikus, mis ei kuulunud materiaalsesse maailma, ei olnud päikest, isegi õhku imporditi. Ta mälestused oma koduvikust olid ähmased. Tema Vaatlused erinevates Sajandites olid seotud inimeste ja nende linnadega. Ta polnud kunagi kogenud midagi sellist.
Noys puudutas tema küünarnukki.
«Andrew, mul on külm.»
Võpatudes pöördus Harlan tema poole.
«Andrew,» palus Noys, «kas me ei paneks üles Radiandi?»
«Jah. Cooperi koopas.»
«Kas sa tead, kus see on?»
«Siinsamas,» ütles Harlan lakooniliselt.
Harlan ei kahelnud hetkegi. Memuaarid olid koha kindlaks määranud ning esiteks Cooper ja nüüd tema olid täpselt õigesse paika jõudnud.
Õpilaspõlvest peale oli ta veendunud, et Ajas-reisimisel on võimalik äärmise täpsusega tabada soovitavat kohta ja aega. Tal oli meeles veel see, kuidas ta tõsiselt hakkas vastu Kasvataja Yarrow'le, öeldes: «Aga Maa tiirleb ümber päikese ja Päike liigub ümber Galaktika tsentrumi ja Galaktika ise liigub samuti. Kui me asume teele mingist punktist Maal ja liigume allaaega sada aastat, me satume tühja   maailmaruumi,   sellepärast et Maal kulub sinna
177
punkti jõudmiseks sada aastat.» (Noil päevil rääkis ta veel Sajandist kui «sajast aastast».)
Ja Kasvataja Yarrow oli vastu nähvanudr «Aega ei saa eraldada ruumist. Liikudes läbi Aja sa võtad osa Maa liikumisest. Või usud sa, et lind, kes lendab läbi õhu, pühitakse vupsti

maailmaruumi seetõttu, et Maa ruttab ümber Päikese kiirusega kaheksateist miili sekundis ja haihtub linnukese alt?»
Analoogia abil väitlema hakata on riskantne, kuid Har-lan sai hiljem palju rangemaid tõestusi ja nüüd, pärast peaaegu et pretsedenditut reisi Primitiivsesse ajastusse, võis ta täie veendumusega ümber pöörata "ja leida koopa-ava täpselt seal, kus see öeldi olevat.
Ta lükkas kõrvale maskeeringuks kasutatud kivid ja lahtise kiviklibu ning astus koopasse. Tema taskulambi hele kiir lõikas koopas valitsevat pimedust nagu skalpell. Toll tollilt valgustas Harlan läbi seinad, lae ja põranda.
Noys, kes seisis üsna tema selja taga, küsis sosinal: «Mida sa otsid?»
«Midagi ikka otsin,» vastas Harlan. «Ükskõik mida.»
Ta leidis oma «midagi» koopa kõige tagumises otsas. See oli lame kivi, mis kattis rohekaid paberilehti nagu kirjapress.
Harlan viskas kivi kõrvale ja libistas pöidla üle paki serva.
«Mis asjad need on?» küsis Noys.
«Pangatähed. Vahetusvahendid. Raha.»
«Kas sa teadsid, et need on siin?»
«Ma ei teadnud midagi. Ma lihtsalt lootsin.»
Kogu kunst oli selles, et tuli kasutada Twisselli ümberpööratud loogikat — teades tagajärge, tuli leida oletatav põhjus. Igavik eksisteeris, järelikult pidi ka Cooper olema teinud õiged otsused. Eeldusel, et kuulutus toob Harlani õigesse Aega, osutus koobas ilmselt veel üheks sidepida-misvahendiks.
Seda oli peaaegu et rohkem, kui ta oli julgenud loota. Valmistades ette reisi Primitiivsesse Aega, oli Harlan rohkem kui kord mõtelnud, et kui ta läheb linna, kaasas müntimata kuld, siis äratab see kahtlust ja tekitab viivituse.
Kindlasti oli Cooper sellega toime tulnud, aga temal oli selleks aega. Harlan kaalus käes rahapaberite patakat. Poisil pidi olema kulunud hulk aega, et nii palju kokku kraapida. See nooruk oli end hästi sisse elanud, lausa suurepäraselt.

Ja ring oli sulgumas!
Loojuva päikese järjest punasemaks muutuvas valguses tassisid nad tagavarad koopasse. Trumli katsid nad peegeldust hajutava kilega, mis varjas seda uudishimulike silmade eest. Seda oli võimalik märgata ainult vahetust lähedusest ja liiga ligidale tulejate jaoks oli Harlanil relv. Nad panid koopas tööle Radiandi ja torkasid taskulambi kiviprakku. Nii oli neil soojust ja valgust.
Väljas valitses külm märtsiöö.
Noys vaatles mõtlikult Radiandi aeglaselt pöörlevat siledat paraboloidset südamikku.
«Andrew,» küsis ta, «missugused on sinu edasised plaanid?»
«Homme hommikul,» -vastas Harlan, «asun ma teele kõige lähemasse linna. Ma tean, kus see asub. . . või peaks asuma.» (Oma mõtteis asendas ta «peaks asuma» jälle sõnaga «asub». Mingeid sekeldusi ei tule. Jälle see Twis-selli loogika.)
«Mina tulen kaasa, eks ju?»
Harlan raputas pead. «Esiteks ei oska sa rääkida nende keelt ja — mul on sinutagi küllalt raske toime tulla.»
Noys näis kummaliselt vanamoelisena oma lühikeste juustega ning äkki süttinud viha ta silmis sundis Harlanit pilgu kohmetunult kõrvale pöörama.
«Ära pea mind lollikeseks, Andrew. Sa vaevalt räägid minuga. Sa ei vaata minu poolegi. Mis sul on? Kas sinu koduviku moraal võtab võimust? Kas sul on tunne, et oled reetnud Igaviku ja kas sa süüdistad selles mind? Kas sul on tunne, et mina olen su ära rikkunud! Mis sul on?»
«Sa ei tea, mida mina tunnen,» vastas Harlan.

«Siis kirjelda seda. Sa võiksid seda teha kohe. Võib-olla ei tule kunagi nii head võimalust kui praegu. Kas sa armastad? Kas mind? Sa ei suudaks kasutada ega kasutaks mind patuoinana. Miks sa mu siia tõid? Ütle mulle. Miks sa ei jätnud mind Igavikku, kuna sul pole minust siin midagi kasu ja kuna näib, et sa ei talu isegi minu varju?»
«Meid varitseb oht,» pomises Harlan.
«Kas tõesti?»
«Rohkemgi kui oht. See on luupainajalik hirm. Kompuuter Twisselli õudne nägemus,» lausus Harlan. «Meie viimase paanilise sööstu ajal Varjatud Sajanditesse rääkis ta mulle oma mõtteist, mis puudutasid neid Sajandeid. Ta spekuleeris võimalusega, et on arenenud uus liik inimesi, üliinimesi, kes peidavad end kauges ülevikus, olles lõiganud end ära. meiepoolsest vahelesegamisest, ja plaanitsevad teha lõpu meie vahetpidamatule urgitsemisele

Reaalsuse kallal. Tema arvas, et need olid nemad, kes rajasid barjääri 100 000-ndas. Siis me leidsime sinu ja Twissell jättis selle mure sinnapaika. Ta otsustas, et mingit barjääri pole kunagi olnudki. Ta pöördus tagasi pakilisema probleemi juurde — päästa Igavik.
Aga tead, mina nakatusin tema hirmust. Mina olin kogenud barjääri olemasolu. Ma teadsin, et see oli olemas. Ükski Igaviklane polnud seda ehitanud, sest Twissell ütles selle olevat teoreetiliselt võimatu. Võib-olla ei ulatu Igaviku teooriad tõesti veel nii kaugele, kuid barjäär oli olemas. Keegi oli selle rajanud. Või miski oli selle tekitanud.
Muidugi, mõnes mõttes Twissell eksis. Ta tundis, et inimene peab arenema, kuid see pole nii. Paleontoloogia pole neid teadusi, mis huvitaks Igaviklasi, kuid see huvitas viimase aja Primitiivseid inimesi ja seepärast uurisin ka mina seda veidi. Niipalju ma tean: liigid arenevad ainult uue keskkonna survel. Stabiilses keskkonnas võivad isendid jääda miljonite Sajandite vältel muutumatuks. Primitiivne inimene arenes kiiresti sellepärast, et tema ümbrus oli karm ja muutuv. Aga kui inimkond õppis ise enesele keskkonda looma, lõi ta selle meeldiva ja püsiva ning loomulikult lakkas ka ise edasi arenemast.»
«Ma ei saa aru, millest sa räägid,» ütles Noys. Hääle järgi otsustades polnud ta põrmugi leplikumaks muutunud. «Ja sa ei räägi mitte midagi meist. Aga mina tahan rääkida just meist.»
Väliselt suutis Harlan jääda kõikumatuks. Ta jätkas: «Miks oli vaja barjääri 100 000-ndas? Mis oli selle eesmärk? Sinule ei tehtud midagi halba. Mis muu põhjus sai sellel veel olla? Ma küsisin eneselt: Mis juhtus barjääri olemasolu tõttu ja mida poleks juhtunud, kui seda poleks olnud?»
Ta peatus, silmitsedes oma kohmakaid ja raskeid nahk-saapaid. faile torkas pähe, et ta võiks end mugavamini tunda, kui ta need ööseks jalast ära võtaks, aga mitte praegu, mitte praegu ...
«Sellele küsimusele oli ainult üks vastus. Barjääri olemasolu saatis mind raevunult tagasi allaaega neuropiitsa hankima, et rünnata Finge'i. See süütas minus soovi panna kaalule Igaviku saatus, et saada tagasi sind ja purustada Igavik, kui selguks, et olen sinu kaotanud. Mõistad sa?»
Noys vaatas teda pilguga, mis väljendas nii hirmu kui umbusku. «Kas sa mõtled, et need üleviku inimesed tahtsid, et sa kõike seda teeksid? Nemad plaanitsesid selle?»
«J a h. Ära vaata mind niimoodi. Jah! Kas sa ei mõista,

kuidas see asja muudab? Niikaua kui ma tegutsesin omal käel, ajendatuna isiklikest põhjustest, olin nõus võtma kõik tagajärjed, nii materiaalsed kui vaimsed, enda kanda. Aga teada, et mind tegid narriks ja meelitasid pettuse teel riskima inimesed, kes minu tunnetega käisid ümber nii, nagu oleksin ma lihtsalt Kompuutapleks, millesse oli vaja ainult sisse sööta õigesti perforeeritud lindid ... »

Harlan tajus äkki, et ta karjub ja peatus järsku. Ta vaikis mõne hetke ja ütles siis: «Seda on võimatu taluda. Ma pean muutma olematuks kõik, mida mind kavaldati tegema.. Ja kui ma selle hävitan, siis saan ma jälle rahuliku südamega puhata.»
Jah, seda ta saaks võib-olla. Ta tundis võidu lähenemist, võidu, mis ei olnud kuidagi seotud tema isikliku tragöödiaga. Viimane oli kas seljataga või ootas alles ees. Ring oli sulgumas!
Noys tegi ebakindla liigutuse, nagu tahaks ta haarata Harlani jäist, tõrkuvat kätt.
Harlan tõmbus eemale, vältides Noysi kaastunnet. Ta raius: «See oli kõik ette korraldatud. Minu kohtumine sinuga. Kõik. Minu tundemaailm oli täpselt läbi analüüsitud. Ilmselt. Toime ja reaktsioon. Vajuta seda nuppu ja mees teeb seda. Vajuta teist nuppu ja ta teeb toda.»
Sügav häbitunne sundis Harlani vaikima. Ta raputas pead, et hirmust vabaneda, nagu raputab end koer, kui ta on märg; siis ta jätkas: «Alguses ma ei saanud ühest asjast aru. Kuidas ma tulin mõttele, et Cooper saadetakse tagasi Primitiivsesse Aega? Oli täiesti ebatõenäoline selle peale üldse tulla. Mul polnud selleks mingit alust. Ka Twissell ei suutnud seda mõista. Ta avaldas rohkem kui üks kord imestust, kuidas ma võisin jõuda õigele järeldusele, tundes nii vähe matemaatikat.
Aga ometi ma jõudsin. Esmakordselt tulin ma selle peale tol. . . tol ööl. Sina magasid, aga mina mitte. Mul oli tunne, et on midagi, mida ma pean meelde tuletama, mingi märkus, mingi mõte, midagi, mida ma tajusin selle õhtu erutuses ja rõõmujoovastuses. Kui ma pikka aega olin mõtisklenud, koitis mulle Cooperi tähtsus ja koos sellega tärkas mõte, et mina olen võimeline hävitama Igavikku. Hiljem ma kontrollisin seda, uurides matemaatika ajalugu, kuid tegelikult polnud seda enam vajagi. Ma olin kindel, Miks? Kuidas?»
Noys jälgis teda pinevusega. Ta ei püüdnud teda nüüd enam puudutada. «Kas sa mõtled, et inimesed Varjatud

Sajanditest korraldasid ka selle? Nemad panid sulle need mõtted pähe ja siis suunasid sind vajalikul viisil?»
«Jah. Jah. Aga nad ei ole veel lõpetanud. Nende jaoks jätkub veel tööd. Ring võib sulguda, aga ta pole veel sulgunud.»
«Kuidas nad saaksid nüüd veel midagi teha? Nad pole ju meiega siin.»
«Kas pole?» Ta lausus seda nii õõnsa häälega, et Noys kahvatus.
«Nähtamatud üliinimesed?» sosistas Noys.
«Mitte üliinimesed. Mitte nähtamatud. Ma rääkisin ju sulle, et inimene ei arene senikaua, kui ta kontrollib oma keskkonda. Inimesed Varjatud Sajandites on homo sapiens'id. Tavalised inimesed.»
«Siis nad kindlasti ei ole praegu siin.»
«Sina oled siin, Noys,» lausus Harlan kurvalt.
«Jah. Ja sina. Ja rohkem mitte kedagi.»
«Sina ja mina,» nõustus Harlan. «Rohkem mitte kedagi. Naine Varjatud Sajanditest ja mina . .. Jäta nüüd näitlemine, Noys. Palun sind.»
Noys vaatas teda kohkunult. «Mis sa ütlesid, Andrew?»
«Seda, mida ma pean ütlema. Mida sina ütlesid tol õhtul, kui sa andsid mulle seda piparmündijooki? Sa rääkisid minuga. Sinu pehme hääl — pehmed sõnad. . . Ma ei kuulnud midagi, vähemalt mitte teadlikult, aga ma mäletan sinu õrna häält sosistamas. Mida? Cooperi reisist alavikku; Simsoni-hoobist Igavikule. On mul õigus?»
«Ma isegi ei tea, mida see Simsoni-hoop tähendab.»
«Sa oskad väga täpselt mõistatada, Noys. Ütle mulle, millal sa tulid 482. Sajandisse. Keda sa asendasid? Või trügisid sa lihtsalt sisse? Ma lasksin ühel eksperdil 2456-ndast välja töötada sinu Elukavandi. Uues Reaalsuses sind ei eksisteerinud. Polnud ka analoogi. Kummaline sellise väikese Muutuse juures, kuid mitte võimatu. Ja siis ütles Elukavandaja midagi, mida ma kuulsin oma kõrvadega, aga mis minu mällu ei jõudnud. Kummaline, et see mulle nüüd

meenub. Võib-olla muutus minus juba siis miski, kuid ma olin liiga täis . . . sind, et kuulata. Ta ütles: «Sellise faktide kombinatsiooniga, nagu teie mulle andsite, ei saa ma hästi aru, kuidas ta sobis isegi vanasse Reaalsus s e.»
Tal oli õigus. Sa ei sobinud sinna. Sa olid sissetungija kaugest ülevikust, kes juhtis osavalt mind ja samuti Finge'i oma plaanide teostamisel.»
182
Noys ütles tungivalt: «Andrew .. .»
«Kõik see sobib. Miks ma küll nii pime olin? Raamatuilu sinu kodus, pealkirjaga «Ühiskonna ja majanduse ajalugu». Kui ma seda esmakordselt nägin, üllatas see mind. Sa vajasid seda selleks, et õppida, kuidas olla selle Sajandi naine. Veel üks detail. Mäletad meie esimest reisi Varjatud Sajanditesse! Sina peatasid trumli 111 394-ndas. Sa peatasid ta osavasti, vähimagi ebaluseta. Kus sa õppisid käsitsema trumlit? Kui sa olid see, kes sa näisid olevat, pidanuks see olema sinu esimene reis trumlis. Ja miks ikkagi 111 394. Sajand? Oli see sinu koduvik?»
«Miks sa tõid mind Primitiivsesse Aega?» küsis Noys tasa.
Harlan karjatas äkki: «Et kaitsta Igavikku. Ma ei tea, millega sa seal veel võinuksid hakkama saada. Siin oled sa abitu, sellepärast et mina tean, kes sa oled. Tunnista, et kõik, mis ma ütlesin, on tõsi! Tunnista!»
Harlan tõusis vihahoos, käsi löögivalmilt püsti. Noys ei põrganud tagasi. Ta oli täiesti rahulik. Ta näis nagu soojast, kaunist vahast voolitud. Harlani käsi peatus poolel teel. «Tunnista üles!»
«Kas sa veel kõhkled, pärast kõiki neid deduktsioone? Kas pole sulle ükskõik, tunnistan ma või mitte?»
Harlan tundis oma raevu kasvavat. «Tunnista üles, et ma pärast ei pruugiks tunda mingit kahetsust ega piina.»
«Piina?»
«Sellepärast, et mul on relv, Noys, ja ma kavatsen su tappa.»

18. LÕPMATUSE ALGUS

Harlan tundis, et hinge roomas mingi kõhklus, mingi otsustamatus, mis teda pikkamisi pures. Käes hoidis ta relva. See oli suunatud Noysile.
Aga miks ei lausunud Noys midagi? Miks ta säilitas jonnakalt selle tuima hoiaku?
Kuidas ta suudaks teda tappa?
Kuidas ta suudaks teda mitte tappa?
«Noh?» ütles ta kähedalt.
Noys liigutas, kuid ainult selleks, et asetada käed sülle. Ta näis veelgi rahulikum, veelgi ükskõiksem. Ta hääl vaevalt veel sarnanes inimese omaga. Relva toru ees muutus see veel kindlamaks ja omandas Otse müstilise isikupäratu jõu.
183

«Sinu soov mind tappa ei tule ainult püüdest kaitsta Igavikku. Kui see oleks su eesmärk, siis võiksid sa mu uimaseks lüüa, kõvasti kinni siduda, sellesse koopasse sulgeda ja koidikul ise teele asuda. Või sa oleksid võinud paluda Kompuuter Twisselli, et ta oleks mind sellal, kui sa viibid Primitiivses Ajas, hoidnud üksikvangistuses. Või sa võiksid mu hommikul kaasa võtta ja lasta mul eksida mõnda asustamata paika. Kui sind rahuldab minu tapmine, siis ainult sellepärast, et sa arvad, et ma petsin sind, peibutasin sind esmalt ennast armastama, selleks et hiljem meelitada sind reetmisele. Selle mõrva põhjuseks oleks solvatud eneseuhkus ja üldse mitte õiglane kättemaks, nagu sa ise väidad.»
Harlan tõmbus kössi. «Oled sa pärit Varjatud Sajanditest? Ütle mulle.»
«Olen,» vastas Noys. «Kas sa tulistad nüüd?»

Harlani sõrm värises päästikul. Kuid ta kõhkles. Miski mõistusega mittehaaratav tema hinges astus ikka veel välja Noysi kaitseks ja viitas tema enese lootusetu armastuse ja igatsuse Jaanustele. Kas Noys oli meeleheitel sellepärast, et tema ta hülgas? Kas ta otsis meelega surma ja valetas sellepärast? Kas teda ajendas mõttetu kangelaslikkus, mille tekitas masendus tema, Harlani, kahtluse puhul?

Ei!

Nii võis talitada kangelanna raamat-filmist, mis järgis 289-nda -haiglaselt lääget kirjanduslikku stiili, mitte aga Noysi-taoline naine. Tema ei olnud nende hulgast, kes lähevad surma neid hüljanud armsama käe läbi — rõõmsa enesealandusega nagu murtud, veritsev liilia.

Aga miks ta siis nii põlglikult kahtleb tema, Harlani võimes teda tappa. Millele ta loodab? On ta nii kindel oma võlule, mille võimu Harlani üle ta veel praegugi tunneb, kindel, et see halvab Harlani tahte, köidab selle, jättes järele vaid nõrkuse ja häbi?

See mõte tabas Harlanit väga valusalt. Ta sõrm surus tugevamini päästikut.

«Sa viivitad,» hakkas Noys uuesti rääkima. «Kas see tähendab, et sa ootad minult õigustusi?»

«Mis õigustusi võib sul olla?» Harlan püüdis anda oma häälele põlglikku kõla, kuid oma südames ta oli tänulik selle pöörde eest. See lükkas edasi hetke, mil ta peab vaatama Noysi puruksrebitud keha, seda verist tompu, mis järele jääb, ja peab teadma, et tema oma käed on hävitanud imekauni Noysi.

184

Ta leidis vabandusi oma viivitamisele. Las ta räägib, kinnitas ta endale palavikuliselt. Las ta kõneleb, mis ta teab Varjatud Sajanditest. Seda parem on kaitsta Igavikku.

See mõte andis ta tegudele kindla poliitika varjundi ja mõne hetke suutis ta vaadata Noysi niisama rahulikult, nagu Noys vaatas teda.

«Sa tunned huvi Varjatud Sajandite vastu?» küsis Noys, otsekui oleks ta lugenud Harlani mõtteid. «Kui see informatsioon aitab mul ennast õigustada, siis . .. seda on kerge anda. Tahad sa teada näiteks seda, miks Maa on inimestest tühi pärast 150 000-ndat? Huvitab see sind?»

Harlan ei kavatsenud informatsiooni paluda, samuti nagu ta ei kavatsenud seda osta. Tema käes oli relv ja ta otsustas kindlalt, et ta ei ilmuta mingit nõrkust.

«Räägi!» käskis ta ja punastas Noysi naeratuse peale, mis oli esmaseks reageeringuks tema hüüatusele.

«Bioaja perioodil,» alustas Noys, «kui Igavik ei ulatunud veel kuigi kaugele ülevikku, enne kui ta oli jõudnud 10 000-ndani, meie oma Sajandis — sul on õigus, see on 111 394. Sajand — saime teada Igaviku olemasolust. Ka meie oskame rännata Ajas, kuid meie oskus baseerub hoopis teistsugusel postulaatide süsteemil. Meie eelistame vaadelda Aega, selle asemel et transportida Ajas materiaalseid objekte. Pealegi tegelesime me ainult oma minevikuga — meie alavikuga.

Me avastasime Igaviku kaudsel teel. Asi selgus sellest, et me arendasime välja Reaalsuse-arvutuse ja kontrollisime selle abil oma Reaalsuse tõenäosust. Meie hämmastuseks osutus see tõenäosus liiga madalaks. See asi ei andnud meile rahu. Mispärast tekkis niisugune praktiliselt ebatõenäoline Reaalsus?. .. Aga sa ju ei kuula mind, Andrew! Kas see tõesti on sinu jaoks nii ebahuvitav?»

Harlan kuulis teda hääldavat oma nime sellesama intiimse õrnusega, mida ta oli kasutanud möödunud nädalatel. See pidanuks käima närvidele, pidanuks vihastama oma küünilise teesklusega. Ja ometi seda ei juhtunud.

«Ütte, mis sul on ütelda, naine, ja kähku,» käratas ta, võttes appi kogu oma mehisuse.

Ta püüdis tasakaalustada teise sooja «Andrew'd» külma vihaga, mille ta mahutas sõnasse «naine», kuid Noys ainult naeratas uuesti malbelt.

«Me hakkasime minevikust põhjusi otsima ja sattusime kasvavale Igavikule. Meile sai peaaegu otsekohe selgeks, et bioaja (see mõiste esineb ka meil, kuid teise nime all) mingil momendil oli eksisteerinud mingi teine Reaalsus —

maksimaalse tõenäosusega Reaalsus, mida me nimetame Põhiseisundiks. Kunagi olime meie, või vähemalt meie analoogid, elanud selles Põhiseisundis. Tollal me ei osanud ütelda, milline see Põhiseisund oli. Meil polnud võimalik teada.

Aga me mõistsime, et mingi Muutus, mille algatas Igavik kauges alavikus, oli juhuste statistilise kuhjumise tõttu esile kutsunud Põhiseisundi teisenemise läbi paljude Sajandite meie omani ja sellest möödagi. Me otsustasime kindlaks teha, milline oli Põhiseisund, ja muuta olematuks tehtud kuritöö — kui see oli kuritöö. Kõigepealt me püstitasime karantiinitsooni, mida teie nimetate Varjatud Sajanditeks. Sel teel me isoleerisime Igaviklased allapoole 70 000-ndat. Isolatsioonikilp kaitseb meid Muutuste eest; ainult kaduvväike protsent kõigist Muutustest suudab sellest läbi tungida. See ei garanteerinud küll absoluutset ohutust, kuid andis meile aega.

Järgmise sammuna me tegime midagi, mida meie kultuur ja eetika tavaliselt teha ei luba. Me uurisime oma tulevikku, meie ülevikku. Me õppisime tundma inimese saatust Reaalsuses, mis tegelikult eksisteeris, selleks et saaksime seda lõpuks võrrelda Põhiseisundiga. Ilmnes, et kusagil 125 000-nda paiku või veidi hiljem inimkond lahendas tähtedevaheliste rändude probleemi. Nad õppisid sooritama Hüpet läbi hüperruumi. Lõpuks ometi avanes inimkonna ees tee tähtede juurde.»

Harlan kuulas tema läbikaalutud sõnu üha suurema huviga. Kui palju oli selles kõiges tõtt? Kui suur osa oli läbimõeldud katse teda petta? Ta katsus murda Noysi sõnade lummu omapoolse rääkimisega, katkestades Noysi lausete pideva voolu.

Ta ütles: «Ja kui nad kord suutsid tungida tähtedeni, siis nad lahkusid Maalt. Mõnel meist on tekkinud selline aimdus.»

«Siis mõned teist on jaimanud valesti. Inimene katsus lahkuda Maa pealt. Õnnetuseks pole me aga üksinda Galaktikas. Nagu sa tead, leidub teisigi tähti, millel on planeedisüsteemid. Leidub koguni teisi mõistusega varustatud olendeid. Tõsi küll, vähemalt meie Galaktikas ei ole meie omast vanemat tsivilisatsiooni, aga 125 000 Sajandi jooksul inimene ei lahkunud Maalt, nooremad tsivilisatsioonid jõudsid oma arengus meile järele ja möödusid meist, organiseerisid tähtedevahelise rändamise ja kolo-niseerisid Galaktika.

Kui meie jõudsime maailmaruumi, olid kõikjal püsti

piiritähised: «Hõivatud! Mitte piire ületada! Lahkuge!» Inimkond tõmbas oma katsesarved tagasi ja jäi koju. Aga nüüd ta teadis, mida Maa endast tegelikult kujutab — vanglat, mida ümbritseb vabaduse lõpmatus ... Ja inimene suri välja.»

«Niisama lihtsalt — suri välja. Mõttetus!» pahvatas Harlan.

«Nad ei surnud sugugi mitte lihtsalt välja. Selleks kulus tuhandeid Sajandeid. Tuli ette tõusu- ja mõõnaperioode, aga üldkokkuvõttes oli kadunud eesmärk ja maad võttis asjatusetunne, lootusetus, mida ei suudetud ületada. Pikapeale algas üldine sündivuse kahanemine ja selle järel lõplik kustumine. See oli sinu Igaviku töö.»

Alles hiljuti oli Harlan ise tuliselt rünnanud Igavikku, nüüd tal tuli seda aga kaitsta — ja tema kaitse oli kirglikum ning ekstravagantsem, kui oli olnud tema rünnak. «Laske meid Varjatud Sajanditesse ja me parandame olukorra. Meil pole kordagi ebaõnnestunud saavutada suurim heaolu nendes Sajandites, kuhu me pääseme.»

«Suurim heaolu?» küsis Noys üleoleval toonil, mis muutis ta sõnad pilkeks. «Mis asi see on? Te kuulete seda oma masinatelt, Kompuutapleksidelt. Aga kes reguleerib masinaid ja ütleb neile, mida vaagimisel arvestada? Masinad ei ole probleemide lahendamisel taiplikumad inimestest, ainult kiiremad. Ainult kiiremad! Nii et tuleb küsida: mis see on, mida Igaviklased

loevad heaoluks? Ma ütlen sulle. Ohutus ja kindlustatus. Mõõdukus. Ei mingit liialdust. Ei mingit riski ilma absoluutse garantiita.»
Harlan neelatas. Äkki tulid talle selgesti meelde sõnad, mida ta trumlis oli kuulnud Twissellilt, kui see kõneles üliinimesest Varjatud Sajandites: «M e juurime välja eba t a va 1 i se.»
Ja kas see polnud nii?
«Hüva,» ütles Noys, «paistab, et sa jäid mõttesse. Mõtle siis veel selle üle. Mispärast on see praeguses Reaalsuses nii, et inimene pidevalt katsetab kosmoselendudega ja et need pidevalt nurjuvad? Iga kosmoselende arendav ajastu peaks ju teadma eelnevatest nurjumistest. Milleks katsetada siis ikka uuesti?»
«Seda probleemi ma ei ole uurinud,» pomises Harlan. Aga ta mõtles ebamugavust tundes Marsi kolooniatele, mis rajati ikka ja jälle ja mis alati nurjusid. Ta mõtles kummalisele võlule, mis kosmoselendudel

alati oli — isegi Igaviklaste jaoks. Ta kuulis jälle Sotsioloog Kantor Voyd 2456-ndast, kes ohkas elektrogravitatsioonilise kosmosetehnika kadumise puhul ühest Sajandist ja ütles igatsevalt: «See oli kunagi väga ilus.» Ja Elukavan-daja Neron Feruque oli vandunud kibedalt selle kaotuse puhul ja oli oma viha leevendamiseks pistnud kiruma Igaviku meetodeid vähivastase seerumi jaotamisel.
Kas tõesti kõigil mõistuslikel olenditel on instinktiivne igatsus laiendada oma võimu väljapoole, jõuda tähtede juurde, jätta maha gravitatsiooni vangla? Kas see igatsus sundis inimest tosinaid kordi arendama planeetidevahelisi lende, sundis teda ikka jälle uuesti lendama surnud maailmadesse päikesesüsteemis, kus ainult Maa võimaldas elu? Kas ajendas igakordne nurjumine ja teadmine, et tuleb tagasi minna koduvanglasse, kõik need pahed, mille vastu Igavik lakkamatult võitles? Harlan mõtles narkomaaniale nendessamades elektrogravitatsiooni viljatutes Sajandites.
«Siludes Reaalsusest välja kõik õnnetused Igavik ühtlasi keelab kõik võidud,» lausus Noys. «Ainult siis, kui inimkond astub vastu suurtele katsumustele, saab ta edukalt tõusta tippudele. Hädaohtudest ja rahutust kindlusetusest kasvab jõud, mis lükkab inimkonda uutele, väärikamatele vallutustele. Suudad sa seda mõista? Suudad sa mõista, et juhtides inimese kõrvale teda ahistavatest püünistest ja õnnetustest, ei lase Igavik inimesel leida oma kibedat, kuid paremat lahendust, tõelist lahendust, mis tuleneb raskuste ületamisest, mitte nende vältimisest.»
«Suurim heaolu suurimale arvule... » alustas Harlan puiselt.
«Oletame, et Igavikku poleks kunagi loodud,» lõikas vahele Noys. «Mis siis?»
«Ma ütlen sulle, mis oleks juhtunud. Pingutused, mis raisati temporaalsele tehnikale, oleksid selle asemel rakendatud aatomifüüsikasse. Igavikku poleks rajatud, küll aga oleks välja arendatud kosmonautika. Inimene oleks jõudnud tähtede juurde rohkem kui sada tuhat Sajandit varem, kui ta seda tegi käesolevas Reaalsuses. Planeedi-süsteemid oleksid olnud veel asustamata ja inimsugu oleks kinnitanud kanna kogu Galaktikas. Meie oleksime olnud esimesed.»
«Ja mida me oleksime sellega võitnud?» küsis Harlan jonnakalt. «Kas me oleksime olnud õnnelikumad?»
«Keda sa mõtled «meie» all? Inimkond ei oleks tähendanud väikest saarekest, vaid miljonit, miljardit maailma. Lõpmatus oleks olnud meie haardes. Igal maailmal oleks olnud oma ajalugu, igal omad väärtused, võimalus otsida

oma õnne oma keskkonnas. Õnn võib olla mitmesugune, heaolu võib olla mitmesugune, lõpmata mitmesugune .. . S e e on inimsoo Põhiseisund.»

«Tühi unistus,» ütles Harlan. Ta oli vihane iseendale, sest pilt, mille Noys oli ta silmade ette nõidunud, haaras teda. «Kuidas sa saad ütelda, mis oleks võinud juhtuda?»
«Teid paneb muigama Aegurite nõmedus,» ütles Noys, «sest nad tunnevad ainult üht Reaalsust. Meid paneb muigama Igaviklaste nõmedus, sest teie mõtlete, et Reaalsusi on küll palju, kuid korraga saab eksisteerida ainult üks.»
«Mida see loba tähendab?»
«Meie ei arvuta vahelduvaid Reaalsusi, meie vaatleme neid. Me suudame näha teostumata Reaalsust selle mitte-. Reaalsuse seisundis.»
«Mingi viirastuslik ei-kunagi maa, kus «oleks-võinud-olla'd» mängivad peitust «kui'dega».»
«Jah, ainult et sinu sarkasm ei ole siin omal kohal.»
«Ja kuidas te seda teete?»
«Kuidas ma saan seda seletada, Andrew?» küsis Noys pärast väikest pausi. «Mind on õpetatud tundma teatavaid vahekordi, ilma et ma mõistaksin nendest kõike. Täpselt samuti nagu sindki. Kas sa suudad seletada, kuidas töötab Kompuutapleks? Ometi sa tead, et ta eksisteerib ja töötab.»
Harlan punastas. «Noh, ja mis siis?»
«Me õppisime vaatlema Reaalsusi ja me avastasime, et Põhiseisund on selline, nagu ma kirjeldasin. Me leidsime . ka Muutuse, mis hävitas Põhiseisundi. See ei olnud ükski Muutustest, mida Igavik esile kutsub. See oli Igaviku enda loomine — paljas fakt, et ta eksisteerib. Iga süsteem, mis sarnaneb Igavikuga ja mis lubab inimestel valida oma tulevikku, viib paratamatult selleni, et valitakse ohutus ja keskpärasus. Sellises Reaalsuses on tähed kättesaamatud. Igaviku paljas olemasolu eitab Galaktika vallutamist inimese poolt. Selleks et jõuda tähtedeni, tuleb Igavikule teha lõpp.
, Võimalike Reaalsuste hulk on lõpmatu. Reaalsuste iga alamklass on samuti lõpmatu hulk. Näiteks Reaalsusi, mis sisaldavad Igavikku, on lõpmata palju; Reaalsusi, mis ei sisalda Igavikku, on lõpmata palju; Reaalsusi, milles on Igavik, kuid milles see hävitatakse, on samuti lõpmata palju. Kuid minu rahvas valis lõpmatust hulgast nimelt selle Reaalsuse, mis sisaldab mind.
Minul endal polnud selle kõigega midagi pistmist. Mind kasvatati minu ülesande jaoks täpselt samuti, nagu Twissell ja sina ise kasvatasite Cooperit tema ülesande jaoks.
189
Aga Reaalsusi, milles mina olin tööriistaks Igaviku hävitamisel, oli samuti lõpmata palju. Minul lasti valida viie Reaalsuse vahel, mis näisid olevat kõige lihtsamad. Ma valisin käesoleva, selle, mis sisaldab sind — ainsa Reaalsuse, mis sisaldab sind.»
«Ja miks sa valisid just selle?» küsis Harlan.
Noys pööras pilgu kõrvale. «Sellepärast, et ma armastasin sind. Ma armastasin sind ammu enne seda, kui me kohtusime.»
Noysi sõnadest helises järeleaimamatu siirus. Harlan oli vapustatud. Ta on näitlejanna, mõtles ta tõrjuvalt.
«See on naeruväärt,» pomises Harlan lõpuks.
«Kas on? Ma uurisin enda käsutuses olevaid Reaalsusi. Ma uurisin Reaalsust, milles ma. läksin 482. Sajandisse, kohtasin esiteks Finge'i ja siis sind. Seda, milles sa tulid minu juurde ja armastasid mind, milles sa võtsid mind Igavikku ja kaugele ülevikku minu oma Sajandisse, milles sa andsid väära suuna Cooperile ning milles sina ja mina koos laskusime Primitiivsesse Aega. Me elasime Primitiivses Ajas kõik oma ülejäänud päevad. Ma nägin meie koos veedetud elu ja see oli õnnelik ja ma armastasin sind. Nagu sa näed, ei ole see põrmugi naeruväärne. Ma valisin selle Reaalsuse, et muuta meie armastus tõeliseks.»
«Vale. See kõik on vale. Kas sa tõesti arvad, et ma sind usun?» Harlan jäi vait ja pahvatas siis äkki: «Oota! Sa ütled, et sa teadsid kõike ette? Kõike, mis juhtub?»
«Jah.»

«Siis su vale on ilmne. Sa oleksid teadnud, et siin oled sa mul relva suudme ees. Sa oleksid teadnud, et sind ootab ebaõnnestumine. Mis sa selle peale ütled?»

Noys ohkas kergelt. «Ma ütlesin sulle, et Reaalsuste alamklasse on lõpmatu hulk. Ükskõik kui teravalt me ka ei fokuseeri antud' Reaalsusele, ometi näeme me lõpmatut hulka õige sarnaseid Reaalsusi. Paratamatult esinevad ähmased kohad, täielik teravus ei ole saavutatav. Mida väiksem on ähmane koht, seda väiksem on tõenäosus, et juhuslik variatsioon rikub tulemuse, aga see tõenäosus ei ole kunagi null. Üks ähmane koht rikkus kõik.»

«Milline?»

«Sa pidid tulema tagasi ülevikku pärast seda, kui barjäär 100 000-ndas oli eemaldatud ja sa tulid. Aga sa pidid tagasi tulema üksi. Sellepärast ma kohkusingi, kui nägin sind tulevat Kompuuter Twisselliga.»

Jälle ei teadnud Harlan, mida mõtelda. Kui osavalt Noys kõik kokku sobitas!

190

«Ma oleksin kohkunud rohkemgi, kui oleksin mõistnud selle variatsiooni täit tähendust. Kui sa oleksid tulnud üksi, siis sa oleksid toonud mind Primitiivsesse Aega, nii nagu sa seda tegid. Siis aga oleksid jätnud Cooperi sinnapaika — inimkonna ja minu pärast. Ring oleks katkenud. Igavik oleks lõppenud ja meie ühine elu oleks alanud.

Aga tekkis juhuslik variatsioon ja sa tulid koos Twis-selliga. Teel kõneles ta sulle oma mõtetest Varjatud Sajandite kohta ja algatas sinus deduktsioonide ahela, mis lõppes sellega, et sa hakkasid kahtlema minu truuduses. See lõppes relvaga meie vahel... Ja nüüd, Andrew, olen ma sulle rääkinud kõik. Sa võid mu tappa. Mitte miski ei takista sind.»

Harlani sõrmed valutasid kramplikust haardest. Ta võttis relva endalegi märkamatult teise kätte. Kas Noysi jutus polnud ühtki mõra? Kus oli otsus, mille talle pidi andma kindel teadmine, et Noys on Varjatud Sajandite käsilane? Ta oli ikka kahevahel, rohkem kui kunagi enne, ja koit lähenes.

«Miks oli tarvis kaht katset, et hävitada Igavik? Miks ei võinud Igavik lõppeda juba siis, kui ma saatsin Cooperi alla 20-ndasse? Kõik oleks võinud lõppeda sel hetkel ja kogu see ebakindluse agoonia oleks ära jäänud?»

«Sellepärast, et selle Igaviku lõpetamisest ei ole veel küllalt. Me peame viima iga liiki Igaviku loomise tõenäosuse nii lähedale nullile, kui me suudame. Meil tuleb siin, Primitiivses ajastus, täita väike ülesanne — teha väike Muutus. Sina tead, mis on Minimaalne Vajalik Muutus. Tuleb vaid saata üks kiri poolsaarele, mida siin, 20-ndas, nimetatakse Itaaliaks. Praegu on 19,32-ne. Kui ma saadan selle kirja, siis hakkab üks mees Itaalias, mõne Senti-sajandi pärast eksperimenteerima uraaniga, pommitades seda neutronitega.»

Harlan tundis jubedust. «Sa tahad muuta Primitiivset ajalugu?»

«Jah. Selline on meie kavatsus. Uues, lõplikus Reaalsuses ei toimu esimene tuumaplahvatus mitte 30-ndal Sajandil, vaid 19,45-ndal.»

.«Aga kas sa tead, kui suur on risk? Suudad sa seda ligikaudseltki hinnata.»

«Me teame riski suurust. Me oleme vaadelnud sel viisil saadavate Reaalsuste kimpu. On võimalik, aga muidugi mitte kindel, et enamik maapinnast muudetakse radioaktiivseks kõrbeks, aga enne kui... »

191

«Sa tahad ütelda, et seda riski saab millegagi kompenseerida?»

«Inimese võim Galaktika üle. Põhiseisundi intensiivsuse kasv.»

«Ja ometi sa julged süüdistada Igaviklasi, et nad segavad vahele.. »

«Me süüdistame neid selles, et nad segavad vahele korduvalt ja hoiavad inimkonna koduseinte ohutuses, hoiavad teda vangis. Me segame vahele ühe, üheainsa korra selleks, et lükata inimest enneaegselt tuumafüüsikasse, mille tõttu ta ei saa iial, iial luua Igavikku.»

«Ei,» hüüdis Harlan kohkunult. «Igavik peab eksisteerima.»

«Kui sa nii arvad. Sinu asi on otsustada. Kui sa tahad, et psühhopaadid dikteerivad inimesele ta tuleviku . . .»
«Psühhopaadid!» plahvatas Harlan.
«Aga kas nad siis ei ole? Sina tunned neid, Mõtle.»
Harlan vaatas naist õudustundega, kuid ta ei saanud hoiduda mõtlemast. Ta mõtles Õpilastele, kes saavad teada tõe Reaalsuse kohta ja Õpilasele Latourette'ile, kes katsus ennast tappa. Latourette jäi ellu, temast sai Igaviklane ja keegi ei suutnud ütelda, milliseid arme. ta kandis oma hinges; ometi aitas ta valida alternatiivsete Reaalsuste vahel.
Ta mõtles kastisüsteemile Igavikus, ebanormaalsele elule, mis muutis süütunde vihaks ja vaenuks Tehnikute vastu. Ta mõtles omavahel nägelevatele Kompuutritele, Finge'i intriigidele Twisselli vastu ja Twisselli luurevõr-gule Finge'i ümber. Ta mõtles Sennorile, kes võitles kõige ja kõigi vastu alates oma kiilaspeast ja lõpetades viimase Igaviklasega.
Ta mõtles iseendale.
Siis ta mõtles uuesti Twissellile, suurele Twissellile, kes samuti rikkus Igaviku seadusi.
Talle tundus, et ta oli alati näinud Igavikku nimelt sellisena. Miks ta muidu ilma pikemata oli valmis seda hävitama? Kuid ta ei olnud seda kunagi täiel määral endale tunnistanud; ta ei olnud kunagi Igavikule otse näkku vaadanud — kuni käesoleva hetkeni.
Ta tühi pilk libises Noysile. «Nüüd sa mõistad?» küsis Noys pehmelt. «Läheme siis koopast välja, Andrew!»
Ta järgnes Noysile nagu unes, hinge põhjani vapustatud täielikust, jäägitust pöördest oma vaadetes. Esimest korda kogu öö jooksul langes relv sirgjoonelt, mis ühendas seda Noysi südamega.
192
Koidu kahvatud vöödid muutsid taeva halliks. Otse koopasuu ees lebav kogukas trummel tundus masendava varjuna taeva kahvatul taustal. Trumlile heidetud kile muutis selle piirjooned ähmasteks ja tuhmideks.
«See on Maa,» ütles Noys. «Mitte igavene ja ainus kodu inimsoole, vaid lõpmatu seikluse stardiplats. Sul pole tarvis teha midagi muud, kui otsustada. Otsuse pead tegema sina. Sina ja mina ja selle koopa sisu on Muutuse eest kaitstud bioaja väljaga. Kuid Cooper kaob koos oma kuulutusega; kaob Igavik ja kaob minu Sajandi Reaalsus, aga meie jääme, et saada lapsi ja lapselapsi, ja inimsugu jääb, et tungida tähtede poole.»
Harlan pöördus, et vaadata naisele otsa ja Noys naeratas talle. See oli tema endine Noys ja nagu varemgi hakkas ta süda kõvemini lööma, kui ta pilk peatus Noysil.
Ta ei teadnud isegi, et ta oli oma otsuse teinud, kuni kogu taevas muutus järsku halliks, sest trumli kere hajus selle eest.
Sellal, kui Noys aeglaselt ta käte vahele libises, mõistis Harlan järsku, et trumli kadumine tähendas lõppu, Igaviku täielikku lõppu.
Ja Lõpmatuse algust.

ISAAC ASIMOV

(sünd. 1920) on Ray Bradbury kõrval nimekaim ja nõukogude lugejaile tuntuim ameerika ulmekirjanik, aga samuti biokeemik, mitmete tunnustuse võitnud õpikute autor, teadusliku mõtte suure eruditsiooniga populariseerija ja (pseudonüümi all Paul French) lastekirjanduse viljeleja. Asimov omandas doktorikraadi Columbia ülikoplis 1948. aastal ja töötas pikemat aega dotsendina Bostoni ülikoolis. Viimastel aastatel'on Asimov täielikult kirjandusele pühendunud.
Enamik kaasaegseid Lääne fantaste maalib naiivseid pilte võitlusest gangsterlusega kosmoses ja muudest seiklustest galaktilises mastaabis. Asimovi fantastika läheb teist teed. Tema tulevikukangelased ei otsi kunagi seiklusi seikluste pärast, vaid lahendavad üldinimliku

tähtsusega probleeme. Heaks näiteks Asimovi humaansusest ja isegi filosoofilisest sügavusest on tema romaan «Igaviku lõpp».

A 3 hmo b AH3eK KOHEIi; BEHHOCTM. Ha 3ctohckom H3biKe. O(popiu-JieHMe: P. Mnrap. M3AaTeJibCTBo «33CTM paaMaT», TajijiMH, ITflpHycKoe
uiocce, 10. Toimetaja R. Mägi. Kunstiline toimetaja S. Liiva. Tehniline toimetaja K. Kallaste. Korrektorid E. Bachwerk ja A. Saluäär. Laduda antud 31. VIII 1972. Trükkida antud 11. I 1973. Paber 54X84/16. Trükipoognaid 12..25. Tingtrükipoognaid 10,29. Arvestuspoognaid 11,76. Trükiarv 50 000. Tellimise nr. 861. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 58.
Hind 60 kop.